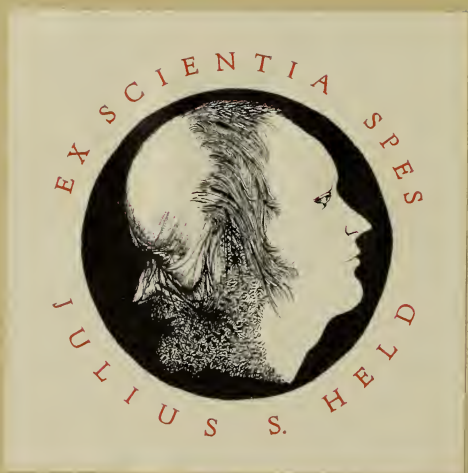

EX SCIENTIA SPES
JULIUS S. HELD

LAZARI BAYFII ANNOTATIONES IN LEGEM II

De captiuis & poſtliminio reuerſis,
in quibus tractatur De re nauali,
per authorem recognitæ.

EIVSDEM Annotationes in tractatum
De auro & argento legato,
quibus Veſtimentorum & Vaſculorum genera explicantur.

His omnibus, imagines ab antiquiſſimis monumentis
deſumptas, ad argumenti declarationẽ ſubiunximus.

ITEM
ANTONII THYLESII De coloribus
libellus, à coloribus Veſtium non alienus.

FRO BEN.

BASILEÆ ANNO M D XLI

FRANCISCO VALESIO, REGI FELICISSIMO, LAZARVS BAYFIVS VICTORIAM.

MARCO Varroni aſſeue/
ranti diſciplinas omnes,
Rex regum Chriſtianiſſi
me, in Græcia intra mille
annorum tempora & in/
uentas & perfectas, facilè
credat is, qui ad huiuſce
noſtri ſeculi felicitatẽ, qua
mirabiliter ſub te princi/
pe fruimur, animum conuertere non grauabitur. Te
enim & authore & adiutore, his paucis quibus Gal/
liarũ clauum tenes annis, plus promouiſſe literarum
linguarũq; ſtudia uidebit, q̃ quantũ ſub aliȷs omni/
bus ab aduentu Francorũ in Gallias noſtris principi
bus Sunt de regibus noſtris, qui Iudæorũ gentem ſu
perſtitioni deditam è Gallia exterminauerint: tua ma
ieſtas, excluſa Iudæorũ ſuperſtitione, Iudæorum lin/
guam Lutetiæ Pariſiorum ſic uigere uoluit, ut habeat
non paucos, qui literarũ Hebraicarũ cognitione cum
ipſis Iudæorũ Rabinis poſſint decertare. Græcos au/

tem eos in tua Gallia aluiſti, qui ualeât reuocata Maſſilienſium memoria cum ipſis αὐτόχθοσι, non ſolùm de diſciplinarũ elegantia, ſed etiam de ipſo Atticiſmo ὑπεραττικῶς cõtendere. Iam uerò eam militaris diſciplinæ curam ſuſcepiſti, ut nemo uel Chriſtianorũ uel Barbarorũ principum paratiores habeat equeſtres exercitus, qui quum maiorum artibus, tum uerò tuis inſtitutis edocti, mira alacritate ſunt ad dimicãdum. Quid dicam de robore militum legionariorũ? quos tu nuper ad Romanorum exemplum in tota Gallia deſcribendos deligendosq́ſ ſummo ſtudio non modò curaſti, ſed quorum etiam delectum oculis tuis luſtraſti: ut Gallia tua non ſolùm equitatu, quo ſemper floruit, ſed etiam peditatu iam ſuos fines ſine ullo externo milite tueri poſſit. Nec rei naualis cura omiſſa. Teſtis eſt præclara illa Franciſcis ad Gratiarum portum tuo iuſſu (contracta ad effectum eius operis multitudine fabrorum naualium) ædificata. Quæ non modò τριάρμενος, ut Antigonis illa ab antiquis celebrata, ſed ἑπτάρμενος iure dici debeat, & ἀνόλεθρος. quippe quæ in medio Oceano arcis inſtar inter reliquas naues eſſe poſſit: nihilq́ſ præter ignẽ, ſyrtes & breuia timeat, omnibus ipſa ex æquo formidoloſiſſima aduerſarijs. Teſtes ſunt & phaſeli illi (uulgus galeonas uocat) quos noua ratione in ora maritima Britanniæ minoris (quæ Venetia à Cęſare

dicitur

dicitur)ædificandos curaſti:qui non ſolùm in conclu/
ſo mari nauigare poſſint,ſed in uaſtiſſimo atq; aper/
tiſſimo Oceano tempeſtatibus imperent , uſqueadeo
apti ſunt (ut Catulli dictum uſurpem) ſiue palmulis
opus ſit uolare,ſiue linteo . Iam uerò triremes Maſſi/
liæ plures unus tu maiorum tuorum naualibus adie/
ciſti,quàm eorum(pace beatiſſimorum dixerim)quiſ/
quam unquam optauerit. Principes enim mediterra/
nei neſcio quo pacto rem nauticam(quod ad mare in
ternum attinet)neglexerant,ad Oceanumq; Britan/
niæ animum ſolùm intenderant. Quocirca nos qui
nullo noſtro merito,ſed aliquo literarũ nomine com/
mendati, à tua uerè regia liberalitate & ſacerdotio au/
cti,& magiſtratu ornati ſumus,ne ingrati iure habea/
mur,quæ Venetijs quum eſſem, à loci celebritate ad/
monitus,è Græcorum Latinorumq; monimentis na
uigia collegi,tuæ maieſtati mihi omnibusq; ſacroſan
ctæ dicare conſtitui Rex regum potentiſſime. Putaui
etiam non ſolùm negocij,ſed etiam ocij,quo illic plu/
rimo mihi per tuam indulgentiam frui licuit,redden/
dam tibi rationem. Et ſanè quod mihi à negociis pu/
blicis ſuperfuit temporis,id omne in euoluendis utri/
uſq; linguæ authoribus conſumpſi. Quod ipſum ita
eſſe facilè iudicet,qui hæc noſtra legere non grauabi/
tur. Illud unum,quod illis legendis non ſine admira/
tione animaduerti,in præſentia tuæ dignitati conſide

 randum

randum proponam: miram fuiſſe antiquorum in nauibus ædificandis, inſtruendis, armādis celeritatem. Primo Punico bello claſſem Duellij imperatoris ab arbore exciſa, LV die nauigaſſe: ducentas & uiginti naues effectas diebus XLV contra Hieronē regem. Secundo Punico bello Scipionis naues, eo inſtante operi, die XLV quàm ex ſyluis detracta materia fuerat: inſtructas armataſq; in aquam deductas. Quid ſi ex Polybio addidero, Romanos contra Carthaginenſes ſeptingentas quinqueremes amiſiſſe: Carthaginēſes eodem bello ad quingentas? Quis id credat? Nec mirum ſi hæc fidem non habebunt apud homines noſtros, qui & Venetorū quinqueremem unam admirantur, & tuam totidem ordinū, quæ illam ſymmetria ſuperabit, gratulabūdi expectant. Verum de tuæ maieſtatis fide, qui omnem antiquitatem memoria tenes, non magis laboro, quàm de impetranda à clementiſſimo principe uenia ſum ſollicitus, ſi nos in tot reficiendis inſtaurandiſq; nauibus alicubi lapſi fuerimus: qui etiam tuæ maieſtatis potius, quàm dioſcurorum turbulentiſſima fortunæ tempeſtate in alto iactati, fidem & auxilium implorare debeamus.

Vincat tua maieſtas ac ualeat.

Lutetiæ Pariſiorum VIII cal. Septemb.

M D XXXVI.

CAROLVS STEPHANVS
medicus, lectori ſalutem.

Quas inſpicies inter legendum in his opuſculis paſſim depictas Nauium, Veſtium ac Vaſculorum figuras, Lector, eas ſcito quum ex antiquiſſimis monimentis, tum maximè ex uetuſtioribus illis marmoribus, quæ etiã hodie Romæ conſpiciuntur, deſumptas fuiſſe. Quæ quòd & erant antiquiſſimæ, & morem ueterum promptius atque apertius (iis præſertim qui ſunt antiquitatis ſtudioſi) reuocare uidebantur, ſuis locis, ut uides, inſertæ ſunt. Nolim autem te tantam iis fidem adhibere, ut ad unguem effictas fuiſſe credas etiam in ipſis marmoribus. Id enim nõ ignoramus, marmora quantumuis antiqua, nonnihil interdum habere, quod artificis libidini potius quàm ueritati reſpondeat. Vnde plurimum deceptos credimus eos, qui certitudinis aliquid in marmorum antiquorum ſtatuis hactenus poſuerunt: Cuiuſmodi quiddam in triremi uidere poteris, quæ certè Bayfii iudicio, triremibus antiquorum non reſpondet. Qui enim fieri poſſet, ut ea ratione τετταρακοντήρης, quæ quadraginta ordinum nauis dici poteſt, in mari nauigare poſſet? Tibi itaque tantùm hoc referre poſſumus Lector, eam propémodum quam uides nauium atque aliarum rerum formam ex antiquiſſimis marmoribus ad expreſſam effigiem translatam: iudicium autem, quandò incertiſſimum uiſum eſt, doctis relictum fuiſſe: nobis in hoc negocio haud parum ſatisfeciſſe demum exiſtimati, ſi tibi tuisq; ſtudiis noſtram hanc mediocrem diligentiam placuiſſe & iuuiſſe cognouerimus.

Vale.

LAZARI BAYFII

ANNOTATIONES IN L. II. TRACTAtus De captiuis & poſtliminio reuerſis & de redemptis ab hoſtibus lib. XLIX. Pandectarum.

L. II. Marcellus.

NAVIBVS LONGIS ATQVE ONERARIIS PROPTER BELLI VSVM POSTLIMINIVM EST: NON PISCATORIIS, AVT SI QVAS ACTVARIAS VOLVPTATIS CAVSA PARAVERVNT.

ANTEQVAM ad huius legis interpretationẽ aggredior, lectorem præmonitum uolo, ut exiſtimet me in ſtudioſorum gratiam id oneris ſuſcepiſſe, Qui (ſi modo aſſecutus ſum, quod uolebam) hiſce meis uigilijs non mediocriter iuuari poterunt, modò ne grauentur iſta noſtra in manus ſumere, & tãta animi uel æquitate uel alacritate percurrere, quãta nos ea diligentia, quantoq; tum ſtudio, tũ ſudore conſcripſimus. Euoluendi nobis fuerunt omnes qui extant utriuſq; linguæ authores, ut inde ſumeremus ea quæ ad naualis noſtri, & armamentarij ornamẽtum facere uiderentur: in quibus ſanè colligendis, & undiq; conquirendis, non parum moleſtiæ nobis fuit: in habendo autẽ delectu iudicium adhibui, quale quãtumq; potui conferen

dis collidēdisq; inter ſe Græcorum & Latinorum locis, ut(ſi qua fieri poſſet) aliquam ex his ſcintillam ueri excuterem. Quod quidem, ut uidere eſt in toto opere, conati ſumus: & tamen fatemur in tanto rerum antiquarū naufragio multa neceſſariò nos latuiſſe: quæ neq; colligere, neq; animaduertere, nedum reficere potuimus: uſq; adeo iacent illa undis obruta, & in profundo demerſa, & τῷ βάθει Ponti ſepulta. Quæ ſiquis in lucem reuocare poterit, ei me plurimum debere præ me feram: eumq; rei & naualis & nauticæ peritiſsimum cōfitebor. Tibi in præſenti quæ potuimus è naufragij reliquijs colligere, lector afferimus. Quæ ſi tibi probantur, ſumus aliquid: ſin minus. ſed nolo in initio operis malè ominari. Ipſi certè in hoc otio nihil potius habuimus, quo ad traducendū hoc tempus uteremur. In hoc tractatu nō ineptū fuerit eum ordinē ſequi, qui nobis præſcriptus eſt à Marcello iureconſulto. Quare de lōgis nauibus primò dicemus: mox de onerarijs: deinde de piſcatorijs: poſtremo de actuarijs: quibus auctarij nomine ipſe adijciam reliqua, quæ non aliena ab inſtituto opere & ſuſcepto uidebuntur.

DE NAVIBVS LONGIS.

PHILOSTEPHANVS apud Plinium in ſeptimo naturalis hiſtoriæ author eſt, Iaſonem primum nauigaſſe longa naue: nec id alienum uidetur ab eo quod ſcriptum eſt à Diodoro Siculo quinto βιβλιοθήκης. ἐπὶ πρῶτον μὲν περὶ τὸ Πήλιον ναυπηγηθῆναι τὸ σκάφος πολὺ μεγέθει καὶ τῇ λοιπῇ κατασκευῇ τῆς τότε συνήθειαν ὑπερβάλλον, διὰ τὸ σχεδίαις πλεῖν τοὺς τότε ἀνθρώπους καὶ μικροῖς παντελῶς ἀκατίοις. id eſt, & primùm quidem ædificatā circa Pelium nauem, & magnitudine & reliquo apparatu cōſuetum eo tempore modum excedentem, quòd illius ætatis homines

nes ratibus ferè & paruis acatijs uehi mos eſſet. Et paulopoſt ſubdit, τὴν δὲ ναῦν ἀργὼ προσαγορευθῆναι κατά τινας τῶν μυθογράφων ἀπὸ τοῦ τὸ σκάφος ἀρχιτεκτονήσαντος ἄργου, καὶ συμπλεύσαντος ἕνεκα τοῦ θεραπεύειν ἀεὶ τὰ πονοῦντα μέρη τῆς νεώς. ὡς δ' ἔνιοι λέγουσιν ἀπὸ τῆς περὶ τὸ τάχος ὑπερβολῆς, ὡς ἂν τῶν ἀρχαίων ἀργὸν τὸ ταχὺ προσαγορευόντων. id eſt, uocatã aũt Argò nauẽ, ut nõnulli fabularũ ſcriptores aſſerũt, ab Argi cuiuſdã nomine, qui quidẽ eam extruxerat, ſimulq; nauigarat, quò ſiquæ nauis partes laborarẽt, eas ipſe reficeret ac curaret. Sunt & alij qui exiſtiment, id naui nominis ob eximiã illius celeritatẽ inditũ. ἀργὸν quippe (aiunt) celerẽ ueteres appellauiſſe. Tullius in primo Tuſculanarum eam dicit nominatã Argo, quia Argiui in ea delecti uiri uecti petebãt pellẽ inauratã arietis. Illius aũt nauigationis mentio eſt apud Herodotum in κλειώ, his uerbis: μετὰ δὲ ταῦτα ἕλληνας αἰτίους τῆς δευτέρης ἀδικίης γενέσθαι. καταπλώσαντας γὰρ μακρῇ νηῒ ἐς αἶάν τε τὴν κολχίδα καὶ ἐπὶ φᾶσιν ποταμὸν ἐνθεῦτεν διαπρηξαμένους καὶ τἆλλα τῶν εἵνεκεν ἀπίκοντο, ἁρπάσαι τοῦ βασιλῆος θυγατέρα μηδείην. id eſt, poſt hæc aũt Græcos alterius iniuriæ autores fuiſſe. Nauigantes ſiquidem ad Colchorũ regionem & fluuiũ, quẽ Phaſim uocant, quum obtinuiſſent ea, quorũ gratia in loca illa uenerant, regis præterea filiam nomine Medeam rapuiſſe. Et uocabatur Argò à fabro nauali qui eam ædificauit, ſi Apollonio credimus in primo ἀργοναυτικῶν.

Νῆα δ' ἐπικρατέως ἄργου ὑποθημοσύνῃσιν
ἔζωσαν πάμπρωτον ἐϋστρεφεῖ ἔνδοθεν ὅπλῳ. Sic ex tempore uertimus iuniorum gratia, ut poſsit intelligi:

In primis nauem diuinis artibus Argi
Extructam, intus compingunt habili armamento.

Etiã ſi Pherecydes dicat, eam nomẽ ſumpſiſſe ab Argo, filio Phryxi: ταύτην δέ φασιν πρώτην ναῦν γενέσθαι μακράν,

ἄλλοι δὲ λέγουσι δαναὸν διωκόμενον ὑπὸ αἰγύπτου πρῶτον κατασκευάσαι, ὅθεν καὶ δαναῒς ἐκλήθη. id eſt, hanc aũt aiũt primã fuiſſe longam nauem: alij Danaum dicunt ab Aegypto pulſum primũ eius generis nauem paraſſe, unde & Danais uocata fuit. Hæc ideo adiecimus ex commentarijs in Apolloniũ, ut ſcias nullam de Danao factam mentionem apud Plinium, quum ex multis autoribus diuerſos referat longæ nauis inuentores, quum ait. Hegeſias Paralum, Cteſias Samyram, Saphanus Semiramin, Archimachus Aegeonem. Nauium longarum multa mentio apud Tullium, Cæſarem, & reliquos receptos authores, quibus legendis facile agnoſcitur diſcrimen inter longas & onerarias. Tullij epiſtolarũ familiariũ lib. XII. Lentulus S. P. Q. R. quam ſuſpicionẽ conſequutæ res aliquot ſunt, maximè ꝙ ſubito ex Lycia Sex. Marius & C. Titius legati Dolabellæ à claſſe diſceſſerunt, nauiq́ꝫ longa profugerunt onerarijs relictis: in quibus colligendis, non minimum temporis laborisq́ꝫ conſumpſerant. Cæſar in IIII. cõmẽtariorũ: Quibus adductis eos in fidẽ recepit, nauibus circiter LXXX. onerarijs coactis contractisq́ꝫ, quot ſatis eſſe ad duas legiones tranſportandas exiſtimabat: quicquid præterea nauium lõgarũ habebat, quæſtori, legatis, præfectisq́ꝫ diſtribuit. Idẽ in III. Quibus de rebus Cæſar à Craſſo certior factus ꝙ ille aberat longius, naues interim lõgas ædificari in flumine Ligeri quod influit in oceanũ, remiges ex prouincia inſtitui, nautas, gubernatoresq́ꝫ cõparari iubet. Idẽ in IIII. Ad hæc cognoſcenda prius q̃ꝫ periculum faceret, idoneum eſſe arbitratus, C. Voluſenũ cum naui longa præmittit. Idem in eodem: Quod ubi Cæſar animaduertit, naues lõgas quarũ & ſpecies Barbaris erat inuſitatior, & motus ad uſum expeditior, paulùlum remoueri ab onerarijs nauibus &

remis

remis incitari, & ad latus apertum hoſtium cõſtitui, atq; inde fundis, tormentis, ſagittis hoſtes propelli ac ſubmoueri iuſsit: quæ res magno uſui noſtris fuit: nam & nauiũ figura & remorum motu & inuſitato genere tormentorum permoti Barbari conſtiterunt, ac paulùm modò pedẽ retulerunt. Liuius in VII. tertiæ decadis: Inde Tarentum profectus in ipſis faucibus portus poſuit caſtra, naues quas Liuius iuuandis cõmeatibus habuerat, partim machinationibus onerat, apparatuq́; mœniũ oppugnandorum, partim tormentis & ſaxis omniq́; miſsilium telorum genere inſtruit, onerarias quoq; non eas ſolum quæ remis agerentur. Quorum uerbis planum fit longas incitari remis, onerarias uerò nequaquam. Græci, naues longas, μακρὰ πλοῖα uocãt. Polybius in VI. τῶν δὲ βοηθησάντων ἐκυρίευσε δύο μακρῶν πλοίων αὐτάνδρων. id eſt, quum autem hi auxilium tuliſſent, duabus ipſe longis nauibus cũ ipſis hominibus potitus eſt. Appianus de bello ciuili, ὁ δὲ τάδε προσλαβὼν ἀνήγετο χειμῶνος ἐπὶ ὁλκάδων, αἱ γὰρ ἦσαν αὐτῷ νῆες ὀλίγαι μακραὶ Σαρδὼ καὶ σικελίαν ἐφρούρουν. id eſt, hic aũt quum & hæc in ſuam poteſtatẽ recepiſſet, per hyemem onerarijs inde receſsit, paucæ enim quas habebat longæ naues Sardiniæ & Siciliæ præſidio erant. Herodotus in loco ſuprà citato utitur μακρῇ νηΐ, id eſt, longa naue, ad differentiam στρογγύλων, quibus utitur idem Herodotus in eadem, in hæc uerba: οἱ δὲ φωκαιέες οὗτοι ναυτιλίῃσι μακρῇσι πρῶτοι ἑλλήνων ἐχρήσαντο, καὶ τόν τε ἀδρίην καὶ τὴν τυρσηνίην καὶ τὴν ἰβηρείαν καὶ τὸν τάρτησσον οὗτοι εἰσὶν οἱ καταδέξαντες. ἐναυτίλλοντο δὲ οὐ στρογγύλῃσι ναυσὶν ἀλλὰ πεντηκοντόρῃσι. id eſt, Græcorũ primi Phoceenſes longis nauigationibus uſi ſunt, Adriaticũ Tyrrhenũq́; mare, Hiberiã atq; Tarteſſum occuparũt: nauigabant autem non onerarijs nauibus, ſed actuarijs, quæ quinquaginta remis agerentur. Thu

tur. Thucydides in I. φαίνεται δὲ καὶ ταῦτα πολλαῖς γενεαῖς ὕστερα γενόμενα τῶν Τρωικῶν, τριήρεσι μὲν ὀλίγαις χρώμενα, πεντηκοντόροις δ' ἔτι καὶ πλοίοις μακροῖς ἐξηρτυμένα ὥσπερ ἐκεῖνα. id eſt, uidentur aūt hæc multis poſt Troianorū res ſeculis facta fuiſſe. Et paucis quidem utebantur triremibus, actuarijs aūt quæ quinquaginta remis agerētur, & longis præterea nauibus inſtructi erant, non ſecus ac illi.

Εἰκόσορος, quæ uiginti remis agebatur, apud antiquos talis fuit,

Minores plerunq; uiginti, triginta aut quinquaginta remis agebātur, & à Græcis dicebantur εἰκόσορος, τριακόντορος

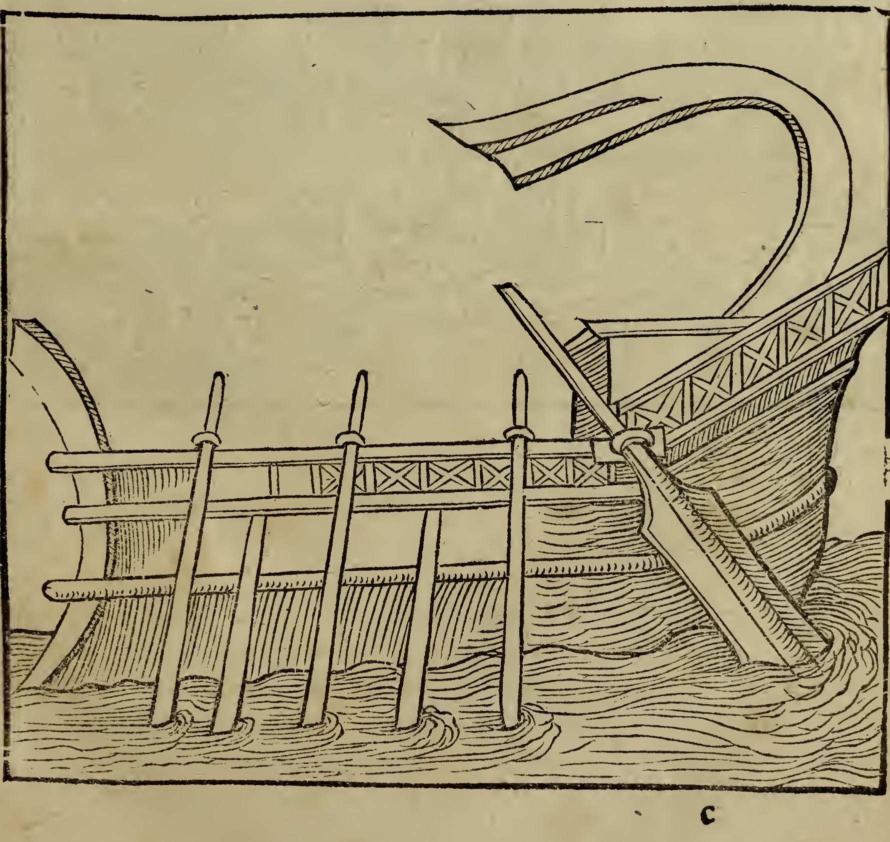
τορος & πεντηκόντορος, cuiuſmodi ſunt eæ quas Veneti *barcas longas* uocãt. Diodorus in 11. de ſucceſſorib. Alex. ἀγαθοκλῆς δὲ δύο τριακοντόρους μετὰ τὴν μάχην νεναυπηγημένος, τὴν ἑτέραν ἀπέστειλεν εἰς συρακούσας, ἐρέτας ἐμβιβάσας τοὺς κρατίστους id eſt, Agathocles aũt poſt pręlij finẽ duas naues quę triginta agerẽt remis, ędificãdas curauit: quarũ alterã Syracuſas miſit, ualentiſsimis ei impoſitis remigib. Hero dotus ἐν μελπομένῃ. τρισὶ τριακοντόροισι ἐς τοὺς μεμβλιάρεω ἀπογόνους ἔπλωσε, id eſt, tribus XXX remorũ actuarijs ad Membleari liberos & ſucceſſores delatus eſt. Plutarc. in Theſeo, τὸ δὲ πλοῖον ἐν ᾧ μετὰ τῶν ἠϊθέων ἔπλευσε καὶ πάλιν ἐσώθη, τὸν τριακόντορον ἄχρι τῶν δημητρίου τοῦ φαληρέως χρόνων διεφύλαττον ἀθηναῖοι, τὰ μὲν παλαιὰ τῶν ξύλων ὑφαιροῦντες, ἀλλὰ δ' ἐμβάλλοντες ἰσχυρὰ καὶ συμπηγνῦντες οὕτως, ὥστε καὶ τοῖς φιλοσόφοις εἰς τὸν αὐξομένων λόγον ἀμφιδοξούμενον παράδειγμα τὸ πλοῖον εἶναι. τῶν μὲν ὡς τὸ αὐτὸ, τῶν δὲ ὡς οὐ τὸ αὐτὸ διαμένει λεγόντων. id eſt, nauẽ aũt illam in qua cũ iuuenibus nauigarat & iterũ inde redierat, quæ quidẽ XXX remis agebatur, ad Demetrij uſq; Phalerei tẽpora conſeruarunt Athenieſes, ueteres quidẽ amouentes tabulas: in earũ aũt locũ ſufficiẽtes alias ualidas, atq; ita cõpingẽtes, ut in eorum quæ augẽtur, philoſophorũ diſputatione illa dubia, exemplũ huius nauis propoſitũ fuerit. Aſſerebant enim alij eandem, alij cõtendebant contrà, nõ eandem permanere nauẽ. Quę uerba Plutarchi ideo protuli, ut ſciri poſſet noſtros Iureconſs. ſequutos fuiſſe ſententiã eorũ, qui cenſuerũt eandẽ rem permanere, quorũ decretũ poſitum eſt ab Alfeno in tract. de iudicijs. l. pponebat, his uerbis: Itẽq; ſi nauis adeo ſæpe refecta eſſet, ut nulla tabula eadẽ permaneret, quę nõ noua fuiſſet, nihilominus eãdẽ nauẽ exiſtimari. Paulus etiã in. l. inter ſtipulantẽ. §. ſacrã. ff. de uerb. oblig. illius nauis meminit. πεντηκοντόρου meminerũt Herodotus & Thucydides in locis ſuprà citatis, & idem

Herodotus in Melpomene, ὅτω δὴ στέλλουσι δύο πεντηκοντόρους ἐν τὴν πλατεαιάν. id eſt, ſic quidem duas quinquagin ta remorum actuarias in Platæam miſerunt. Diodorus in 11. de ſucceſſorib. Alex. περὶ δὲ τὰ ἐν σικελίᾳ πράγματα ἀγωνιῶν ἄφρακτα καὶ πεντηκοντόρους ναυπηγησάμενος ἐνεβίβασε στρατιώτας δισχιλίους. id eſt, quũ aũt ille de rebus Siculis an xius eſſet, aphractis, & quinquaginta remorum actuarijs ædificatis, duo milia militũ in illas impoſuit. Polybius in primo, παρεσκεύαζον δὲ ἐπὶ τὰ περίλοιπα τῶν πλοίων τριήρεις καὶ πεντηκοντόρους ἐπὶ τὰ μέγιστα τῶν ἀκατίων. id eſt, parabãt aũt quæ reliqua erant nauigia, triremes, quinquaginta remo rum actuarias & maxima acatia. Et id genus nauigiorũ cõmuni uocabulo μονήρη dicitur ab authore neſcio quo, fortaſſe Polybio, prolato à Suida in uocabulo δίκροτα. Quę ita habẽt πλοῖα μονήρη δὲ, ἔστιν ἃ καὶ δίκροτα κατεσκεύα ζουσι. quo loco μονήρη dicit ea quæ pluribus quidem re- mis agerẽtur, ſed unico tantùm per tranſtra & ſedilia re- mo, & non binis aut ternis aut etiam pluribus incitaren tur: quæ fortaſſe κέλητες etiam dicta ſunt, tranſlatione ſumpta ab equis celitibus, de quibus in actuarijs dice- mus. Xenophon autem in ſecundo ἑλληνικῶν, δικρότους & μονοκρότους naues dixit eas, quæ quum triremes (opi- nor) eſſent, propter tamen abſentiam remigum & ſocio rum naualium, duobus tantùm uel unico per tranſtra re mige incitarentur: quum tamen poſſent ternis agi, ſi ad- fuiſſent remiges. Verba Xenophontis ſic habent, ἐσήμαινε ἐν τὰς ναῦς βοηθεῖν κατὰ κράτος. διεσκεδασμένων δὲ τῶν ἀνθρώπων ὄντων, αἱ μὲν τῶν νεῶν δίκροτοι ἦσαν, αἱ δὲ μονόκροτοι, αἱ δὲ παν τελῶς κεναί. id eſt, ſigno dato iuſsit totis uiribus occure- rent ad auxiliũ nauibus ferendum. Quum aũt ſocij naua les in diuerſas partes ad ſua quiſq; negotia diſceſsiſſent, nauium nõnullæ duobus tantùm ordinibus agebantur,

aliæ

alię uerò unico tantùm ordine:quędam autē prorſus ua cuæ remigibus erāt. Strabo uerò in VII μονόκροτον dixit pro nauibus quę unico tantū remorū ordine agerentur. quo loco mēdū ineſt in uulgatis codicibus. Legit enim μονήκρατον,ubi legendum exiſtimamus μονοκρότου. Verba Strabonis hæc ſunt, ἐν νεώρια ἐν οἷς ἀνέθηκε καῖσαρ τὰς δεκαναΐαν ἀκροθινίων ἀπὸ μονοκρότου μέχρι δεκήρους. ideſt,ſunt & naualia in quibus Cæſar undeuiginti naues, decimarū nomine dedicauit ab uno remorū ordine uſq; deciremes.

Talis fuit biremis apud antiquos,

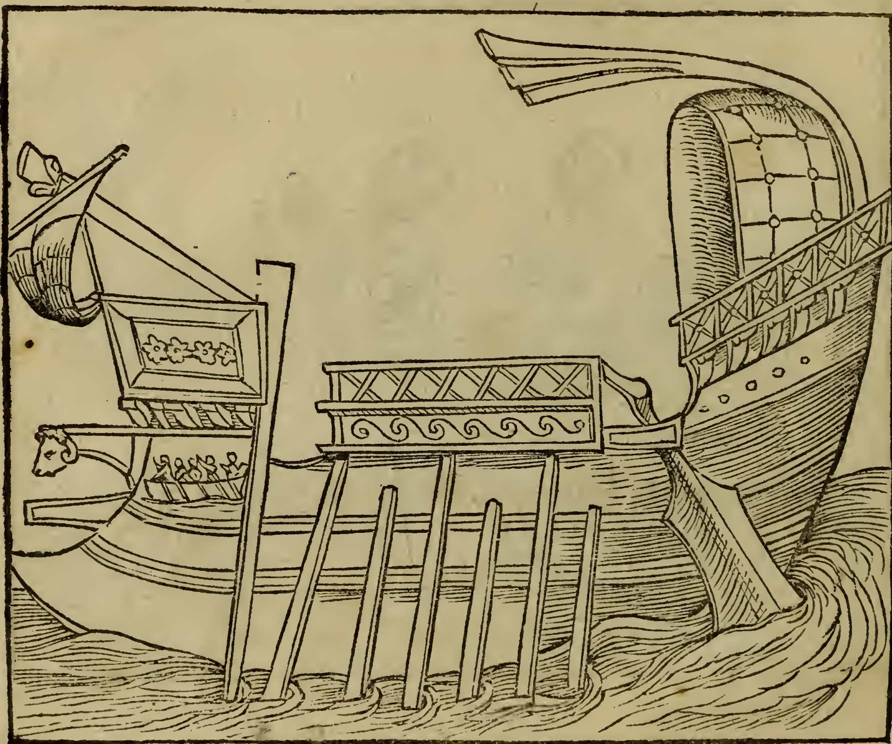
Alia ratio biremium, quæ fortaſſe antiquior.

Hanc quoqué biremium formam, ex antiquioribus puto.

Fiebant & biremes hoc pacto,

Etiam tali modo depictas biremes uidimus.

Rurſum alia biremium forma, ſed prioribus ferè reſpondens,

Etiam hac forma pictam biremem uidimus,

Illæ porrò quę binis remis agebantur, à Romanis di-
ctæ ſunt biremes, à Gręcis δίκροτα potius quàm διῆρων
uſurpatum uideo, etiam ſi apud ipſum Suidam διῆρων
πλοῖον legatur: quod tamē ipſum non memini me legiſ-
ſe apud probatum authorem. Polybius in ſexto uidetur
noluiſſe uti eo uocabulo, ſed potius δικρότω, ut palàm
fiet ex ipſius uerbis quæ ita habent, ἐν αἷς ἦν καὶ πλοῖα τετ
ταράκοντα, τούτων κατάφρακτα μὲν εἴκοσι διαφέροντα ταῖς κατα
σκευαῖς, τὰ δὲ λοιπὰ τριήρεις καὶ δίκροτα καὶ κελήτων. ideſt, inter
quas erant naues quadraginta, quarum uiginti conſtra
tæ omni nautico apparatu egregiè inſtructę, reliquæ tri
remes, biremes & actuariæ erant. Vides ut quū potuiſ-
ſet ſcribere διήρεις, ut dixit τριήρεις, maluit dicere δί-
κροτα. credo quòd ſic uſurpatū uidebat à probatiſſimis
authoribus linguæ Gręcæ quos ſequebatur. Appianus
quoquè Alexandrinus in Mithridatico, his uerbis, καὶ
νηῶν κατάφρακτοι τριακόσιοι, δίκροτα δὲ ἑκατὸν καὶ ἡ ἄλλη πα-
ρασκευὴ τούτων. ideſt, tercentum conſtratæ naues, dicro-
ta centum, cum reliquis harum armamentis. Idem in eo
dem, ὁλκάδος δὲ βασιλικῆς ἱστίῳ παραπλεύσης, ῥοδία δίκρο-
τος ἐπ' αὐτὴν ἀνήχθη. ideſt, quum autem regis oneraria na
uis uelis præteriret, biremis Rhodia in eam impetū fe-
cit. Quin & Tullius epiſtolarum ad Atticum XVI. eo
uocabulo uſus ad amicū eſt dum ait: Nam & ipſe Domi
tius bona habet planè dicrota, ſuntq́ꝫ nauigia præterea
luculenta Sex. Buciali, cæterorūq́ꝫ: nam Caſſii claſſem,
quæ plane bella eſt, non numero. Idem Tullius in quin-
to ad Atticum: ἄφρακτα Rhodiorum & dicrotū Mity
lenęorum & aliud cataſcopium. Quare fit ut exiſtimem
apud A. Hirtium, aut ſi quis eſt alius qui quartum De
bello ciuili librum conſcripſit, dicrota octo, non dicro-
tas legendum, ut habetur in uulgatis: Cepit ex eo prelio
pentiremem

pentiremem unam,triremes duas,dicrota octo,complu
res remiges Octauianos. Cæſar ipſe in tertio De bello
ciuili,biremes dixit,his uerbis:Quatuor biremes ſubie/
ctis ſcutulis,impulſas uectibus in interiorē partem trāſ/
duxit.Liuius Decadis tertię libro quarto:Legati ab Ori
co ad M. Valerium prætorem uenerunt præſidentem
claſſi Brunduſio,Calabriæq́ circa litoribus, nuntiantes
Philippum primùm Apolloniam tentaſſe leuibus bire/
mibus centum uiginti,flumine aduerſo ſubuectum: de/
inde, ut ea res tardior ſpe fuerit, ad Oricum clàm nocte
exercitum admouiſſe.Tullius in Verrem actione ſepti/
ma:Reprimebat enim tibi & imperandi uim & rogan/
di conatum præclara illa non populo Romano reddita
biremis,ſed prætori donata cybea. Tranquillus in Iulio
Cæſare:Nauali prælio in modum cochleæ defoſſo lacu
biremes ac triremes quadriremesq́ Tyriæ Ægyptiæq́
claſſis magno pugnatorum metu conflixerunt.Biremes
autem leues dictæ à Liuio in loco ſuprà ſcripto,à Roma
nis dicebantur Liburnicæ,ſi Appiano credimus in Illy/
rico, ἐγένοντο λίβυρνοι γένος ἕτερον ἰλλυριῶν, οἳ τὸν ἰώνιον καὶ
τὰς νήσους ἐλῄστευον ναυσὶν ὠκείαις τε καὶ κούφαις, ὅθεν ἔτι νῦν
ῥωμαῖοι τὰ κοῦφα καὶ ὀξέα δίκροτα, λιβυρνίδας προσαγορεύουσιν.
ideſt,fuerunt Liburni alterum Illyriorum genus,qui Io/
nium mare & quæ in eo ſunt inſulas prædabantur cele/
ribus & leuibus nauigiis,unde etiam nunc leues & cele
res biremes Romanis Liburnicæ uocantur.

Fiebant autem ab antiquis Liburnicæ,ſiue biremes celeres ferè hoc pacto. Si his binis remum addideris,fiet triremis.

Lucianus in dialogo qui ἔρωτες inſcribitur, ἐπ' ἰταλίαν μοι πλεῖν διανοουμένῳ ταχυναυτοῦν σκάφος ηὐτρέπιστο τούτων τῶν δικρότων, οἷς μάλιστα χρῆσθαι λιβυρνοὶ δοκοῦσι, ἔθνος ἰονίῳ κόλπῳ παρῳκισμένον. ideſt, cogitanti mihi in Italiam naue proficiſci, apparata eſt nauis quædam leuis & expedita ex earum biremium genere, quibus maximè uti uidentur Liburni, natio quæ ſinum Ionium accolit. Tranquillus in Auguſto: Tempeſtate in traiectu bis cõflictatus, primò inter promontoria Peloponneſi & Ætoliæ, rurſus circa montes Ceraunios, utrobiq; parte Liburnicarũ demerſa, ſimulq; eius in qua uehebatur fuſis armamentis & gubernaculo diffracto. Quo loco Tranquillus Liburnicas pro leuibus biremibus dixiſſe uidetur. Plutarchus in Catone uidet̃ Liburnica annumerare inter eas naues, quæ non erãt aptæ ad belli conflictum, ſed ad præcurrẽdum potius & ſpeculandũ, his uerbis, ὥρμησε μὲν γὰρ ἐγχειρίσαι τῷ κάτωνι τὴν τῶν νεῶν ἡγεμονίαν, ἦσαν δὲ πεντακοσίων μὲν οὐκ ἐλάττους αἱ μάχιμοι, λιβυρνικὰ δὲ καὶ κατασκοπικὰ καὶ ἄφρακτα παμπληθῆ. ideſt, uoluit enim Catoni totius claſſis imperium deferre: erant autẽ ad belli uſum idoneæ non pauciores quingentis: Liburnicæ uerò, ſpeculatoriæ & apertæ complures. Tamen ex eodem Plutarcho in Antonio uidere eſt, Liburnicas etiam habuiſſe καταστρώματα, dum ait, ἐν τούτῳ δὲ λιβυρνίδες ὤφθησαν διώκουσαι παρὰ καίσαρος, ὁ δὲ ἀντίπρωρον ἐπιστρέφειν τὴν ναῦν κελεύσας τὰς μὲν ἄλλας ἀνέστειλε. εὐρυκλῆς δὲ ὁ λάκων ἐνέκειτο σοβαρὸς λόγχην τινὰ κραδαίνων ἀπὸ τοῦ καταστρώματος, ὡς ἀφήσων εἰς αὐτόν. ideſt, interea Liburnicæ apparuerunt quæ à Cæſare miſſæ perſequebant̃ Antoniũ: ille aũt obuerti nauem iubens, reliquarũ quidem impetũ repreſſit: at Euricles Lacedæmonius acer & infeſtus inſtabat, in cataſtromate haſtam uibrans, tanquam in eum iaculaturus. Quum enim dicit, κραδαίνων ἀπὸ τοῦ καταστρώματος, palàm eſt eam Liburnicã, in qua erat Euricles, ha

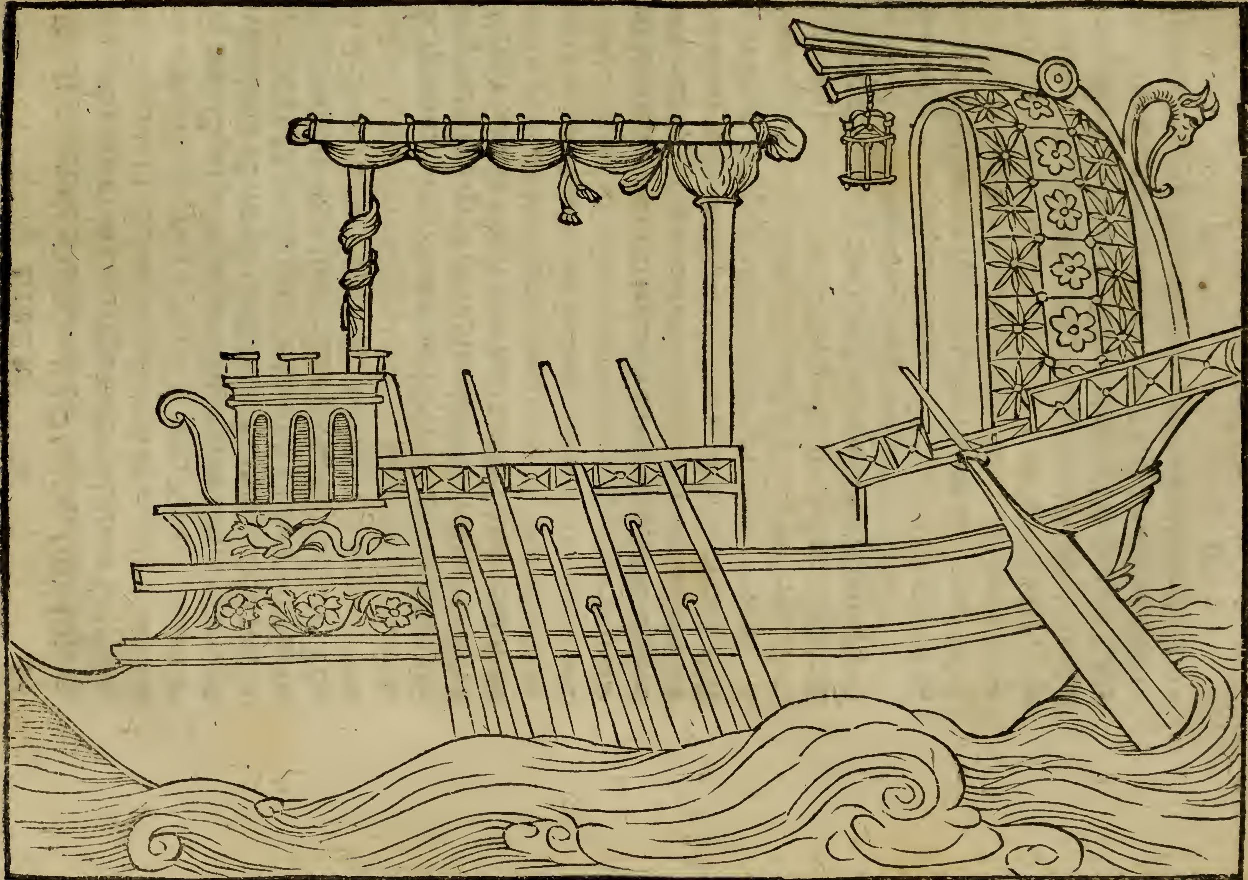
buiſſe καταστρώματα, & ſic ad belli uſum maximè aptam fuiſſe: & ſanè Cæſar Auguſtus, οὐ πρὸς ὕψος οὐδὲ ὄγκον τῶν/ δ᾽ ἡλικῶς πεπηγυίαις ναυσί, εὐστρόφοις δὲ καὶ ταχείαις καὶ περιπληρω/μέναις ἀκριβῶς ἐξηρτυμένος, ἐν τάραντι καὶ βρεντεσίῳ συνέχων τὸ ναυτικόν, ἔπεμπε πρὸς ἀντώνιον ἀξιῶν μὴ διατρίβειν τὸν χρόνον. ideſt, inſtructus autem Cæſar non nauibus illis altis & amplis quæ oſtentationis gratia parantur, ſed agilibus celeribusq́;, & iis uiris probè oppletis, Tarenti & Brun/duſii claſſem continebat. Miſit autem ad Antoniũ nun/tium, petens, ut ne amplius tempus otioſi tererent, ut in/quit Plutarchus in Antonio. Liburnicam imitatur nau/tilos piſcis, authore Plinio in nono, cap. XXIX. dũ ait, Inter præcipua autẽ miracula, eſt qui uocatur nautilos, ab aliis pompilos. Supinus in ſumma æquorum perue/nit, ita ſe paulatim ſubrigẽs, ut emiſſa omni per fiſtulam aqua, uelut exoneratus ſentina, facilè nauiget: poſtea duo prima brachia retorquens, membranã inter illa mi/ræ tenuitatis extendit, qua uelificante in auras, cæteris ſubremigãs brachiis, media cauda ut gubernaculo ſe re/git: ita uadit alto Liburnicarũ gaudens imagine, ſi quid pauoris interuenit hauſta ſe mergens aqua. Quæ Libur/nicæ nomen à patria ſortitæ ſunt: quoniam naues dici/mus Ægyptias, Aſiaticas, Syriacas, Rhodias, Liburni/cas atq; Achaicas, & eiuſmodi. ut Cæſar in III De bel/lis ciuilibus: Præerat Ægyptiis nauibus Põpeius filius, Aſiaticis Decius Lęlius & C. Triarius, Syriacis C. Caſ/ſius, Rhodiis C. Marcellus cum C. Pomponio, Liburni cæ atque Achaicæ claſſi Scribonius Libo & M. Octa/uius: toti tamen officio maritimo M. Bibulus præpoſi/tus cuncta adminiſtrabat, ad hunc ſumma imperij reſpi/ciebat. Idem Cæſar in III. Et nauibus longis Rhodiis decem & Aſiaticis paucis, Alexandriam peruenit. Tul/lius

lius De diuinatione: Poſtremò à Rhodia claſſe deſerti. Tranquillus etiam in loco ſuprà citato. Liuius Decadis quartæ libro VII. Rhodíj celebratis exequiis aduerſus claſſem, quã fama erat ex Syria uenire, XIII ſuis nauibus & una Coa quinqueremi ad terram Gnidiorum, ut ibi in ſtatione eſſent, profecti ſunt. Punicæ etiam naues à Liuio dictæ, Decadis quartæ libro VII. Iam omnes in conſpectu erant, duæ Punicæ naues antecedebant Romanã claſſem. Idem in eodem: Ad inferẽdum hoſtibus terrorẽ, C. Liuius cum duabus quinqueremibus Romanis & quatuor quadriremibus Rhodiis & duabus apertis Smyrneis in Lyciã eſt miſſus. Idẽ: Et erãt naues Rhodiæ longæ omniũ celerrimæ tota claſſe. Nauis Sidoniæ mentio eſt apud Herodotũ ἐν πολυμνίᾳ. ἐνθαῦτα ὁ ξέρξης μετεκβὰς ἐκ τοῦ ἅρματος ἐς νέα σιδωνίην ἵζετο ὑπὸ σκηνῇ χρυσέῃ. ideſt, hic Xerxes relicto curru Sidoniã nauem conſcendens, ſub aureo tentorio ſedit. Et in eadẽ: ὡς δὲ ἐπεθύμησε τούτων ἐποίεε ταῦτα ἐσβὰς ἐς σιδωνίην νέα ἐς τήν περ ἐσέβαινε αἰεὶ ὅκως τι ἐθέλοι τοιοῦτο ποιῆσαι. ideſt, ut autẽ horum eum deſiderium cepit, & hęc faciebat, Sidoniam nauem conſcendens, quã ſemper quum quid huiuſmodi efficere uellet, conſcendere conſueuerat. Euripides in Helena: Sidoniã poſuit pro actuaria quinquaginta remorum, dum ait,

χώρει σὺ καὶ ναῦν τοῖσδε πεντηκόντορον
Σιδωνίαν δὸς κἀρετμῶν ἐπιστάτας.

Liuius libro ſuprà proximè citato, Rhodia una capta memorabili caſu: nam quum roſtro percuſſiſſet Sidoniã nauem, anchora ictu ipſo excuſſa naue ſua, unco dente uelut manu ferrea iniecta alligauit alterius proram: inde tumultu iniecto, quũ diuellere ſe ab hoſte cupientes inhiberent Rhodíj, tracta anchora & implicita remis, latus alterũ deterſit: debilitate ea, ipſa quæ icta cohæſerat, nauim cepit.

Nõ puto hanc eã eſſe Triremẽ, qua utebãtur antiqui: attamẽ quia illã reperi in antiq̃s marmoribus, huc appingẽdã curaui

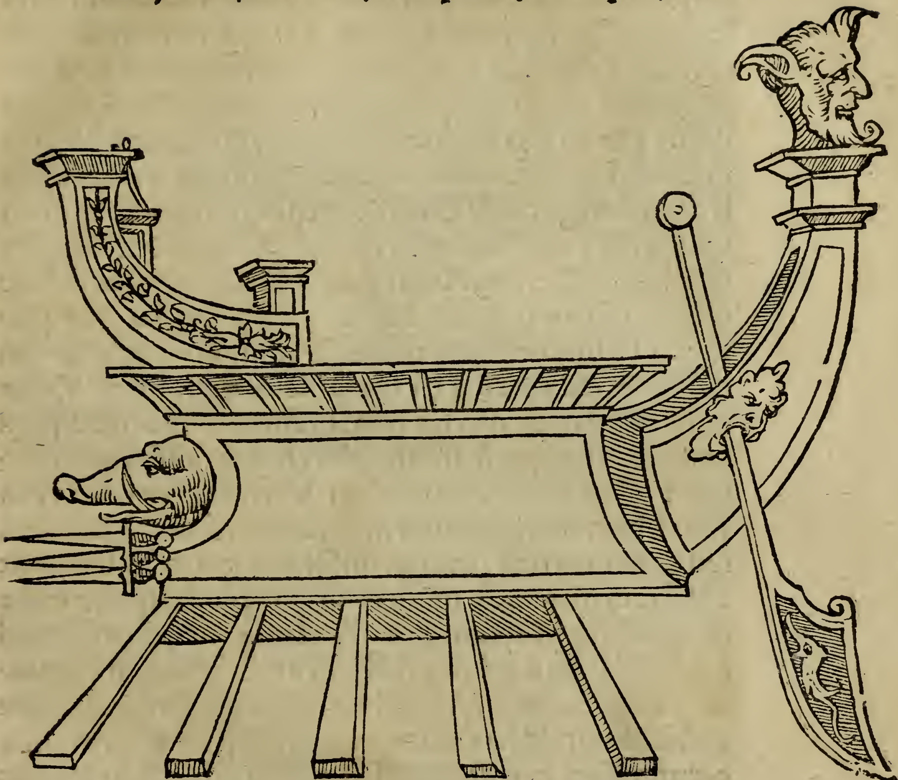
TRIREMIS à Græcis τριήρης dicitur. Herodotus ἐν τερψιχόρῃ, παρεσκευάσατο μὲν διηκοσίας τριήρεας, πολλὸν δὲ κάρτα ὅμιλον περσέων τε καὶ τῶν ἄλλων συμμάχων. ideſt, apparauit autem ducẽtas triremes, & magnã unà Perſarum, aliorumq́ꝫ auxiliariorũ copiam. Idem ἐν πολυμνίᾳ. τῶν δὲ τριήρεων ἀριθμὸς μὲν ἐγένετο ἑπτὰ καὶ διηκόσιαι καὶ χίλιαι. ideſt, erant autem mille ducentæ ſeptem numero triremes. Et haud ita multò poſt: τριηκόντοροι δὲ καὶ πεντηκόντοροι καὶ κέρκουροι καὶ ἱππαγωγὰ πλοῖα μικρὰ συνελθόντα ἐς τὸν ἀριθμὸν ἐφάνη τρισχίλια. ideſt, triginta autem & quinquaginta remorum naues cercuri, & hippagines, & parua pręterea nauigia, in unum omnia coacta numerũ, ter mille eſſe uiſæ ſunt. Demoſthenes in prima contra Philippum, καὶ ἱππαγωγοὺς τούτοις, εἶεν. τί πρὸς τούτοις ἔτι; ταχείας τριήρεις δέκα. δεῖ γὰρ ἔχοντος ἐκείνου ναυτικὸν καὶ ταχειῶν τριηρῶν ἡμῖν ὅπως ἀσφαλῶς ἡ δύναμις πλέῃ. ideſt, atq́ꝫ his hippagoga nauigia: quid præterea? decem celeres triremes: nam quum claſſem ipſe habeat, celeres triremes nobis eſſe oportet, quò exercitus noſter tuto nauigare poſſit. Tullius actione III in Verrẽ, mille fuiſſe naues Perſarũ author eſt, ut parum ab Herodoti numero abeſſe uideat̃, his uerbis: Vt ne Perſæ quidem, quum bellum toti Græciæ diis hominibusq́ꝫ indixiſſent, & mille numero nauiũ claſſem ad Delum appuliſſent, quicq́ꝫ conarentur aut uiolare aut attingere. Plutarchus in Themiſtocle citat αἰσχύλον ἐν πέρσαις. ξέρξῃ δὲ καὶ γὰρ οἶδα, χιλιὰς μὲν ἦν νεῶν τὸ πλῆθος. ideſt, Xerxi autem, probè enim noui, mille numero naues erant. Triremem inuenit primus Aminocles Corinthius, authore Plinio ex Thucydide in primo, qui tamẽ aliter dicere uidetur, dum ait, φαίνεται δὲ καὶ σαμίοις ἀμεινοκλῆς κορίνθιος ναυπηγὸς ναῦς ποιήσας τέτταρας. Videtur autem & Samiis Aminocles Corinthius Naupegus naues quatuor ædificaſſe:

uidetur

uidetur tamen aſſeuerare triremes primùm ædificatas Corinthi, dum ait, καὶ τριήρεις ἐν Κορίνθῳ πρῶτον τῆς Ἑλλάδος ἐναυπηγηθῆναι. ideſt, & triremes primùm apud Corinthum in Græcia ædificatas fuiſſe. Quibus uerbis facilè colligere eſt, apud Plinium legendum Aminoclem, non Amoclem, ut uulgò ſcriptum uideo.

QVADRIREMEM inſtituêre Carthaginenſes, authore Ariſtotele ex Plinio, quæ τετρήρης à Græcis dicitur. Polybius in primo, περὶ δέ τινα τόπον ἔχοντα βράχεα συνέστη χῶμα, μετὰ πολλῆς ταλαιπωρίας, ἐφ' ᾧ τετρήρης ἐκτρέχουσα νυκτὸς ἐκάθισε, καὶ τοῖς πολεμίοις ὑποχείριος ἐγένετο διαφέρουσα τῇ κατασκευῇ τῆς ναυπηγίας. ideſt, quodam aũt loco in quo erant breuia, reſedit agger: idq́ multo militum labore, in quem quadriremis nocte excurrens impegit, quã ſtatim aduerſarij nacti ſunt excellentem & probè ædificatam. Vide, ſi ocium eſt, Sipontinum: & quantum in uertẽdo Polybio ſibi permiſerit, facilè agnoſces. Διόδωρος Βιβλιοθήκης undeuigeſimo, τούτων ἦσαν τετρήρεις μὲν ἐνενήκοντα, πεντήρεις δὲ δέκα, ἐννήρεις δὲ τρεῖς, δεκήρεις δὲ δέκα, ἄφρακτοι δὲ τριάκοντα. ideſt, harum erant quadriremes quidem nonaginta, quinqueremes decem, nouem ordinũ tres, decem ordinum decem, apertæ autem triginta. Tullius ſeptima in Verrem: Princeps Cleomenes in quadriremi cẽturipina malum erigi, uela fieri, præcidi anchoras imperauit: & ſimul ut ſe cæteri ſequerentur, ſignũ dari iuſſit: hæc centuripina nauis erat incredibili celeritate uelis: nam ſcire iſto prætore nemo poterat, quid quæq́ nauis remis facere poſſet. Et paulopoſt: Erat enim ſola illa nauis conſtrata, & ita magna ut propugnaculo cæteris poſſet eſſe: quæ, ſi in prædonum pugna uerſaretur, urbis inſtar habere inter illos piraticos myoparones uideretur.

Tectæ ſiue conſtratæ nauis forma, qualis apud antiquos fuit.

Quod autem Tullius conſtratam dixit, aliquando hæſitaui num eadem eſſet quæ & tecta dicitur à Cæſare. Quas tectas lõgas inuenêre Thaſii. Nam antea ex prora tantùm & puppi pũgnabatur: author Plinius in VII. Cæſar in ſecundo De bello ciuili: Appulſaq; ad proximum littus trireme cõſtrata, & in littore relicta, pedibus Adrumetum profugerat. Idem in tertio: Atque omnes naues incendit trigintaquinque, in quibus erant uiginti conſtratæ. Idem Cæſar alibi tectas uocat in primo De

e bello

bello ciuili: Maſſilienſes uſi L. Domitii conſilio, naues longas expediunt numero XVII. quarum erant undecim tectæ. Idem in tertio: Illæ triremes omnes & quinqueremes aptæ inſtructæq; omnibus rebus ad nauigandum, præter has uigintiduæ erant, quæ præſidii cauſa Alexandriæ eſſe conſueuerant, conſtratæ omnes, quas ſi occupaſſent claſſe Cæſaris erepta, portum ac mare totum in ſua poteſtate haberent, commeatu, auxiliisq; Cæſarem prohiberent. Aulus certè Hirtius omnem tollere dubitationem uidetur, dum ait: Magnoq; impetu quatuor ad eam conſtratæ naues, & complures apertæ contenderũt, cui coactus eſt Cæſar ferre ſubſidium. Vides ut conſtratas & apertas ponat, tanquam diuerſas: quod perinde eſt, atque ſi dixiſſet, alias tectas fuiſſe, alias apertas. Tullius actione ſeptima in Verrẽ: Poterò ne in eos eſſe uehemens, qui naues inanes non modò habuerunt, ſed etiam apertas: in eum diſſolutus qui ſolus habuerit conſtratã nauem, & minus exinanitam? Loquitur enim de quadriremi centuripina. A. Hirtius in quarto De bello ciuili: Itaque paucis diebus contra omnium opinionem quadriremes uigintiduæ, quinqueremes quinque confecerunt, ad has minores apertasq; complures adiecerunt. Idem in eodẽ, haud ita multò infrà illum locum: Ex his quinqueremes quinq; erant, & quadriremes decem: reliquæ infra hanc magnitudinem, & pleræq; apertæ. Liuius Decadis quartę libro ſexto: Biduum in apparatu morati, tertio die centum nauibus, quarum ſeptuaginta tectæ erant, cæteræ apertæ, minores omnes ferè erant, profecti, Phocæam petierunt. Nec tamen uideo M. Tulliũ tectas appellaſſe, quãrum mea memoria eſt, ſed ferè ſemper conſtratas: tegebãtur enim aliquãdo & minores. Cæſar in tertio De bello ciuili: Similiter Vatinius

tinius qui Brunduſio præerat, tectis inſtructiſq́ ſcaphis elicuit naues Lælianas, atq́ ex his longius productam unam quinquereme͂, & minores duas in anguſtiis portus cepit: itemq́ per equites diſpoſitos aqua prohibere claſſiarios inſtituit. Idem in ſecundo: Maſſilienſes poſt ſuperius incommodum, ueteres ad eundem modum ex naualibus productas naues refecerãt, ſummaq́ induſtria armauerant: remigum, gubernatorumq́ magna copia ſuppetebat, piſcatoriasq́ adiecerant atq́ contexerant, ut eſſent ab ictu telorum remiges tuti: has ſagittariis, tormentiſq́ compleuerant. Idem in tertio: Scaphas nauium magnarum circiter ſexaginta, cratibus pluteiſq́ contexit, eoq́ milites delectos impoſuit. Has autem Græci καταφράκτους uocant, etiam ſi Sipontinus apud Polybium haud ſcio quàm rectè pro καταφράκτῳ quinqueremem nobis reddiderit, eo fortaſſe quod magis idoneæ eſſent quæ conſternerentur. Eo enim tempore quo primùm populus Romanus ſtatuit è republica eſſe, cum Carthaginenſibus de Siciliæ atq́ adeo maris interni imperio naualibus copiis dimicare, centum & uiginti nauium claſſem ædificandam curarunt: in qua centum fuêre quinqueremes & uiginti triremes. Nam antea quidem eo ipſo tempore quo Meſſanam copias traducere ceperunt: οὐχ οἷον inquit Polybius κατάφρακτος αὐτοῖς ὑπῆρχε ναῦς, ἀλλ' οὐδὲ καθόλου μακρὸν πλοῖον, οὐδὲ λέμβος, οὐδὲ εἷς. hoc eſt, non ſolùm nullam nauem tectam conſtratam'ue habebãt: ſed nec prorſus ulla nauis longa, aut lembus ullus ipſis prȩſto fuit. Quare à Tarentinis & Locrenſibus, ἔτι δὲ ἐλεατῶν καὶ νεαπολιτῶν συγχρησάμενοι πεντηκοντόρους καὶ τριήρεις, ἐπὶ τούτων παραβόλως διεκόμισαν τοὺς ἄνδρας. ἐν ᾧ δὴ καιρῷ τῶν καρχηδονίων κατὰ τὸν πορθμὸν ἐπαναχθέντων αὐτοῖς, καὶ μιᾶς νεὼς καταφράκτου διὰ

τὴν προθυμίαν προπεσούσης, ὥστε ἐποκειλῆσαν γενέσθαι τοῖς ῥωμαίοις ὑποχείριον, ταύτῃ παραδείγματι χρώμενοι τότε πρὸς ταύτην ἐποιοῦντο τὴν τοῦ παντὸς στόλου ναυπηγίαν. ideſt, præterea autẽ ab Eleatis & Neapolitanis, triremes, & quinquaginta remorum actuarias, quum commodatò accepiſſent, in his ſumma cum audacia milites tranſuexerũt: quo quidem tempore quum fortè Carthaginenſes circa fretum in Romanos irruerẽt, & nauis quædam conſtrata, propter promptitudinem reliquas omnes præcurreret, caſu impacta impeditaq́ꝫ, in Romanorum ditionem uenit. Ea itaq́ꝫ, ut exemplo uſi, ad illius ſimilitudinẽ claſſem ſuam uniuerſam ædificarunt. Conſtratę uerò naues dicebãtur, eo quòd haberent *καταστρώματα*. & ad id erant maximè aptæ quadriremes. Polybius in ſecundo, *ἐπλήρωσαν κοινῇ τὰς τῶν ἀχαιῶν δέκα ναῦς καταφράκτους.* ideſt, impleuerunt in commune decem Achæorum naues conſtratas, & quæ haberent *καταστρώματα*. Subdit enim, *τότε ἐπιπηδῶντες ἐπὶ τὰ καταστρώματα τῶν ἀχαϊκῶν νεῶν κατεκράτουν, διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἐπιβατῶν, καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ τεττάρων μὲν πλοίων ἐκυρίευσαν τετρηρικῶν, μίαν δὲ πεντήρη σὺν αὐτοῖς τοῖς ἀνδράσιν ἐβύθισαν.* Tunc in Achaicarũ nauium cataſtromata inſilientes, ſuperiores euaſerunt, propter propugnantium multitudinem. Atque hoc pacto quatuor quidem quadriremes in ſuam poteſtatem receperunt: quinqueremem autẽ unam cum ipſis hominibus demerſerunt, atque depreſſerunt. Loquitur enim de eiſdem Achæorum nauibus.

Triremibus ſi binos ordines addideris, quinqueremem facies: ſi plures, maiorem. Nam quinqueremis figuram antiquam nullam adhuc uidimus, præterquàm in numiſmate quodam. Sed dubitamus an illud, quemad modum permulta alia, mentiatur antiquitatem.

Quin-

QVINQVEREMEM inſtituit Neſichthon, ſi Pli/nio credimus, quæ πεντήρης à Græcis dicitur. Herodo/tus in ἐρατώ. καὶ ἦν γὰρ δὴ τοῖσι ἀθηναίοισι πεντήρης ἐπὶ σου/νίῳ, λοχήσαντες οὖν τὴν θεωρίδα νῆα εἷλον πλήρεα ἀνδρῶν τῶν πρώτων ἀθηναίων. ideſt, erat enim Athenienſibus quinque/remis in Suneo: illi itaque poſitis inſidiis Theorida na/uem occuparunt, Athenienſium primoribus refertam. Appianus in Mithridatico, ὥς τε καὶ τριήρη αὐτοῖς ἀν/δράσι ἀναδησάμενοι, καὶ ἀκροστόλια πολλὰ καὶ σκύλα εἰς τὸν λιμένα φέροντες ἐπανελθεῖν. πεντήρους δὲ σφῶν εἰλημμένης ὑπὸ τῶν πολεμίων ἀγνοοῦντες οἱ ῥόδιοι ἐπὶ ζήτησιν αὐτῆς ἓξ ταῖς μά/λιστα ταχυναυτούσαις ἀνέπλεον. ideſt, itaq; trireme cum ip/ſis hominibus, nauibus ſuis alligata, multis nauium ro/ſtris, nec paucis ſpoliis onuſti ad portũ rediere. Quum autem ipſorum quinqueremis ab hoſtibus capta eſſet, eius ignari Rhodii ad conquirendam eam ſex maximè celeribus nauibus regreſſi ſunt. Mirum eſt quòd Aulus Hirtius, ſiue Opius in bello Alexandrino quinquere/mem, pentiremẽ uocet, uocabulo ſemigræco ſemiq; La/tino, dum ait: Capit ex eo prælio pentiremem unam, tri/remes duas, dicrota octo, compluresq; remiges Octa/uianos. Sic enim legendum cenſeo, non dicrotas. Idem in Aphricano bello: Naues onerarias quę longius à por tu in ſalo ſtabant, incẽdit: & pentiremes duas uacuas à defenſoribus, nullo repugnante, cepit. M. Tullius ubiq; quinqueremes dicit, & optimi quiq; authores. Pontem conſtratũ paludemq; dixit idem Hirtius derelictorum de bello Gallico: Turres crebras excitari in altitudinẽ trium tabulatorum, pontibus traiectis conſtratisq; con/iungi, quorum frontes uiminea loricula munirentur, ut hoſtis à duplici propugnatorum ordine depelleretur. Idem in eodem: Pontibus palude cõſtrata, legiones tra/

ducit. Et in eodem: Niſi flumen Ligerim, quod erat pon te propter magnitudinem conſtratum, copias traduxiſ ſet. Tullius libro primo De oratore: Illa uerò deridenda arrogantia eſt, in minoribus nauigiis rudem eſſe ſe con ſiteri, quinqueremes aut etiam maiores gubernare didi ciſſe. Ipſe (quantum aſſequi poſſum coniectura) exiſti mo quadraginta fuiſſe ſedilia in tabulato alterius lateris quinqueremis, quæ quadringētis remigibus agebatur: ut ex uerbis Plinii colligere eſt libro trigeſimoſecūdo, ubi de echeneide, dū ait, Fert̄ & Actiaco Marte tenuiſſe prætoriam nauim Antonii properantis circuire & ex hortari ſuos, donec tranſiret in aliam. Ideoq; Cæſaria na claſſis impetu maiore protinus uenit. Tenuit & no ſtra memoria Caii principis ab Aſtura Antiū remigan tis, ut res eſt etiam auſpicalis piſciculus. Siquidē nouiſſi me tum in urbem reuerſus ille imperator, ſuorum telis confoſſus eſt. Nec longa fuit illius moræ admiratio, ſta tim cauſa intellecta quū è tota claſſe quinqueremis ſola non proficeret, & exilientibus protinus qui quærerent circa nauim, inuenere adhærentem gubernaculo: oſten deruntq; Caio indignanti hoc fuiſſe quod ſe reuocaret, quadringentorumq; remigum obſequio contra ſe inter cederet. Quibus ſanè uerbis palàm fit illam quinquere mem actam à remigibus quadringentis, ut in altero late re ducenti fuerint. qui ſi diſtribuātur in quinos ordines, neceſſe eſt quadraginta ſedilia fuiſſe in altero tabulati la tere. Hęc idcirco adieci, ut Veneti uideāt an illa eorum quinqueremis, quæ uiginti & octo tantū opinor trāſtris conſtat, ædificata ſit ad antiquarum quinqueremium ra tionem. De echeneide non adiiciam quę Plutarchus in Sympoſiacis tractat, etiam ſi minimè uideantur aliena: ſed ad illum authorem grauiſſimū, lectorem reiicimus.

Quod

Quod autem Tullius, aut etiam maiores dixit, de ſex, ſeptemq́ ordinum naue intellexiſſe uidetur: quas Liuius Græco uocabulo hexeres hepteresq́ uocat, quartæ Decadis libro ſeptimo, Regia claſſis ſeptem & triginta maioris formę nauium erat, in quibus tres hepteres & quatuor hexeres habebant: præter has decẽ triremes erant: & ii adeſſe hoſtes ex ſpecula quadam cognouere. Idem in eodem: Maximè exterruit hepteres regia à multo minore Rhodia naue uno ictu demerſa. Idem in eodem: Hoſtium claſſis trium & nonaginta nauium fuit, maximæ formæ naues, tres hexeres habebant, duas hepteres. Robore nauium & uirtute militum Romani longè Regios præſtabant: Regiæ naues agilitate, & arte gubernatorum, & ſcientia remigum. Appianus Alexandrinus de bellis ciuilibus libro quarto, ἐν δὲ τούτῳ ὁ πόμπήιος ἐς τὴν αἰνάριαν διέπλει ναυσὶ πολλαῖς ἀρίσταις, ἑξήρους λαμπρᾶς ἐπιβεβηκώς. ideſt, Cedens Pompeius, in Ænariam conceſſit nauibus multis, iisq́ præſtantiſſimis, naui ipſe hexere ſplendidiſſima uectus. Polybius, τὰς μὲν οὖν ἑξήρεις δύο οὔσας, ἐφ᾽ ὧν ἔπλεον οἱ στρατηγοὶ μάρκος ἀτίλιος καὶ λεύκιος μάλλιος πρώτας ἐν μετώπῳ παραλλήλους ἔταξαν. ideſt, Duas igitur hexeres, quibus Marcus Attilius, & L. Manlius duces uehebantur, primas in fronte, æqualiter inuicem diſtantes, conſtituerunt. Lucanus in tertio, ubi de Bruti prætoria naue loquitur, hexerem deſcripſiſſe uidetur,

Celſior at cunctis Bruti prætoria puppis
Verberibus ſenis agitur, molemq́ profundo
Inuehit, & ſummis longè petit æquora remis.

Hepteres, quæ ſeptem ordinum nauis erat,

HEPTEREM Polybius ἑπτήρη uocat in primo, ἔχων ἑπτήρη τὴν γενομένην πύῤῥου τοῦ βασιλέως. id eſt, habens hepterem quæ Pyrrhi regis quondam fuerat, quo loco ſeptiremem uertit Sipontinus, nec Liuium ſequi curauit. Diodorus ſiculus libro XX. τούτων δ' ἦσαν αἱ μέγισται μὲν ἑπτήρεις, αἱ πλεῖσται δὲ πεντήρεις. id eſt, ex his maximæ quidem hepteres erant, plurimæ autē quinqueremes. ὀκτήρεις uerò fuiſſe liquet ex Athenæo, ἐννήρεις planè & δεκήρεις conſtat fuiſſe ex Diodoro Siculo, in loco ſuprà citato. Fuerunt ἑνδεκήρεις & τρισκαιδεκήρεις & τριακοντήρεις & εἰκοσήρεις, ut palā fit ex Athenæo in quinto, his uerbis: πολλῶν δ' ὁ φιλάδελφος βασιλέων πλούτῳ διέφερε, καὶ περὶ πάντα ἐσπουδάκει τὰ κατασκευάσματα φιλοτίμως, ὥστε καὶ πλοίων πλήθει πάντας ὑπερέβαλε. τὰ γοῦν μέγιστα ἦν τῶν πλοίων παρ' αὐτῷ τριακοντήρεις δύο, εἰκοσήρης μία, τέσσαρες δὲ τρισκαιδεκήρεις, δωδεκήρεις δύο, ἑνδεκήρεις δεκατέσσαρες, ἐννήρεις τριάκοντα, ἑπτήρεις τριάκοντα ἑπτά, ἑξήρεις πέντε, πεντήρεις ἑπτακαίδεκα. τὰ δ' ἀπὸ τετρήρους μέχρι τριηρημιολίας διπλάσια τούτων. τὰ δ' εἰς τὰς νήσους πεμπόμενα, καὶ τὰς ἄλλας πόλεις ὧν ἦρχε, καὶ τὴν λιβύην, πλείονα ἦν τῶν τετραχιλίων. id eſt, Philadelphus autē multos reges opibus ſuperauit, eratq; apparatuū omniū ambitioſe ſtudioſus. Nauium itaq; copia & numero omnes ſuperabat. Quæ uerò maxima habebat apud ſe nauigia, hæc erant: triginta ordinum, duæ: uiginti, una: tredecim ordinum, quatuor: duodecim, duæ: undecim ordinum, quatuordecim: nouem ordinum, triginta: hepteres, triginta ſeptem: hexeres, quinq;: quinqueremes, decem & ſeptem. Earum autem nauium, quæ à quadrireme ad trieremiolias uſq; deſcendebant, duplus erat ad has numerus. Quæ autem ad inſulas deductæ fuerant, & in urbes quibus imperitabat ipſe, & Libyam, plures erant quater millenis. Alexāder Magnus, authore Plinio, inſtituit na-

ues ad duodecim ordines. Philoſtephanus Ptolemæum Soterem inſtituiſſe uult ad quindecim. Plutarchus tamen πεντεκαιδεκήρη adſcribit Demetrio, dum ait, οὐδεὶς γὰρ οἶδεν ἀνθρώπων οὔτε πεντεκαιδεκήρη ναῦν πρότερον, οὔτε ἑκκαιδεκήρη. ἀλλ' ὕστερον τεσσαρακοντήρη Πτολεμαῖος ὁ Φιλοπάτωρ ἐναυπηγήσατο μῆκος διακοσίων ὀγδοήκοντα πηχῶν, ὕψος δὲ ἕως ἀκροστολίου πεντήκοντα δυοῖν δεόντων, ναύταις δὲ χωρὶς ἐρετῶν ἐξηρτυμένην τετρακοσίοις, ἐρέταις δὲ τετρακισχιλίοις, χωρὶς δὲ τούτων ὁπλίτας δεχομένην ἐπί τε τῶν παρόδων, καὶ τοῦ καταστρώματος ὀλίγῳ τρισχιλίων ἀποδέοντας, ἀλλὰ θέαν μόνην ἐκείνη παρέσχεν, καὶ μικρὸν ὅσον διαφέρουσα τῶν μονίμων οἰκοδομημάτων. id eſt, antea em̄ neq; quindecim ordinū naue, neq; ſedecim quiſquā hominū nouerat: poſtea tamē quadraginta ordinum ædificandā curauit Ptolemæus Philopator, in longitudinem quidem productā ad cubitos ducentos octoginta: altitudine aūt ad ſummitatē uſq; nauis, duodequinquaginta cubitorū. Inſtructa autem erat quadringentis nautis, extra remiges, qui quater mille numero erant. Capiebat præter hos nauis in aditibus unà & cataſtromate armatos milites paulò minus ter millenis. Verùm ſolam hæc nauis ſui ſpectationem exhibuit ab immobilibus ædificijs parum admodum differens. Athenęus in quinto δειπνοσοφιστῶν ex καλλιξένῳ eadem ferè cū Plutarcho referre uidetur, ſed tamē apertius & diffuſius, his uerbis: τὴν τεσσαρακοντήρη ναῦν κατεσκεύασε ὁ Φιλοπάτωρ τὸ μῆκος ἔχουσαν διακοσίων ὀγδοήκοντα πηχῶν, ὀκτὼ δὲ καὶ τριάκοντα ἀπὸ πρόδου ἐπὶ πάροδον, ὕψος δὲ ἕως ἀκροστολίου τεσσαράκοντα ὀκτὼ πηχῶν, ἀπὸ δὲ τῶν πρυμνητικῶν ἀφλάστων ἐπὶ τὸ πρὸς τῇ θαλάσσῃ μέρος αὐτῆς τρεῖς πρὸς τοῖς πεντήκοντα πήχεις. πηδάλια δ' εἶχε τέσσαρα τριακοντάπηχυ. κώπας δὲ θρανιτικὰς ὀκτὼ καὶ τριάκοντα πηχῶν τὰς μεγίστας. αἳ διὰ τὸ μόλυβδον ἔχειν ἐν τοῖς ἐγχειριδίοις, καὶ γεγονέναι λίαν ἔσω βαρεῖαι καταζυγῶσι εὐήρεις

ὑπῆρχον

ὑπῆρχον ἐπὶ τῆς χρείας. δίπρωρος δὲ ἐγεγόνει καὶ δίπρυμνος, καὶ ἔμβο-
λα εἶχεν ἑπτά. τούτων ἓν μὲν ἡγούμενον, τὰ δ' ὑποστέλλοντα, τινὰ δὲ κατὰ
τὰς ἐπωτίδας. ὑποζώματα δ' ἐλάμβανε δώδεκα. ἑξακοσίων δὲ
ἦν ἕκαστον πηχῶν. εὔρυθμος δ' ἦν καθ' ὑπερβολήν. θαυμαστὸν δ' ἦν
καὶ ὁ ἄλλος κόσμος τῆς νεώς. ζῷα μὲν γὰρ εἶχεν οὐκ ἐλάττω δώδεκα πη-
χῶν κατὰ πρύμναν τε καὶ πρῷραν. καὶ πᾶς τόπος αὐτῆς κηρογραφίᾳ
καταπεποίκιλτο. τὸ καὶ ἐγκώπιον ἅπαν μέχρι τῆς τρόπεως κισσίνην φυλ
λάδα καὶ θύρσους εἶχε πέριξ. πολὺς δ' ἦν καὶ ὁ τῶν ὅπλων κόσμος
ἀνεπλήρου δὲ τὰ προσδεόμενα τῆς νεὼς μέρη. γενομένης δὲ ἀναπείρας
ἐδέξατο ἐρέτας πλείους τῶν τετρακισχιλίων. εἰς δὲ τὰς ὑπηρεσίας τετρα
κοσίους. εἰς δὲ τὸ κατάστρωμα ἐπιβάτας τρισχιλίους ἀποδέοντας ἑκατὸν
καὶ πεντήκοντα, καὶ χωρὶς ὑπὸ τὰ ζύγια πλῆθος ἀνθρώπων ἕτε-
ρον. ἐπισιτισμοῦ τε οὐκ ὀλίγον. καθειλκύσθη δὲ τὴν μὲν ἀρχὴν ἀπὸ ἐσ-
χαρίου τινός, ὅ φασι παγῆναι πεντήκοντα πλοίων πεντηρικῶν ξυ
λείᾳ. ὑπὸ δὲ ὄχλου μετὰ βοῆς καὶ σαλπίγγων κατήγετο. ὕστερον δὲ τῶν
ἀπὸ φοινίκης τις ἐπενόησε τὴν καθολκὴν τάφρον ὑποστησάμενος ἴ-
σην τῇ νηὶ κατὰ μῆκος, ἣν πλησίον τοῦ λιμένος ὤρυξε. ταύτῃ δὲ τοὺς θε
μελίους κατῳκοδόμησε λίθῳ στερεῷ πρὸς πέντε πήχεις τὸ βάθος.
καὶ διὰ τούτων φάλαγγας ἐπικαρσίας κατὰ πλάτος τῆς τάφρου διώσας
συνεχεῖς τετράπηχυν εἰς βάθος τόπον ἀπολιπούσας, καὶ ποιήσας
εἴσρουν ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἀνέπλησεν αὐτῆς πάντα τὸν ὀρυχθέντα τό-
πον, εἰς ὃν ῥᾳδίως ἀπὸ τῶν τυχόντων ἀνδρῶν εἰσήγαγε τὴν ναῦν, τὸ
ἀνοιχθὲν κατ' ἀρχὰς ἐμφράξας μετεξήντλησε πάλιν τὴν θάλασ
σαν ὀργάνοις. τούτου δὲ γενομένου ἐδράσθη τὸ πλοῖον ἀσφα-
λῶς ἐπὶ τῶν προειρημένων φαλάγγων. i. XL ordinũ nauẽ con-
ſtruxit Philopator quę in longitudinẽ haberet CCLXXX
cubitos, octo autem & triginta in latitudinẽ ab aditu in
aditũ, in altitudinẽ aũt uſq; ad ſummitatẽ & orã nauis qđ
ἀκροστόλιον dicũt XLVIII cubitos habebat, à ſummitate
aũt extrema puppis ad eam partẽ quæ mari alluit tres &
quinquaginta cubitos: gubernacula aũt habebat IIII, ſin
gula in lõgitudinẽ XXX cubitorũ, remos uerò lõgiores

quos θρανιτικοὺς uocant. XXXVIII. cubitorũ: qui propterea quòd plumbum haberent in capulis, & quòd ad interiorem partem grauiores eſſent libramento, uſui habiles ad remigandum erant. Fuit præterea duplici prora dupliciq́ puppe, roſtraq́ ſeptẽ habebat: quorũ unum quidem extabat: quædam autem contractiora erant, minoraq́, nonnulla uero ad epotidas erant collocata. Zonas autem perpetuas habuit XII. quarum quæque ſexcentorum erat cubitorum. Erat autem mira & egregia ſymmetria; admirabilis præterea & alius nauis ornatus. ad cuius proram & puppim erant expreſſa animalia non minora duodecim cubitorum, & in omni parte multiplici ceræ pictura uariegabatur. Tota uero ab ea parte qua remi collocati erant, uſq; ad carinam ipſam in ambitu thyrſos habebat, cum perpetuis hederæ folijs. Multus autem erat & armamentorum ornatus, quibus inſtruebantur partes ut quæque eis indigebant. Cum autem experimẽti cauſa deduceretur, ſuſcepit remiges plures quatuor milibus, ad reliqua autem miniſteria quadringentos. In cataſtromate uerò & aditibus habuit propugnatores bis mille octingẽtos quinquaginta, præter magnam multitudinem hominũ quæ ad iuga erat, magnam præterea uim continebat rei frumentariæ. deducta autem fuit initio ab Eſcario quodam, qui eam nauem compegiſſe dicitur materia quinquaginta nauium quinqueremium. Deducebatur autem à turba cum magno clamore & tubarum ſonitu. Poſtea uerò quidam è Phœnicia excogitauit deductionem ducta foſſa æquali naui longitudine, quam ad portum fodiendam curauit. Huic foſſæ fundamenta iniecit è ſolido lapide in altitudinem quinque cubitorum, per quæ tranſuerſales trabes in latitudinem foſſę traijciens inter ſe cohærentes relicto loco

co IIII cubitorum uacuo: factoq; incili aqua marina totum locum defoſſum compleuit: in quem facile opera uiliorum hominum induxit nauem, obturans eam partem quam ab initio aperuerat: rurſusq; aquam marinam extraxit machinis, quo facto conſediſſe nauem tuto in prædictis trabibus. Ante uerò q̃ à nauium longarum commemoratione diſcedo, non omittam me coniectura aſſecutum, quinqueremes fuiſſe altiores, quàm ut è quadrireme armati milites in eam tranſilire poſſent. Quòd ſi lector in animum induxerit mecum attendere ad uerba Liuij, facile, ut opinor, in eandem ſentẽtiam diſcedet. ea ſunt decadis tertiæ libro decimo, Claſsis Punica ad Vticam ſtationem habebat: ex ea tres quadriremes, ſeu clàm miſſo à Carthagine nũcio uti fieret, ſeu Aſdrubale qui claſsis præerat, ſine publica fraude auſo facinus, quinqueremem Romanam ſuperantem promontorium ex alto repente aggreſſæ ſunt. ſed neq; roſtro ferire celeritate ſubterlabentem poterant, neq; tranſilire armati ex humilioribus in altiorem nauem: & defendebatur egregiè quoad tela ſuppeditarunt. Quod ex uerbis ipſis apertius mihi uidetur, quàm ut aliter explanandum ſit. Quod autem de ἐνήρεις ſuprà dictum eſt, aduerte lector: cũ enim unico ν ſcribitur nauem inſtructam & paratam in aqua ſignificat, ut uidebis apud Plutarchũ in Antonio, in hęc uerba, ἀντώνιος δὲ, ἅμα ἡμέρᾳ τῶν πολεμίων ἐπιπλεόντων, φοβηθεὶς μὴ τῶν ἐπιβατῶν ἐρήμους ἕλωσι τὰς ναῦς, τοὺς μὲν ἐρέτας ὁπλίσας ἐπὶ τῶν καταστρωμάτων παρέταξεν ὄψεως ἕνεκα. τοὺς δὲ ταρσοὺς τῶν νεῶν ἐγείρας καὶ πτερώσας ἑκατέρωθεν, ἐν τῷ στόματι περὶ τὸ ἄκτιον ἀντιπρῴρους συνεῖχε, ὡς ἐνήρεις καὶ παρεσκευασμένας ἀμύνεσθαι. id eſt, Antonius autẽ, cum prima luce adnauigarent hoſtes, ueritus ne propugnatoribus deſtitutas naues caperent, remiges armari iuſsit, eoſq; in cataſtromate

 in ſpe

in ſpeciem diſpoſuit ut uideretur: remos autem qua parte lati ſunt, erigi iubens & arrigi utrinq;, ad Actij fauces obuerſas continebat naues, tanquam inſtructas & paratas ad decertandum. Quo loco πλήρεις ipſe interpretatur cum καὶ παρεσκευασμένας ſubdit: quod Suidas non uidetur intellexiſſe. Idem in Bruto, μὴ ναῦν πλήρη, μὴ στρατιώτην ἕνα, μὴ πόλιν ἔχοντες. Id eſt, Non inſtructam nauem, non militem ullum, non ciuitatem deniq; habentes. Et in Sylla, μιθριδάτης μὲν ἔχων ναῦς αὐτόθι διακοσίας πλήρεις. Id eſt, Mithridates quidem illic naues habens remigio inſtructas ducentas. Herodotus ἐν ὑρανίᾳ κατήρεα dixit, καὶ εἶχε πλοῖον κατήρεα ἕτοιμον, εἰ πελάσειε ὁ ναυτικὸς στόλος. Id eſt, Et habebat nauē inſtructā & paratam, ſi fortè maritimus exercitus moueretur. Euripides in Iphigenia in Tauris,

κἀν τῷδ' ὁρῶμεν Ἑλλάδος νεὼς σκάφος
ταρσῷ κατήρει πίτυλον ἐπτερωμένον,
ναύτας τε πεντήκοντ' ἐπὶ σκαλμῶν, πλάτας
ἔχοντας.

Polybius in primo aliter locutus eſt, ut uidebis. αἱ δὲ νῆες ἐν τῷ στόματι ἐξ ἀμφοῖν τοῖν μεροῖν ἐφ' ὅσον ἦν δυνατὸν ἔγγιστα τοῖς τενάγεσι προσάγειν ἐπεῖχον ἐπτερωκυίας πρὸς τὴν ἐμβολὴν καὶ σύλληψιν τῆς ἐκπλεῖν μελλούσης νεώς. Id eſt, Naues autē quę in faucibus erant utrinq; quàm proximè ad paludes accedi poterat, expectabant remigio inſtructæ, ad irruendum in nauem eam quæ exitura erat, atq; ad eam capiendam paratæ. Latini aptas inſtructasq; remigio uocant. Liuius decadis tertiæ libro primo, Claſsis præterea data ad tuendam maritimam oram: quia qua parte bellè uicerant, ea tum quoque rem geſturos Romanos credi poterat, quinquaginta quinqueremes, quadriremes duæ, triremes quinq;, ſed aptæ inſtructæq; remigio triginta & duæ, quinqueremes erant, & triremes quinq;. τριηρημιολίας uidemus factam mentionē ab Athenæo

næo in V. & medius fidius ſæpenumero dubitaui quodnã id eſſet nauigij genus. Nec idẽ eſſe queat, cũ ijs quas Polybius ἡμιόλους ναῦς uocat: Appianus uero ἡμιολίας: etiamſi idem Polybius lib. XVI. τριηρημιολίας uocet eas (opinor) quæ non tot remis agerentur, quot iuſtæ triremes: ait enim, μετὰ δὲ τούτων ἐννέα τριηρημιολίαι καὶ τριήρεις τρεῖς ὑπῆρχον. id eſt, cum his aũt nouem trieremiolię & triremes tres erant. Appianus certe in proœmio eas uidetur ponere infra magnitudinem iuſtarũ triremium, dum ait, τριήρεις δὲ ἀπὸ ἡμιολίας μέχρι πεντήρους πεντακόσιαι καὶ χίλιαι. id eſt, triremes aũt ab hemiolia uſq; ad quinqueremẽ mille quingentæ: ut ἡμιόλιαι eſſent biremes quidem, ſed quę à puppi ad malum uſq; binis remis, à malo ad proram unico tantùm agerentur: ut hodie quoque uidere eſt in nonnullis earum, quas *fuſtas* Veneti uocant. Tu lector ſiquid noſti rectius iſtis, cãdidus imperti: mea enim eſt coniectura. Tibi poſſum proferre ſcripta authorum, qui huiuſce rei mentionem fecere: quibus legendis, poteris fortaſſe meliora afferre, certiuſq; iudicium hac de re facere. ſed Appianum uideamus, ναυσὶ δ' ἐφέροντο, πεντήκοντα μὲν πεντήρεσι, ἑκατὸν δὲ ἡμιολίαις, ἀφράκτοις δὲ καὶ κερκούροις καὶ στρογγύλοις πολλοῖς. id eſt, ferebantur autẽ nauibus, quinqueremibus quidẽ L. hemiolijs C. apertis uerò, & cercuris, & onerarijs cõpluribus. Diodorus Siculus lib. XIX. αὐτὸς δ' ἀναλαβὼν ναῦς ἡμιολίας νυκτὸς κατέπλευσε πλησίον τῆς πόλεως, id eſt, ipſe aũt hemiolijs nauibus ſumptis ſecundùm urbẽ de nocte delatus eſt. Polybius in V. καταρτίσας δ' ὠδεκα μὲν καταφράκτους ναῦς, ὀκτὼ δὲ ἀφράκτους, τριάκοντα δ' ἡμιόλους ἔπλει δι' Εὐρίπου. id eſt, duodecim itaq; conſtratis nauibus inſtructis, octo apertis, triginta autem hemiolis per Euripum nauigabat. Quibus locis ἡμιόλους & ἡμιολίας, pro eodem ferè poni exiſtimo. Sed hoc loco ſubijciam,

THE FINE FROBEN EDITION

L. Lazari Bayfii Annotationes in Legem II de Captivis & Post-
Reversis, in quibus Tractatur De Re Navali, per Authorem Re-
ae; eiusdem Annatationes in Tractatum De Auro & Argento Le-
. . item A. Thylesii De Coloribus Libellus. Numerous Large Wood-
n the text. Small 4to, old ½ vellum, (title repaired and backed).
Basileae: Froben, 1541

quæ in fragmentis Polybij ex libro XVI ſcripta legimus. Cuius quidem nobis copiam fecit Victor Fauſtus, dum Venetijs à rege Chriſtianiſsimo legatus commoraretur. Ea ſunt hæc, quibus deſcribit pugnam naualem ad Chium factam inter Philippum & Attalum, ut in contextu uidebis: ὁ δὲ Φίλιππος τῆς μὲν περὶ τὴν πολιορκίαν ἀντιπιπτούσης αὐτῷ, τῶν δὲ πολεμίων ἐφορμούντων πλείοσι καταφράκτοις ναυσὶ ἠπορεῖτο καὶ δυσχερῶς διέκειτο περὶ τοῦ μέλλοντος. οὐκ ἐπιδεχομένων δὲ τῶν ἐνεστώτων αἵρεσιν, ἀνήχθη παρὰ τὴν τῶν πολεμίων προσδοκίαν. ἔτι γὰρ αὐτὸν ἤλπιζον οἱ περὶ τὸν ἄτταλον προσκαρτερήσειν τῇ τῶν μετάλλων κατασκευῇ. μάλιστα δ' ἐσπούδαζε ποιήσασθαι τὸν ἀνάπλουν αἰφνίδιον, πεπεισμένος καταταχήσειν, καὶ τὸ λοιπὸν ἀσφαλῶς ἤδη κομισθήσεσθαι παρὰ τὴν γῆν εἰς τὴν σάμον. διεψεύσθη δὲ παρὰ πολὺ τοῖς λογισμοῖς. οἱ γὰρ περὶ τὸν ἄτταλον καὶ θεοφιλίσκον ἅμα τῷ συνιδεῖν αὐτὸν ἀναγόμενον, εἶχον τὰ προκείμενα εὐθέως. συνέβη δὲ τὸν ἀνάπλουν αὐτοῦ γενέσθαι διαλελυμένον, ἅτε πεπεισμένων, τὸν φίλιππον καθάπερ εἶπον ἔτι μένειν ἐπὶ τῶν ὑποκειμένων. οὐ μὴν ἀλλὰ χρησάμενοι ταῖς εἰρεσίαις ἐνεργῶς προσέβαλον. ἄτταλος μὲν τῷ δεξιῷ καὶ καθηγουμένῳ τῶν πολεμίων, θεοφιλίσκος δὲ τοῖς εὐωνύμοις. φίλιππος δὲ περικαταλαμβανόμενος τοῖς καιροῖς δοὺς τὸ σύνθημα τοῖς ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ, καὶ παραγγείλας ἀντιπρώρους ποιεῖν τὰς ναῦς καὶ συμπλέκεσθαι τοῖς πολεμίοις ἐρρωμένως, αὐτὸς ὑπὸ τὰς νησίδας ἀναχωρήσας μετὰ τῶν λέμβων, τὰς μεταξὺ τοῦ πόρου κειμένας, ἀπεκαραδόκει τὸν κίνδυνον. ἦν δὲ τὸ μὲν τοῦ φιλίππου νεῶν τὸ πλῆθος τὸ συγκαταστὰν εἰς τὸν ἀγῶνα κατάφρακτοι τρεῖς καὶ πεντήκοντα, σὺν δὲ τούτοις ἄφρακτοι. λέμβοι δὲ σὺν ταῖς πρίστεσιν ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα. τὰς γὰρ ἐν τῇ σάμῳ ναῦς, οὐκ ἠδυνήθη καταρτίσαι πάσας. τὰ δὲ τῶν πολεμίων σκάφη κατάφρακτα μὲν ἦν ἑξήκοντα καὶ πέντε σὺν τοῖς τῶν βυζαντίων, μετὰ δὲ τούτων ἐννέα τριημιολίαι καὶ τριήρεις τρεῖς ὑπῆρχον. λαβούσης δὲ τὴν καταρχὴν τῆς ναυμαχίας ἐκ τῆς ἀττάλου νεὼς, εὐθέως πάντες οἱ σύνεγγυς ἀπαραγγέλτως συνέβαλλον ἀλλήλοις. ἄτταλος μὲν οὖν συμπεσὼν ὀκτήρει καὶ προεμβαλὼν ταύτῃ καιρίαν καὶ ὕφαλον πληγὴν, ἐπὶ πολὺ τῶν ἐπι-

τῶν

τοῦ κατάστρώματος ἀγωνιζομένων, τέλος ἐβύθισε τὴν ναῦν. ἡ δὲ
τοῦ Φιλίππου δεκήρης, ναυαρχὶς οὖσα, παραλόγως ἐγένετο τοῖς ἐχθροῖς
ὑποχείριος. ὑποπεσούσης γὰρ αὐτῇ τριημιολίας, ταύτῃ δοῦσα
πληγὴν βιαίαν κατὰ μέσον τὸ κύτος ὑπὸ τὸν θρανίτην σκαλμόν, ἐδέ
θη, τοῦ κυβερνήτου τὴν ὁρμὴν τῆς νεὼς οὐκέτι δυνηθέντος ἀναλαβεῖν,
διὸ καὶ προσκρεμαμένου τοῦ πλοίου αὐτῇ ἐδυσχρηστεῖτο, καὶ δυσκίνητος
ἦν πρὸς πᾶν. ἐν ᾧ καιρῷ δύο πεντήρεις προσπεσοῦσαι καὶ τρώσα
σαι τὴν ναῦν ἐξ ἀμφοῖν τοῖν μεροῖν καὶ τὸ σκάφος καὶ τοὺς ἐπιβά
τας τοὺς ἐν αὐτῷ διέφθειραν, ἐν οἷς ἦν καὶ δημοκράτης ὁ τοῦ Φιλίππου
ναύαρχος. κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν καιρὸν διονυσόδωρος καὶ δεινοκράτης ὄντες
ἀδελφοὶ καὶ ναυαρχοῦντες παρ' ἀττάλῳ, συμπεσόντες ὁ μὲν ἑπτήρει τῶν
πολεμίων, ὁ δ' ὀκτήρει, παραβόλως ἐχρήσαντο τῇ ναυμαχίᾳ. δεινο
κράτης μὲν πρὸς ὀκτήρη συμπεσὼν, αὐτὸς μὲν ἔξαλον ἔλαβε τὴν
πληγὴν ἀναστείρου τῆς νεὼς οὔσης. τὴν δὲ τῶν πολεμίων βύσας ναῦν ὑπὸ
τὰ βίσχα, τὸ μὲν πρῶτον οὐκ ἐδύνατο χωρισθῆναι, καίπερ πολλάκις ἐπι
λαβόμενος πρύμναν κρούειν, διὸ καὶ τῶν μακεδόνων εὐψύχως ἀγωνιζο
μένων εἰς τὸν ἔσχατον παρεγένετο κίνδυνον. ἀττάλου δὲ ἐπιβοηθήσαντος
αὐτῷ, καὶ διὰ τῆς εἰς τὴν πολεμίαν ναῦν ἐμβολῆς λύσαντος τὴν συμ
πλοκὴν τῶν σκαφῶν, ὁ μὲν δεινοκράτης ἀπελύθη παραδόξως, οἱ δὲ τῆς
πολεμίας νεὼς ἐπιβάται πάντες εὐψύχως διαγωνισάμενοι διεφθά
ρησαν, καὶ τὸ δὲ σκάφος ἔρημον ἀπολειφθὲν, ὑποχείριον ἐγένετο τοῖς
περὶ τὸν ἄτταλον. ὁ δὲ διονυσόδωρος μετὰ βίας ἐπιφερόμενος εἰς ἐμβο
λὴν, αὐτὸς μὲν ἥμαρτεν τοῦ βύσαι, παραπεσὼν δὲ τοῖς πολεμίοις, ἀπέ
βαλε τὸν δεξιὸν ταρσὸν τῆς νεὼς, ὁμοῦ συρραγέντων καὶ τῶν πυργούχων.
οὗ γενομένου περιέστησαν αὐτὸν πανταχόθεν οἱ πολέμιοι. κραυγῆς δὲ
καὶ θορύβου γενομένου, τὸ μὲν λοιπὸν πλῆθος τῶν ἐπιβατῶν ἅμα τῷ
σκάφει διεφθάρη, τρίτος δ' αὐτὸς ὁ διονυσόδωρος ἀπενήξατο πρὸς
τὴν ἐπιβοηθοῦσαν αὐτῷ τριημιολίαν. τῶν δὲ λοιπῶν νεῶν τὸ πλῆθος ὁ
κίνδυνος ἐφάμιλλος ἦν. καθ' ὅσον γὰρ ἐπλεόναζον οἱ παρὰ τοῦ Φιλίπ
που λέμβοι, κατὰ τοσοῦτον ἀνέφερον οἱ περὶ τὸν ἄτταλον τῷ τῶν κατα
φράκτων νεῶν πλήθει. καὶ τὰ μὲν περὶ τὸ δεξιὸν κέρας τοῦ Φιλίππου,
τοιαύτην εἶχε τὴν διάθεσιν, ὥστε τὴν ἀκμὴν ἄκριτα μένειν τὰ ὅλα, πολὺ δὲ

τοὺς περὶ τὸν ἄτταλον ὑποκυδεστέρας ἔχειν τὰς ἐλπίδας. οἱ δὲ ῥόδιοι κατὰ μὲν τὰς ἀρχὰς εὐθέως ἐκ τῆς ἀναγωγῆς ἀπεσπάσθησαν τῶν πολεμίων, καθάπερ ἀρτίως εἶπα. τῷ δὲ ταχυναυτεῖν παρὰ πολὺ διαφέροντες τῶν ἐναντίων συνῆψαν τοῖς ἐπὶ τῆς οὐραγίας μακεδόσι. καὶ τὸ μὲν πρῶτον ὑποχωροῦσι τοῖς σκάφεσιν κατὰ πρύμναν ἐπιφερόμενοι τοὺς ταρσοὺς παρέλυον, ὡς δὲ οἱ μὲν παρὰ τοῦ φιλίππου συνεπιστρέφειν ἤρξαντο προβοηθοῦντες τοῖς κινδυνεύουσι, τῶν δὲ ῥοδίων οἱ καθυστεροῦντες ἐκ τῆς ἀναγωγῆς συνῆψαν τοῖς περὶ τὸν θεοφιλίσκον, τότε κατὰ πρόσωπον ἀντιπρώρους τάξαντες τὰς ναῦς, ἀμφότεροι συνέβαλον εὐψύχως ὁμοῦ ταῖς σάλπιγξι καὶ τῇ κραυγῇ παρακαλοῦντες ἀλλήλους. εἰ μὲν οὖν μὴ μεταξὺ τῶν καταφράκτων νεῶν ἔταξαν οἱ μακεδόνες τοὺς λέμβους, ῥᾳδίαν ἂν καὶ σύντομον ἔλαβε κρίσιν ἡ ναυμαχία, νῦν δὲ ταῦτ' ἐμπόδια πρὸς τὴν χρείαν τοῖς ῥοδίοις ἐγίνετο κατὰ πολλοὺς τρόπους. μετὰ γὰρ τὸ κινηθῆναι τὴν ἐξ ἀρχῆς τάξιν ἐκ τῆς πρώτης συμβολῆς πάντες ἦσαν ἀναμὶξ ἀλλήλοις, ὅθεν οὔτε διεκπλεῖν εὐχερῶς, οὔτε στρέφειν ἐδύναντο τὰς ναῦς, οὔτε καθόλου χρῆσθαι τοῖς ἰδίοις προτερήμασιν, ἐμπίπτοντες αὐτοῖς τῶν λέμβων ποτὲ μὲν εἰς τοὺς ταρσούς, ὥστε δυσχρηστεῖν ταῖς εἰρεσίαις, ποτὲ δὲ πάλιν εἰς τὰς πρώρας, ἔστι δ' ὅτε κατὰ πρύμναν, ὥστε παραποδίζεσθαι καὶ τὴν τοῦ κυβερνήτου, καὶ τὴν τοῦ ἐρέτου χρείαν. κατὰ δὲ τὰς ἀντιπρώρους συμπτώσεις, ἐποίουν τι τεχνικόν. αὐτοὶ μὲν γὰρ ἔμπρωρα τὰ σκάφη ποιοῦντες ἐξάλους ἐλάμβανον τὰς πληγάς, τοῖς δὲ πολεμίοις ὕφαλα τὰ τραύματα διδόντες ἀβοηθήτους ἐνεδίδοσαν τὰς πληγάς, σπανίως δ' εἰς τοῦτο συγκατέβαινον. καθόλου γὰρ ἐξέκλινον τὰς συμπλοκὰς διὰ τὸ γενναίως ἀμύνασθαι τοὺς μακεδόνας ἀπὸ τῶν καταστρωμάτων ἐν ταῖς συστάδην γινομέναις μάχαις. τὸ δὲ πολὺ κατὰ μὲν τοὺς διέκπλους, παρασύροντες τῶν πολεμίων νεῶν τοὺς ταρσοὺς ἠχρείουν. μετὰ δὲ ταῦτα πάλιν ἐκπεριπλέοντες καὶ τοῖς μὲν κατὰ πρύμναν ἐμβάλλοντες, τοῖς δὲ πλαγίοις καὶ στρεφομένοις ἀκμὴν προσπίπτοντες, οὓς μὲν ἐτίτρωσκον, οἷς δὲ παρέλυον ἀεί τι τῶν πρὸς τὴν χρείαν ἀναγκαίων. καὶ διὰ τοῦ τοιούτου τρόπου μαχόμενοι, παμπληθεῖς τῶν πολεμίων ναῦς διέφθειραν. ἐπιφανέστατα δὲ ἐκινδύνευσαν τρεῖς πεντήρεις τῶν ῥοδίων, ἥ τε ναυαρχὶς ἐφ' ἧς ἔπλει θεοφιλίσκος. μετὰ δὲ ταύτην, ἧς ἐτριηράρχει

Φιλόστρα

Φιλόστρατος. τρίτη δὲ, ἣν ἐκύβερνα μὲν αὐτόλυκος, ἐπέπλει δὲ νικόστρατος. ταύτης γὰρ ἐμβαλούσης εἰς πολεμίαν ναῦν, καὶ καταλιπούσης ἐν τῷ σκάφει τὸ ἔμβολον, συνέβη τὴν μὲν πληγεῖσαν αὔτανδρον καταδῦναι. τοὺς δὲ περὶ τὸν αὐτόλυκον εἰσρεούσης εἰς τὴν ναῦν τῆς θαλάττης διὰ τῆς πρώρας, κυκλωθέντας ὑπὸ τῶν πολεμίων τὰς μὲν ἀρχὰς ἀγωνίζεσθαι γενναίως. τέλος δὲ τὸν μὲν αὐτόλυκον ἐκπεσεῖν τρωθέντα μετὰ τῶν ὅπλων εἰς τὴν θάλατταν, τοὺς δὲ λοιποὺς ἐπιβάτας ἀποθανεῖν μαχομένους γενναίως. ἐν τῷ καιρῷ θεοφιλίσκος βοηθήσας μετὰ τριῶν πεντήρων, τὴν μὲν ναῦν οὐκ ἠδυνήθη σῶσαι, διὰ τὸ πλήρη θαλάττης εἶναι, δύο δὲ ναῦς πολεμίας τρώσας, τοὺς ἐπιβάτας ἐξέβαλε, ταχὺ δὲ περιχυθέντων αὐτῷ λέμβων πλειόνων, καὶ καταφράκτων νεῶν, τοὺς μὲν πλείστους ἀπέβαλε τῶν ἐπιβατῶν ἐπιφανῶς ἀγωνισαμένους. αὐτὸς δὲ τρία τραύματα λαβὼν καὶ παραβόλως τῇ τόλμῃ κινδυνεύσας, μόλις ἐξέσωσε τὴν ἰδίαν ναῦν, ἐπιβοηθήσαντος αὐτῷ φιλοστράτου καὶ συναναδεξαμένου τὸν ἐνεστῶτα κίνδυνον εὐψύχως. συνάψας δὲ τοῖς αὐτοῦ σκάφεσι πάλιν ἐξ ἄλλης ὁρμῆς συνεπλέκετο τοῖς πολεμίοις, τῇ μὲν σωματικῇ δυνάμει παραλυόμενος ὑπὸ τῶν τραυμάτων, τῇ δὲ τῆς ψυχῆς γενναιότητι λαμπρότερος ὢν καὶ παραστατικώτερος ἢ πρόσθεν. συνέβη δὲ δύο γενέσθαι ναυμαχίας, πολὺ διεστώσας ἀλλήλων. τὸ μὲν γὰρ δεξιὸν κέρας τοῦ φιλίππου κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς πρόθεσιν, ἀεὶ τῆς γῆς ὀρεγόμενον, οὐ μακρὰν ἀπεῖχε τῆς ἀσίας. τὸ δ' εὐώνυμον διὰ τὸ παραβοηθῆσαι τοῖς ἐπὶ τῆς οὐραγίας ἐξ ὑποστροφῆς, οὐ πολὺ τῆς χίας ἀπέχον ἐναυμάχει τοῖς ῥοδίοις. οὐ μὴν ἀλλὰ παρὰ πολὺ τοῦ δεξιοῦ κέρατος κατακρατούντων τῶν περὶ τὸν ἄτταλον, καὶ συνεγγιζόντων ἤδη πρὸς τὰς νησίδας, ὑφ' αἷς ὁ φίλιππος ὥρμει καραδοκῶν τὸ συμβησόμενον, συνιδὼν ἄτταλος μίαν πεντήρη τῶν ἰδίων ἐκτὸς τοῦ κινδύνου τετρωμένην καὶ βαπτιζομένην ὑπὸ νεὼς πολεμίας, ὥρμησε παραβοηθήσων ταύτῃ μετὰ δύο τετρήρων. τοῦ δὲ πολεμίου σκάφους ἐγκλίναντος, καὶ ποιουμένου τὴν ἀποχώρησιν ὡς πρὸς τὴν γῆν, ἐπέκειτο φιλοτιμότερον ἐγκρατὴς γενέσθαι σπουδάζων τῆς νεώς. ὁ δὲ φίλιππος συνθεασάμενος ἀπεσπασμένον πολὺ τὸν ἄτταλον ἀπὸ τῶν ἰδίων, παραλαβὼν τέτταρας πεντήρεις καὶ τρεῖς ἡμιολίας, ἔτι δὲ τῶν λέμβων τοὺς ἐγγὺς ὄντας, ὥρμησεν. καὶ διακλείσας τὸν ἄτταλον ἀπὸ τῶν

οἰκείων νεῶν, ἠνάγκασε μετὰ μεγάλης ἀγωνίας εἰς τὴν γῆν ἐκβαλεῖν τὰ σκάφη. τούτου δὲ συμβάντος, αὐτὸς μὲν ὁ Βασιλεὺς μετὰ τῶν πληρωμάτων, εἰς τὰς ἐρυθρὰς ἀπεχώρησε, τῶν δὲ πλοίων καὶ τῆς Βασιλικῆς παρασκευῆς ἐγκρατὴς ὁ Φίλιππος ἐγένετο. καὶ γὰρ ἐποίησάν τι τεχνικὸν ἐν τούτοις τοῖς καιροῖς οἱ περὶ τὸν ἄτταλον. τὰ γὰρ ἐπιφανέστατα τῆς Βασιλικῆς παρασκευῆς ἐπὶ τὸ κατάστρωμα τῆς νεὼς ἐξέβαλον. ὅθεν οἱ πρῶτοι τῶν μακεδόνων συνάψαντες ἐν τοῖς λέμβοις συνθεασάμενοι ποτηρίων πλῆθος, καὶ πορφυρῶν ἱματίων, καὶ τῶν τούτοις παρεπομένων σκευῶν, ἀφέμενοι τῆς διώξεως ἀπένευσαν ἐπὶ τὴν τούτων ἁρπαγήν, διὸ συνέβη τὸν ἄτταλον ἀσφαλῆ ποιήσασθαι τὴν ἀποχώρησιν εἰς τὰς ἐρυθράς. Φίλιππος δὲ τοῖς μὲν ὅλοις ἐλαττωμένος παραπολὺ τὴν ναυμαχίαν, τῇ δὲ περιπετείᾳ τῇ κατὰ τὸν ἄτταλον ἐπαρθεὶς ἐπανέπλει, καὶ πολὺς ἦν συναθροίζων τὰς σφετέρας ναῦς, καὶ παρακαλῶν τοὺς ἄνδρας εὐθαρσεῖς εἶναι, διότι νικῶσι τῇ ναυμαχίᾳ. καὶ γὰρ ὑπέδραμέ τις ἔννοια καὶ πιθανότης τοῖς ἀνθρώποις, ὡς ἀπολωλότος τοῦ ἀττάλου διὰ τὸ κατάγειν τοὺς περὶ τὸν Φίλιππον ἀναδεδεμένην τὴν Βασιλικὴν ναῦν. ὁ δὲ Διονυσόδωρος ὑπονοήσας τὸ περὶ τὸν αὐτοῦ βασιλέα γεγονός, ἤθροιζε τὰς οἰκείας ναῦς ἐξαίρων σύνθημα. ταχὺ δὲ συλλεχθεισῶν πρὸς αὐτόν, ἀπέπλει μετ' ἀσφαλείας εἰς τοὺς κατὰ τὴν ἀσίαν ὅρμους. κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν καιρὸν οἱ πρὸς τοὺς ῥοδίους ἀγωνιζόμενοι τῶν μακεδόνων, πάλαι κακῶς πάσχοντες, ἐξέλυον αὑτοὺς ἐκ τοῦ κινδύνου μετὰ προφάσεως καταμέρη ποιούμενοι τὴν ἀποχώρησιν, ὡς ταῖς οἰκείαις ἀποδιδόντες ἐπικουρῆσαι ναυσίν. οἱ δὲ ῥόδιοι τὰς μὲν ἀναδησάμενοι τῶν νεῶν, τὰς δὲ προδιαφθείραντες ταῖς ἐμβολαῖς, ἀπέπλευσαν εἰς τὴν χίον. ἐφθάρησαν δὲ τῶν μὲν Φιλίππου νῆες, ἐν μὲν τῇ πρὸς ἄτταλον ναυμαχίᾳ δεκήρης, ἐννήρης, ἑπτήρης, ἑξήρης, τῶν δὲ λοιπῶν κατάφρακτοι μὲν δέκα, καὶ τριημιόλιαι τρεῖς, λέμβοι δὲ πέντε καὶ εἴκοσι, καὶ τὰ τούτων πληρώματα. ἐν δὲ τῇ πρὸς ῥοδίους διεφθάρησαν κατάφρακτοι μὲν δέκα, λέμβοι δὲ περὶ τετταράκοντα τὸν ἀριθμόν, ἥλωσαν δὲ δύο τετρήρεις, καὶ λέμβοι σὺν τοῖς πληρώμασιν ἑπτά. τῶν δὲ παρὰ ἀττάλου κατέδυσαν τριημιολία μία, καὶ δύο πεντήρεις, καὶ τὸ τοῦ βασιλέως σκάφος. τῶν δὲ ῥοδίων διεφθάρησαν μὲν δύο πεντήρεις, καὶ τριήρεις, ἥλω δ' οὐδέν. ἄνδρες δὲ τῶν μὲν ῥοδίων ἀπέθανον εἰς

νου εἰς ἑξήκοντα, τῶν δὲ παρὰ ἀττάλου ὡς ἑβδομήκοντα, τῶν δὲ τοῦ φιλίππου,
μακεδόνων μὲν εἰς τρισχιλίους, τῶν δὲ πληρωμάτων εἰς ἑξακισχιλίους. ἑάλω
σαν δὲ ζωγρείᾳ, τῶν μὲν συμμάχων καὶ μακεδόνων εἰς δισχιλίους, τῶν δ' αἰ-
γυπτίων εἰς ἑπτακοσίους. καὶ τὸ μὲν τέλος τῆς περὶ χίον ναυμαχίας, τοιοῦ
τον συνέβη γενέσθαι. τῆς δὲ νίκης ὁ φίλιππος ἀντεποιεῖτο κατὰ δύο
προφάσεις, κατὰ μίαν μὲν ὅτι τὸν ἄτταλον εἰς τὴν γῆν ἐμβαλὼν ἐγκρα
τὴς τῆς νεὼς ἐγεγόνει. καθ' ἑτέραν δὲ ὅτι καθορμισθεὶς ἐπὶ τὸ καλούμενον
ἀργέννον ἐδόκει πεποιῆσθαι τὸν ὅρμον ἐπὶ τῶν ναυαγίων. ἀκόλουθα δὲ τού
τοις ἔπραττε καὶ κατὰ τὴν ἑξῆς ἡμέραν, συνάγων τὰ ναυάγια, καὶ τῶν νε
κρῶν ποιούμενος ἀναίρεσιν τῶν ἐπιγινωσκομένων, χάριν τοῦ συναύξειν
τὴν προειρημένην φαντασίαν. ὅτι γὰρ οὐδ' αὐτὸς ἐπέπειστο νικᾶν, διή
λεγξαν αὐτὸν οἵ τε ῥόδιοι καὶ διονυσόδωρος μετ' ὀλίγον. κατὰ γὰρ τὴν ἐπιοῦ
σαν ἡμέραν ἔτι περὶ ταῦτα γινομένου τοῦ βασιλέως, διαπεμψάμε
νοι πρὸς ἀλλήλους, ἐπέπλευσαν αὐτῷ, καὶ στήσαντες ἐν μετώπῳ τὰς
ναῦς οὐδενὸς ἐπ' αὐτοὺς ἀνταναγομένου, πάλιν ἀπέπλευσαν εἰς τὴν
χίον. ὁ δὲ φίλιππος οὐδέποτε τοσούτους ἄνδρας ἀπολωλεκώς, οὔτε
κατὰ θάλατταν ἐνὶ καιρῷ, βαρέως μὲν ἔφερε τὸ γεγονός, καὶ τὸ πολὺ
τῆς ὁρμῆς αὐτοῦ παρῄρητο. πρὸς μέντοιγε τοὺς ἐκτὸς ἐπειρᾶτο κατὰ πάντα
τρόπον ἐπικρύπτεσθαι τὴν αὐτοῦ διάληψιν, καίπερ οὐκ ἐώντων αὐτὸν τῶν
πραγμάτων. χωρὶς γὰρ τῶν ἄλλων, καὶ τὰ μετὰ τὴν μάχην συμβαίνοντα
πάντας ἐξέπληττε τοὺς θεωμένους. γινομένης γὰρ τοσαύτης φθορᾶς
ἀνθρώπων, παρ' αὐτὸν μὲν τὸν καιρὸν πᾶς ὁ πόρος ἐπληρώθη νεκρῶν,
αἵματος, ὅπλων, ναυαγίων. ταῖς δ' ἑξῆς ἡμέραις τοὺς αἰγιαλοὺς ἦν
ἰδεῖν φύρδην σεσωρευμένους ἀναμὶξ πάντων τῶν προειρημένων, ἐξ
ὧν οὐ μόνον αὐτός, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ μακεδόνες εἰς διατροπὴν ἐνέ
πιπτον οὐ τὴν τυχοῦσαν. θεοφιλίσκος δὲ μίαν ἡμέραν ἐπιβιώσας, καὶ
τῇ πατρίδι γράψας ὑπὲρ τῶν κατὰ τὴν ναυμαχίαν, καὶ κλεοναῖον
ἡγεμόνα συστήσας ἀνθ' ἑαυτοῦ ταῖς δυνάμεσι, μετήλλαξε τὸν βίον
ἐκ τῶν τραυμάτων, ἀνὴρ καὶ κατὰ τὸν κίνδυνον ἀγαθὸς γενόμενος,
καὶ κατὰ τὴν προαίρεσιν μνήμης ἄξιος. μὴ γὰρ ἐκείνου τολμήσαντος
προσεπιβαλεῖν τῷ φιλίππῳ τὰς χεῖρας, πάντες ἂν κατεπροεῖντο
τοὺς καιρούς, δεδιότες τὴν τοῦ φιλίππου τόλμαν. νῦν δ' ἐκεῖνος ἀρ-

χὴν πολέμου ποιήσας, ἠνάγκασε μὲν τὴν αὐτοῦ πατρίδα συνε-ξαναστῆναι τοῖς καιροῖς. ἠνάγκασε δὲ τὸν Ἄτταλον μὴ μέλλειν καὶ παρασκευάζεσθαι τὰ πρὸς τὸν πόλεμον, ἀλλὰ πολεμεῖν ἐρρωμένως καὶ κινδυνεύειν. τοιγαροῦν εἰκότως αὐτὸν οἱ ῥόδιοι καὶ μεταλλάξαντα, τοιαύταις ἐτίμησαν τιμαῖς, δι᾽ ὧν οὐ μόνον τοὺς ζῶντας, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὕστερον γινομένους ἐξεκαλέσαντο πρὸς τοὺς ὑπὲρ τῆς πατρίδος καιρούς. ideſt, Philippus autem cum in obſidione multa ſibi ad-uerſari uideret, hoſtes etiam cum multis conſtratis nauibus haud procul in ſtatione eſſent, animi pendebat, nec ſatis proſpiciebat, quid ſibi potiſſimum in poſterum faciendum foret, Cumq́ præſentia utrum uellet eligendi facultatem adimerent, tandem naues ſoluit præter hoſtium expectationem. Attalus enim & qui cum eo erãt, ſperabant eum perlaturum obſidionem, ob apparatum metallicorum. Curauit autẽ maxime ſubita profectione uti, propterea quòd ſibi perſuaſiſſet ſe locum occupaturum, & in poſterum iam tuto peruehi ſecũdum litus ad Samũ uſq́ poſſe. Opinio autem eum fefellit, quam præceperat. Attalus enim & Theophiliſcus, ubi conſpexerunt eum ſoluiſſe, ſtatim in rem præſentem incubuerũt. fuit autem eorum profectio nullo ordine diſpoſita: propterea quòd confiderent (ut diximus) Philippum adhuc permanere in propoſito: uerumtamen uſi ſumma remigum alacritate, impetum fecerunt, Attalus ipſe in dextram partem hoſtium quæ ipſa præibat, Theophiliſcus uerò in ſiniſtram. At Philippus uidens ſe rei occaſione impeditũ, & repente oppreſſum, dato pugnæ ſigno his qui dextra parte erant, pronũciansq́ ut aduerſas naues opponerent, & cum hoſtibus acerrime congrederẽtur, ipſe cum leuibus nauigiis in paruas inſulas ſe recepit, quæ in medio curſu erant: ibiq́ naualis prælii euentum expectabat. Erat aũt numerus nauiũ earũ, quæ cum Phi-

lippo

lippo erāt, prælio aptarū, conſtratarū ad tres & quinqua ginta, & cum his minora apertaq; nauigia: Lembi uero cum piſtribus centum quinquaginta: eas enim naues, quæ Sami erant, non potuit omnes inſtruere. Hoſtium autem naues erant, conſtratæ quidem ſexaginta quinq; cum Byzātinis. Cum his prætere a nouem trieremioliæ, triremesq; tres adſtiterant: factoq; pugnæ naualis initio ab Attali naue, continuo omnes quæ propius aderant, nulla egētes cohortatione inter ſe cōcurrerunt. Attalus quidē impetū faciens in octerē, inferensq; ei uulnus graue, quaq; aquā reciperet: cūq; diutius hi qui in cataſtromate erant, propugnarēt, tandē nauē ipſam depreſſit. At Philippi deceres quæ princeps erat, in hoſtiū poteſtatē redacta eſt, idq; caſu inopinato. Nam cū in ipſam cōcurreret trieremiolia, hanc ictu graui, ad medium uentrem, poſt eam partem qua thranites ſcalmus collocari ſolet, ſauciauit: eiq; continebatur, gubernatore non amplius ualēte retinere nauis impetum. Quare cum nauis ei adhæreſceret, ualde impedita erat: nec ſatis regi flectiq; poterat. Quo tēpore duæ quinqueremes impetu facto duabus ex partibus eam conuulnerarunt: nauemq; ipſam cum propugnatoribus depreſſerūt, & in iis Dinocratē, qui Philippi nauarchus erat. Per id etiam tempus Dionyſodorus & Dinocrates, qui fratres & ſub Attalo nauarchi erant, impetū facientes: hic quidem in hepterem hoſtiū, alter uero in octerem, caſu decertandi admirabili uſi ſunt. Dinocrates quidē in octerem cōcurſu facto, ipſe uulnus accepit paulo ſupra aquam, cum nauis ipſa ſine ſtira eſſet: conuulnerata autem ab ſe naue hoſtium ad eam partem, qua mari demergitur, initio quidem non potuit ab ea ſe expedire, etiam ſi non ſemel conatus ſit inhibere. Quare cum Macedones fortiſſimè ſeſe defen-

derent

derēt,extremum ferè periculum adiit. Attalo autem illi
ferente auxilium, facto in hoſtilem nauem impetu, ſol/
uenteq́; naues quæ inter ſe adhæſerant,Dinocrates qui/
dem ſic inſperatò liberatus eſt. Omnes autē hoſtilis na/
uis propugnatores fortiſſimè dimicantes conciſi ſunt.
Nauis autē ipſa à propugnatoribus nuda relicta,in At/
tali poteſtatem redacta eſt. At Dionyſodorus cum ma/
gna ui incitaretur ad confligēdum, ipſe quidem uulnus
inferre non potuit. Præteruectus autem per medios ho/
ſtes, dextrum nauis ſuæ remigium amiſit, ſimul confra/
ctis lignis quę turres ſuſtinere ſolent. Actis his rebus cir
cumſteterūt eum undiquaq́; hoſtes: clamore facto exci/
tatoq́; tumultu, reliqua quidem turba propugnatorum,
ſimul cum naue periit: ipſe autem Dionyſodorus cum
duobus comitibus,ad triremiolam quæ in auxilium ue/
niebat,adnatauit. Periculum autem reliquarum nauium
utrinque par erat: ut enim numero ſuperabant Philippi
Lembi, ſic Attalus multitudine nauium conſtratarum
præſtabat. Et ſic gerebantur ea quæ ad dextrum Philip/
pi cornu erant,ut neutram in partem inclinata eſſet ui/
ctoria, Attalus tamē niteretur meliore in poſterum ſpe.
Rhodij autem initio profectionis ſeſe ab hoſtibus ſegre
garunt,& (ut modò dicebam) celeritate nauium,quum
multo præſtantiores eſſent inimicis, conflixerunt cum
Macedonibus,qui in extrema acie erant: primumq́; na/
uibus in fugam conuerſis à tergo & puppi impetu fa/
cto, remos earum deterſerunt. Vt autem qui cum Phi/
lippo erant,cœperunt illuc conſiſtere auxilium ferentes
periclitantibus: Rhodiorū uerò qui poſtremi erant,con
uenerunt cum Theophiliſco: tunc diſpoſitis in aciem
utrinq́; aduerſis nauibus conflixerūt ſumma alacritate,
ſeſe inuicē clamore tubisq́; cohortantes. Quòd ſi Mace/
dones

ciones inter conſtratas naues lembos minimè collocaſ-ſent, naualis prælii certamen celerem facilemq́ exitum habuiſſet. Sed ii lembi omnem uſum Rhodiis nauibus ademerunt, idq́ multis modis: ubi enim primũ utrorũq́ cõflictu ordines commoti ſunt, omnes inter ſe cõmixti erant: unde neq́ facile enauigare, neq́ naues flectere poterãt, neq́ omnino uti iis rebus quibus ſuperiores erãt: incidẽtibus in eas lembis, aliàs quidẽ ad remigiũ, ut nõ facilè iuuari poſſent opera remigum: aliàs autem in proras, interdũ etiam ad puppim, ut gubernatorũ remigũq́ miniſterium impediretur. In oppoſitis uerò cõflictibus nonnihil ex arte cõmenti ſunt: ipſi enim inclinatis nauibus in proram extra aquã uulnera accipiebãt: hoſtium uerò naues intra aquam perforabant, quibus nulla arte mederi quis poſſet, rarò autem id eueniebat: magnam enim partem cõcurſum uitabant: propterea ꝙ Macedones fortiter propugnarẽt è cataſtromate in præliis quæ cominus fierent: ſæpius tamen prænternauigando deter-gentes hoſtium remos, inhabiles reddebant, moxq́ circũcurrentes, in eosq́ qui ad puppim erãt impetu facto, obliquis autem & flectentibus irruentes, alios quidem conuulnerabant, aliis autem armamenta auferebant: & iam tali ratione decertantes, magnum numerum hoſtilium nauium depreſſerant. Celeberrimè autem in periculo uerſatæ ſunt tres quinqueremes Rhodiorum: prætoria ipſa qua uehebatur Theophiliſcus: poſt hanc autẽ ea cui præerat Philoſtratus: tertia uero quã regebat Autolycus: ea autem uehebatur Nicoſtratus: hac enim impetum faciente in hoſtilem nauem, relictoq́ in naue hoſtium ſuę nauis roſtro, euenit ut nauis percuſſa cum ipſis hominibus depr imeretur: eos autem qui cum Autolyco erãt, quum per proram aqua ſubintraret, circumuen-

tos ab hoſtibus initio quidem generoſe decertare: tan/
dem uerò ipſum Autolycum ſaucium cum armis deci/
dere in mare: reliquos autē propugnatores animoſe pu/
gnando occumbere. quo quidem tempore Theophili/
ſcus auxilio adueniens cum tribus quinqueremibus, na
uem ipſam ſeruare non potuit: eo quòd aqua iam opple
ta eſſet. Conuulneratis autem duabus hoſtium nauibus,
quarum propugnatores præcipites dedit: ſtatim circū/
fuſis in eum lembis pluribus, conſtratiſq; nauibus ma/
gnam partem propugnatorum amiſit egregiè decertan
tium. Ipſe uerò acceptis tribus uulneribus, quòd auda/
cius in periculum rueret, uix propriam nauem ſeruare
potuit, ferente illi auxilium Philoſtrato, ſuſcipienteq; in
ſe præſens periculum ſumma animi alacritate. Vbi ue/
rò ſe cum ſuis nauibus coniunxit, iterum recenti impe/
tu cum hoſtibus conflixit. Viribus quidē corporis defe
ctus, propter uulnera: animi autem robore clarior con/
ſtantiorq;, quàm antea uiſus eſt. Contigit autē duo fuiſſe
naualia prælia multum inter ſe diſtantia. Siquidem dex/
trum Philippi cornu, ut initio decreuerat ſemper littus
appetens legenſq;, nuſquam diſceſſit longè ab Aſia: ſini
ſtrum uerò quod auxiliū tuliſſet his qui in extrema acie
erant, decertabat cum Rhodiis, quum non multum ab/
eſſet à Chio. Verumtamen quum Attalus ipſe cum ſuis
dextrum Philippi cornu ſuperaſſe præclarè uideretur,
ipſeq; Attalus iam appropinquaret inſulis, ad quas Phi/
lippus ſtationem obtinebat, expectans rei euētum, con/
ſpicatus Attalus quinqueremē ſuorum unam extra pe/
riculum uulneratam demergi ab hoſtili naue, feſtinauit
auxilium laturus illuc proficiſci cum duabus quadrire/
mibus. Hoſtili autem naue declinante, ſeq; tanquam ad
terram recipiente, promptius inſtabat, cupiens nauem
in

in ſuam poteſtatem redigere. Quod ubi Philippus conſpexit, audaciusq́ pergere longè à ſuis Attalum uidit, ſumptis ſecum quatuor quinqueremibus, tribusq́ hemioliis, lembisq́ præterea qui propius erant, properauit, ſperans, quod euenit, intercipi poſſe: eumq́ compulit cum magna animi anxietate ad proximum litus naues eiicere: ibiq́ naui relicta, Rex ipſe cum ſociis naualibus pedibus Erythras profugit. Philippus autem nauigiorum compos factus eſt ſupellectilisq́ regiæ. Siquidem ii qui cum Attalo erãt in tali periculo quiddam ex arte militari cõmenti ſunt. lautiſſima enim quæq́ ex ſupellectile regia in cataſtromate & foris nauis expoſuerunt: unde primi Macedonum, ubi ad lembos appulerunt, conſpecta in lembis poculorũ multitudine, ueſteq́ purpurea, inſtrumentisq́ quæ eius cauſa parari ſolent, miſſo perſequendi ſtudio in horum prædam conuerſi ſunt. quare factum eſt ut Attalus in Erythrarũ portum ſine ullo impedimẽto ſeſe reciperet. At Philippus quum in uniuerſum toto nauali prælio inferior fuiſſet, tamen elatus caſu Attali, regreſſus eſt: magnoq́ ſtudio ſuis conquiſitis, nauibusq́ in unum collectis, cohortabatur ſuos ut bono animo eſſent, quandoquidem uiciſſent nauali prælio: etenim ſubierat cogitatio, & ea opinio homines inuaſerat, tanquã Attalus ipſe in fuga occubuiſſet: propterea quod reuerteretur Philippus cum ſuis, capta religataq́ regia naue. At Dionyſodorus cõiectãs id quod regi ſuo acciderat, ſublato ſigno, ſuas naues cõuocauit: quibus ſtatim ad ſe collectis, tutò ſe recepit in portus Aſiaticos. Sub idem tempus, Macedones qui aduerſus Rhodios decertabant, iam diu male mulctati ſe à periculo liberarũt: ſingulæ enim naues ſeſe recipiebãt per cauſam ſubueniendi ſuis laborantibus. Rhodii uerò quum

nauium partem religaſſent,partem autem roſtris perfo-raſſent,ſe in Chiorum portum receperunt.Interiere autem Philippi quidem in prælio nauali, quod cum Attalo geſtũ eſt,deceres,enneres,hepteres,hexeres: reliquarum aũt conſtratæ decem,tresq́ trieremioliæ:lembi uerò uigintiquinq́ cum ſocijs naualibus: in prælio autem aduerſus Rhodios geſto depreſſæ ſunt conſtratæ decẽ, lembi ad quadraginta. Captæ ſunt autem duæ quadriremes,ſeptemq́ lembi cum ſocijs naualibus. Earum uero quæ cum Attalo erant,depreſſerunt unã trieremioliam duasq́ quinqueremes & regiũ nauigium. Rhodiorum autem interiere duæ quinqueremes & triremes,nihil uero captum fuit:homines autem occubuere Rhodiorum quidem ad ſexaginta: at eorum qui ſub Attalo, circiter ſeptuaginta:qui ſub Philippo autem,Macedonũ ad tria millia:ſociorum præterea naualiũ,ad ſex millia: uiui capti ſunt Macedonum & ſociorum,ad duo millia: Ægyptiorum autem, ad ſeptingentos. Talis quidem exitus naualis prælij ad Chium fuit.Philippus autẽ uictoriam ſibi uendicabat duabus potiſſimùm de cauſis. Prima,q̃ Attalũ in terrã eijcere coegiſſet, & nauis regia in ſuam ueniſſet poteſtatem. Altera,quòd ſtationem in loco,qui Argennon uocatur, habuerit inter hoſtium naufragia. Poſtridie quoquè ſe geſſerit ut uictor collectis reliquiis naufragij, ſublatisq́ & receptis cadaueribus eorum qui agnoſci poterant,ut eam opinionem maximè confirmaret.Rhodij nanq́ & Dionyſodorus haud ita multò pòſt ab eodem expreſſerunt, ut nec ipſe quidem ſe uictorem exiſtimaret.Poſtridie enim rege adhuc circa hæc occupato,certiores inuicem facti, uela duxerũt in ipſum,collocatisq́ in fronte nauibus, nemine contra eos prodire auſo,retro abiere ad Chium. At Philippus qui nũquam

antea

antea eodem tempore ne in mari quidem, tot talesq́ᷓ uiros amiſiſſet, caſum quidem grauiter ferebat, animumq́ᷓ iam propemodum deſponderat: ad exteros tamen occultare ſenſa mentis omni ſtudio conabatur, etiamſi res ipſæ non ſatis id ferre patiq́ᷓ uiderentur. Nam præter alia multa; ea ipſa quæ in prælio acciderant, omnes qui aderant, in timorem coniecerant. Facta enim tanta hominum ſtrage, eo ipſo tempore totus locus, in quo dimicatũ eſt, oppletus eſt cadaueribus, ſanguine, armis, naufragiis & armamentis. Diebus autem qui proximè ſequuti ſunt, uidere erat littora referta omnibus iis rebus quas retulimus, confuſe aceruatimq́ᷓ congeſtis. Ob quę factum eſt ut non ſolùm ipſe, ſed & omnes Macedones in grauem animi defectionẽ inciderint. Theophiliſcus autem quum unum diem ſuperuixiſſet, patriæq́ᷓ ſcripſiſſet de caſu naualis prælii, ſuffecto Cleonæo in ſui locum & exercitui præfecto, uitam cum morte commutauit ob uulnera quæ acceperat, uir qui in ipſo periculo ſe egregium præſtitit, & conſilii prouidentia dignus fuit, cuius memoria celebretur. Niſi enim ille anteuertiſſet impetum facere in Philippum, omnes quidem alii occaſionem rei bene gerendæ omiſiſſent, perterriti Philippi audacia. Sed ille facto prælii initio, ciues coegit temporis occaſionem ſequi. Coegit & Attalum bellum non ducere, tempusq́ᷓ minimè terere in apparatu rerum ad bellum pertinẽtium, ſed acerrimè decertare, periculũq́ᷓ pręſens ſubire. Quocirca meritò ipſum Rhodii fato functum talibus honoribus proſequuti ſunt, quibus non ſolùm uiuos & præſentes, ſed etiam poſteros prouocarent ad fortiter ſubeunda pro patria pericula. Hactenus Polybius, cuius uerbis facilè quis uideat genera ferè omnia nauium, quæ ad Belli uſum comparabantur.

Quibus etiam ſolebant imponere turres ad libram, quæ ob id dictæ turritæ à Virgilio: idq; non ſolùm ad prorã, ſed etiam ad puppim. Appianus De bellis ciuilibus, καὶ πύργους ἐπὶ τῶν νεῶν εἶχον κατά τε πρῶραν καὶ τὴν πρύμναν. id eſt, & turres in nauibus habebant, & ad proram & ad puppim. Plinius libro XXXII, ubi de echeneide: Sed armatæ claſſes imponunt ſibi turrium propugnacula, ut in mari quoq; pugnetur, uelut è muris. Cæſar libro tertio De bello ciuili: Atq; alteram nauem quæ erat ad cuſtodiam ab Acilio poſita, pluribus aggreſſus nauibus, in quibus ad libram fecerat turres. Virgilius in octauo:

Vnà omnes ruere, ac totum ſpumare reductis
Conuulſum remis roſtrisq; ſtridentibus æquor,
Alta petunt, pelago credas innare reuulſas
Cycladas, aut montes concurrere montibus altos,
Tanta mole uiri turritis puppibus inſtant.

Turres autem habuiſſe Antonianos in pugna illa nauali, quæ ad Actium facta eſt cum Cæſarianis, liquet ex Dione: cuius uerba quoniam nondum omnibus ædita ſunt, ipſe adſcribam. Fuſius enim quàm quiuis alius eorum, qui extant autorum, ea de re ſcripſiſſe uidetur: ut ipſe Virgilius nihil poetarum more, aut ὑπερβολικῶς, de illa pugna finxiſſe uideatur, Eius autem uerba ſunt hęc: ἀγχωμάλου οὖν ἐπὶ πολὺ τῆς ναυμαχίας οὔσης, καὶ μηδετέρων ὑπερέχειν πη δυναμένων, τέλος τοιόνδε τι ἐγένετο. ἡ Κλεοπάτρα κατόπιν τῶν μαχομένων ἀφορμοῦσα, οὐκ ἤνεγκε τὴν πολλὴν καὶ ἄκριτον τοῦ ἀγῶνος μέλλησιν, ἀλλ᾽ ἀποκναισθεῖσα ἀπό τε τοῦ γυναικείου, καὶ ἀπό τε τοῦ αἰγυπτίου, τῇ τε ἐπὶ πολὺ μετεώρῳ ἀγωνίᾳ, καὶ τῇ ἀεὶ ἐφ᾽ ἑκάτερα προσδεῖ προσδοκίᾳ, αὐτή τε ἐς φυγὴν ἐξαπιναίως ὥρμησε, καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς ὑπηκόοις σημεῖον ἦρε, καὶ οὕτω τά τε ἱστία αὐτῶν εὐθὺς ἀραμένων, καὶ ἐς τὸ πέλαγος ἀφιέντων, ἀνέμου τινὸς κατὰ τύχην φορωτέρου συμβάντος, νομίσας ὁ ἀντώνιος, οὐχ ὑπὸ τῆς Κλεοπά-

τρας αὐτοὺς ἐκ παραγγέλσεως, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ δέους, ὡς καὶ νενικημένους φεύγειν ἐφέπεσθαι σφίσιν. γιγνομένου δὲ τούτου καὶ οἱ λοιποὶ στρατιῶται καὶ ἠθύμησαν καὶ ἐταράχθησαν. καί πως ἀποδρᾶναι καὶ αὐτοὶ τρόπον τινὰ ἐθελήσαντες, οἱ μὲν τὰ ἱστία ἤγειρον, οἱ δὲ τούς τε πύργους καὶ τὰ ἔπιπλα ἐς τὴν θάλασσαν ἐῤῥίπτουν, ὅπως κουφίσαντες διαφύγωσι. καὶ αὖ τοῖς περὶ ταῦτα ἔχουσιν, οἱ ἐναντίοι προσπεσόντες (τούς γε φεύγοντας, καὶ ἄνευ ἱστίων ὄντες καὶ πρὸς τὴν ναυμαχίαν μόνην παρεσκευασμένοι, οὐκ ἐπεδίωξαν) πολλοί τε ἑκάστῃ νηὶ, καὶ ἔπαθον καὶ ἐν χρῷ ἐμαχέσαντο, ὥς τε καὶ ποικιλώτατον καὶ ὀξύτατον ἐπ᾽ ἀμφοτέρων ὁμοίως τὸν ἀγῶνα γενέσθαι. οἱ μὲν γάρ τά τε κάτω τῶν νεῶν πάντα περιεξεκακούργουν, καὶ τὰς κώπας συνέθραυον, τά τε πηδάλια ἀπήραττον, καὶ ἐπαναβαίνοντες ἐπὶ τὰ καταστρώματα, τοὺς μὲν κατέσπων ἀντιλαμβανόμενοι, τοὺς δὲ ἐώθουν, τοῖς δὲ ἐμάχοντο, ἅτε καὶ ἰσοπληθεῖς αὐτοῖς ἤδη ὄντες. οἱ δὲ τοῖς τε κοντοῖς σφᾶς διωθοῦντο, καὶ ταῖς ἀξίναις ἔκοπτον, πέτρας τε καὶ ἄλλους τινὰς ὄγκους ἐπ᾽ αὐτὸ τοῦτο παρεσκευασμένους, ἐπικατέβαλλον, καὶ τούς τε ἀναβαίνοντας ἀπεκρούοντο, καὶ τοῖς εἰς χεῖρας ἰοῦσι συνεφέροντο. εἴκασεν ἄν τις ἰδὼν τὰ γιγνόμενα, ὡς μικρὰ μεγάλοις ὁμοιῶσαι, τείχεσί τισιν, ἢ καὶ νήσοις πολλαῖς καὶ πυκναῖς, ἐν θαλάσσῃ πολιορκουμέναις. οὕτω οἱ μὲν ἐπέβαινόν τε σκαφῶν, ὥσπερ ἐπ᾽ ἠπείρου καὶ ἐρύματός τινος ἐπειρῶντο, καὶ πάντα τὰ ἐς τοῦτο φέροντα σπουδῇ προσῆγον. οἱ δὲ ἀπεωθοῦντο αὐτοὺς, ὅτι ποτὲ ἐν τῷ τοιούτῳ φιλεῖ δρᾶσθαι, μηχανόμενοι. ἀντιπάλως οὖν αὐτῶν μαχομένων, ὁ καῖσαρ ἀπορήσας ὅτι πράξῃ, πῦρ ἐκ τοῦ στρατοπέδου μετεπέμψατο. πρότερον μὲν γὰρ οὐκ ἠθέλησεν αὐτῷ, ὅπως τὰ χρήματα περιποιήσηται, χρήσασθαι. τότε δὲ ἰδὼν, ὅτι ἀδύνατόν οἱ εἴη ἄλλως προσκρατῆσαι, ἐπ᾽ ἐκεῖνο ὡς καὶ μόνον σφίσιν ἐπικουρῆσον, κατέφυγε. κἀνταῦθα ἄλλο αὖ εἶδος μάχης συνηνέχθη. οἱ μὲν γὰρ πολλαχῇ ἅμα προσπλέοντές τισι, βέλη τε πυρφόρα ἐπ᾽ αὐτοὺς ἐξετόξευον, καὶ λαμπάδας ἐκ χειρὸς ἐπηκόντιζον, καί τινας καὶ χυτρίδας ἀνθράκων καὶ πίσσης πλήρεις πόῤῥωθεν μηχαναῖς ἐπεῤῥίπτουν. οἱ δὲ ταῦτά τε ὡς ἕκαστα διεκρούοντο, καὶ ἐπειδή τινα αὐτῶν διεκπίπτοντα τῶν ξύλων ἥπτετο, καὶ φλόγα αὐτίκα

καὶ πολλὴν, ἅ τε ἐν νηὶ ἤγειρε, τὸ μὲν πρῶτον τῷ ποτίμῳ ὕδατι, ᾧ
ἐπεφέροντο, ἐχρῶντο, καί τινα κατέσβεσαν, ἐπεὶ δὲ ἐκεῖνο κατανα-
λώθη, ἤντλουν τὸ θαλάττιον. καὶ οἱ μὲν πολλῷ τε καὶ ἀθρόῳ αὐτῷ ἐχρῶν-
το, ἐπεῖχόν πως τῇ βίᾳ τὸ πῦρ. ἀδύνατοι δὲ πανταχῆ τοῦτο ποιεῖν ὄν-
τες, οὔτε γὰρ πολλὰ ἢ καὶ μεγάλα τὰ ἀντλητήρια εἶχον, καὶ ἡμίσεα αὐ-
τὰ, ἅ τε ταραττόμενοι ἀνέφερον, οὐχ ὅσον οὐκ ὠφελοῦντό τι, ἀλλὰ καὶ
προσαπώξυνον αὐτό. ἡ γὰρ ἅλμη ἡ θαλαττία, ἂν κατ᾽ ὀλίγον ἐπιχέ-
ηται φλογὶ, ἰσχυρῶς αὐτὴν ἐκκαίει. ὡς οὖν καὶ ἐν τούτῳ ἥττους ἐγίγνοντο, τά
τε ἱμάτια αὐτῶν τὰ παχέα, καὶ τοὺς νεκροὺς ἐπέβαλλον. καὶ χρόνον μέν τι-
να ἐκολούσθη τε ὑπ᾽ αὐτῶν τὸ πῦρ, καὶ ἔδοξέ πη λωφᾶν. ἔπειτα δὲ ἄλλως
τε καὶ τοῦ ἀνέμου σφοδρῶς ἐπαπορρήξαντος, ἐπὶ πλεῖον ἐξέλαμψεν, ἅτε
καὶ ὑπ᾽ αὐτῶν ἐκείνων αὐξανόμενον. καὶ μέχρι μὲν μέρος τι νεὼς ἐκαίετο,
προσίσταντό τέ τινες αὐτῷ, καὶ ἐς αὐτὸ ἐσεπήδων, καὶ τὰ μὲν ἐπέκο-
πτον, τὰ δὲ διεφόρουν, καὶ αὐτὰ οἱ μὲν ἐς τὴν θάλασσαν, οἱ δὲ καὶ ἐπὶ
τοὺς ἐναντίους ἐρρίπτουν, εἴπως καὶ ἐκείνους τι λυμήναιντο. καὶ ἕτεροι
πρὸς τὸ ἀεὶ ὑγιὲς αὐτῆς μεθιστάμενοι, ταῖς τε χερσὶ ταῖς σιδηραῖς, καὶ
τοῖς δόρασι τοῖς μακροῖς, τότε δὴ καὶ τὰ μάλιστα ἐχρῶντο. ὅπως τινὰ
ἀντίπαλον ναῦν προσαρτήσαντες σφίσι, μάλιστα μὲν προσεκβῶσιν
ἐς αὐτήν. εἰ δὲ μὴ καὶ ἐκείνην καταφλέξωσιν. ὡς δ᾽ οὔ τινες ἐπέλαζον
σφίσιν, αὐτὸ τοῦτο φυλασσόμενοι, καὶ τὸ πῦρ τούς τε τοίχους περιεξεπε-
νέμετο, καὶ ἐς τὸ ἔδαφος κατῄει, ἐνταῦθα τὰ δεινότατα αὐτοῖς ἐπε-
γίγνετο. οἱ μὲν γὰρ ὑπὸ τοῦ καπνοῦ, καὶ μάλιστα οἱ ναῦται, πρὶν καὶ πλησιά-
σαι σφίσι τὴν φλόγα, ἐφθείροντο. οἱ δὲ καὶ ἐν αὐτῇ μέσῃ, ὥσπερ ἐν κα-
μίνῳ, ὠπτῶντο. ἄλλοι πρίν τι τοιοῦτον παθεῖν, ἢ καὶ ἡμίκαυτοι, οἱ μὲν ἀπορ-
ριπτοῦντες τὰ ὅπλα, ἐτιτρώσκοντο ὑπὸ τῶν πόρρωθεν βαλλόντων. οἱ δὲ
ἐς τὴν θάλασσαν ἐκπηδῶντες ἀπεπνίγοντο, ἢ καὶ παιόμενοι ὑπὸ τῶν
ἐναντίων ἐβαπτίζοντο, ἢ καὶ ὑπὸ θηρίων ἐσπαράττοντο. μόνοι τε ἀνε-
κτῶς, ὡς ἐν τούτοις παθήμασι, ἀπήλλαξαν, ὅσοι πρίν τινι αὐτῶν συνε-
νεχθῆναι, οἱ μὲν ἀλλήλους, οἱ δὲ καὶ αὑτοὺς ἀπέκτειναν, οὔτε κολαστή-
ριόν τι ὑπέμειναν, καὶ νεκροὶ, ὥσπερ ἐν πυρᾷ, ταῖς ναυσὶ συγκατεκαύ-
θησαν. ὁρῶντες δὲ ταῦτα οἱ Καισάρειοι, πρότερον μὲν ὡς ἔτι ἀμύνεσθαί
τινες αὐτῶν ἐδύναντο, οὐ προσέμισγον σφίσιν. ἐπεὶ δὲ τὰ σκάφη τὸ πῦρ

συνήρει

συνῄρει, καὶ οἱ ἄνθρωποι οὐδὲ ἑαυτοῖς βοηθῆσαι ἔτι, μὴ ὅτι πολεμίους τινὰ λυπῆσαι ἐδύναντο, σπουδῇ τε προσέπλεον αὐτοῖς, ὅπως τὰ χρήματα περιποιήσαιντο, καὶ κατασβεννύναι τὸ πῦρ, ὃ αὐτοὶ προσεκόμιζον, ἐπειρῶντο, κἀκ τούτου συχνοὶ καὶ ἐκείνων καὶ ὑπὸ τῆς φλογὸς καὶ ὑπὸ τῶν ἁρμάτων αὐταῖς τελέως ναυσὶ συναπώλοντο. Id eſt, Quũ igitur diutius nauali certamine pari marte decertarent, neutriq; ſuperiores adhuc eſſe poſſent, huiuſcemodi prælij exitus ſubſequutus eſt. Cleopatra quæ à tergo pugnantium procul in ſalo erat, longiorem non tulit & incertũ rerum euentum. Sed quum muliebri natura uſa, quum etiam ingenio Aegyptiaco prædita, permotaq; diuturna ſuſpẽſi animi anxietate, perpetua etiam in alterutrã partem formidoloſa expectatione, ipſa ſeſe ex improuiſo in fugam coniecit, cæteris qui ſub ſe erant ſigno fugæ ſublato. Itaq; ipſi uela ſtatim in altum dederunt, caſu oborto eo tempore ſæuo uento. Ratus autem Antonius eos timore perterritos, eo quod uicti eſſent fugere, minimè uerò id Cleopatram pronunciaſſe, eos ſubſequebatur. Quo facto & reliqui milites ſumma cum trepidatione animos deſponderunt: & alioqui cupientes illinc, ſiqua poſſent effugere, eorum partim uela pandere, partim turres ipſas cum armamentis in mare proijcere ceperunt: quo leuatis nauibus facilè effugere liceret. in quos adhæc intentos aduerſarij impetu facto (neque enim fugientes perſequuti ſunt, propterea quòd ipſi ſine uelis eſſent, utpote tãtum inſtructi ad naualem pugnam quæ ſtataria eſſet) multiq; ſingulis nauibus ſe obijciebant eminus cominusq; decertãtes, ut anceps dubiumq; utriſq; ex æquo certamen fuerit. iſti enim inferiorem nauium partem conuulnerabãt, remosq; defringebant, gubernacula quoq; ipſa lacerabant, conſcẽdentesq; foros, alios quidem hoſtium abſtrahebant, alios deturbabant:

cum aliȷs & manus conſerebant, iam pares numero cum illis facti. Illi uero contis eos præcipites eiȷciebant, ſecuribusq; concidebant: petras quoq; & alia quædam grauiora põdera in hunc uſum parata, è ſuperiore loco deiȷciebant, ſubeuntesq; deturbabant, manusq; conſerebãt cum iȷs qui ad ſummum nauis euaſerant. Qui rebus talibus gerendis interfuiſſet, haud abſimilia eſſe dixiſſet ea (ut parua magnis componamus) muris quibuſdam, aut etiam inſulis multis & frequentibus, qui in mari oppugnarentur, uſq; adeo iſti quidem nauis tranſcendere conabantur ceu arcem quandam quæ in continenti eſſet: omniaq; quæ ad oppugnandos muros facere uidentur, admouebant. Illi autem quacunq; poterant ratione, & ut in talibus fieri ſolet, eos propellebant. Quum itaq; diutius pari Marte dimicarent, Cæſar dubius quid ſibi agendum foret, iuſsit è caſtris ſibi ignem comportari. Neq; enim antea eo uti uoluerat, ſibi ſuisq; prædam ſeruare cupiens. Tunc autem proſpiciens aliter uictoriam ſe conſequi non poſſe, ad illud tanquã extremum auxilium deſcendit. Ibi uero genus aliud pugnæ uidere erat. Iſti enim ſimul undecunq; adnauigãtes, in aduerſarios tela ignita coniȷciebãt, facesq; ardentes emittebãt: complures ollas etiam carbone piceq; refertas eminus machinis iaculabantur. Illi autẽ, ut ſingula quæq; poterant, detrudebãt. At ubi ea tela in materiam & ligna inciderant, flammãq; multam utpote in naui excitauerãt, primùm quidem ad ea extinguenda aqua dulci, quam potus gratia comportabant, utebantur: nonnullaq; ea ratione extinxerunt. Vbi uerò illa cõſumpta eſt, hauriebant aquam marinam: & quà ea multa & abundanti uſi ſunt, ignem aquæ ui cohibuerunt. Quum autem non poſſent ubiq; id præſtare, neq; enim multa, neq; ea ipſa ingentia habebant inſtrumenta

ſtrumenta ad aquam hauriendam, uaſaq; adeo ipſa propter trepidationem ſemiplena hauriebant. Quare non ſolùm nihil proficiebant, ſed ignes præterea irritabant. Aqua enim ſalſa maris, ſi ſenſim in flammam infundatur, uehementer ipſam excitat. Poſtquàm igitur & hac in re inferiores ſe uident, ueſtem multam quæ craſsior habebatur, ipſaq; adeo ſuorum cadauera in ignem inijciebant: & eo modo per aliquod tempus ab his ignis prohibitus eſt, uiſusq; remitti. Poſtea uerò ingruente ſæuiſsimo uento, in maius reſplenduit, tanquam ab ijs ipſis excitatus: & interea dum pars aliqua nauis conflagrabat, nonnulli eorum propius ad ignem accedentes, in ipſum inſiliebant: armamentaq; ipſa & nauis inſtrumenta alij conſcindebant: alij deferebant, ut conijcerent partim in mare, partim in ipſos hoſtes, ſi quo pacto illis nocere poſſent. Nonnulli autem ſecedentes ad eam nauis partem quæ uacua ab incendio erat, manus ferreas haſtasqúe longas, ſi quando aliàs, expediebant: ut aduerſariorum nauem aliquam arripere, ad ſeqúe alligare & copulare poſſent, & in eam ſeſe deijcere: quòd ſi id negaretur, illam ſaltem ſimul incenderent. Vbi uerò uident nullos ad ſe appropinquare, id enim ſumma ratione cauebant, ignem autem iam utraque latera deuoraſſe, in fundúmque nauis peruaſiſſe: hic exempla grauiſsima ab ipſis ædita ſunt. Aliqui enim eorum præcipuéque nautæ ab ipſo fumo, prius quàm flamma circumuenirentur, ſuffocabantur: alij in ipſa media flamma, ceu in fornace, comburebantur: alij autem prius quàm id paterentur ſemiuſtulati abiectis armis ſauciabantur ab eminus ferientibus: alij in mare ſeſe præcipitantes ſubmergebantur: alij ab ipſis hoſtibus oppreſsi demergebantur, uel etiam ab ipſis belluis

marinis dilaniabātur. Soli tolerabili caſu (ut in tali fato) occubuere, quibus datum eſt, ut antè quàm tale quippiam paterentur, ſeſe mutuis uulneribus confoderent, aut ſibi ipſi mortem animo præſenti, nullum alium perpeſsi cruciatum, adferrent: quorum cadauera in ipſis ardentibus nauibus, tanquam in rogo cōbuſta ſunt. Quæ quum uiderent Cæſariani antea quidem, quandiu aliqui eorum ſe defendere potuerunt, propius accedere uerebantur: ubi uerò ignis iam ferè naues ipſas conſumpſerat, ipſiq́ꝫ Antoniani neque ſibi præſidio eſſe, nedum quicquam moleſtiæ aduerſarijs inferre poterant: tunc magno ſtudio ſummaq́ꝫ alacritate ad eos adnauigabant: ſi quo pacto prædam ſeruare, ipſumq́ꝫ ignem extinguere, quem ipſi intulerant, poſſent. unde & multi eorum ab ipſa flamma circumuenti, ipſisq́ꝫ ardentibus tabulis & armamentis cum ſuis nauibus prorſus interiere. Hæc in gratiam eorum qui non ſatis Græca intelligunt, uertimus ferè ad uerbum. Quare non eſt cur doctiores de hac noſtra ſubita dictione uel conquerantur, uel iudicium faciant. Nam præterquàm quòd Dionis dictio nunquam mihi placuit, mihi ipſe nunquam magis diſplicui, quàm in hoc loco uertendo. Dionis ſcripta quæ extant Venetijs, legi per ocium: qui mihi uiſus eſt multam hiſtoriæ, nullam œconomiæ rationem habuiſſe. Sed illud uiderint eruditiores. Lectori ſatis ſit Vergilium non loqui ὑπερβολάς, dum ait:

Credas innare reuulſas
Cycladas, aut montes concurrere montibus altis.

Hic em̄ noſter ait, *εἴκασεν ἄν τις ἰδὼν τὰ γιγνόμενα, τείχεσί τισιν ἢ καὶ νήσοις πολλαῖς καὶ πυκναῖς ἐν θαλάσσῃ πολιορκουμέναις.* Hæc ideo adieci, ut lectori negligenti inculcarem ea, quę non poſſunt à uigilante & ſtudioſo non animaduerti. Addebant & roſtra non ſolùm maioribus, ſed & minoribus

ribus actuarijs. A. Hirtius de bello Alexandrino: Nauibus actuarijs quarũ numerus erat ſatis magnus, magnitudine quanquam non ſatis iuſta ad præliandum, roſtra impoſuit: has adiunctas nauibus longis, & numero claſſis aucto. & cætera. Inde roſtratæ dictæ naues, quæ quia ex ære fiebant, æratæ etiam dicebantur. Cæſar in ſecundo de bello ciuili: Interim L. Naſidius ab Cn. Pompeio cum claſſe nauium ſedecim, in quibus paucæ erãt æratæ, L. Domitio Maſsilienſibusq; ſubſidio miſſus. Vergilius in nono, ubi de nauibus Troianorum uerſis in deas & nymphas maris: Hinc uirgineæ (mirabile monſtrum)
Reddunt ſe totidem facies, pontoq; feruntur:
Quot prius æratæ ſteterant ad littora puppes.
Liuius quartæ decadis libro ſexto, roſtratas uocat his uerbis: Vna & octoginta roſtratis nauibus, multis præterea minoribus quæ aut apertæ roſtratę, aut ſine roſtris ſpeculatoriæ erant, Delum traiecit. Quibus uerbis conſtat roſtratas fuiſſe etiã quæ tectæ non erant. Appianus in Mithridatico, χαλκεμβόλους uocat: νῆες ἑάλωσαν χαλκέμβολοι ὀκτακόσιαι. Plutarchus in Antonio: ἐπεὶ δὲ ὡμολόγηντο καίσαρα μὲν ἀντωνίῳ δοῦναι δύο τάγματα πρὸς τὸν παρθικὸν πόλεμον, ἀντώνιον δὲ καίσαρι χαλκεμβόλους ἑκατόν. Diodorus libro XX. χαλκώματα uocare uidetur roſtra ex ære, his uerbis: καὶ τὰ ληφθέντα χαλκώματα τῶν ἀγαθοκλέους νεῶν ἀπέστειλαν αὐτοῖς. Et paulopoſt ſubdit: τοῖς δ' ἀπιστοῦσιν ἀπόδειξιν παρέχεσθαι τὴν τῶν ἐμβόλων κομιδήν. ἐμβόλους enim roſtra fuiſſe conſtat ex Plutarcho in pleriſq; locis: & ex Appiano, ubi de capite Marij Iunioris, καὶ αὐτὴν ὁ σύλλας ἐν ἀγορᾷ πρὸ τῶν ἐμβόλων θέμενος ἐπεγελάσαι λέγεται τῇ νεότητι τοῦ ὑπάτου, καὶ εἰπεῖν, ἐρέτην δεῖ πρῶτον γενέσθαι πρὶν πηδαλίοις ἐπιχειρεῖν. id eſt, & ipſum caput Sylla in foro pro roſtris poni iuſsit, iuuentutiq; conſulis illuſiſſe fertur, dixiſſeq;

prius remigem eſſe oportere, quàm ad tractanda gubernacula accedere. Quin & Plutarchus in Antonio χαλκώματα pro roſtris ex ære poſuit, dum ait: τῶν δὲ καίσαρος οὐ μόνον ἀντιπρώρων συμφέρεσθαι πρὸς χαλκώματα στερεὰ καὶ τραχέα φυλασσομένων. id eſt, nauibus autẽ Cæſaris cauẽtibus, ne obuerſæ cum roſtris firmis & æratis Antonij concurrerent. Plutarchus in Pompeio, ἐνενήκοντα δὲ χαλκεμβόλους παρέλαβε. Idẽ in Sylla, καὶ δοῦναι ναῦς ἑβδομήκοντα χαλκήρεις. Tullius in ſecũdo De inuentione, roſtratam uocat: Lex eſt apud Rhodios, ut ſiqua roſtrata in portu nauis deprehenſa ſit, publicetur. A roſtris autem Antiatium templum Romæ roſtra appellatũ. Liuius libro VIII primæ decados: Naues Antiatium partim in naualia Romæ ſubductę, partim incenſę: è roſtriſq; earum ſuggeſtum in foro extructum adornari placuit: roſtraq; id templum appellatum. Quin & Tullius, roſtra uſurpaſſe uidetur pro concione, quæ pro roſtris ad populum haberetur, in primo De oratore: Age uerò ne ſemper forum, ſubſellia, roſtra, curiamq; mediteris. Subdit enim: Alterum quod remoto foro, concione, iudicijs, ſenatu, ſtatuiſti oratorem in omni genere ſermonis. Neq; longè pòſt ſubdit: Nam ſi quis ſtatuet hunc eſſe oratorem, qui tantũmodo in iure aut in iudicijs poſsit, aut apud populum, aut in ſenatu copioſe loqui. Quo loco In iure, dixit: id eſt, in foro: In iudicijs: pro, ad ſubſellia: Apud populum, pro concione & roſtris: In ſenatu, pro curia. ut attentus lector facilè ſua ſponte percipiat. Prætoriam uero nauem, Græci ναυαρχίδα uocant, noſtri uulgò *capitaneam*. Diodorus libro XX. ὁ πρῶτος ὥρμησεν ἐπὶ τὴν ναυαρχίδα. Idem author aliquando στρατηγίδα uocat eodem li. ἔπειτα παραγγείλας τοῖς κυβερνήταις ἀκολουθεῖν τῇ στρατηγίδι νηὶ προσέχοντας τῷ λαμπτῆρι προσέπλευσεν ἐπὶ τὸ στόμα τοῦ νείλου. Erant & prædatoriæ, quæ

riæ, quæ meritò inter longas ſcribendæ fuerint. Liuius decadis III libro IX. Nam poſt M. Attilium Regulum & L. Manlium coſs. annis propè quinquaginta nullum Romanum exercitum uiderant, præter prædatorias claſſes, quibus deſcenſiones in agros maritimos factæ erant. Quæ & piraticæ naues dicuntur ab eodem decadis IIII libro IIII. Sed ſi dijs placet, affinitatem etiam per Philoclem præfectum eius pepigiſti, & bellum aduerſum nos gerens, mare circa Maleam infeſtum nauibus piraticis feciſti. Idem Liuius IIII decadis libro VII. piraticas celoces uocat, dũ ait: Apparuit inde piraticas celoces & lembos eſſe. Idem decadis III libro I. Naues CCXX, quinqueremes celoces XX, deductæ. Et paulopoſt: Naues longę CLX, celoces XII. Quibus uerbis uidetur ponere celoces inter eas quæ non erant longæ. Græci, naues prædatorias & piraticas πειρατικὰς uocant. Plutarchus in Põpeio: πειρατικαὶ δὲ νῆες ὀκτακόσιαι. & λῃστρικὰ πλοῖα uocat, cuiuſmodi erat μυοπάρω. Appian. in Mithridate, ubi de piratis: καὶ εἰς ἀπορίαν ἐκπεσόντες ἀθρόαν ἀντὶ τῆς γῆς ἐκαρποῦντο τὴν θάλασσαν, μυοπάρωσι πρῶτον καὶ ἡμιολίαις, εἶτα δικρότοις καὶ τριήρεσι κατὰ μέρη περιπλέοντες. id eſt, ſummaꝙ preſſi inopia ſibi è mari quæſtũ faciebant, myoparonibus primùm & hemiolijs, deinde biremibus triremibusꝙ circumuagantes. Quibus uerbis conijcio ἡμιολίας fuiſſe infra magnitudinem biremium, ut τριηρημιόλιαι ſint quas ſuprà diximus: ἡμιολίαι uerò quæ à puppi ad malum binis remis, à malo ad proram unico tantum pertranſtra remo agerentur. Vides me ſudare lector optime, quo tibi aliquid uериſimile in re tam obſcura afferre poſsim. Itaꝙ dubitans, circumſpectans & hæſitans, multa aduerſa reuerens, tanquam in mari immenſo noſtra uehitur oratio. Thucydides in quarto, τριακόντορον, & κέλητα ponit

ponit inter prædatoria, dum ait: ἀλλὰ καὶ ταῦτα ἐκ λῃστρικῆς μεσσηνίων τριακοντόρου καὶ κέλητος ἔλαβον. & hæc ex prę datorio Meſſeniorum actuario & celoce ſumpſerunt. Plutarchus in Sylla, λῃστήριον νομαδικῶν poſuit, pro prædonibus Numidicis. Tullius piraticum myoparonem dixit, actione quinta in Verrem: An quòd ager Syracuſanus prædonum incendijs te prætore uaſtatus eſt? an ꝙ forum Syracuſanum nauarchorum ſanguine redundauit? an ꝙ in portu Syracuſano piraticus myoparo nauigauit? Itidem actione ſeptima in eundem: Nauem quandam piratarum præda refertam non ceperunt, ſed adduxerunt onere ſuo planè captã atq; depreſſam: erat ea nauis plena iuuentutis formoſiſsimæ, argenti facti atq; ſignati, multa cum ſtragula ueſte. Ac paulopoſt: Interea Syracuſani homines periti & humani, qui non modò quæ perſpicua eſſent uidere, uerumetiam occulta ſuſpicari poſſent, habebant rationem omnes quotidie piratarum qui ſecuri ferirentur: quàm multos eſſe oporteret ex ipſo nauigio quod erat factum ſex remorũ numero, conijciebant. Et nòn multò pòſt de eodem nauigio: Hæc igitur eſt geſta res, hæc uictoria præclara myoparone piratico capto, dux liberatus, ſymphoniaci Romam miſsi, formoſi homines & adoleſcentes & artifices domum abducti. Quibus ſanè uerbis, niſi fallor, planum fit illum myoparonem habuiſſe ſex remorum ordines, quare non ab re inter longas naues adſcribi debeat. Idem Tullius ſeptima in Verrem, paruorum myoparonum meminit his uerbis: Hic te prętore Heracleo archipirata cum quatuor myoparonibus paruis ad arbitrium ſuum nauigauit: prò dij immortales, piraticus myoparo, quum imperium pop. Rom. naues ac faſces eſſent Syracuſis, uſque ad forum & ad omnes urbis crepidines acceſsit. Erant

enim

enim & parui myoparones, quorum miniſterio præfe-
cti triremium & maiorum uterentur, ut colligo ex Au-
lo Hirtio De bello Alexandrino: Ipſe Octauius ſe in ſca
pham confert, in quam plures quum fugerant, depreſſa
ſcapha uulneratus tamen adnatat ad ſuũ myoparonem:
quo receptus, quum prelium nox diremiſſet, tempeſtate
magna uelis profugit. Plutarchus in Lucullo, ἐξέπλευσε
δὲ τρισὶν ἑλληνικαῖς μυωπάρωσι, καὶ δικρότοις ἴσαις ῥοδιακαῖς
πρὸς μέγα πέλαγος. Mari profugit cum tribus myoparo
nibus Græcis, totidemq́ꝫ biremibus Rhodiis in altum.
Myoparo aũt ille egregius de claſſe Mileſiorum, quem
præſidij cauſa ſecũ Verres abduxit Myndum, ibiq́ꝫ uen
didit, non erat inter paruos, quorũ ſuprà ab eodem men
tio facta eſt. Erat enim militibus remigibusq́ꝫ ornatus at
que armatus. Sed ſatius fuerit Tullij uerba ſubiicere, ea
ſunt Actione tertia in Verrem: Mileſios nauem popo-
ſcit, quæ eum præſidij cauſa Myndum proſequeretur:
illi ſtatim myoparonem egregium de ſua claſſe ornatum
atque armatum dederunt: hoc præſidio Myndum profe
ctus eſt. Mox ſubdit: Illud quoq́ꝫ quod neq́ꝫ taceri ullo
modo poteſt, neque dici pro dignitate, cognoſcite: mili-
tes remigesq́ꝫ Miletum Myndo pedibus reuerti iubet:
ipſe myoparonem pulcherrimũ de decem Mileſiorum
nauibus electum L. Magio & L. Rabio qui Myndi ha-
bitabant, uendidit. Plutarchus in Antonio myoparo-
nas uocare uidetur, quos phaſelos dixit Appianus, ubi
eiuſdem rei cum Plutarcho meminit. Verba Plutarchi
ſic habent, ὀκταουία τῶν ὡμολογημένων χωρὶς ᾐτήσατο παρὰ μὲν
ἀδελφῷ παρὰ τοῦ ἀνδρὸς εἴκοσι μυωπαρῶνας, παρὰ δ' ἀνδρὶ πα-
ρὰ τοῦ ἀδελφοῦ στρατιώτας χιλίους. ideſt, Octauia præter ea
quæ pacta fuerant, à marito impetrauit, ut fratri uiginti
myoparonas concederet; à fratre autem, ut marito mille

pedites Romanos. Appianus autem ſic ait, ἐδωρήσατο δὲ καὶ ὀκταουία τὸν ἀδελφὸν αἰτήσασα παρ' ἀντωνίου δέκα φασήλους τριηρητικοὺς ἐπιμίκτους ἔκ τε φορτίδων νεῶν καὶ μακρῶν, καὶ τὴν ὀκταουίαν ὁ καῖσαρ χιλίοις λογάσι σωματοφύλαξιν οὓς ἐπιλέξαιτο ἀντώνιος. ideſt, munerata eſt & Octauia fratrem, decem phaſelis mixtis ex forma onerariarū longarumq́ꝫ nauiū: Octauiam quoqꝫ Cæſar, mille delectis ab Antonio militibus, quibus ſpiculatoribus corporisq́ꝫ cuſtodibus uteretur ipſe. Quibus ſanè Appiani uerbis, niſi aliū authorem quàm Plutarchus ſequutus eſt, coniiciat lector myoparones fuiſſe phaſelos, quorū forma mixta erat ex naue oneraria & longa triremi: ut hac noſtra memoria faciēdos locauit Franciſcus rex regum ad Oceanum Britanniç minoris, quos *galeones* uocant. Phaſelum aūt ea ratione qua deſcriptus eſt ab Appiano & Plutarcho myoparo dictus, lepido uerſu conſecrauit Caſtori & Polluci Catullus: quibus ſanè uerſiculis apertè docet eum fuiſſe maximè appoſitū, ſeu q̄s remis uti uelit, ſeu uelis, dū ait:

Siue palmulis Opus foret uolare, ſiue linteo.

Virgilius in IIII. Et circū pictis uehit̄ ſua rura phaſelis. Sed minimè ἀπροσδιόνυσον fuerit, carmē ipſum ſubtexere Catulli:

Phaſelus ille quem uidetis hoſpites,
Ait fuiſſe nauium celerrimus,
Neque ullius natantis trabis impetum
Nequiſſe præterire, ſiue palmulis
Opus foret uolare, ſiue linteo.

Strabo XV. ὁ δ' οὐκ ἔλαττον ὀγδοήκοντα ἐναυπηγήσατο δίκροτα καὶ τριήρεις καὶ φασήλους. Ipſe autem ædificandas curauit non minus quàm octuaginta biremes, triremes & phaſelos. Multa candide lector, quæſiui, ut ueram, uel ſaltem uериſimilem myoparonis etymologiam inueſtigare poſſem, ſed nihil admodum mihi arriſit: niſi ſi fidem habere non

graua

grauabere enarratori Ariſtophanis in εἰρήνῃ, dum ait in enarrando uocabulo, ναξιουργὴς κάνθαρος. πλοῖα ἦν οὕτω λεγόμενα ἐν νάξῳ γινόμενα τῇ νήσῳ, καὶ κνιδιουργεῖς δὲ ἄλλας ναῦς ἀπὸ κνίδου, καὶ κέρκουρον ἀπὸ κορκύρας, καὶ τὴν πάρωνα ἀπὸ πάρου. ideſt, Naxiurges erant nauigia ſic dicta, quæ fierent in Naxo inſula, & etiã Cnidurges à Cnido, & Cercurum à Corcyra, Paronem quoq; à Paro. Quod ſi uerũ eſt, auſim & ego coniicere myoparonẽ eſſe nauigij genus compoſitum ab utraq; forma earum nauium, quæ fieri ſolebant in Myunte & Paro inſula, ut ex utraq; forma compoſitũ effictumq; uocabulum uideatur. Sed ex alia parte mouet Plinius, qui ſcriptum reliquit Cercurũ in Cypro inuentum, ut non magna fides habenda ſit Ariſtophanis enarratori. Quare fit, ut Delio opus ſit. Quãdo uerò ad belli uſum ſunt etiam neceſſariæ eæ naues, quas hippagines dicũt, hippagogas uocat Liuius, à tranſportandis equis: non erit ingratum (opinor) lectori, ſi pauca de illis dixero, ex probatiſſimis authoribus. Liuius igitur V Decadis libro IIII. quód nam id nauigij genus, apertius declarat, quàm ut noſtræ interpretatiõis egeat, dum ait: Fortè poſtero die quàm Sybota claſſis tenuit, quinque & triginta naues, quas hippagogas uocant, ab Elea profectæ cũ equitibus Gallis equisq; Phanas promontorium Chiorum petebant. Demoſthenes in prima contra Philippum, πρὸς δὲ τούτοις τοῖς ἡμίσεσι τῶν ἱππέων ἱππαγωγοὺς, τριήρεις, καὶ πλοῖα ἱκανὰ εὐτρεπίσαι κελεύω. Inſuper & equitum parti cenſeo comparare hippagines, triremes, aliaq; idonea ad tranſportandos eos nauigia. Quas tamen Polybius ἱππηγοὺς uocat in primo: ὧδε δὲ τούτοις ἐπέστησαν τὰς ἱππηγοὺς, ῥύματα δόντες ἐξ αὐτῶν ταῖς τοῦ τρίτου στόλου ναυσί. Poſt hæc diſpoſuerunt hippagines, dãtes ex iis lora & funes tractorios, nauibus quæ in

tertia claſſe erant. Et paulopoſt, τῶν μὲν ῥυμουλκούντων τὰς ἱππηγοὺς ναῦς. Diodorus libro uigeſimo, ἐπακολουθεῖν δὲ τὰς στρατιωτικὰς καὶ τὰς ἱππηγοὺς ῥυμουλκουμένας ὑπὸ τῶν εἰρεσίαις χρωμένων, ὕστατον πᾶσι δὲ τὰ τῶν πειρατῶν πόρεια, καὶ τὰ ἐμπόρων καὶ ἀγοραίων. ideſt, ſubſequi autem militares & hippagines remulco tractas ab iis quæ remigio uterentur, poſtremò etiam & prædonum pontones, & annotinas mercatorumq́. Quibus & Polybij uerbis & Diodori, apud Demoſthenem in loco ſuprà citato, διαστολὴν collocandam inter ἱππαγωγοὺς & τριήρεις exiſtimo: ut legendum ſit, ἱππαγωγούς, τριήρεις, καὶ πλοῖα ἱκανά. non ut ἱππαγωγοί eſſent τριήρεις, ut quidam non indoctus exiſtimabat, & auditoribus ſuis enarrabat: quem hoc loco nomine appellare ſuperſedendū duxi. ἱππαγωγοί enim & hippegi remulco trahebātur, ut uides ex utroq́ authore. Remulco autem trahere, Latinum eſt, & à Liuio & Cæſare uſurpatum. Liuius IIII Decadis libro VII. Contemplatus Eudemus hoſtes claudas mutilatasq́ naues apertis nauib⁹ remulco trahentes, XX paulò amplius integras abſcedentes, è turri prætoriæ nauis ſilentio facto, exurgite inquit. Cæſar in II De bello ciuili: Hunc ſequutus M. Rufus quæſtor nauibus duodecim, quas pręſidio onerariis nauibus Curio ex Sicilia eduxerat, poſtquàm relictam in littorę nauem conſpexit, hanc remulco abſtraxit. Ipſe ad Curionem cum claſſe rediit. Idem in tertio: Ad Oricum uenit, ſubmerſamq́ nauim remulco multisq́ cōtendens funibus abduxit. πορεῖα autem dicuntur à Diodoro naues, quibus utebantur ad tranſportādos milites: & ea re, στρατιωτικὰ πορεῖα dicuntur ab eodem, libro XX, his uerbis, εἶχε δὲ τὰς πάσας ναῦς μακρὰς ρ καὶ μ. τούτων δ' ἦν ἡ μεγίστη, ἑπτήρης. ἡ δὲ ἐλαχίστη, τετρήρης. στρατιωτικὰ δὲ πορεῖα ταύταις ἐπηκολούθει πλείω τῶν σ. ἄγοντα πεζοὺς οὐκ ἐλάττους τῶν μυρίων.

ideſt

ideſt,habuit autẽ naues longas numero C X L .quarum maior erat quinqueremis,minor autẽ quadriremis:mili tares prẹterea pontones ſubſequebant̃ plus ꝗ̃ ducenti, qui peditũ ferebãt circiter decẽ millia. Idem in eodem: τῶν μὲν πορείων εἷλε πλείω τῶν ρ. ἐν οἷς ἦσαν σχεδὸν στρατιῶται ὀκτακισχίλιοι.ideſt,pontones cẹpit plus quàm cẽtenos,in quibus erant peditũ circiter octo millia.Idem in eodẽ:ἐφ' ἡμέρας τινὰς ταῖς ταχυναυτούσαις ναυσὶν ἐρυμούλκουν στρατιωτικὰ πόρεια. ideſt, per aliquot dies celeribus nauibus remulco trahe bant militares pontones.Idem in eodẽ: οὐκ ἔχων δ' ἱκανὰ πόρια πρὸς τὴν τῶν στρατιωτῶν διάβασιν,τριχῆ διεμέρισε τὴν δύναμιν. ideſt, quum non ſatis haberet pontonũ ad tranſportan/ dos milites,trifariam diuiſit exercitum.Plato in I I I De legibus, πόρεια poſuit etiam pro curru:πόρεια δέ,ὥς τε ἐπ' ἀλλήλους τότε πορεύεσθαι κατὰ γῆν,ἢ κατὰ θάλασσαν,σὺν ταῖς τέχ/ ναις,ὡς ἔπος εἰπεῖν,πάντα σχεδὸν ἀπολώλει. ideſt,uehicula ita ut tunc inter ſe cõmeare poſſent,ſiue terra,ſiue mari, omnia,ut ita dicã,cum artibus ipſis perierãt. Eiuſmodi poria Cẹſar põtones appellare uidetur in I I I De bello ciuili:Pleraſq; naues in Italiã emittit ad reliquos milites equiteſq; tranſportandos:pontones,quod eſt genus na uium Gallicarum,Lyſſi reliquit:hoc conſilio,ut ſi fortè Pompeius uacuã exiſtimans Italiam eò traieciſſet exer/ citum,quæ opinio erat ædita in uulgus, aliquam Cæſar ad inſequendum facultatem haberet.Nec ueriſimile eſt eos pontones,quorum meminit Cæſar, fuiſſe id genus nauigii ratiarii,quo paſſim utimur ad traiicienda flumi/ na,quas uulgò *charieras* dicunt.Etiam ſi Paulus Iuriſcos. in tractatu Seruitutum ruſticanarũ,pro eo genere acce piſſe uideatur,his uerbis.Flumine interueniẽte uia con ſtitui poteſt: ſi aut uado tranſiri poteſt, aut pontem ha/ bet:diuerſum,ſi pontonibus traiiciatur.Quo loco,pon/

tones uidetur pro πορθμείοις dixiſſe aliter atq; Cęſar: qui
uſus uidetur ueluti Gallico quodã uocabulo, uel Maſſi
lienſi potius. Quod πορθμεῖον innuere uidetur Tullius
de aruſpicum reſponſis, dum ait: Quę nauis unquam in
flumine tam uulgata omnibus, q̃ iſtius ætas fuit? Diodo
rus tamen Siculus πορθμεῖον cum πορείῳ confundere ui/
detur, niſi ſit librariorũ mendum: ὁ δὲ λυθεὶς, καὶ μετ' ὀλίγων
ἐμβὰς, ὃν τὸ πορθμεῖον ἔλαθεν, ἐκπλεύσας περὶ τὴν δύσιν τῆς πλειά/
δος. ideſt, ipſe autem ſolutus, & cum paucis conſcenſa
naue, clàm profugit ſub occaſum uergiliarum. Strabo
XVII. ὥς τε καὶ ὀστράκινα ἐνίοις εἶναι πορθμεῖα. ut & nõnullis
teſtacea ſint nauigia ad transfretandũ. πορθμός enim fre
tum, ut πορθμεῖα ſint nauigia ad transfretandum apta:
πορθμὸς, θάλασσα ἑκατέρωθεν ἤπειρον ἔχουσα. Rhodii præſi/
diarias naues φυλακίδας uocabant, authore Diodoro li
bro XX. Δημόφιλος μὲν ἔχων ναῦς τὰς καλουμένας παρὰ ῥοδίοις
φυλακίδας. Idem in eodem: αἱ δὲ φυλακίδες τῶν καρχηδονίων
αἰσθόμεναι, μετὰ σπουδῆς ἐπεδίωκον. ideſt, pręſidiariæ Cartha
ginenſiũ ubi id reſciuerunt, confeſtim perſequutæ ſunt.

SED prius q̃ à longis nauibus ad onerarias profici
ſcar, non tacebo quid de celeritate quinqueremis ad tri
remem dubitare uideã uiros doctiſſimos, qui quinque/
remem tardiorẽ fuiſſe triremi opinati ſunt, ex Liuii uer/
bis III Decadis libro VIII. ea ſunt hęc: Adherbal con
iuratis in quinqueremem impoſitis, præmiſſaq; ea quia
tardior q̃ triremis erat, ipſe cum octo triremibus modi/
co interuallo ſequitur. Tardior enim erat propter pon/
dus. Subdit enim: Quinqueremis Romana ſeu põdere
tenacior, ſeu pluribus remorum ordinibus ſcindentibus
uortices, quũ facilius regeretur, duas triremes ſuppreſ/
ſit. Sed Iulius Cæſar in ſecundo De bello ciuili, omnem
dubitationem tollere uidetur, his uerbis: Conſpicatæq;

naues triremes duæ nauem Decii Bruti(quæ erat hexeres ex Lucano ſuprà citato)quæ ex ſigno facilè cognoſci poterat,duabus ex partibus ſeſe in eam incitauerant. Sed tantũ re prouiſa,Brutus celeritate nauis eniſus eſt, ut paruo momẽto antecederet. Vides illam hexerem celeritate anteuertiſſe illas triremes: quod & ſimiliter de quinqueremi facilè credere eſt. Sed non omittemus piſtrim,cuius mẽtionem factã uidemus à Polybio.Liuius etiã meminit quintæ Decadis quarto uolumine,his uerbis: Perſeus poſt reditum ab Eumene Erepontis ſpe deiectus, Antenorem & Callippũ præfectos claſſis cum XL lembis(adiectæ ad hunc numerũ quinque piſtres erant)Tenedum mittit.Piſtris autem terno remorũ ordine agebatur. Virgilius in quinto,piſtrim pro cognomento indito triremi poſuiſſe uidetur:

Velocẽ Mneſtheus agit acri remige piſtrim. Subdit em̃
Mox Italus Mneſtheus, genus à quo nomine Memmi,
Ingentemq; Gyas ingenti mole Chimæram,
Vrbis opus:triplici pubes quam Dardana uerſu
Impellunt,terno conſurgunt ordine remi.

Neque enim fuiſſet æqua & par contentio,ſi piſtris illa paucioribus aut pluribus remis acta fuiſſet,quàm Chimæra,cui Gyas præerat.Polybius πρίστιν uocat, ρ litera tranſpoſita, libro decimo octauo: ἐπελθόντος δὲ τοῦ τεταγμένου καιροῦ, παρῆν ὁ μὲν Φίλιππος ἐκ Δημητριάδος ἀναχθεὶς εἰς τὸν Μαλιέα κόλπον, πέντε λέμβους ἔχων καὶ μίαν πρίστιν, ἐφ᾽ ἧς αὐτὸς ἐπέπλει. ideſt,Cedente die præſtituta, aderat Philippus, profectus à Demetriade in ſinum Maliacum,habens quinque lembos & unicam priſtim, qua uehebatur. Solebant autem cognomenta indere nauibus, & etiam ad proram adfingere. Lucianus in Dialogo, quod πλοῖον inſcribitur: Καταντικρὺ δὲ ἀνάλογον

ἀνάλογον ἡ πρῶρα ὑπερβέβηκε δὲ τὸ πρόσω ἀπομηκυνομένη, τὴν ἐπώνυμον τῆς νεὼς θεὸν ἔχουσα τὴν ἶσιν ἑκατέρωθεν. ideſt, è regione aũt pro portione prora extructa erat, in longum producta, habens utrinq; Iſin deam, quæ cognomentum naui dederat, de quarum παρασήμων infrà dicemus copioſius. Aliæ etiã dictæ Seleucides triremes à Seleuco. Plutarchus in Pompeio, ὡς δ' οὖν ἐνίκα φεύγειν εἰς τὴν αἴγυπτον, ἀναχθεὶς ἀπὸ κύπρου σελευκίδι τριήρει μετὰ τῆς γυναικός. τῶν δὲ ἄλλων οἱ μὲν ἐν μακραῖς ὁμοίως ναυσὶ, οἱ δὲ ἐν ὁλκάσι ἅμα συμπαρέπλεον. ideſt, ut igitur decretum eſt, fugiendum in Ægyptum eſſe, profectus à Cypro, uectusq; Seleucide trireme cum uxore eſt: aliorũ uerò nonnulli ſequuti ſunt, delati ſimiliter longis nauibus, alij autem in onerariis. Appianus de eadem Pompeij fuga loquens, his uerbis utitur, ὅθεν τὴν κορνηλίαν γυναῖκα ἀναλαβὼν, καὶ τριήρων τεττάρων ἐπιβὰς, αἳ αὐτῷ παρά τε ῥοδίων καὶ τυρίων ἀφίκοντο. ideſt, unde ſumpta ſecum Cornelia uxore, nactus quatuor triremes, quæ ad officiũ illi ab Rhodiis & Tyriis præſtò fuerant, profugit. Νικομηδίς, à loco cognomentum ſumpſit, authore Aniano apud Suidam, εὖρος δὲ καὶ βάθος καθ' ὁλκάδα, ὅσον μεγίστη νικομηδὶς ἢ αἰγυπτία. quibus uerbis coniicio νικομηδίδα fuiſſe inter onerarias: de quibus uidetur ueniſſe dicendi tempus. Sic & ἑρμονίς, apud Thucydidem, à loco iuxta Lacedæmona.

AIT MARCELLVS, ATQVE ONERARIIS.

DE longis abundè diximus, de onerariis paucis diſſerendum. Quæ onerariæ dictæ, quòd eſſent oneri ferendo idoneæ: & ea ratione φορτηγοί dicunt̃ à Græcis. Polybius in primo, ἔχων ἑκατὸν εἴκοσι σκάφη, καὶ τὴν ἀγορὰν σχεδὸν ἐν ὀκτακοσίαις ναυσὶ φορτηγοῖς. Liuius Decadis III libro VII. Naues quas Liuius tutandis cõmeatibus habuerat

buerat,partim machinationibus onerat,apparatuq; mœniium oppugnandorum:partim tormentis & ſaxis,omniq; telorum miſſilium genere inſtruit,onerarias quoq;, non eas ſolùm quæ remis agerentur. Quibus uerbis declaratur,onerarias non ſolere remis agi. Tullius actione IIII in Verrē:Eius aūt legationis principē nobiliſſimū C. Heium iuratū dicere audiſtis, iſti nauem onerariam maximam Meſſanæ eſſe publicè coactis operis ædificatam. Eam Cybeam uocat in VI in Verrem: Tametſi rogatus de Cybea,tenetis memoria quid reſponderit:ædificatam publicis operis publicè coactis,eiq; ædificandæ publicè Mamertinū ſenatorem præfuiſſe. Et paulo pòſt ſubdit:Negent iſti,onerariam nauem maximam ædificatam eſſe Meſſanæ:negent,ei naui faciundę ſenatorē Mamertinum publicè præfuiſſe. Appianus, ὁλκάδας uocat in quinto De bellis ciuilibus, ᾕρει κατὰ δύο καὶ τρεῖς ναῦς τῶν φυλακίδων καὶ τὰς ὁλκάδας,αἳ τὸν σῖτον ἔφερον,ὁρμούσας,ἢ παραπλεούσας κατέδυε,ἢ ἀνεδύετο,ἢ ἐνεπίμπρη. ideſt,cepit binas ternasq; præſidiariarū onerariarumq; eas quæ frumentum portabant,& in ſtatione erant:eas autem quæ præternauigabant,uel depreſſit,uel religauit,uel concremauit. Idem in eodem, πολὺ δὲ ὁλκάδων καὶ σκευοφόρων ἄλλο πλῆθος. Quo loco σκευοφόρους, pro onerariis poſuiſſe uidetur:quas Cæſar graues dixit. διεφθάροντο δ᾽ αὐτῷ νῆες βαρεῖαι μὲν ἕξ,κουφότεραι δὲ ἓξ καὶ εἴκοσι,λιβυρνίδες δ᾽ ἔτι πλείους. Interiêre autem illius naues graues ſex,leuiora uerò nauigia uigintiſex,multoq; plures liburnicæ. Onerariæ autem ad frumentum uehendum aptæ,frumentariæ dicuntur,à Græcis σιτηγοί. Cæſar in tertio De bello ciuili: Nocturno itinere non intermiſſo,comitatu equitum triginta ad mare peruenit:nauemq; frumētariam conſcendit. Appianus de eadem Pompeij fuga,nauis frumentariæ

nullum uerbum facit, ὁ δὲ πομπήιος ἐκ λαρίσσης ὁμοίῳ δρόμῳ μέχρι θαλάσσης ἐπειχθεὶς, σκάφους ἐπέβη μικροῦ, καὶ νεὼς παραπλεούσης ἐπιτυχὼν, εἰς μιτυλήνην διέπλευσε. ideſt, Pompeius autẽ ſimili feſtinatione à Lariſſa ad mare properans, paruulum nauigium conſcendit: nactuſq; nauem pretereuntem, ea Mitylenem uſq; delatus eſt. Plutarchus in Pompeio, φορτηγὸν uocat, καὶ περὶ τὸν ὄρθρον ἐμβὰς ποταμίου πλοίου, καὶ τῶν ἑπομένων τοὺς ἐλευθέρους ἀναλαβὼν, τοὺς δὲ θεράποντας ἀπιέναι πρὸς καίσαρα κελεύσας, καὶ μὴ δεδιέναι, παρὰ γῆν κομιζόμενος εἶδεν εὐμεγέθη φορτηγὸν, ἀνάγεσθαι μέλλουσαν. ideſt, ſummo mane conſcẽſo nauigio fluuiatili, impoſitiſq; in alterum comitibus liberis: ſeruis aũt ad Cæſarem ſe recipere, ſecuriſq; eſſe iuſſis, præter littus delatus conſpexit bene magnã onerariã, quæ ad ſoluendũ parata erat. Quam Cæſar in ſuprà ſcriptis nauem frumentariã uocat. Quin & Diodorus Siculus, ubi de Agathocle in XX, naues eaſdem modò φορτηγοὺς, modò σιτηγοὺς dicit: ἐπεὶτα δὲ σιτηγῶν πλοίων τῇ πόλει προσιόντων, οἱ μὲν καρχηδόνιοι παντὶ τῷ στόλῳ πρὸς τὰς ναῦς ἀνήχθησαν, ὁ δ᾽ ἀγαθοκλῆς ἀπελπίζων ἤδη τὴν ἐκβολὴν, ὡς εἶδε τὸ στόμα τοῦ λιμένος ἔρημον τῶν ἐφορμούντων, ἐξέπλευσεν ὀξείαις ταῖς εἰρεσίαις χρώμενος, εἶτα οἱ μὲν καρχηδόνιοι πλησίον ἤδη τῶν φορτηγῶν ὄντες. Vides ut φορτηγοὺς dixit, quas ſuprà σιτηγοὺς, ideſt frumẽtarias uocauerat. Thucydides in VI ὁλκάδας uocat: hodieq; in Flandria nomẽ retinent, & *des holkes* uocant: ἐν ὁλκάσι πυροὺς καὶ πεφρυγμένας κριθὰς ἄγειν. Idem in eodẽ, σιταγωγοὺς ὁλκάδας uocat, quas σιτηγοὺς & φορτηγοὺς ex Diodoro diximus, τῶν μὲν οὖν συμμάχων τοῖς πλείστοις, καὶ ταῖς σιταγωγοῖς ὁλκάσι, καὶ τοῖς πλοίοις, καὶ ὅση ἄλλη παρασκευὴ ξυνείπετο. ideſt, ſociorũ plurimis, frumentariiſq; nauibus, reliquiſq; nauigiis, cunctiſq; qui in uſum claſſis ſequebãtur, edictum fuerat, ut &c. Et in eodem: ὁλκάδες μὲν τριάκοντα σιταγωγοί, καὶ τοὺς σιτοποιοὺς ἔχουσαι. Idem in eodẽ,

φορτη-

φορτηγικὸν πλοῖον uocat, quam nos onerariam Latinè dicimus: ubi de fuga Alcibiadis, καὶ ἀλκιβιάδης μετὰ τῶν ξυμφυγάδων περαιωθεὶς, τότ' εὐθὺς ἐπὶ πλοίου φορτηγικοῦ ἐκ τῆς θουρίας ἐς κυλλήνην τῆς ἠλίας πρῶτον, ἔπειτα ὕστερον ἐς τὴν λακεδαίμονα αὐτῶν τῶν λακεδαιμονίων μεταπεμψάντων ὑπόσπονδος ἐλθών. Et Alcibiades cum fugæ comitibus confeſtim è Thuriorum portu tranſportatus, naue oneraria primũ in Cyllenẽ Eleorum: deinde ſumpta fide publica, uocantibusq; ipſis Lacedæmoniis, Lacedæmona profectus. Idẽ in VI ὁπλιταγωγοὺς uocat naues paratas, ad uehẽdos milites armatos, αὐτῶν δ' ἀθηναίων ἔσεσθαι ὁπλιταγωγοὺς ὅσαι ἂν δοκῶσι. Quas (niſi fallor) in VIII, στρατιωτίδας uocat: στρομβιχίδης δ' ἐκ τῆς χίου πυθόμενος κατὰ τάχος βοηθήσας ναυσὶν ἀθηναίων τέσσαρσι καὶ εἴκοσι, ὧν καὶ στρατιωτίδες ἦσαν ὁπλίτας ἄγουσαι. quaſi ὁπλιταγωγοί. Et in eodem, ἀφίκοντο δὲ οἱ ἀργεῖοι μετὰ τῶν παράλων, οἳ τότε ἐτάχθησαν ἐν τῇ στρατιώτιδι νηὶ ὑπὸ τῶν τετρακοσίων περιπλεῖν εὔβοιαν. Venerunt & Argiui cum propugnatoribus qui in naue paralo dicta eſſe ſolebãt, qui iuſſi erant à triginta tyrannis per id tempus in naue militari Eubœam ipſam circũnauigando obire ac tueri. Erant & Corbita & Cybea inter onerarias, quarum utrarunq; mentio apud Tullium. Corbitæ quidem libro XVI ad Atticum: Corbitá ne Patras, an actuariolis ad Leucopetram Tarentinorũ, ac inde Corcyram: & ſi oneraria, ſtatim'ne freto, an Syracuſis? Cybeæ in Verrem actione ſeptima: Nauem uerò Cybeam maximam triremis inſtar pulcherrimam atq; ornatiſſimam, palàm ædificatã ſumptu publico. Et ſubdit paulo pòſt: Celeberrimo loco ędificari tibi onerariã nauem in ea prouincia, quam tu cũm imperio obtinebas. Hactenus Tullius. Nam & nauem in eadem prouincia, in qua quis adminiſtrat, ædificare prohibetur, lege Aufertur, digeſtis De iure fiſci. Senato-

res etiam naues habere prohibentur, l. Iulia repetundarum. ff. de uacatio. & excuſat. munerum. His qui naues marinas fabricarint à Q. quoque Claudio lex lata, ne quis Senator, qui'ue Senatoris pater fuiſſet, maritimam nauem, quæ plus quàm trecentarum amphorarum eſſet, haberet. Dicta eſt & nauis uinaria ab Vlpiano in. l. Vulgaris. ff. De furtis, Quid deinde ſi de naue uinaria, ut ſunt multæ in quas uinum infunditur, quid dicemus de eo qui uinum hauſit? an totius oneris fur ſit? & magis eſt, ut & hic non totius dicamus. Nos Venetiis naues aquarias uidimus, quibus aquam portant, ut uendant ciſternas non habentibus: quas *burchi de aqua* uocant. Vidi & lignarias, arenarias, lutarias, farinarias: quas *burchi da legno, da ſabion, da fango, da farina* appellitant. Sunt & apud eos rates carbonariæ: quas *zattare da carbon* uocant. Sunt alia multa Venetiis nauigiorum genera: quæ ſi quis uelit Latinè enuntiare, uerborum ut opifex ſit, neceſſe eſt. Palearum quoque nauis dicitur à M. Tullio, qua uehitur uenditur'ue palea: ea ſunt in primo De finibus: Vt enim (inquit) gubernator æquè peccat, ſi palearum nauem, & ſi auri, & cætera. Veneti, *burchio da pallia* dicunt. Gaulus à Græcis γαυλός dictus, cuius mentio apud Gellium uidetur ab Herodoto poni pro naue oneraria, quũ ait in Θαλείᾳ. αὐτίκα μὲν τριήρεας δύο ἐπλήρωσαν, ἅμα δὲ αὐτοῖσι καὶ γαυλὸν μέγαν παντοίων ἀγαθῶν. ideſt, confeſtim quidem duas triremes, ſimulque cum ipſis ingẽtem gaulum impleuerũt uaria multiplicique præda. Idem Herodotus paulo pòſt, καὶ τὸν γαυλὸν τὸν ἅμα ἄγοντο ἀπαιρεθέντες ἀπέπλεον ὀπίσω ἐς τὴν ἀσίαν. ideſt, ablatoque gaulo quem ſimul duxerant, reuerſi ſunt in Aſiam. Plutarchus περὶ εὐθυμίας, ὥσπερ οἱ δειλοὶ καὶ ναυτιῶντες ἐν τῷ πλεῖν, εἶτα ῥᾷον οἰόμενοι διάξειν, ἐὰν εἰς γαυλὸν ἐξ ἀκάτου, καὶ πάλιν ἐὰν εἰς τριήρη μεταβῶσι, οὐδ' ἐν

περαίνουσι

περαιοῦσι, τὴν χολὴν καὶ τὴν δειλίαν συμμεταφέροντες ἑαυτοῖς. Ideſt, Quẽadmodũ timidi, & qui nauſeæ nauigando obnoxii ſunt, exiſtimãtes ſe meliuſcule habituros, ſi ex acatio in gaulũ, rurſumq; ſi in triremem cõmigrarint: nihil tamẽ proficiunt, bilem timiditatẽq; ſecũ circumferẽtes. Ad quod alluſiſſe uidet̃ Horatius in Epiſt. Ego utrum Naue ferar magna, an parua ferar, unus & idem. Et Epiſtolarum primo, Conducto nauigio æquè Nauſeat ac locuples, quẽ ducit priua triremis. Gaulus accipit̃ & pro uaſe quo paſtores utuntur ad lac excipiendum.

AIT IVRECONSVLTVS, NON PISCATORIIS.

PIſcatoriæ naues, quæ piſcium capiendorum cauſa paratæ ſunt: quas nauicellas uocat Martianus in tractatu De fundo inſtructo. Item piſcatoris Liuius piſcatorias dixit tertiæ Decadis libro tertio, his uerbis: Ni mare propinquum, & haud procul littore naues piſcatoriæ pleræque conſpectæ peritis nandi dediſſent effugium. Cymba fuiſſe uidetur inter piſcatorias ex M. Tullio in tertio Officiorũ: Quum Cannius, quæſo (inquit) Pythi, tantum'ne piſcium? tantum'ne cymbarum? Et ille: Quid mirũ? hoc loco Syracuſis quicquid eſt piſcium &c. Lenũculos etiã piſcatorios uocat Ammianus Marcellinus libro XIIII, Nam ſole orto magnitudine anguſti gurgitis & profundi à tranſitu arcebantur: & dum piſcatorios quærunt lenunculos, uel innare temerè contextis ratibus. Idem in XVI, Auido flatu uentorum lenunculo ſe commiſiſſe piſcãtis. Et ne quis exiſtimet uocabulum illud fortaſſe barbarum, propterea quòd ætate Ammiani lingua Latina nõ parum degenerauerat à puritate Tulliana: ſciat Iulium Cæſarẽ eo uocabulo uſum in ſecundo Belli ciuilis, dum inquit, Harum fuga na-

uium onerariarum magiſtros incitabat,pauci lenuncu/ li ad officium imperiumq́ conueniebant. Quo certe lo/ co Cæſar lenunculos poſuiſſe uidetur non pro naue pi/ ſcatoria,ſed pro ſcaphis nauium. M. enim Ruffus quæ/ ſtor relictus à Curione, magiſtris nauium imperarat, ut primo ueſpere omnes ſcaphas ad littus appulſas ha/ berent. Quod ſi lenunculi legendum in Cæſare, auſim & affirmare apud Gellium libro decimo capite uigeſi/ mo quinto quo loco remieculi legitur, mendum ineſſe: legendumq́ lenunculi. Fuit enim facilis lapſus. Verba Gellii ſic habent, Nauium autem quas reminiſci tunc potuimus,appellationes hæ ſunt, Gauli,corbitæ,caudi/ cæ,longæ, hippagines,cercuri,celoces,uel ut Græci di/ cunt,κέλητες,lembus, ὠκεῖαι, remieculi(legendum lenun culi)actuariæ,quas Græci πρόπλους uocant uel ἐπακτρί/ δας, pſumiæ, uel geſeoretæ uel orioles, cattæ,ſcaphæ, pontones,nuctuciæ,mediæ,phaſeli,parones,myoparo/ nes,lintres,caupulica,marceplacidæ,cydari,ratiariæ,ca taſcopium. Iuſtinus libro ſecundo ſcapham inter piſca/ toria ponit:de qua ſcapha alio loco dicemus: Vbi cum ſolutum pontem hybernis tempeſtatibus offendiſſet,pi ſcatoria ſcapha traiecit trepidus. Vides ut ſcapham pi/ ſcatoriam uocet: Græci ἁλιευτικὸν πλοῖον. Xenophon ἀναβάσεως libro ſeptimo, ὁ δὲ ἀναξίβιος καταδραμὼν ἐπὶ τὴν θάλατταν ἐν ἁλιευτικῷ πλοίῳ περιέπλει εἰς τὴν ἀκρόπολιν. Et ἑλληνικῶν quinto, πολλὰ δὲ ἁλιευτικὰ πλοῖα ἔλαβε καὶ πορθ/ μεῖα ἀνθρώπων μεστὰ καταπλέοντα ἀπὸ τῶν νήσων.

AIT IVRECONSVLTVS
ET SI QVAS ACTVARIAS VOLV/
PTATIS CAVSA PARAVERVNT.

TVllius in oratione pro Cælio de actuariis uolu/ ptatis cauſa intellexiſſe uidetur, quum ait, Accu/ ſatores

ſatores quidem libidines, amores, adulteria, Baiis acta conuiuia, comeſſationes, cantus, ſymphonias, nauigia. Nec debent actuaria illa, quæ uoluptatis tantũ cauſa parata ſunt, poſtliminii iure uti: quũ ad nullum belli uſum ſint parata. Sed alia actuaria, quæ maioribus nauibus inſeruiunt, & ob id à Græcis ὑπηρετικά dicũtur, non diſpicio quare non, quemadmodum & aliæ naues, iure poſtliminii redeant. Actuaria autem dicta ſunt, quod remis agerẽtur. Liuius III Decadis lib. X, Quingentas fuiſſe omnis generis, quæ remis agerentur, quidam tradunt. Cæſar Commẽtariorum V, Has omnes actuarias imperat fieri: quã ad rem humilitas multum adiuuat. Neq; tamen numerandæ ſunt inter longas. Subdit enim paulo poſt, Eò quũ ueniſſet, circuitis omnibus hybernis ſingulari militum ſtudio, in ſumma rerum inopia circiter ſexcentas eius generis, cuius ſuprà demõſtrauimus, naues, & longas duodeuiginti inuenit inſtructas. Eas enim in eodẽ libro Cæſar uectoria grauiaq; nauigia uocat, etiãſi remis agerentur. Qua in re admodũ fuit militum uirtus laudãda: qui uectoriis grauibusq; nauigiis nõ intermiſſo remigãdi labore, longarũ nauium curſum adæquauerunt. Quæ aũt uectoria Cęſar dixit, Vlpianus in tractatu De exercitoria ἐπιβάδας appellat, his uerbis: Quędã enim naues onerariæ, quædã, ut ipſi dicũt, ἐπιβάδες ſunt: & pleroſq; mãdare ſcio, ut uectores recipiãt: & ſic ut certa regione, & certo mari negotientͤ. Vt ecce ſunt naues quæ Brũduſiũ à Caſſopa uel à Dyrrachio uectores traiiciunt, ad onera inhabiles. Itẽ quędã capaces fluminũ, ad mare nõ ſufficiẽtes: ἐπιβάδες dictæ, ut opinor, quaſi ἐπιβατίδες ad ἐπιβάτας ſolũ, ideſt uectores traiiciendos. Et fortaſſe legendum apud iuriſconſultum ἐπιβατίδες: ſed lectoris erit iudicium. Eſt autẽ Caſſopa oppidũ Corcyræ

ex Plinio.

ex Plinio libro IIII,capite XII. Tullius in epiſtola ad Tyronem: Corcyræ fuimus uſq; ad XVI cal. Decemb. tempeſtatibus retenti,ad XII cal. Decemb. in portum Corcyreorum ad Caſſopam ſtadia CXX proceſſimus. Quo loco non Caſſodem,ut in uulgatis,ſed Caſſopã lego. Actuariorum autem nõnulla triginta remis agebantur. Liuius IIII Decadis libro VIII. Tradito & naues armamentaq; earum,ne ue plures quàm decem naues actuarias,nulla quarum plus quàm triginta remis agatur,habeto. Appianus καταφράκτους uocat eas,quas actuarias Liuius dixit,his uerbis, ναῦς δὲ καταφράκτους δώδεκα ἔχειν μόνας, αἷς ἂν τοὺς ὑπηκόους πολέμου κατάρχειν, πολεμούμενοι δὲ καὶ πλείοσι χρῆσθαι. Naues tectas duodecim habere ſolas,quibus ſubditos ad obſequium bello inferendo cogere poſſint: laceſſitos autẽ & pluribus uti licere. Quo loco legendum fortaſſe ἀφράκτους, & δέκα, non δώδεκα. Appianus enim ſequutus eſt Polybium,quem in pleriſq; locis Liuius uiſus eſt uertiſſe ad uerbum. Neq; tamen exiſtimes ἄφρακτα accipi pro actuariis. Tullius enim libro X epiſtolarum ad Atticum,diſcrimẽ ponere uidetur,dum inquit: Recordor enim æſtate cum illo Rhodiorũ ἀφράκτῳ nauigans,quàm fuerim ſollicitus: quid duro tempore anni actuaria fore cenſes? Aphracta enim Tullius inter longas naues poſuiſſe uidetur libro V ad Atticũ: Nos Rhodiorum ἀφράκτοις, cæteriſq; longis nauibus tranquillitates aucupaturi eramus. Actuariolũ etiã dicimus,quod decem remis agebatur. Tullius XVI ad Atticum: Hæc ego conſcendens è Pompeiano tribui actuariolis decem calmi. Actuarium nauigiũ puto à Græcis dictum κωπήρη, & maximè à Thucydide & Plutarcho. Thucydides in IIII, λακεδαιμονίους καὶ τοὺς ξυμμάχους πλεῖν μὴ μακρᾷ νηΐ, ἄλλῳ δὲ κωπήρει πλοίῳ ἂν πεντακόσια τάλαντα ἄγοντι μέτρα.

idest

id eſt, Lacedæmonios ſociosque Lacedæmoniorum nauigare non longa naui, ſed alio actuario nauigio capaci pondo talentorum quinque milium. Si Laurentius Valla aliter uertit, falſus eſt, ut in pleriſque alijs. Plutarchus in Antonio: ἀντώνιος μὲν ἐπεφοίτα πανταχόσε κωπήρει τοὺς στρατιώτας παρακαλῶν. id eſt, Antonius quidem actuario itabat quoquo uerſus milites cohortans. Plutarchus in Alexandro πορθμεῖα κωπήρη dixit, quæ remis incitarentur, quaſi dicas pontones actuarios. Strabo in XI. ἀκάτια poſuit pro prædatorijs nauigijs, his uerbis, ζῶσι δὲ ἀπὸ τῶν κατὰ θάλασσαν λῃστηρίων, ἀκάτια ἔχοντες λεπτὰ στενὰ καὶ κοῦφα, ὅσον ἀνθρώπους πέντε καὶ εἴκοσι δεχόμενα, σπάνιον δὲ τριάκοντα δέξασθαι τοὺς πάντας δυνάμενα. id eſt, à latrocinijs quæ in mari factitant, uitam tolerant, acatia habentes leuia, anguſta & uelocia, quæ uix uectores XXV recipiant: rarum autem eſt, ea poſſe in totum triginta capere. Ipſe Laurentius ἀκάτιον actuarium uertit, haud ſcio quam recte. Plinius enim lib. IX cap. XXX. uſus eſt uocabulo Græco, quum Latinè reddere non poſſet: eius uerba adſcribam: Nauigeram ſimilitudinem, & aliam in propontide uiſam ſibi prodidit Mutianus, concham eſſe acatij modo carinatam, inflexa puppe, prora roſtrata: in hac condi naupliũ animal ſepiæ ſimile, ludendi ſocietate ſola. duobus hoc fieri generibus: tranquillo enim uectorem demiſsis palmulis ferire ut remis: ſi uerò flatus inuitent, eaſdem in uſum gubernaculi porrigi, pandique concharum ſinus auræ. huius uoluptatem eſſe, ut ferat: illius, ut regat. Quòd ſi Plinius putaſſet acatium poſſe dici Latinè actuarium, non credo Græco uocabulo uſus fuiſſet Mutianus, quem authorem ſequitur, & refert Romanum hominem & ter conſulem. A. Hirtius de bello Alexandrino dixit nauigium, quod ἀκάτιον Plutarchus in Cæſare. τρίτον δὲ περὶ τῇ φάρῳ μάχης συνεστώσης καταπήδησε μὲν ἀπὸ τοῦ χώματος

εἰς ἀκάτιον καὶ προσεβοήθει τοῖς ἀγωνιζομένοις, ἐπιπλεόντων δὲ πανταχόθεν αὐτῷ τῶν αἰγυπτίων ῥίψας αὑτὸν εἰς θάλασσαν ἀπενήξατο μόλις καὶ χαλεπῶς. Tertio aũt prælio ad Pharum inito ab aggere in acatiũ deſilijt, & decertantibus auxilium tulit, Concurrentibus uerò in ſe undiq; Aegyptijs, ſe in mare deiecit, uixq; ad ſuos enatauit. Hirtius autẽ ſic: Cæſar quoad potuit, cohortando ſuos ad pontem & munitiones contendere, eodem in periculo uerſatus eſt: poſtq̃ uniuerſos cedere animaduertit, in ſuum nauigium ſe recepit, quò multitudo hominum inſequuta quum irrumperet, neq; adminiſtrandi neq; repellendi à terra facultas daretur, fore quod accidit ſuſpicatus, ſeſe ex nauigio eijcit, atque ad eas quæ conſtiterant longius naues adnatauit. Tranquillus ſcapham uocat, his uerbis: Eruptione hoſtium ſubita compulſus in ſcapham, pluribus eodem præcipitantibus quum deſiluiſſet in mare, nando per ducentos paſſus euaſit ad proximam nauem. Fuerunt tamẽ & maxima acatia, ut ex Polybio in I collegiſſe memini, παρεσκεύαζον δὲ καὶ τὰ περιλοιπὰ τῶν πλοίων τριήρεις τε πεντηκοντόρους καὶ τὰ μέγιστα τῶν ἀκατίων. id eſt, reliqua præterea nauigia expediebãt, triremes & actuarias naues & maxima acatia. ἄκατος etiã dicitur à Thucydide & Luciano de ueris narrationib. qui agebatur uelis potius q̃ remis: καὶ τὴν ναῦν, ἄκατος δὲ ἦν, ὡς πρὸς μέγαν καὶ βίαιον πλοῦν, ἐκρατυνάμην. id eſt, & nauem quæ acatus erat, ut ad longã ſæuamq; nauigationẽ ferẽdam eſſet idonea, armandã inſtruendamq; curaui. Et paulopoſt ſubdit, καὶ οὐκέτι οὐδὲ στεῖλαι τὴν ὀθόνην δυνατὸν ἦν, ἐπιτρέψαντες οὖν τῷ πνεύματι. id eſt neq; amplius cõtrahere uela in poteſtate noſtra erat: quæ quidẽ uento permiſimus. Thucydides in VII. ἔκλῃον οὖν τόν τε λιμένα εὐθὺς τὸν μέγαν ἔχοντα τὸ στόμα ὀκτὼ σταδίων μάλιστα τριήρεσι πλαγίαις καὶ πλοίοις καὶ ἀκάτοις ἐπ᾽ ἀγκυρῶν ὁρμίζοντες. id eſt,

clau

clauſerunt igitur ſtatim portum maiorem, cuius fauces octo ſtadiorum interuallo patebant, idq́ꝫ effecerunt obliquis triremibus nauigijsq́ꝫ & acatis in ore eius collocatis, anchorisq́ꝫ firmatis. Idem Thucyd. ἀκάτιον ἀμφηρικὸν dixit, ἐν ᾧ ἕκαστος τῶν ἐλαυνόντων δικωπίας ἔρεττε his uerbis: οὗτοι τοιόνδε ἐποίησαν. ἀκάτιον ἀμφηρικὸν ὡς λῃσταὶ ἐκ πολλοῦ τεθεραπευκότες τὴν ἄνοιξιν τῶν πυλῶν ἀνέθεσαν ἐπὶ ἁμάξης, πείθοντες τὸν ἄρχοντα διὰ τῆς τάφρου κατακομίζειν τῆς νυκτὸς ἐπὶ τὴν θάλασσαν. id eſt, illi tale quiddã fecerũt: acatiũ ambireme, ceu prædones multò antea occupantes facultatẽ aperiendarum portarũ impoſuerũt currui, quo nocte intempeſta (permiſſu magiſtratus) per foſſam tranſportarẽt ad mare. Diſtuli in hunc locum dicere de lembis, quos Vergilius in primo Georgicon ponit inter fluuialia, his uerſibus:

Non aliter quàm qui aduerſo uix flumine lembum
Remigijs ſubigit, ſi brachia fortè remiſit:
Atq́ꝫ illum in præceps prono rapit alueus amne.

Liuius lembos uidetur habere inter actuaria, decadis IIII li. IIII. Naues quas ciuitatibus maritimis ademiſſet, redderet, néue ipſe nauẽ ullã præter duos lẽbos qui nõ plus quàm XVI remis agerẽtur, haberet. Idẽ Liuius decadis III lib. I. uocat actuarias naues eas quæ à Polybio lẽbi dicuntur, dũ ait: Ab actuarijs aliquot nauibus ad alterã ripã pertrahitur. Polybius autẽ οἷς ἔμελλον οἱ λέμβοι ῥυμουλκοῦντες οὐκ ἐάσειν &c. Sed ea uidebimus in rate ubi agitur de trãſportandis ab Annibale elephãtis. Erãt & maiores lembi ad belli uſum nõ inutiles. Itaq́ꝫ claſſem lẽborũ legimus nõ ſemel apud Liuiũ, & maximè decadis V lib. V. Antenor qui cũ claſſe lemborũ ad Phanas ſtabat, Caſſandriã inde traiecit. Idẽ Liuius dec. IIII. li. II. peninſula eſt Peloponẽſus angustis iſthmi faucib. cõtinẽti adhęrẽs, nulli aptior atq́ꝫ opportunior quàm nauali bello. Si C tectę naues, & L leuiores

apertę, & centum triginta Iſsiaci lembi maritimam oram uaſtare, & expoſitas propè in ipſis littoribus urbes cœperint oppugnare. Diodorus libro uigeſimo: ἀθροίσας τοὺς ἁδροτάτους τῶν λέμβων καὶ τούτους καταφράξας σανίσι καὶ θυρίδας κλειστὰς κατασκευάσας ἐνέθετο μετὰ τῶν τριπιθάμων ὀξυβελῶν τοὺς πορρωτάτω βάλλοντας καὶ τοὺς τούτοις κατὰ τρόπον χρησομένους. id eſt, congregatis ijs lembis qui maximè expediti uidebantur, ijsq́; cratibus & pluteis contectis, additis quoq; feneſtris quæ clauderētur, impoſuit machinas quæ tela quàm longiſsimè emittere ualerent: eosq́; homines qui illis machinationibus exactè uti poſſent. Quibus etiam ueluti præcurſoribus, uel (ut Cęſaris uerbo utar) anteceſſoribus utebatur. Polybius in primo: ὁμοίως δὲ καὶ τοῖς ἐκ τῶν Συρακουσῶν προαπεσταλμένοις ταμίαις ἀνήγγειλαν οἱ προπλεῖν εἰθισμένοι λέμβοι τὸν ἐπίπλουν τῶν ὑπεναντίων. id eſt, ſimiliter & quæſtoribus qui à Syracuſanis præmiſsi erant, enuntiarūt lembi qui ſolebant antecedere, aduerſariorum incurſum & aduentum. Thucydides in ſexto, πρόπλους ναῦς uocat eas quæ præmiſsæ fuerant, καὶ τὰς πρόπλους ναῦς ἐκ τῆς Ἐγέστης ἅμα προσέμενον βουλόμενοι εἰδέναι περὶ τῶν χρημάτων εἰ ἔστιν. id eſt, & naues exploratorias ex Egeſta ſimul expectabant, cū pientes de nūmis fieri certiores, an curati eſſent necne. Et paulopoſt: αἱ δ' ἐκ τῆς Ἐγέστης τρεῖς νῆες πρόπλοι παραγίγνονται τοῖς Ἀθηναίοις ἐς τὸ Ῥήγιον, ἀγγέλλουσαι ὅτι τἄλλα μὲν οὐκ ἔστι χρήματα ἃ ὑπέσχοντο. id eſt, Egeſta tres naues quę explorādi cauſa præmiſſæ erant, præſto fuere Athenienſibus ad Rhegium, nuntiarūtq́; nullam curatam pecuniam quam polliciti fuerant. Plutarchus in Catone, κατασκοπικά uocat, ἦσαν δὲ πεντακοσίων μὲν οὐκ ἐλάττους αἱ μάχιμοι, λιβυρνικαὶ δὲ καὶ κατασκοπικαὶ καὶ ἄφρακτα παμπληθῆ. id eſt, erant non minus q̃ quingentæ aptæ ad præliandum: Liburnicæ autem & exploratoriæ aperteq́; ingenti numero. Quibus

Thu

Thucydidis uerbis, exploratoria potius quam ſpeculatoria nauigia ſignificantur, quæ à Græcis & in his Plutarcho κατασκοπικά dicũtur, & aliquot Latinis. A. Hirtius in v. Literiſq; celeriter in Siciliam ad Atticum & Rabirium Poſthumium conſcriptis, & per cataſcopũ miſsis, ut ſine mora aut ulla excuſatione hiemis uentorumq; exercitus ſibi quàm celerrimè tranſportarentur. Tullius in quinto ad Atticũ cataſcopium dixit in loco ſuprà citato: Aphracta Rhodiorũ, & dicrotum Mitylenæorum, & aliud cataſcopium. Liuius decadis tertiæ libro ſecundo, ſpeculatorias dixit. Inde duæ Maſsilienſium ſpeculatoriæ præmiſſæ retulerunt claſſem Punicam ſtare in oſtio fluminis. Polybius in tertio, προαπέστειλα κατασκευασμένας δύο ναῦς ταχυπλοούσας μασσαλιωτικάς. Cęſar etiã in quarto, ſpeculatoria nauigia protulit. Quod quum animaduertiſſet Cęſar, ſcaphas longarum nauium, item ſpeculatoria nauigia militibus compleri iuſsit, & quos laborantes conſpexerat, ijs ſubſidia ſummittebat. κέλης, ut mihi quidem uidetur, ponendus eſt inter actuaria, dictus per metaphoram equi celitis, quòd unico tantùm per trãſtra remo agatur: κέλης enim equus dicitur qui ab uno ſeſſore agitatur & regitur. Palęphatus περὶ κενταύρων. νεανίσκοι δέ τινες ἐκ τῆς ὑπωρείας ἐκ κώμης τινὸς καλουμένης νεφέλης ἐπενόουσιν ἵππους κέλητας διδάξαι. πρότερον γὰρ οὐκ ἠπίσταντο ἐφ' ἵππων ὀχεῖσθαι, ἀλλὰ μόνον ἅρμασι ἐχρῶντο. id eſt, iuuenes quidã è radice montis profecti à uico quodã uocato Nebula, excogitãt equos celetas condocefacere, in ijſq; ſedere. Nam ante id tempus neſciebant in equis ſedere, ſed ſolùm curribus utebãtur. Quibus uerbis planũ fit, quid ſit κέλης equus, ex quo κέλης dictus, quòd uno remo & non binis aut ternis per ſedilia ageretur, quum tamẽ plures remiges haberet. Polybius in quinto, ἔλαβε δὲ καὶ κέλητα περὶ τὸ ῥίον αἰτωλικὸν ὁμοῦ

τῷ πληρώματι. id eſt, cepit & celocem ſecundum Rhium Aetolicum ſimul cum ſocijs naualibus. Dicitur & κελή-τιον, Thucydides in primo, ἔδοξεν οὖν αὐτοῖς ἄνδρας ἐν κελητίῳ ἐμβιβάσαντας ἄνευ κηρυκίου προπέμψαι τοῖς ἀθηναίοις. id eſt, uiſum itaq; eſt aliquot hominib. in paruulũ celocẽ impoſitis ſine caduceo præmittere ad Atheniẽſes. Idẽ a-lio loco, θηραμένης μὲν παραδοὺς ἀστυόχῳ τὰς ναῦς ἀποπλέων ἐν κέλητι ἀφανίζεται. id eſt, Theramenes quidẽ traditis Aſtyo cho nauibus delatus in celoce extinguit̃. Quo loco celo cem uertit Valla, fortaſſe non inepte. Gellius enim in X his uerbis uſus eſt: Celoces, uel (ut Græci dicũt) celetes. Xenophon in primo ἑλληνικῶν. τῷ δὲ ἐτεωνίκῳ ὑπηρετικὸς κέλης πάντα ἐξήγγελλε τὰ περὶ τὴν ναυμαχίαν. id eſt, Eteoni-co autẽ omnia quæ in prælio contigerant, per explorato rium celocem nuntiata ſunt. Idem in quarto de Braſida, αὐτὸς δὲ ἐν κελητίῳ ἄπωθεν ἐφεπόμενος. Sic uerterẽ, Ipſe autem paruulo celoce eminus ſubſequens. Valla uertit actuarium, & non celocem, ut ſibi non ſatis conſtare ui-deatur. Appianus in ſecundo de bello ciuili: ἔπεμπε τρεῖς θεράποντας ἐπὶ τὸν ποταμὸν ἀπὸ δυόδεκα σταδίων ὄντα, οἳ κελήτιον ὀξὺ καὶ κυβερνήτην τὸν ἄριστον ὡς τινὶ πεμπομένῳ πρὸς καίσαρος ἔμελλον ἑτοιμάσειν. id eſt, miſit tres ſeruos ad fluuiũ qui aberat duodecim ſtadiorum interuallo, qui inſtruen-dum curarẽt celocem celerẽ cũ optimo rectore ad uſum eius qui ueluti à Cæſare mitteretur. Plutarchus in Cæſa-re: πλοῖον δωδεκάσκαλμον uocat. ἀπορούμενος δὲ καὶ περιπαθῶν δεινὸν ἐβούλευσε βούλευμα, κρύφα πάντων ἐν πλοῖον ἐμβὰς τὸ μέγεθος δωδεκάσκαλμον ἀναχθῆναι πρὸς τὸ Βρεντέσιον. id eſt, in anxietate conſtitutus rerũq; difficultate, rem arduã excogitauit clàm omnibus conſcẽſo duodecim ſcalmo-rum nauigio illinc ſeducere Brunduſiũ. Dicitur & ἐπακτροκέλης ab Ariſtotele in primo περὶ ἑρμηνείας, quod eſt nauigium

nauigium prædatorium,ſi Suidæ credimus. Xenophon in primo ἑλληνικῶν, ἐπακτρίδα poſuit: ἐντεῦθεν δὲ καὶ ἀλκιβιάδης ἧκεν ἐκ τῶν κλαζομενῶν σὺν πέντε τριήρεσι καὶ ἐπακτρίδι. A celete celetizontes pueri dicti, à Plinio libro trigeſimoquarto, capite octauo: Idem celetizontes pueros fecit, id eſt, ſedentes in equis & eos agitantes. Ponendi ſunt & cercuri inter actuaria. Liuius decadis quartæ libro tertio: Ipſe cum claſſe centum tectarum nauium, adhæc leuioribus nauigijs, cercuriſq; ac lembis ducentis proficiſcitur. Appianus in Mithridate, κέρκουρος τέ τινας ἐν τῷ περὶ σωματεῖα τῷ αὐτῷ. Strabo etiam meminit. Eſt & ἁλιάς inter leuiora minoraq; nauigia. Plutarchus in Pompeio: ὡς οὖν εἶδεν οὐ βασιλικὴν οὐδὲ λαμπρὰν οὐδὲ ταῖς θεοφάνους ἐλπίσιν ὁμοίαν ὑποδοχὴν, ἀλλ' ἐπὶ μιᾶς ἁλιάδος προσπλέοντας ὀλίγους ἀνθρώπους. id eſt, ubi igitur uidet minime regiũ minimeq; ſplendidum, neq; Theophanis ſpei congruentẽ receptũ, ſed in unico nauigiolo nauigãtes paucos uiros. Quum non ſatis ſcirem quod genus nauigij eſſet ἁλιάς, adij Apianum qui in eodem hiſtoriæ loco ſic ait, κυρωθείσης δὲ τῆς γνώμης σκάφος εὐτελὲς ἐπ' αὐτὸν ἔπεμπον, ὡς τῆς θαλάσσης οὔσης ἁλιτενοῦς, καὶ μεγάλαις ναυσὶν οὐκ εὐχεροῦς. id eſt, approbata ab omnibus ſententia, miſerũt ad eum uile nauigium, propterea q; mare illic diceretur uadoſum, minimeq; capax magnarũ nauium. Cæſar etiam in tertio De bello ciuili, nauiculam paruam uocat, quam ἁλιάδα dixit Plutarchus: Ab his liberaliter ipſe appellatus, & quadam notitia Septimij productus, quòd bello prædonum apud eum ordinem duxerat, nauiculam paruam conſcendit cum paucis ſuis, & ibi ab Achilla & Septimio interficitur. Plutarchus in Timoleonte oneri aptam & frumentariam fecit, propterea quòd neceſsitas urgeret, dum ait, σῖτον ἐκ κατάνης μικραῖς ἁλιάσι καὶ λεπτοῖς ἀκατίοις παρέστελλον.

Idem

Idem Plutarchus in eo libro qui ἀποφθέγματα inſcribitur, quid ſit ἁλιάς, apertius declarare uidetur, quàm ut dubitare debeamus: ubi de eadẽ fuga Pompeij tractat: μετὰ δὲ τὴν ἐν φαρσάλῳ μάχην φεύγων εἰς αἴγυπτον, ὡς ἔμελλε διαβαίνειν ἐκ τῆς τριήρους εἰς ἁλιευτικὸν πλοῖον ἀποστείλαντος τοῦ βασιλέως. Vides ut quam ſuprà dixerat ἁλιάδα, nunc uocet ἁλιευτικὸν πλοῖον, id eſt, nauem piſcatoriam: ut nemo uel mediocris iudicij dubitare queat, quin ἁλιὰς ſit ἁλιευτικὸν πλοῖον. Sic eruenda ueritas rerum obſcurarũ, conquirendis conferendisq́ inter ſe authorum locis.

Fluuiatilium nauium formas in antiquis monimentis tales uidimus.

In monimentis antiquis nauem quoquè Fluuiatilem hac forma depictam uidimus,

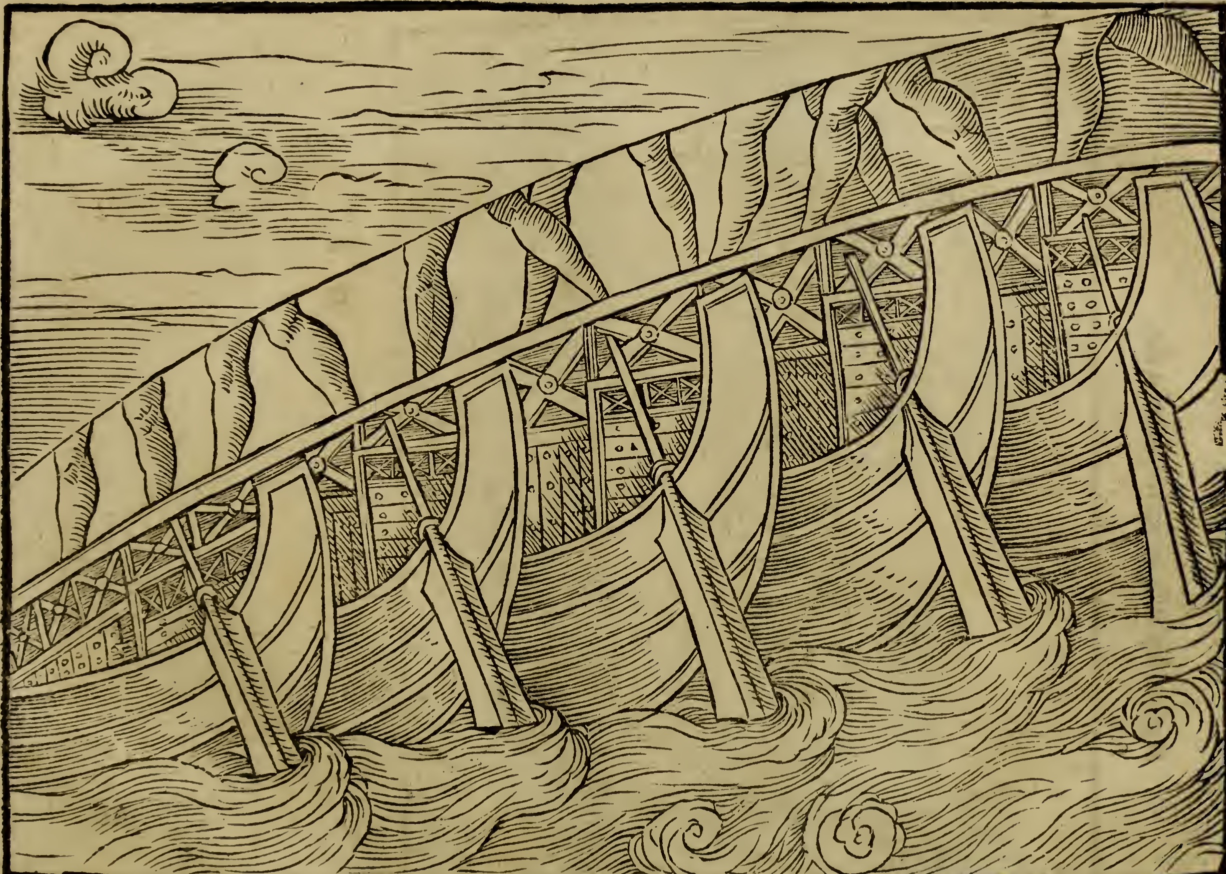
n

Scapha antiqua ad uinum circumferendum,

Scapha Fluuiatilis ad merces conuehendas,

Pontem nauibus Fluuiatilibus conſtratum hac forma uidimus Romæ in columna Traiani.

NVNC de fluuiatilibus dicendũ, quæ ſic dicũtur à Liuio primæ Decadis lib. X. Ibi captiuis proximo uico in cuſtodiã datis, pars fluuiatiles naues ad ſuperanda uada ſtagnorũ aptè planis alueis fabricatas, pars captiua nauigia armatis complent. Polybius in III, ποτάμια πλοῖα uocat, his uerbis, καταλύσας δὲ δευτεραῖος καὶ γεφυρώσας τοῖς ποταμίοις πλοίοις τὴν διάβασιν, ἀσδρούβᾳ μὲν ἐπέταξε διακομίζειν τὸ πλῆθος, αὐτὸς δὲ διαβὰς εὐθέως ἐχρημάτιζε τοῖς παραγεγονόσι πρεσβευταῖς ἀπὸ τῶν σύνεγγυς τόπων. ideſt, quum ſecundo die conſtitiſſet, flumenq́ ponte fluuiatilibus lembis impoſito iunxiſſet, Aſdrubali negotiũ dedit exercitũ traiiciendi: ipſe autem traiecto ſtatim flumine reſpõſa dabat legatis, qui aderãt à locis propinquis. Diodorus lib. XX. καὶ πολλῶν μὲν σκαφῶν ποταμίων αὐτῷ παρεσκευασμένων, πάντων δὲ τούτων ἐχόντων βέλη παντοῖα καὶ τοὺς χρησομένους αὐτοῖς ἄνδρας, οἱ περὶ τὸν ἀντίγονον μετρίως ἠπόρουν. ideſt, multis illi conquiſitis fluuiatilibus nauigiis, iis autem omnibus habentibus multiplicia telorum genera, uiroſq́ qui iis ex arte uti ſcirẽt, Antigonus cum ſuis non leuiter premebatur. Idẽ in eodem de Semiramide: διεσκευάσατο κατασκευάζειν ποτάμια πλοῖα διαιρετὰ διὰ τὴν μετακόμισιν διακεκομμένα καὶ πάλιν ἁρμοζόμενα. ideſt, curauit conſtruenda nauigia fluuiatilia, quæ facilè ſoluerentur, ut expeditè magis tranſportari poſſent diſſoluta, iterũq́ ubi uſus eſſet, cõpacta. Strabo eiuſmodi naues πάκτωνας uocat libro XVII. διέβημεν δὲ εἰς τὴν νῆσον ἐπὶ πάκτωνος, ὁ δὲ πάκτων διὰ σκυταλίδων πεπηγός ἐστι σκάφιον, ὥστε ἐοικέναι διπλοκίνῳ. Quod idẽ author πορθμεῖον uocat. Inter fluuiatiles ſunt lintres quæ remis agebantur, ut palàm fit ex Cæſare in VII Commentariorũ: Conquirit etiam lintres, has magno ſonitu remorũ inci-

tatas in eandem partem mittit. Liuius Decadis tertiæ li-
bro primo: Itaq; ingẽs coacta uis nauium eſt lintriumq;
temerè ad uicinalẽ uſum paratarũ. Tullius pro Milone:
Repente lintribus in eam inſulam materiam, calcem, ce
menta atq; arma conuexit. Extat iocus apud Tulliũ De
claris oratoribus, quem C. Iulius in perpetuum notauit,
quum ex eo in utranq; partem toto corpore uacillante
quæſiuit, quis loqueretur è lintre. Fiebãt quoq; naues ui
tiles è corio in Britannico Oceano Plinij tempore, ut te
ſtatur in VII. Etiam nunc in Britannico Oceano uitiles
corio circumſutæ fiunt: in Nilo, ex papyro & ſcirpo &
arundine. Herodotus quoq; in κλειοῖ eiuſmodi naues flu
uiatiles admiratur, τὰ πλοῖα αὐτοῖσι ἔστιν τὰ κατὰ τὸν ποταμὸν
πορευόμενα ἐς τὴν βαβυλῶνα ἐόντα κυκλοτερέα πάντα σκύτινα.
ἐπεὰν γὰρ ἐν τοῖσι ἀρμενίοισι καθύπερθε ἀσσυρίων οἰκημένοισι νο-
μέας ἰτέης ταμόμενοι ποιήσωνται, περιτείνουσι τούτοισι διφθέρας στε-
γαστρίδας ἔξωθεν ἐδάφεος τρόπον, οὔτε πρύμνην ἀποκρίνοντες,
οὔτε πρῷρην συνάγοντες, ἀλλ' ἀσπίδος τρόπον κυκλοτερέα ποιή-
σαντες, καὶ καλάμης πλήσαντες πᾶν τὸ πλοῖον τοῦτο ἀπιᾶσι κατὰ τὸν
ποταμὸν φέρεσθαι φορτίων πλήσαντες, μάλιστα δὲ βίκους φοινικίους
κατάγουσι οἴνου πλέους. ἰθύνεται δὲ ὑπὸ δύο πλήκτρων καὶ δύο ἀν-
δρῶν ὀρθῶν ἑστεώτων. καὶ ὁ μὲν ἕλκει τὸ πλῆκτρον, ὁ δὲ ἔξω ὠθέει.
ποιέεται δὲ καὶ κάρτα μεγάλα ταῦτα τὰ πλοῖα καὶ ἐλάσσω, τὰ δὲ μέ-
γιστα αὐτέων καὶ πεντακισχιλίων ταλάντων γόμον ἔχει, ἐν ἑκάστῳ δὲ
πλοίῳ ὄνος ζωὸς ἔνεστι, ἐν δὲ τοῖσι μείζοσι πλεῦνες. ideſt, nauigia
illis ſunt, quæ ſecundo flumine deferuntur Babylonem
uerſus, omnia circulari forma, eaq; ex aluta. Paſtores em̃
Armenij qui ſupra Aſſyrios incolũt, id genus nauigij ex
ceſis ſalicibus conſtruunt, circumpoſitis pellibus extror
ſus, quibus tegumenti uice utuntur, carinæq; loco, nulla
neq; puppis, neq; proræ forma diſcreta, uerùm ſcuti in-
ſtar in orbem compoſita ſtipula referciunt; illudq; naui-
gium

gium flumini permittunt mercibus onuſtum: præcipuè autem bicos è palmarum foliis comportant uino referꝫtos. Reguntur autem à gubernaculis duobus cum totidem hominibus qui ſtant, quorum alter trahit, alter extrinſecus propellit: fiunt autem & hęc nauigia ualde magna, nonnulla & minora. Eorum autem maxima ferunt onus talentorũ quinqꝫ millium. Ineſt & in unoquoqꝫ nauigio aſinus uiuus, in maioribus etiã plures. Diodorus Siculus libro XIX. ubi de adnauigantibus ad aſphaltum in quodam lacu miram rationẽ, non nauium, ſed faſcium, quæ tamẽ uſum nauiũ præſtent, refert his uerbis: παρασκευασάμενοι γὰρ δέσμας καλάμων εὐμεγέθεις ἐμβάλλουσιν εἰς τὴν λίμνην. ἐπὶ δὲ τούτων ἐπικάθηνται οὐ πλείω τριῶν. δύο μὲν ἔχοντες προσδεδεμένας πλάτας κωπηλατοῦσι, εἷς δὲ φορῶν τόξα τοὺς προσπλέοντας ἐκ τοῦ πέραν ἢ βιάζεσθαι τολμῶντας ἀμύνεται. ὅταν δὲ πλησίον γένωνται τῆς ἀσφάλτου, πελέκεις ἔχοντες ἐπιπηδῶσι, καὶ καθάπερ μαλακῆς πέτρας ἀποκόπτοντες γεμίζουσι τὴν δέσμην, εἶτα ἀποπλέουσι εἰς τοὐπίσω. ἂν δέ τις αὐτῶν ἀποπέσῃ τῆς δέσμης διαλυθείσης, μὴ δυνάμενος νεῖν, οὐ καταδύεται καθάπερ ἐν τοῖς ἄλλοις ὕδασι, ἀλλ' ἐπινήχεται τοῖς ἐπισταμένοις ὁμοίως. φύσει γὰρ τοῦτο τὸ ὑγρὸν παραδέχεται βάρος, ᾧ συμβαίνει μετέχειν αὐξήσεως ἢ πνοῆς ἔξω τῶν στερεῶν. ideſt, calamorum faſces admodum ingentes inter ſe coniungunt immittuntqꝫ in paludem, in quibus inſident nõ plures tribus hominibus, quorũ duo habent adalligatos remos latos, iiſqꝫ remigant. Alius uerò ferens arcus adnauigantiũ ex aduerſo, uel uim inferre conantiũ, impetũ propulſat. Vbi uerò propius ad aſphaltum acceſſere, arreptis ſecuribus operi intẽdunt, & tanquam è molli petra excidẽtes, implent ratem colligatã è faſcibus, deinde retro reuertuntur. Quòd ſi quis eorum diſſoluta rate in aquam incidat, natãdi neſcius, non peſſum it, ut in aliis aquis fieri ſolet: ſed perinde atqꝫ periti natandi

natandi ſupernatat: natura enim illud humidum,pōdus ſuſtinet omne,cui contigit participē eſſe incrementi uel ſpiritus extra q̃ ſi de ſolidorũ genere fuerit. Nec iſtorũ ratis abſimilis eſt prouerbiali illi,quē ῥῖπα Græci uocãt. Lucianus: τῶν ῥιπὸς ὡς ἡ παροιμία φησὶ τὸν αἰγαῖον ἢ τὸν ἰόνιον διαπλεῦσαι θέλοντα. Strabo in XV. σχεδίας καλαμίνας dixit ubi de ἀσφάλτου mentionē facit. Fuerunt & monoxylæ lintres,ut apud Pliniũ in VI. Regio autē ex qua piper monoxylis lintribus Baracē conuehitur,uocatur. Quas deſignare uidet̃ Liuius Decadis III lib. I. Nouaſq; alias primũ Galli inchoantes cauabãt ex ſingulis arboribus, deinde & ipſi milites ſimul copia materiæ,ſimul facilita te operis inducti,alueos informes nihil dũmodo innare aquæ,& capere onera poſſent,curãtes raptim faciebãt. Alueum autē pro carina uidetur ſumpſiſſe Liuius Deca dis III lib. III. dum ait: Ibiq; adeo non armamēta modò ſed etiam aluei nauium quaſſati erant, ſubductæ naues dum reficiũtur aliquantũ temporis contriuerunt. Salluſtius in bello Iugurthino: Hiq; alueos nauium inuerſos pro tuguriis habuere. Alueum etiã pro uaſe ligneo poſuit idem Liuius in primo: Tenet fama,quum fluitãtem alueum quo expoſiti erãt pueri,tenuis in ſicco aqua deſtituiſſet,lupam ſitiētem ex montibus, qui circà ſunt,ad puerilem uagitũ curſum flexiſſe. Quem alueum Plutarchus in Romulo, σκάφην uocat: συνθέμενος οὖν εἰς σκάφην τὰ βρέφη κατέβη πρὸς τὸν ποταμὸν ὡς ῥίψων. ideſt,impoſitis in alueũ pueris deſcēdit ad fluuium ut proiecturus. Scapha enim non ſolùm nauiculã ſignificat, ſed etiam uas concauũ, quod etiã nunc nomē retinet apud Venetos. Plutarchus in Demetrio: ἐφόλκιον appellat, καὶ περὶ ναῦν ἀτρέμας ἔχειν πάντας αὐτὸς ἐμβὰς εἰς τὸ ἐφόλκιον ἐξῆλθε μόνος. ideſt, Iuſſiſq; in naui omnibus conquieſcere, ipſe conſcendens

ſcendens in ſcapham exiit ſolus. Planè ſcapha eſt tanq̃ in inſtrumēto nauis: & ſi quis nauem cum inſtrumento emerit, præſtari ei debet ſcapha, ſecūdum Labeonem in tractatu De fundo inſtructo: etiam ſi Paulus id notet, dicatq́; ſcapham mediocritate nō genere à naue differre. Erat longarum nauium, ut conſtat ex quarto Commentariorum Cæſaris, his uerbis: Quod quum animaduertiſſet Cæſar, ſcaphas longarum nauium, item ſpeculatoria nauigia militibus compleri iuſſit, quæ uerba ſuprà citauimus. Liuius Decadis tertiæ libro V, Inde acceptus ſcapha in arcem cōfugit. Et in eodem, Exceptis in præparatas ſcaphas nautis. Veneti *ſchipho & cópano* uocant, nauium onerariū *il batello*. Lucianus δικωπίαν uocat, dum ait, ἐγὼ πρεσβύτης ὢν τὴν δικωπίαν ἕλκων ἐρέττω μόνος. Tullius II De inuentione, Poſtea aliquāto ipſos quoq́; tempeſtas uehementius iactare cœpit uſq́; adeo, ut dominus nauis, quum idem gubernator eſſet, in ſcapham confugeret. σκάφος autem in neutro accipitur pro communi nauium cuiuſcunq́; generis uocabulo, ut uidimus in pleriſq́; locis ſuprà citatis. Inde σκάφη τετρηρικά apud Diodorū in XX, pro nauibus quadriremibus, συνέβη πολλὰ τῶν τετρηρικῶν σκαφῶν ὑπὸ τοῦ χειμῶνος κατενεχθῆναι παραβόλως ὑπὸ πόλιν οὖσαν δυσπρόσορμον καὶ τεναγώδη. Idem in eodē, διεφθάρη δὲ ἐν τούτῳ καὶ σάλωτεία σκάφη τῶν πεντηρικῶν, ἐξ ὧν ἔνιοι τῶν ἀνδρῶν διενήξαντο. Dicitur & σκαφίδιον, quo uocabulo non ſemel utitur Lucianus, χάρων μηδὲ διαψύξαι τὸ σκαφίδιον. Cymbam Latini, & in iis Iuuenalis,

Atque una tranſire uadum tot millia cymba
Nec pueri credunt.

Sumitur & σκάφος, pro concauitate & uentre nauis, ἀπὸ τοῦ σκάπτειν. Inde ſcaphium, pro uaſe (ut diximus in tractatu De uaſculis) & etiā pro ligone, eo quo exercebātur Athletæ. Inde apud Iuuenalem,

Et ride ſcaphium poſitis quum ſumitur armis.
οἱ γὰρ γυμνασταὶ τούτοις ἐχρῶντο ὑπὲρ γυμνασίας τῇ σκαπάνῃ σκάπτοντες καὶ τὰ ἄνω μέρη ἀναῤῥωννῦντες. Id ſcriptum inueni in ſcholiis Græcis in IIII eclogã Theocriti, ſi tibi probabitur eius autoritas. Cuius ſcaphij meminit Plutarchus in Arato, ὑποφαίνεται δ' ἀμέλει καὶ ταῖς εἰκόσιν ἀθλητική τις ἰδέα καὶ σύνεσις προσώπου καὶ βασιλικὸν, οὐ παντάπασιν ἀρνεῖται τὴν ἀδηφαγίαν καὶ τὸ σκαφεῖον. ideſt, extat enim & imaginibus illius ſpecies quædã athletica, regiaq́ illa & cogitabunda uultus forma nõ omnino negare uidetur uictũ pugilicũ, aut etiã ſcaphiũ. Idẽ Plutarchus περὶ δυσωπίας. ὡς γὰρ ὁ γεωργὸς ἄγριον μὲν ἐκκόπτων βλάστημα καὶ ἀγεννὲς αὐτόθεν ἀφειδῶς ἐμβαλὼν τὸ σκαφεῖον ἀνέτρεψε τὴν ῥίζαν. Queadmodũ enim agricola fruticẽ agreſtẽ excindere cupiẽs, intrepidè demiſſo ligone radices ipſas euertit, Idem εἰ πρεσβυτέρῳ πολιτ. οὐδὲ γὰρ τὰ σώματα παντελῶς ἀκίνητα καὶ ἀγύμναστα περιορῶμεν, ὅτι μὴ δυνάμεθα σκαφείοις μηδὲ ἀλτῆρσι χρῆσθαι. ideſt, neq; enim corpora prorſus immota inexercitataq́ ſinimus: propterea ꝙ non ualeamus ligone uti, neq; alteribus. Ratem quam Grȩco uocabulo ſchediã uocat, ponit Vlpianus inter naues in tractatu De exercitoria, dum inqt, Nauẽ accipere debemus ſiue marinã, ſiue in aliquo ſtagno nauiget, ſiue ſchedia ſit. Et uериſimile eſt id genus nauiũ primũ fuiſſe, ut legimus apud Diodorũ in loco ſuprà prolato, ubi de Argo naue mẽtio facta eſt. Virgilius in II Georgicorũ,
Et pandas ratibus poſuere carinas.
Plinius in VII, Antè ratibus nauigabatur inuentis in mari rubro inter inſulas à rege Erithra. Tullius nono ad Atticum: Legebã tuas literas, quum mihi affertur à Lepta, circũuallatum eſſe Pompeium, ratibus etiam exitus portus teneri. Quod ipſum conuenit cum eo quod ſcriptum ab eo ipſo Cæſare in I De bello ciuili, Quorũ ope

rum hæc erat ratio. qua fauces erant anguſtiſſimæ portus, molem atq; aggerē ab utraq; parte littoris iaciebat: quòd his locis mare erat uadoſum: longius progreſſus, quum agger altiore aqua contineri non poſſet, rates duplices quoquo uerſus pedū triginta è regione molis collocabat: has quaternis anchoris ex quatuor angulis diſtinebat, ne fluctibus mouerentur. Vitruuius in ſecundo, ubi de larice. Sed quum portatur, aut in nauibus, aut ſupra abiegnas rates collocatur. Plinius libro III, capite quinto, dicit Tyberim nauigari trabibus uerius quàm ratibus, his uerbis: Sed Tyberis propter aſpera & confragoſa, ne ſic quidem præter quàm trabibus uerius q̃ ratibus longè meabilis fertur. Græci (ut dixi) σχεδίας uocant. Polybius in tertio, ubi de Annibale qui dum Rhodanū tranſportandos curat elephantos, ratibus uſus eſt:

ἐγένετο δὲ ἡ διακομιδὴ τῶν θηρίων, τοιαύτη τις. πήξαντες σχεδίας
ἐπὶ δύο καὶ πλείους, ἀραρότως τούτων δύο πρὸς ἀλλήλας ζεύξαν-
τες βιαίως ἤρεισαν ἀμφοτέρας εἰς τὴν γῆν ἐπὶ τὴν ἔμβασιν τοῦ
ποταμοῦ, πλάτος ἐχούσας τὸ συναμφότερον ὡς πεντήκοντα πό-
δας. ταύταις δὲ συζευγνύντες ἄλλας ἐκ τῶν ἐκτὸς προσήρμοζον,
προτείνοντες τὴν κατασκευὴν τοῦ ζεύγματος εἰς τὸν πόρον. τὴν
δὲ ἀπὸ τοῦ ῥεύματος πλευρὰν ἠσφαλίζοντο τοῖς ἐκ τῆς γῆς ἐπι-
γείοις, εἰς τὰ περὶ τὸ χεῖλος πεφυκότα τῶν δένδρων ἐνάπτοντες,
πρὸς τὸ συμμένειν καὶ μὴ παρωθεῖσθαι τὸ ὅλον ἔργον ἐπὶ τοῦ ποτα-
μοῦ. ποιήσαντες δὲ πρὸς δύο πλέθρα τῷ μήκει τὸ πᾶν ζεῦγμα
τῆς προβολῆς, μετὰ ταῦτα δύο πεπηγυίας σχεδίας διαφερόντως
τὰς μεγίστας προσέβαλον ταῖς ἐσχάταις, πρὸς αὐτὰς μὲν βιαίως
δεδεμένας, πρὸς δὲ τὰς ἄλλας οὕτως, ὥστ' εὐδιακόπτους αὐτῶν εἶναι τοὺς
δεσμούς. ῥύματα δὲ καὶ πλείω ταύταις ἐνῆψαν, οἷς ἔμελλον οἱ λέμ-
βοι ῥυμουλκοῦντες οὐκ ἐάσειν φέρεσθαι κατὰ τοῦ ποταμοῦ, βίᾳ δὲ
πρὸς τὸν ῥοῦν κατέχοντες, παρακομιεῖν καὶ περαιώσειν ἐπὶ τού-
των τὰ θηρία. μετὰ δὲ ταῦτα χοῦν ἔφερον ἐπιπάσαντες πολύν,

ἕως ἐπιβάλλοντες ἐξωμοίωσαν, ὁμαλὴν καὶ σύζυγον ποιοῦντες τὴν διὰ τῆς χέρσου φερούσης πρὸς τὴν διάβασιν ὁδῶ. τῶν δὲ θηρίων εἰθισμένων τοῖς ἰνδοῖς μέχρι μὲν πρὸς τὸ ὑγρὸν ἀεὶ πειθαρχεῖν, εἰς δὲ τὸ ὕδωρ ἐμβαίνειν οὐδαμῶς ἔτι τολμώντων, ἦγον διὰ τοῦ χώματος δύο προθέμενοι θηλείας πειθαρχούντων αὐτοῖς τῶν θηρίων. ἐπεὶ δὲ ἤδη τὰς τελευταίας ἐπέστησαν σχεδίας, διακόψαντες τοὺς δεσμοὺς, οἷ προσήρτηντο πρὸς τὰς ἄλλας, καὶ λέμβοις ἐπισπασάμενοι τὰ ῥύματα, ταχέως ἀπέσπασαν ἀπὸ τοῦ χώματος, τά τε θηρία καὶ τὰς ὑπ' αὐτοῖς σχεδίας. οὗ γενομένου διαταραχθέντα τὰ ζῶα, κατὰ μὲν τὰς ἀρχὰς ἐστρέφετο καὶ κατὰ πάντα τόπον ὥρμα. περιεχόμενα δὲ πανταχόθεν ὑπὸ τοῦ ῥεύματος ἀπεδειλία καὶ μένειν ἠναγκάζετο κατὰ χώραν. καὶ τούτῳ δὴ τρόπῳ προσαρμοζομένων ἀεὶ σχεδιῶν δυοῖν, τὰ πλεῖστα τῶν θηρίων ἤδη τούτων διεκομίσθη, τινὰ δὲ κατὰ μέσον τὸν πόρον, ἀπέρριψεν εἰς τὸν ποταμὸν αὐτὰ διὰ τὸν φόβον. ὧν τοὺς μὲν ἰνδοὺς ἀπολέσθαι συνέβη πάντας, τοὺς δ' ἐλέφαντας διασωθῆναι. διὰ γὰρ τὴν δύναμιν καὶ τὸ μέγεθος τῶν προβοσκίδων ἐξαίροντες ταύτας ὑπὲρ τὸ ὑγρὸν καὶ διαπνέοντες, ἅμα δ' ἐκφυσῶντες πᾶν τὸ παρεμπῖπτον, ἀντέσχοντο πολὺ καθ' ὕδατος ὀρθὴν ποιούμενοι τὴν πορείαν. Hic lector ſciat nobis ꝑ forẽſes diſceptatiões nõ licuiſſe ſuprà ſcripta Polybii Latina facere. Quare cũ urgeremur à typographis illis in ſolutũ Sipontini uerba dedimus, quæ ſequũtur, Eorũ traiiciẽdorũ conſiliũ huiuſmodi fuit, Cõpluribus paratis ratibus, duas inuicem copulatas à terra in amnem porrigunt latas pedes quinquaginta. His alias duas à parte ripæ adiiciunt, quas ne ſecunda aqua deferrẽtur, compluribus retinaculis ualidis ad arbores parte ripæ ſuperiori eminentes alligant. Erat earum longitudo ad ducentos pedes. Poſt hæc alias duas rates, quæ reliquis longe maiores erant, extremis illis leuiter adnectũt, quò haud difficulter ſolui poſſint. Ab his pendebant funes aliqui, quibus ab actuariis nauibus, poſtquam diſſolutæ à cæteris ratibus eſſent, trahi in ulterio-

rem

rem ripam ualerent. Poſtremo eas omnes humo tegunt, ut beluæ per eas ſine pauore, ueluti per ſolum, progrederentur. Hoc apparatu facto, elephanti qui Indis ubiq́;, præterquam in undis, parere cõſueuerant, per ſtabilem ratem tanquam per uiam prægredientibus duabus fœminis aguntur. Qui ubi in extremas rates applicatas trãſgreſſi ſunt, extemplo reſolutis, quibus leuiter annexæ erant uinculis, ab actuariis nauibus pertrahũtur, nihil ſane trepidantes, donec continenti agebantur. Vbi uerò ſoluta à cæteris rate in altum ſe uehi cernebant, undiq́; formidine capti cedentibus ab aqua extremis aliquantũ turbationis edebant. Quietẽ tamen ipſe timor faciebat, omni ex parte aquam circũſpicientibus feris. Ita primis expoſitis, alii deinde repetiti, traiectiq́; ſunt. Quidam timore ſæuientes in flumen deciderunt, qui tamen peremptis rectoribus, incolumes euaſere. Siquidem & pondere ipſo ſtabiles, & magnitudine prominentium extra aquam narium, quibus emittere, ſiquid ebiberant, ac reſpirare poterant, pedetentim uadis progreſſi; ad ulteriorem ripam recti peruenerunt. Diodorus libro decimononono, ἐνταῦθα δὲ κατασκευάσας σχεδίας ἐπὶ μὲν τούτων τοὺς ἐλέφαντας διεβίβασεν εἰς ἐπίδαυρον. Et in eodem, παρασκευασάμενος δὲ πλοῖα καὶ σχεδίας ἔκ τε τῆς εὐβοίας καὶ τῆς λοκρίδος ἐπεραίωσε τὴν δύναμιν. Ideſt, Ibi compoſitis ratibus in iis elephantos traiecit in Epidaurum. Et in eodem. Comparatis nauigiis ratibusq́; ex Eubœa & Locride tranſmiſit exercitũ. Thucyd. in VI, σικελοὶ δ' ἐξ ἰταλίας, ἐνταῦθα γὰρ ᾤκουν, διέβησαν ἐς σικελίαν φεύγοντες ὀπικούς, ὡς μὲν εἰκὸς καὶ λέγεται, ἐπὶ σχεδιῶν τηρήσαντες τὸν πορθμὸν κατιόντος τοῦ ἀνέμου. Id eſt, Siculi ex Italia, ibi enim habitabãt, traiecerunt in Siciliam fugiẽtes Opicos, ut fertur & ueriſimile eſt, ratibus uſi fretum traiiciẽtes obſeruata tempeſtate. Erant &

alia nauium genera, quæ *κοντωτά* dicuntur ab Appiano & Diodoro, quòd contis propellerentur. Diodorus libro XIX, ubi de ſucceſſoribus Alexandri & de Eumene. *συναχθέντος οὖν αὐτοῦ πλοῖα πανταχόθεν πρὸς τὴν διάβασιν, οἱ περὶ Σέλευκον καὶ Πίθωνα κατέπλευσαν δυσὶ μὲν τριήρεσι, κοντωτοῖς δὲ πλείοσι. ἔτι γὰρ τὰ σκάφη ταῦτα περιῆν ἐκ τῶν ὑπ' Ἀλεξάνδρου ναυπηγηθέντων περὶ Βαβυλῶνα.* Ideſt, Collectis ibi nauibus ex omni parte ad traiectũ, Seleucus & Pithon cũ ſuis adueniũt cũ duabus triremibus, pluribusq; nauigiis quæ contis propellebãtur. Illa enim nauigia adhuc ſupererant ex iis quę Alexandri iuſſu ædificata fuerant Babylone. Et non longe pòſt ſubdit, *τῇ δ' ὑστεραίᾳ παρασκευασάμενοι τὰ κοντωτὰ πλοῖα περὶ .τ. τὸν ἀριθμὸν ὄντα διεβίβασαν τὸ κράτιστον τῆς δυνάμεως, οὐδενὸς παρενοχλοῦντος κατὰ τὴν ἔκβασιν,* Ideſt, Poſtridie cõparatis circiter trecentis nauigiis, quę contis utebantur, robur exercitus traiecerunt, nemine traiectum impediẽte. Nauigium pro nauigatione, & eo quem Græci *πλοῦν* dicunt, accepiſſe uidetur Iureconſultus in L. Qui Romæ. §. Callimachus, in tractatu De uerborum obligatione, his uerbis, Idque creditum eſſe in omnes nauigii dies ducentos ſub pignoribus & hypothecis, mercibus à Beryto comparatis. Et paulo pòſt, Ipſe in Syriam per nauigium proficiſcatur. A. Hirtius uel Oppius in quinto De bello ciuili, Ita uento certo celeriq; nauigio uectus. Marcus uero Tullius ubiq;, quanta mea memoria eſt, pro eo quod Græci *πλοῖον* uocant. Nec ſi parui nauigii & magni eadem eſt in gubernãdo ſcientia. primo De oratore. Item ad Atticum XV, Prorſus diſſolutum offendi nauigium, uel potius diſſipatum. In eadem, Brutus nauigia colligebat: erat animus in curſu. Idem in Verrem, Non ego à Vibone Veliam paruulo nauigio inter fugitiuorum ac prædonũ ac tua tela ue-

niſſem

niſſem. Dicitur & nauigiolũ, Lentulus in epiſtolis familiaribus Tullii libro XII, Vt etiam à Rhodiis, urbe, portu, ſtatione quæ extra urbem eſt, cõmeatu, aqua deniq; prohiberentur noſtri milites, nos uix ipſi ſingulis cũ nauigiolis reciperemur. Quod Strabo XVII πλοιάριον dixit, πᾶσα γὰρ ἡμέρα καὶ πᾶσα νὺξ πλῆθύει τῶν ἐν τοῖς πλοιαρίοις καταυλουμένων καὶ κατορχουμένων ἀνέδην μετὰ τῆς ἐσχάτης ἀκολασίας καὶ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν. ideſt, oẽs dies, totasq; noctas uidere eſt illic homines in nauigiolis cũ tibiis ſaltãtes impudẽter cum ſumma laſciuia cum uirorũ tum etiam muliercularũ. Xenophon in IIII. ἑλληνικῶν. αἰσθόμενοι δ' οἱ ἀπὸ τοῦ λεχαίου, ἐσβάντες ἐς πλοιάρια παρέπλεον ἕως ἐγένοντο κατὰ τὸ γήλοφον. Tullius primo De oratore, nauiculam duorum ſcalmorum uocat, quod nauigiolum dixit Lentulus: Veneti *gondulam* dicunt: Citius hercle is qui duorum ſcalmorũ nauiculam in portu euerterit, in Euxino ponto Argonautarũ nauem gubernarit. Idem decimoquarto ad Atticũ, Deinde ad epulas Veſtorii nauicula. Idem pro Flacco, Vt ſi qua uſpiam nauicula prædonũ apparuiſſet, accuſandus uideretur. Idem ad Papyriũ Pætum, Hoc amplius nauicularum habere aliquid in ora maritima: cõtra equitẽ Parthũ negãt aliã armaturã meliorẽ inueniri poſſe. Idẽ ad Quirites poſt reditũ, Cum in paludibus demerſus concurſu ac miſericordia Minturnẽſium corpus ac uitã ſuam conſeruaret, cum parua nauicula traiectus in Africam, quibus regna ipſe dederat, ad eos ſupplex inopsq; ueniſſet. Idem pro Plãcio nauigium uocat, ubi de eodẽ Mario, Quòd nauigium dederũt, quòd eum linquentem terrã, quam ſeruauerat, lachrymis uotisq; omnib⁹ proſecuti ſunt. Et pro Sextio, Inde nauigio perparuo cũ omneis portus terrasq; fugeret. Plutarchus in Mario *ναῦν* uocat, *καὶ Βηλαίου τινὸς ναῦν τῷ μαρίῳ παρασχόντος*, ideſt, Belæo quodã nauem Mario miniſtrante.

NOn alienũ fuerit & de partibus nauiũ pauca dicere. Tul. lib. III. de oratore, aliquot partes nauis poſuiſſe uidetur his uerbis, Linquamus naturam, arteſq; uideamus. Quid tam in nauigio neceſſariũ quàm latera, quàm carina, quàm prora, q; puppis, quàm antennæ, quàm uela, q; mali, q; reliqua? Sunt & aliæ partes, quarum nonnullæ proprium nomen non habent, eodem autore in tertio, ut pes in naui. Ipſe delicatũ adoleſcentem imitatus à ſcalmo ſumam exordium, qui Græce σκαλμὸς dicitur: circa quem alligantur remi & ὑποσκαλμὸς σκαλμοῦ βάσις. Inde duorum ſcalmorũ nauigia à Cicerone dicta, ut ſuprà diximus. Plutar. in Æmilio, τὰς δὲ ναῦς ἁπάσας ἀφεῖλετο, καὶ πλοῖον οὐδὲν αὐτοῖς τρισκάλμου μεῖζον ἀπέλιπε. Ideſt, Omnes naues abſtulit, nullumq; nauigium trium ſcalmorum maius reliquit. Tullius in tertio Officiorum ſcalmũ pro cymba, ideſt, partẽ pro toto, negantibus uerbis poſuit, Venit ipſe mature: ſcalmũ nullũ uidet. Atque haud ſcio an aientibus uerbis poni poſſit: qua ratione uſurpatũ uideo ab homine doctiſſimo hac noſtra ætate: qui uir tamẽ non eſt mediterraneus, ſed inſulanus. Tullius De claris oratoribus. At uerò & contra Craſſus ab adoleſcente delicato, qui cum in litore ambulãs ſcalmũ reperiſſet, ob eamq; rem ædificare nauẽ concupiuiſſet, exorſus eſt. Veneti furculã uocãt. A ſcalmo dictũ eſt interſcalmium M. Vitruuio de architectura primo. Et primum in ædibus ſacris, ut è colũnarũ craſſitudinibus, aut è triglypho, aut embate in baliſtæ foramine, quod Græci περίτρητον uocitãt, nauibus interſcalmio quæ διπηχαϊκή dicitur: itẽ cæterorũ operũ in mẽbris inueniť ſymmetriarũ ratiocinatio. Interſcalmiũ dixit ut intercolũnium. Latera Græci πλευρὰς uocant. dicũt etiam τοῖχον εὐώνυμον

μον καὶ δεξιὸν, dextrum ſiniſtrumúe latus: ut apud Iulium Pollucem legimus. Lucianus in Ioue tragœdo, ἢ πρῴρας ὑπομελητὴς ἀποδεδεῖχθαι ἂν, ἢ τοίχου ἄρχων, ἢ πάντως πρὸ τῶν ἄλλων. Id eſt, Vel proræ rector declarari debeat, uel lateris alterius præfectus, uel prorſus ante alios præficiatur Et alibi, νῦν γὰρ ἤδη τοίχου ἄρχω τοῦ δεξιοῦ. Carina apud Venetos nomẽ retinet, *la carena*: Græce τρόπις dicitur. Lucianus in Micyllo. εἶθ' ἡ δὲ ἀργυροῦς τρόπις ἐλάλησεν. Et alibi nõ ſemel. Audiui de uiro docto cũ diceret carinam propriè eſſe id quod uulgo Venetijs dicitur *la columba*, ſed eã colũbam puto eſſe quod δρύοχον à Polybio dicitur. Latinum nomen (quod ſciam) non habet. Verba Polybij ſunt in primo, αὖθις ἔγνωσαν ἐκ δρυόχων εἴκοσι καὶ διακόσια ναυπηγεῖσθαι σκάφη. Id eſt, Rurſus decreuerunt à fundamentis ducentas & uiginti ædificare naues. Quod enim eſt fundamentum in domo, id eſt, δρύοχον in naui. Sic dictum, opinor, quòd omnem δρῦν, id eſt, materiam nauis cõtineat. Alueum pro carina Saluſtius poſuit in Iugurthino, Hicq; alueos nauium inuerſos pro tugurijs habere. Pomponius Iureconſul. L. Quod in rerum, De legatis primo, Et ſi nauem legauero, & ſpecialiter eam adſcripſero, eamq; per partes totam refecero, carina eadem manente, nihilominus recte à legatario uindicabitur. Sentina. Tullius de Senectute, Cum alij malos ſcandant: alij per foros curſent: alij ſentinam exhauriant: ille clauum tenens ſedeat in puppi. Quod Tullius dixit ſentinam exhauriant, Lucianus in dialogo qui κατάπλους inſcribitur, ὅ, τε γοῦν ἄντλος ἐκκέχυται dixit. Nec tamen inepte uertit is qui dixit ἕτεροι δὲ τινὲς ἀνιμῶνται τὸν ἄντλον. Sed ſatius fuerit ipſa uerba ſcribere, ut ijs legendis, ſi probatur author, cognoſcamus καταστρώματα ea eſſe, quos foros Latini dicunt: ἐπειδὴ καὶ τῶν μὲν ἄλλων οἱ μὲν ἐπὶ ἱστοὺς ἀναρριχῶνται, οἱ δὲ διὰ τῶν κα

καταστρωμάτων τρέχωσι. Quod Tull. dixit, Per foros curſent, Græcus protulit διὰ τῶν καταστρωμάτων, qđ haud ſcio an uerũ ſit. Tull. em̃ eo loco nõ de longa, ſed de oneraria potius loqui uidet̃. Aul. Gell. lib. XVI Noctium Attic. ca. XIX. qui utriuſq; uocabuli uim ignorare non potuit, dũ refert Arionis fidicinis fabulã, ex Herodoto forũ reddidit pro ἑδωλίοισι dictis ab Herodoto, ut eo authore ἑδώλια fori dici debeãt. Nec fortaſſe ingratũ erit lectori utriuſq; uerba hic cõſiderãda proponere: Græca priora, quoniã antiquiora. Verba igit̃ Herodoti ſic habẽt, τοῦτον τὸν Αρίονα λέγουσι τὸν πολλὸν τοῦ χρόνου διατρίβοντα παρὰ περιάνδρῳ ἐπιθυμῆσαι πλῶσαι ἐς ἰταλίην τε καὶ σικελίην. ἐργασάμενον δὲ χρήματα μεγάλα θελῆσαι ὀπίσω ἐς κόρινθον ἀπικέσθαι. ὁρμᾶσθαι μὲν ὦν ἐκ τάραντος, πιστεύοντα δὲ οὐδαμοῖσι μᾶλλον ἢ κορινθίοισι, μισθώσασθαι μὲν πλοῖον ἀνδρῶν κορινθίων. τοὺς δὲ ἐν τῷ πελάγει ἐπιβουλεύειν τὸν Αρίονα ἐκβαλόντας, ἔχειν τὰ χρήματα. τὸν δὲ συνέντα τοῦτο λίσσεσθαι, χρήματα μὲν προϊέντα σφι, ψυχὴν δὲ παραιτεόμενον. οὐκων δὴ πείθειν αὐτὸν τούτοισι, ἀλλὰ κελεύειν τοὺς πορθμέας ἢ αὐτὸν διαχρᾶσθαί μιν ὡς ἂν ταφῆς ἐν γῇ τύχῃ, ἢ ἐκπηδᾶν ἐς τὴν θάλασσαν τὴν ταχίστην. ἀπειληθέντα δὲ τὸν Αρίονα ἐς ἀπορίαν παραιτήσασθαι, ἐπειδή σφι οὕτω δοκέοι, περιιδεῖν αὐτὸν ἐν τῇ σκευῇ πάσῃ στάντα ἐν τοῖσι ἑδωλίοισι ἀεῖσαι. ἀείσας δὲ ὑπεδέκετο ἑωυτὸν κατεργάσασθαι, καὶ τοῖσι ἐσελθεῖν εἰ μέλλοιεν ἀκούσεσθαι τοῦ ἀρίστου ἀνθρώπων ἀοιδοῦ ἀναχωρῆσαι ἐκ τῆς πρύμνης ἐς μέσην νέα. τὸν δὲ, ἐνδύντα τε πᾶσαν τὴν σκευὴν καὶ λαβόντα τὴν κιθάρην στάντα ἐν τοῖσι ἑδωλίοισι διεξελθεῖν νόμον τὸν ὄρθιον. τελευτῶντος δὲ τοῦ νόμου, ῥῖψαί μιν ἐς τὴν θάλασσαν ἑωυτὸν ὡς εἶχε σὺν τῇ σκευῇ πάσῃ. καὶ τοὺς μὲν ἀποπλέειν ἐς τὴν κόρινθον τὸν δὲ δελφῖνα λέγουσι ὑπολαβόντα ἐξενεῖκαι ἐς ταίναρον. Reliqua nõ addã, ne lõgior uidear, cũ fabula ipſa ſit omnib. nota. Gelliũ audiamus, cuius uerba hæc ſunt, Eũ Arionẽ rex Corinthi Periãder amicũ amatũq; habuit artis gratia. Is inde à rege proficiſcitur ter-

ras inclytas, Siciliam atq; Italiam uiſere. Vbi eò uenit, aures omnium, menteſq; in utriuſq; terræ urbibus demulſit: in quæſtibus iſtic & uoluptatibus amoribuſq; hominum fuit. Is tum poſtea grandi pecunia & re bona multa copioſus Corinthum inſtituit redire. Nauem igitur & nautas, ut notiores amicitioreſq; ſibi, Corinthios delegit. Sed eo Corinthios homine accepto, nauiq; in altũ proue&#x1d;cta, prædæ pecuniæq; cupidos cepiſſe cõſilium de necando Arione. Tum illum ibi pernicie intellecta pecuniam cæteraq; ſua ut haberent dediſſe, uitam modo ſibi ut parcerent orauiſſe. Nautas precum eius harum commiſeritum eſſe illatenus, ut ei necem afferre per uim ſuis manibus temperarent: ſed imperaſſe, ut iam ſtatim coràm deſiliret præceps in mare. Homo, inquit, ibi territus ſpe omni uitæ perdita, id unum poſtea orauit, ut prius quàm mortem oppeteret, induere permitterent ſua ſibi indumenta, & fides capere, & canere carmen caſus illius ſibi conſolabile. Feros & immanes nauitas prolubium tum audiendi ſubit. Quod orauerat, impetrat. Atque ibi mox de more cinctus, amictu ornatus, ſtatimque in ſummæ puppis foro carmen, quod orthium dicitur, uoce ſublatiſsima cantauit. Ad poſtrema cantus cum fidibus ornatúque omni, ſicut ſtabat canebatq;, eiecit ſeſe procul in profundum. Nautæ haudquaquam dubitantes quin periiſſet, curſum quem facere cœperant tenuerunt. Sed nouum, &c. Vides optime lector ut Gellius, etiam ſi ad uerbum minimè curauerit uertere Herodoti uerba, tamen quod Græcus dixit ἐνδύντα τε πᾶσαν τὴν σκευὴν καὶ στάντα ἐν τοῖσι ἑδωλίοισι διεξελθεῖν νόμον τὸν ὄρθιον, Gell. ſic retulit, Amictu ornatus ſtanſq; in ſummæ puppis foro, carmen quod orthium dicitur, uoce ſublatiſsima cantauit. Quare ἑδώλια, ſi Gellio credimus

ſunt fori à Cicerone dicti & aliquot Latinis. Plutarchus in Sympoſio eandẽ Arionis fabulam retexens, aliĳs uerbis uſus eſt, ait enim, *κατασὰς παρὰ τὸν τοῖχον ἐν πρύμνῃ.* Id eſt. Stans in puppi ad alterum nauis latus. Simul & illud non omiſerim, Plutarchum genus illud cantionis, qui *ὄρθιος* dicitur ab Herodoto, *νόμον τὸν πυθικὸν* uocaſſe, quaſi declarans qui ſit *ὄρθιος*: uel fortaſſe alios authores ſecutus eſt. Fori à ferendo mihi uidentur dici. & inde foriculi apud M. Varronem in de re ruſtica, Et ideo oporothecas qui faciunt apud Aquilonem ut feneſtras habeant, atq; ut aere perflentur, curent: neque tamen ſine foriculis, id eſt, ſine tabulatis quæ poma ferant, ego interpretor: ut fori in naui ſint tabulata, quibus ferantur nautæ per nauim. Prora & puppis uulgò nomen paucis immutatis retinent: *πρύμναν* Græci dicunt, quæ puppis à noſtris dicitur. Tullius nono epiſtolarũ familiariũ: Sedebamus enim in puppi, clauumq; tenebamus. Thucydides lib. I. *καὶ ἐθαύμαζον τοὺς κορινθίους πρύμναν κρουομένους.* idẽ in tertio, *οἱ δὲ ὑπεχώρουν ἤδη πρύμναν κρουόμενοι.* Memini me legiſſe in Commentariĳs in Thucydidẽ *πρύμναν κρούεσθαί ἐστι κατ' ὀλίγον ἀναχωρεῖν μὴ στρέψαντα τὸ πλοῖον, ὁ γὰρ οὕτως ἀναχωρῶν, ἐπὶ τὴν πρύμναν κωπηλατεῖ.* Appianus de bellis ciuilib. *ἐν δὲ ὑπονόουν ὡς ἐν ἀδοκήτῳ τὴν ναῦν κρούοντες ἐπὶ πρύμναν ἀντιαπαῖν. τὸ δ' αὐτὸ ποιούντων καὶ τῶν πολεμίων, ἴση μὲν ἦν ἡ βία τῶν ἀνδρῶν, ὁ δὲ ἅρπαξ ἐποίει τὸ ἴδιον* Latini inhibere dicunt, quod Græci *πρύμναν κρούεσθαι.* Veneti uulgari uocabulo *ziare* dicunt. Tullius in primo de Oratore. Vt concitato nauigio quum remiges inhibuerint, retinet tamen ipſa nauis motum & curſum ſuũ intermiſſo impetu pulſuq; remorũ. Idem XIII. ad Atticũ. Nunc ad rem ut redeam, inhibere illud tuum quod ualde mihi arriſerat, uementer diſplicet. Eſt enim uerbum totum nauticũ, quan

quam

quam id quidem ſciebam, ſed arbitrabar ſuſtineri remos, cum inhibere eſſent remiges iuſsi. Id non eſſe eiuſmodi, didici heri cũ ad uillam noſtram nauis appelleretur. nõ enim ſuſtinẽt, ſed alio modo remigant. Id ab ἐποχῆς remotiſsimum eſt. Quare facies ut ita ſit in libro quemadmodum fuit. Et poſtea ſubdit. Inhibitio autẽ remigum motum habet, & uehementiorem quidem remigationis nauem conuertentis ad puppim. Liuius in ſexto tertiæ decadis, Itaq; ex utraq; parte ſigno dato cum roſtris concurriſſent, neq; retro nauem inhiberent, nec dirimi ab ſe hoſtem paterentur, quam quis indeptus nauem erat, ferrea iniecta manu ita conſerebant ex propinquo pugnam, ut non miſsilibus tantũ, ſed gladijs etiã propè collato pede præliarentur. Liuius ſeptimo quartæ decad. Inde tumultu iniecto, cum diuellere ſe ab hoſte cupientes inhiberẽt Rhodij, fracta anchora & implicita remis, latus alterum deterſit, debilitate ea ipſa quæ icta cohæſerat nauim cepit. Diodorus in XX. αἱ μὲν παρέσυρον ἀλλήλων τοὺς ταρσοὺς, ὥστε πρὸς φυγὴν καὶ διωγμὸν ἀχρήστας γίνεσθαι, αἱ δὲ κατὰ πρώραν τοῖς ἐμβόλοις συῤῥάξασαι πρύμναν ἀνεκρούοντο πρὸς ἄλλην ἐμβολὴν, καὶ κατετραυμάτιζον ἀλλήλους οἱ ταύταις ἐφεστῶτες, ἅτε τοῦ σκόπου σύνεγγυς ἑκάστοις κειμένου. Id eſt, Aliæ inter ſe remos deterſerunt: ut ad fugam & ad hoſtes perſequendos inhabiles fierent. Aliæ autem obuerſis inter ſe proris, concurſu roſtris facto inhibebant, ut iterum impetum repetere poſſent. Quiq; in illis ſtabant milites, ſeſe mutuis uulneribus conficiebant. Qui hominibus ad proram imperat, ipſamq; regit, dicitur πρωράτης à Iulio Polluce, πρωρεὺς à Xenophõte Ἀναβάσεως quinto, οὐχ ὁρᾶτε, ἔφη, ὅτι καὶ νεύματος μόνου ἕνεκα, χαλεπαίνει μὲν πρωρεὺς τοῖς ἐν πρώρᾳ, χαλεπαίνει δὲ κυβερνήτης τοῖς ἐν πρύμνῃ; Num uidetis, ait, ipſum proræ rectorem hominibus qui in pro-

ra ſunt uel ob ſolum nutum ſuccenſere, gubernatorem etiam ijs qui ſunt in puppi. Qui ſocijs naualibus imperat, κελευστὴς dicitur ab eodem Polluce: τοίχαρχος, qui lateri: ἐσχαρεὺς, qui foco. Cũ igitur πρωράτης dicatur qui proram regit: fortaſſe apud Plutatchum in uita Cleomenis locus, ut opinor, corruptus, nec ab hominibus noſtræ ætatis (quod ſciam) ſatis intellectus, emaculandus eſt. Quoniam facete dictum gratiam amiſit, dum non intelligitur etiam ſi ab oratore arguto Demade prolatum ſit. Iubente enim quondam populo Athenienſi, ut triremes è naualibus producerentur, & ſocijs naualibus defenſoribusq́ complerentur: cum pecuniæ in publico eſſent nullæ: panis confectio, inquit Demades, uiri Athenienſes, eſt prior ipſa prora. Hoc eſt, etiam ſi prora ſit anterior & prior nauis pars, eſt tamen aliquid prius, nauticum ſcilicet panem conficere, ſtipendiumq́ militibus & remigibus præbere. φυράσαι enim & φυρᾶν, eſt ζυμοῦν καὶ ἀναμάσσειν τὰ ἄλευρα, ex quo φύραμα deducitur, id eſt, fermentum. eſt enim φύρασαι, maſſam farinæ ſubigere & miſcere, unde panis conficiatur, qui ἄρτος ναυτικὸς, id eſt, panis nauticus dicitur. Lucianus, καὶ ἄρτους ὀκτὼ ναυτικούς Plinius lib. XXII. cap. XXV. Vetus aut nauticus panis tuſus atq́ iterũ coctus ſiſtit aluum. Sed præſtiterit in lectorũ gratiã uerba Plutarchi aſcribere in Agidis & Cleomenis uita, Καὶ Δημάδης τὰς τριήρεις μὲν καθέλκειν καὶ πληροῦν ποτε τῶν ἀθηναίων κελευόντων, χρήματα δ' οὐκ ἐχόντων, πρότερον ἐστὶν ἔφη, τοῦ πρώρα τὸ φυράσαι. Locus corruptus, & legendum exiſtimo, τῆς πρώρας, non τοῦ πρώρα: ut ſic legendũ ſit, πρότερον ἐστὶν, ἔφη, τῆς πρώρας τὸ φυράσαι. Is qui Plutarchum uertit, cum elegantiã minimè aſſequeretur, frigidè nimis uertiſſe uidetur: cum adeas, & oderis hominis inſcitiam, qui tam belle dictum tam frigide reddide-

ſiderit:ſed ad alia properabat. Vir quidam mihi peramicus cũ illi hæc noſtra cõmunicarẽ,cenſuit legendũ in Plutarcho πρότερον δεῖ,ἔφη,τὸ τοῦ προραάτου φυρᾶσαι. Id eſt prius panis conficiendus proratæ eſt, ſed priora mihi magis placent, fortaſſe quia noſtra:tu lector iudicabis. Sunt & acroſtolia extremæ nauis partes, quæ facilè euellebantur cum collibitum fuerat:ut conſtat ex Diodoro Siculo XX, οἱ ῥόδιοι ταχέως τὰ μὲν ἀκροστόλια περιέσπασαν, ὕλην δὲ ξηρὰν καὶ δᾷδας ταῖς ναυσὶν ἐμβαλόντες ἐνέπρησαν. Id eſt, Rhodij celeriter acroſtolia detraxerunt,iniectisq; malleolis & teda in naues,eas ipſas cõcremarũt. Appianus in Mithridate, ὥστε καὶ τριήρη αὐτοῖς ἀνδράσι ἀναδησάμενον καὶ ἀκροστόλια πολλὰ καὶ σκῦλα ἐν τῷ λιμένα φέροντας ἐπανελθεῖν. Id eſt, Vt trireme cũ ipſis hominib. religata in portũ ſe receperint, multis onuſti ſpolijs.ipſisq; nauium acroſtolijs,quæ Latini roſtra, ut opinor, uocant, & ſi quæ ſimilia. Diodorus lib. XVIII. ubi de ſucceſſorib. Alexãdri μετὰ δὲ ταῦτα νικάνορος καταπλεύσαντος εἰς τὸν πειραιᾶ κεκοσμημένῳ στόλῳ τοῖς ἀπὸ τῆς νίκης ἀκροστολίοις. Idẽ in XX. αὐτὸς δὲ τὰς ἰδίας ναῦς κοσμήσας τοῖς ἀκροστολίοις καὶ ἄλλας ἐφελκόμενος τὸν πλοῦν ἐποιεῖτο. Quę ideo adſcribẽda curaui, ut lector ſcire poſſet,in more poſitũ apud antiquos ornari naues uictrices captiuarum acroſtolijs. Xenophon in ſexto ἑλληνικῶν, τὰς μὲν τριήρεις ἀκρωτηριασάμενος ἕλκων κατηγάγετο εἰς τὸν κερκυραίων λιμένα. ἀκρωτηριασάμενος dixit,id eſt, detractis acroſtolijs.

Antẽnæ etiã nomen uulgo retinẽt. Græci κεραίαν uocant. Aulus Hirtius in quarto, Hoſtis repente aduerſam ad ſe uenientẽ nauẽ antemnis ad mediũ malũ demiſsis,inſtructam propugnatoribus animaduertit. Quod ubi conſpexit celeriter uela ſubduci, demittiq; antennas iubet, & milites armari, & uexillo ſublato quo pugnandi dabat ſignum,quæ primæ naues ſubſequebantur, idem ut face-

faceret, ſignificabat. Latini antennarum extremas partes cornua uocant, propterea ꝙ opinor græci κεραίαν dixerint. Quod uel ex Vergilio in Tertio cōijcere licet, dum ait Cornua uelatarum obuertimus antennarum. Lucianus πλοίῳ. εἶτα ἐπὶ τὰς κεραίας ἄνω ἀσφαλῶς διαθέοντα τῶν κεροιάκων ἐπιλημμένον. Malus nauis à Græcis ἱστὸς dicitur. cuius partes diuerſis appellationibus diſtinctæ à Macrobio in quinto Saturnalium, in hæc uerba: Aſclepiades autem uir inter Græcos apprime doctus ac diligens, carcheſia à nauali re dicta exiſtimat. Ait enim, naualis mali partem inferiorem pternam uocari. At circa mediam ferme partem τράχηλον dici. Summam uero partē carcheſiū nominari: & inde diffundi in utrunq; ueli latus ea quæ cornua uocātur. Quis autem fuerit ille Aſclepiades, ſcies ex Athenæo lib. undecimo δειπνοσοφιστῶν, & ſimul ex ipſius uerbis apertius intelliges, quæ à Macrobio ſcripta ſunt. Quare ea ſubijcere nō grauabor, Ἀσκληπιάδης ὁ μυρλεανὸς κεκλῆσθαι φησὶ ἀπό τινος τῶν ἐν τῇ νηὶ κατασκευασμάτων. τοῦ γὰρ ἱστοῦ τὸ κατωτάτω πτέρνα καλεῖται, ᾗ ἐμπίπτει εἰς τὴν ληνόν. τὸ δ' οἷον εἰς μέσον, τράχηλος, τὸ δὲ πρὸς τῷ τέλει καρχήσιον. ἔχει δὲ τοῦτο κεραίας ἄνω συννευούσας ἐφ' ἑκάτερα τὰ μέρη. Iul. Pollux alijs uerbis ferè eadē, Καὶ τὸ μὲν ὑποδεχόμενον τὸν ἱστὸν ληνός. τὸ ἐναρμοττόμενον αὐτῷ πτέρνα, τὸ δὲ τελευταῖον τὸ πρὸς τῇ κεραίᾳ, ἠλακάτη καὶ θωράκιον καὶ καρχήσιον. Vt nō apud Macrobiū ſit legendū ueli, ſed mali: nec patera, ſed pterna: quæ cū ſciolus quiſpiam non caperet, uideretq; de uaſculis tractari, pateram pro pterna nobis appoſuit: uſqueadeò maculæ noſtrorum Latinorum non poſſunt ſine collatione Græcorū elui. Pollux ipſe ἠλακάτην & θωράκιον confundere uidetur, quæ dilucidius uidebis apud Athenæum in loco ſuprà citato. Nunc ad noſtros iureconſultos redeamus. Malum nauis eſſe partem Labeo

ait

ait, quem Græci *ἱστὸν* uocant. Artemonem aũt non eſſe partem nauis, Iabolenus in tractatu De uerb. ſign. prodidit. Eſt aũt artemon, uelum maius nauis: ut in Actis apoſtolorũ, ad calcem, *καὶ ἐπάραντες τὸν ἀρτέμονα τῇ πνεούσῃ κατεῖχον εἰς τὸν αἰγιαλόν.* Quem locum uir doctus pro antẽna interpretatus eſt, haud ſcio ꝗ recte. Etenim etiam nunc nomen Venetiis uulgò retinet, & *artimon* uocant. Iulius Pollux *ἀκάτιον* uocat. Plutarchus, *πῶς δεῖ τὸν νέον ποιημάτων ἀκούειν. πότερον οὖν τῶν νέων ὥσπερ τῶν Ἰθακησίων κηρῷ τινὶ τὰ ὦτα ἀτέγκτῳ καταπλάσσοντες ἀναγκάζωμεν αὐτοὺς τὸ Ἐπικούρειον ἀκάτιον ἀραμένους ποιητικὴν φεύγειν καὶ παρεξελαύνειν.* Idem, *κατ᾽ Ἐπικούρου. ταύτας μὲν δὴ τὰς τηλικαύτας καὶ τοσαύτας ἡδονὰς, ὥσπερ ἀγνώτους ἐκτρέποντες οὐδὲ καὶ ἀποστρέφοντες, οὐκ ἐῶσι γεύεσθαι τοὺς πλησιάσαντας αὐτοῖς, ἀλλὰ τοὺς μὲν ἐπαραμένους τὰ ἀκάτια φεύγειν ἀπ᾽ αὐτῶν κελεύουσιν.* id eſt, iubẽt illinc effugere paſſis maioribus uelis. Tullius alio loco Latinè dixit, Velis, ut ita dicam, remisq; fugiẽda: quod Græci dixêre, *ἐπαραμένους τὰ ἀκάτια φεύγειν.* Sic Latina cum Græcis coniungenda: quod hoc toto opere conati ſumus. Quid autẽ aſſequuti fuerimus, lector uiderit. Lucianus in Ioue tragœdo, *οὐκοῦν ἔφερεν ὑμᾶς τότε ὁ ἄνεμος ἐμπίπτων τῇ ὀθόνῃ καὶ ἐμπιπλὰς τὰ ἀκάτια μᾶλλον ἢ οἱ ἐρέττοντες, ἐκυβέρνα δ᾽ εἷς τις ἐφεστὼς καὶ ἔσωζε τὴν ναῦν.* Et alibi, *πῶς δεῖ ἱστορίαν συγγράφειν, λήσει γάρ ποτε ποιητικοῦ τινὸς ἀνέμου ἐπουριάσαντος τὰ ἀκάτια.* Quibus uerbis acatia pro maiore uelo accipiendũ putamus, etiã ſi uiri aliquot alioqui docti aliter interpretati ſint. Xenophon in VI *ἑλληνικῶν* diſcrimẽ facere uidet̃ inter *μεγάλα ἱστία* & *ἀκάτια*, quũ inquit de Iphicrate, opinor, *οὗτος μὲν γὰρ τὰ μεγάλα ἱστία αὐτοῦ κατέλιπεν ὡς ἐπὶ ναυμαχίαν πλέων, καὶ τοῖς ἀκατίοις δὲ, καὶ εἰ εὔφορον πνεῦμα εἴη, ὀλίγα ἐχρῆτο τῇ δὲ κώπῃ τὸν πλοῦν ποιούμενον.* Velis uſus primus mortaliũ Æolus dicit̃, & propterea deus uẽtorũ eſt habitus. Diodorus in V, *πρὸς δὲ τούτοις τὴν τῶν ἱστίων χρείαν τοῖς ναυτικοῖς:*

καὶ εἰσηγήσασθαι καὶ διδάξαι. ideſt,inſuper & uelorum uſum nautis introduxiſſe,rationeḿq; utendi docuiſſe. Græci uelum ὀθόνην dicunt,& ἱστίον, ut patet de ὀθόνῃ ex loco Luciani ſupra prolato. Appianus, φυλάσσοντες ἄνεμον ἐκ πόντου πολὺν πεπετασμένοις τοῖς ἱστίοις διέθεον, ἀδύνατον οὖσαν ἔτι τῶν τριήρων ὁλκάδας φερομένας ἱστίῳ καὶ πνεύματι διώκειν. Quib^9 uerbis clarius eſt, q̃ ut enarrari debeat, ἱστίον pro uelo à Græcis accipi. Minus aũt uelum dolo, Græcè δόλων dicitur. Liuius IIII Decadis libro VI, Iam fermè triginta in fronte erãt, quibus ut ęquaret læuũ cornu, dolonibus erectis altum petere intendit. Idem in eodẽ, Quòd ubi uidit Romanus, uela cõtrahit, malosq; inclinat, & ſimul armamenta componens opperitur inſequẽtes naues: iam fermè, &c. Et paulo pòſt, Sublatis dolonibus effuſe effugere contendit. Diodorus libro XV, ἡ γὰρ ναῦς φορᾶς πνεύματος ἐπιλαβομένη τῷ δόλωνι ἀρθέντος ἐξέφυγε τὸν κίνδυνον. Plutarchus in Tyberio, ὡς τι κἀκεῖνον οὐδενὸς ἀγνοοῦντος ὑποζώννυσθαι ξιφίδιον ληστρικὸν, ὃ δόλωνα καλοῦσι. Quib^9 Plutarchi uerbis, dolonem accipere debes pro teli genere, non pro uelo: ut ponitur à Iureconſulto in. l. ſi ex plagis. §. tabernarius, in tractatu Ad legem aquiliã. Velum quod à tergo eſt, ἐπίδρομος uocatur à Iulio Polluce. Nauis ab eodẽ Polluce Antigoni τριάρμενος dicitur, quæ trina uela haberet, trinosq; malos: quo uerbo utitur & Lucianus in Dialogo, qui πλοῖον uel εὐχαί inſcribitur, ὅς γὰρ ἐπὶ ἑνὸς πλοίου τουτουὶ δεσπότης ὢν προσήκουσιν βοώντων, εἰ πρὶν τι κτήσαιο πρὸς τοῦτο τριάρμενα πάντα καὶ ἀνώλεθρα, οὐδέ ὄψει δηλαδὴ τοὺς φίλους. Quum non ſatis ſcirem quid τριάρμενα ſignificaret, cõſului Commẽtarios Græcorũ, in quibus inueni quod ſubſcribam, ut inde lector coniecturam facere poſſit: ea ſunt huiuſmodi: ἄρμενα ἰδιωτικώτερον ὅμως δὲ οὐκ ἀλόγως τὰ ἱστία καλεῖν. Inde τριάρμενα dicta putaui, quæ tria uela haberent.

Idem

Idem Pollux dicit: Si erat conſtrata tectaq; nauis, inædi-ficabantur πύργουχοι, ideſt, tigna continentia turrim. Su-per quos duæ turriculæ dextra & ſiniſtra, quarũ mediũ erat κατάστρωμα, in quibus erant homines armati, quos propugnatores uocat Tullius VII in Verrẽ, Præclara claſſis in ſpeciem, ſed inops & infirma propter dimiſſio-nem propugnatorũ & remigum. Polybius in primo, ἐπ' αὐτὸ τὸ στόμα τοῦ λιμένος ἐποιεῖτο τὸν πλοῦν, ἔχων καθωπλισμένους, καὶ πρὸς μάχην ἑτοίμους τοὺς ἄνδρας ὑπὸ τῶν καταστρωμάτων. ideſt, in ipſis faucibus portus adnauigabat, habens armatos propugnatores paratosq; ad pugnam uiros, qui in cata-ſtromatis & foris erant. Quibus uerbis planũ fit milites armatos in prælio nauali ſolere certare & propugnare è cataſtromatis. In locũ quorũ utuntur hodie *des baleſtrieres*, ſic enim uocãt Veneti: non quod hæ ſint ea quæ καταστρώματα dicuntur, ſed eorũ uſum præſtant. Et fortaſſe non ine-ptè dixerimus cataſtromata, ea quæ uulgò dicuntur *gari-des*. Vela dare dicimus, & uela ducere, & uela facere, & uela pandere. Tullius II De oratore: Si ſe dant, & (ut antè dixi) ſua ſponte, quò impellimus, inclinãt atq; pro-pẽdent, accipio quod datur: & ad id unde flatus aliquis oſtẽditur, uela do. Inde apud Virgiliũ, Vela dabãt læti. A. Hirtius, Imprudẽtes uela in altũ dederunt, ac diu mul-tumq; iactati, tãdem multis pòſt diebus ſiti inopiaq; con-fecti, ad Cæſarẽ peruenerũt. Liuius in V tertię Decadis, Cum trigintaquinq; nauibus ex portu Syracuſano pro-fectus libero mari, uela in altũ dedit. Cæſar in II De bel-lo ciu. Interim aduentu longarũ nauiũ Curio pronũtiari onerariis nauibus iubet, quæ ſtabãt ad Vticam numero circiter cẽtum: ſe in hoſtium habiturũ loco, qui non eue-ſtigio ad caſtra Cornelia uela duxiſſet. Virgilius in V, Vela facit tamen, & plenis ſubit oſtia uelis.

Tullius Tuſculanarum quarto: Vtrum igitur mauis, ſtatim'ne nos uela facere, an quaſi è portu egredientes paululum remigare? Et paulo pòſt, Quærebam igitur utrum panderem uela orationis ſtatim, an eam ante paululum dialecticorũ remis propellerem. Liuius in quinto tertiæ Decadis, cuius prima claſſis petere altum uiſa eſt. Idem in ſexto tertiæ decadis: Aliæ in alto merſæ, aliæ ad incertos uentos hinc atq; illinc obliqua transferentes uela, in altum euectæ ſunt. Tullius in primo Tuſculanarũ, Quò utinã uelis paſſis prouehi liceat. Si enim reflantibus uentis reiiceremur, tamen eodem paulò tardius referamur, neceſſe eſt. Idem in III, Velis, ut ita dicã, remisq; fugienda. Et inde ueliuolantes naues dictæ apud M. Tulliũ, Et fera ueliuolantibus nauibus cõpleuit manus littora. Eſt autem in uelo ea pars quæ acutior & inferior ad nauis latus religatur, modoq; contrahitur, modò relaxatur, pes Latinis, Græcis πούς. λέγεται δὲ οὕτω τὸ σχοινίον τὸ κάτωθεν τοῦ ἱστίου. autore interprete Euripidis in Oreſte. Lucianus in dialogo ὑποσκηπτόντων, τότε ὑμεῖς ὑπ᾽ ἀγνοίας κελεύετε τὴν ὀθόνην στεῖλαι, ἢ ἐνδοῦναι ὀλίγον τοῦ ποδός. ideſt, tũc uos præ ignoratione iubetis uela contrahere, uel parum de pede relaxare. Plutarchus περὶ πολυφιλίας. οὐ γὰρ Εὐριπίδῃ πιστέον λέγοντι, χρῆν γὰρ μετρίαν εἰς ἀλλήλους φιλίαν θνατοὺς ἀντείνασθαι, καὶ μὴ πρὸς ἄκρον μυελὸν ψυχῆς, εὔλυτα δ᾽ εἶναι θέλγητρα φρενῶν, ἀνατάσασθαι καὶ ξυντεῖναι καθάπερ πόδα νεὼς ὑφιδιδόντα καὶ προσάγοντα ταῖς χρείαις τὴν φιλίαν. ideſt, neq; enim Euripidi credẽdũ dicẽti, nos mortales oportere mediocri amicitia eſſe contẽtos, nec ſinere eã penetrare ad animi medullã, intimosq; mẽtis receſſus: putareq; eã ueluti mentis oblectamentũ facilè dilui debere, adducereq; & remittere cum uelis ceu pedẽ nauis, aptando intendendoq; amicitiam pro uſus ratione. Idem Euripides in Oreſte pedis

meminit

meminit,eiuſdemq́ fere ſententiæ,dum ait, & ναῦς γὰρ ἐν-ταθεῖσα πρὸς βίαν ποδὶ ἔβλαψεν,ἔστη δ' αὖθις ἢν χαλᾷ πόδα. Ad quod alluſiſſe uidetur Tullius De amicitia,quũ ait: Partim fugiẽdas eſſe nimias amicitias,ne neceſſe ſit unũ ſollicitum eſſe pro pluribus:ſatis ſuperq́ eſſe ſibi ſuarum cuiq́ rerum curam. Alienis nimis implicari,nimis moleſtum eſſe:commodiſſimũ eſſe,q̃ laxiſſimas habenas habere amicitiæ,quas uel adducas quũ uelis uel remittas. Lucianus De ueris narrationib. ποδεῶνας uocat, & τοῦς χερσὶ τοὺς ποδεῶνας κατέχοντα. Reliqua adderem,ſed ſunt fœda magis q̃ ridicula:quod tamen de quadratis uelis intelligas:nam ſuperiora de uelo triangulari forma.

Tranſtra in naui ſunt ſedilia,in quibus erãt remiges: quod uel autore Virgilio probari poteſt,dum ait:
Conſidunt tranſtris,intentaq́ brachia remis
Intenti expectant ſignum,exultantiaq́ haurit
Corda pauor pulſans. Veneti *banchos* uocant.

Nec alienum fuerit de remis pauca ſubiicere. Remos Copæ inuenerunt,Plinio autore. Inde à Græcis dicti κώπαι. Lucianus, προσελαύνοντα ἐν ταῖς κώπαις. ideſt,remis accedentes. Inde κωπηλατεῖν quidam Latini remigare dicunt. Idem Lucianus De ueris narrationib. ἐφεξῆς ἐκωπηλάτουν κυπαρισσίοις αὐτοκλάδοις μεγάλαις & αὐτοκόμοις,ὡς πρὸς ἐρετμοῖς. Remus enim ἐρετμὸς à Græcis dicitur. Idem Lucianus,μέμψῃ ᾗ οὐδὲν ἢν εὔηρον καὶ καρτερόν μοι ἐρετμὸν δῶς μόνον. ideſt,nihil te pœnitebit,ſi modò mihi probum fortemq́ remũ præbueris. Ab eodem Luciano,molæ quaſi manubrium,κώπη dicitur,propterea q̃ tanq̃ remus agitatur in gyrum. Inde idẽ in Aſino,συνέζευγνυσί με τῇ κώπῃ τῆς μύλης. Remorũ aũt ordinẽ extremũ & ueluti remigiũ ταρσοὺς Græci uocant. Quod enim Latini remos detergere uel defringere dicunt,Græci ταρσοὺς θραύειν. & in iis Polybius

lybius in I, *ἀλλὰ καὶ τοὺς ταρσοὺς ἔθραυον αἱ νῆες ἀλλήλαις συρ*
ῥοῦσαι. Sed mutuo cõcurſu naues inter ſe remos defrin
gebant. Appianus De bellis ciuilib. *καὶ συνέτριψαν ἡ μὲν τὸ*
ἔμβολον τοῦ Μηνοδώρου νεὼς, ἡ δὲ τὸν ταρσὸν τοῦ Μενεκράτους. ideſt,
cõfregit illa quidem roſtrum nauis Menodori: altera au
tem remos Menecratis deterſit. Partẽ remi latiorẽ Græ
ci *πλάταν* uocãt: eſt enim *ταρσός*, id quod diximus, ut ui
des. Cæſar De bel. ciuili, lib. I, Aut remos tranſcurrẽtes
detergere ſi poſſent, contẽdebant. Liuius in VIII tertiæ
Decad. Alterius remos deterſit, cæterasq́ quas indepta
eſſet, mulctaſſet, &c. Idẽ VI quartæ, Et ut in numero im
pari duæ regiæ unam circũſiſtunt: & primũ ab utroq́ la
tere remos defringũt, deinde tranſcẽdunt armati. Idẽ in
VII quartæ, Sed momẽto tẽporis & nauium uirtus, &
uſus rei maritimæ terrorẽ omnẽ Rhodiis dẽpſit. Nam et
in altũ celeriter euectæ naues, locũ poſt ſe quoq́ ueniẽti
ad terrã dedere: & ſi qua concurrerat roſtro cũ hoſtiũ na
ui, aut prorã lacerabat, aut remos detergebat, aut libero
inter ordines diſcurſu præteruecta in puppim impetum
dabat. Diodorus in loco ſuprà citato, *παρασύρειν ταρσοὺς* di
xit, ut uidimus. Remiges ipſi *ἐρέται* & *αὐτερέται* dicuntur.
Thucydides in I, *ἐρέτας μισθῷ πείθοντες.* Et in III, *οἱ δ' αὐ*
τερέται πλεύσαντες τῶν νεῶν ἀφικνοῦνται. quo loco, *αὐτερέται* ſunt
remiges quidẽ, qui tamẽ quum opus erat, decertabãt &
propugnabãt, ut utrũq́ miniſteriũ præſtarent. Quapro
pter eoſdem & *μαχίμους* uocat in I idem Thucydides, *αὐ*
τερέται δ' ὅτι ἦσαν καὶ μάχιμοι πάντες. Et paulo pòſt, eoſdem
προσκώπους uocat. *περίνεως* aũt appellat otioſos ac liberos
uectores à remigandi labore, quum ait, *περίνεως δὲ οὐκ εἰ*
κὸς πολλοὺς ξυμπλεῖν ἔξω τῶν βασιλέων καὶ τῶν μάλιστα ἐν τέλει.
Remiges ipſos Liuius ſocios nauales uocat: Græci, *πλη*
ρώματα: Veneti, *la ciurma*. Diodorus in uigeſimo, *αἱ*

δ' ἄλλαι

δ' ἄλλαι ἐκβιαζομένων τῶν πληρωμάτων διεσώθησαν πρὸς τὸ ἀντιγόνου στρατόπεδον. ideſt, aliæ aũt contendentibus ſumma alacritate ipſis ſociis naualibus, ſe ad exercitũ Antigoni receperũt. Liuius libro primo tertię Decadis, Nam ut ſociis naualibus affatim inſtructam claſſem, ita inopẽ milite habebat. uide ut alios ponat pro ſociis naualib⁹, alios pro milite & propugnatoribus. Idem in ſexto tertię Decadis, Scripto deinde exercitu, de remigum ſupplemento agi cœptũ: in quam rem, cum neq; hominũ ſatis, nec ex quo pararẽtur, ſtipendiũq; acciperent, pecuniæ quicquam ea tempeſtate in publico eſſet: edixerũt conſules, ut priuati ex cenſu ordinibusq; ſicut antea remiges darent cum ſtipẽdio cibariisq; dierũ triginta. Et paulopoſt ſubdit, Nam unde cum pecunia in ærario non eſſet paraturos nauales ſocios? Quibus uerbis conſtat Liuium uocare nauales ſocios, quos ſuperioribus uerbis remiges dixerat. Idẽ Liuius in decimo quartæ Decadis, Nec rei naualis cura omiſſa, duumuiros in eam rem conſules creare iuſſi: per quos naues uiginti deductæ naualibus ſociis ciuium Romanorum, qui ſeruitutem ſeruiſſent complerentur, ingenui tantum ut his præeſſent. Et ſanè quum uerbo complerentur, utatur Liuius, ſatis indicat nauales ſocios eos eſſe, quos Græci πληρώματα dicunt. & ita uertimus in pleriſque locis ſuprà citatis. Hic noſtram ſententiam euertere uidetur Lucianus, qui De ueris narrationibus, aliter uidetur id uocabulum uſurpaſſe: ait enim, προσβαλόντων οὖν ἡμῖν ἀπὸ δύο πληρωμάτων ἐμάχοντο. Quo loco, πληρωμάτων non poteſt intelligi pro ſociis naualibus, ſed potius pro ipſis nauigiis inſtructis & armatis: ut uertendum ſit, Impetu in nos dato binis nos nauigiis armatis circũſiſtunt. Subdit enim ipſe Lucianus haud ita multo poſt: ἐπὶ δὲ ἦλθον ἦσαν ἱερατήσαντες

τόν

τες οἱ καρυοναῦται, ἅ τε ἦν πλείους, πέντε γὰρ εἶχον πληρώματα. id eſt, quinq; nauigia inſtructa armataq; habebãt, quũ illos duo tantũ habuiſſe dicat. Verũ nõ abſimile uero eſt, Lucianũ eo uocabulo abuſum, dũ certos autores, quos non habemus, ſibi imitãdos propoſuit. Auſim em̃ omni aſſeueratione affirmare, eam loquẽdi formulã, qua in illo uocabulo Lucianus uſus eſt, nõ extare in ullo eorũ qui uulgati ſunt, autorũ. Hoc fortaſſe quibuſdã nimis cõfidẽter dictũ uidebit̃. Sed ſi quis ſcripta Luciani ad normã Platonis & Demoſthenis uelit expendere, inueniat fortaſſe Lucianũ multa ſibi permiſiſſe: ut nihil cauſæ ſit, q̃obrem de noſtris hominibus cõqueri debeamus, ſi illorũ heroũ elegãtiã hactenus aſſequi nequerint. Viri ætatis noſtræ doctiſſimi nõ ſatis intellexerũt, ut mihi ꝑſuadeo, q̄d πληρώματα uellet, & in eo hallucinati ſunt; q̄ ſi aciẽ mẽtis & ingenij in eo intẽdere uoluiſſent, & non ad alia feſtinaſſent: facile (opinor) quæ dicimus, ipſi ſua ſponte animaduertiſſent. Sed nos quoq; in multis, ne dicã in omnibus, cęcutire ſolemus. Ecce tibi περὶ ἐπωτίδας q̄d dicã, nõ ſatis diſpicio. Coniicio tñ eſſe proræ partẽ eã, quę utrinq; ſtat ad latus roſtri: nec uideo Latinũ nomen habere, q̄d Græco reſpõdeat. Appianus De bellis ciuil. μετὰ δὲ αἱ νῆες αὐταὶ συνερρήγνυντο ἀλλήλαις, αἱ μὲν ἐς τὰ πλάγια, αἱ δὲ κατ' ἐπωτίδας, αἱ δ' ἐπ' ἐμβόλους. ideſt, poſtea & naues ipſæ concurrerũt inter ſe, alię ad obliqua, aliæ ad epotidas, alię uerò ad roſtra impetu facto. Idẽ in eodẽ, καὶ αὐτὸς κατὰ τὴν ἐπωτίδα ἐμπεσὼν κατέσεισε τὴν ναῦν. ideſt, impetuq; in illum facto, ad epotida nauẽ ipſam cõquaſſauit. De anchora nihil dicã: eſt em̃ omnibus nota: Græci ἄγκυραν uocãt. Ab anchora anchoralia dicta funes, quibus religata eſt anchora. Liuius decad. III. lib. II. Vixdũ omnes cõſcenderãt; quũ alij reſoluũt oras, aut anchorã uellũt; alij, ut ne q̄d teneat ancho-

anchoralia incidũt. Inde oram ſoluentibus dictũ à Quintiliano uulgatius, q̃ ut repeti debeat. Illud ſolùm adijciã ex Luciano, τὰ ἀπόγεια λύσασθαι dici, quod Latini oram ſoluere: uerba Luciani ſunt in Dialogo, qui ἑρμότιμος inſcribitur, οὐδὲ γὰρ ἀναστρέψαι ἔτι ἢ ἀνασωθῆναι ὀπίσω ῥάδιον, ἣν ἅπαξ ἐμβῇ τῷ πλέοντι τὶς αὐτῷ τὰ ἀπόγεια λυσάμενος. ideſt, ubi ſemel oram ſoluerit. Quum aũt anchorę iactæ erant procul à portu, naues dicebantur in ſalo eſſe: Græci dicunt ἀποσαλεύειν: ut eſt apud Diodorum in XX. διόπερ ἠναγκάζοντο τὰς ἀγκύρας ἀφέντες, ὡς ἂν ἐν δυσὶ σταδίοις ἀπὸ τῆς γῆς ἀποσαλεύειν, ἅμα πολλοῖς περιεχόμενοι δεινοῖς. τοῦ μὲν γὰρ κλύδωνος ἐγειρομένου τραχύτερον ἐκινδύνευον αὐτανδρα τὰ σκάφη συγκλυσθῆναι. Thucydides, ἢ ἀποσαλεύσας ἡμέραν ἢ νύκτα ὑπὲρ τοῦ στρατοπέδου, ὕστερον ἀφικνεῖται εἰς ἔφεσον. Quod ἀποσαλεύειν dixit Diodorus, A. Hirtius in quinto, in ſalo & in anchoris commorari protulit, in hæc uerba: Atq; in ſalo & in anchoris ea nocte cõmoratus, prima luce Adrumetum accedit. Idem in VI, Item complures nando ad naues quæ in ſalo fuerunt, ſe recipiunt. Cæſar in III Bellorum ciu. ſalum pro iactatione accipere uidetur: Tirones enim multitudine nauiũ perterriti, & ſalo nauſeaq; confecti. Et paulo pòſt: At ueteranæ legionis milites, itẽ conflictati & tẽpeſtatis & ſentinæ uitiis, non ex priſtina uirtute remittendũ aliquid putauerunt. Quod ſuprà in ſalo dixit, poſterioribus uerbis enarrat, dum ait, Et tempeſtatis & ſentinæ uitiis: ut mediocriter eruditus facilè colliget. Polybius in primo, σάλους pro eo quod uulgò *ſpiagia* Itali dicũt, poſuiſſe uidetur, ideſt locum minimè portuoſum: ſed in quo naues in ſalo eſſe & commorari queant, καθώρμισαν πρὸς τὸ πολισμάτιον τὸ ὑπ᾽ αὐτῶν ταττομένων, ἀλίμενον μὲν, σάλους δὲ ἔχον ἢ προσβολὰς περικλειούσας ἐκ τῆς γῆς εὐφυεῖς, οὗ ποιησάμενοι τὴν ἀπόβασιν, &c. Applicuerũt ad oppidulum

 quoddam

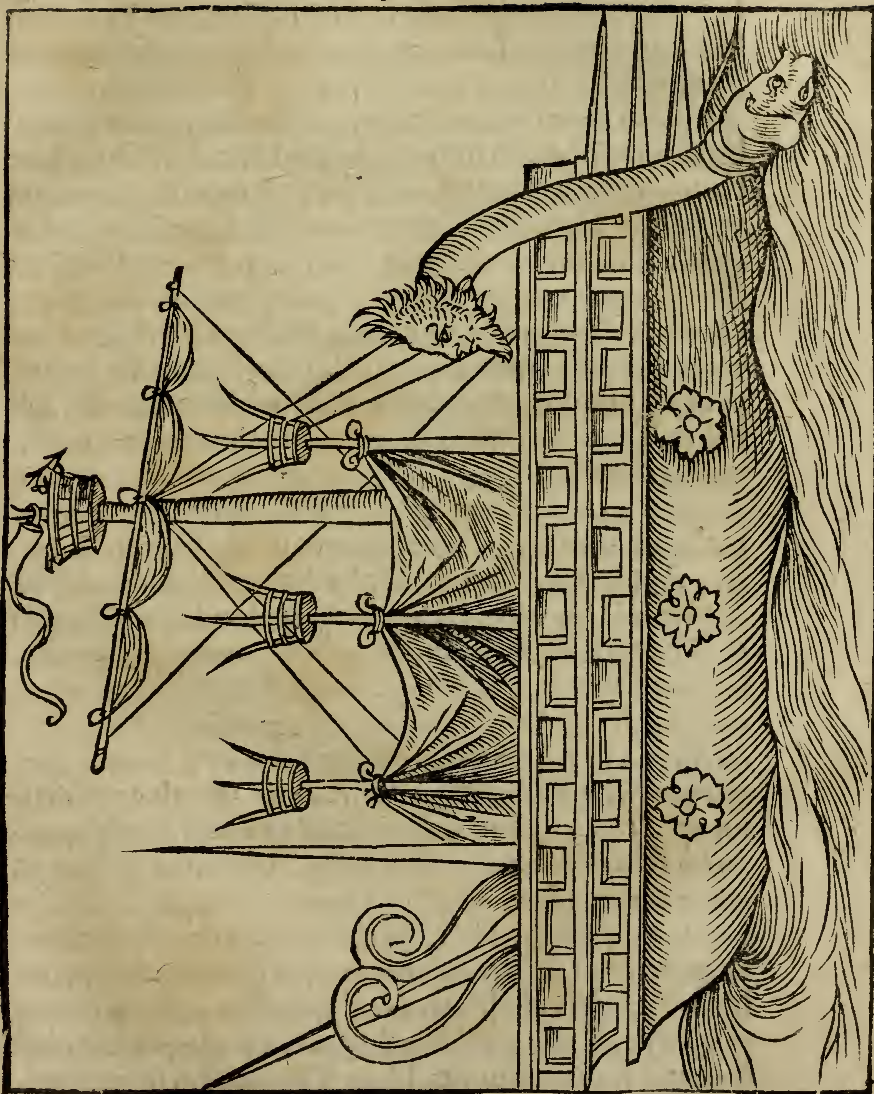
quoddam,quod ſub ditione eorum erat importuoſum quidem:ſed quod haberet promontoria, quæ aliqua ex parte prominentia eas ſtationes continerent & comple ctèrentur;quò deſceſſione facta,&c. Vide qualiter uerte/ rit Sipontinus,& fortaſſe noſtra non contemnes. Erat & nauis παράσημον,cuius meminit Plutarchus in Sympo ſio:quod quid ſit,collegimus ipſi ex Luciano in Dialogo quod πλοῖον ἢ εὐχαί inſcribitur,& ſuprà citauimus,dum ait, ὡς δὲ ἡ πρύμνη μὲν ἐπανέστηκεν ἠρέμα καμπύλη χρυσοῦν χηνί/ σκον ἐπικείμενον. καταντικρὺ δὲ ἀνάλογον ἡ πρῶρα ὑπερβέβηκεν ἐς τὸ πρόσω ἀπομηκυνομένη, τὴν ἐπώνυμον τῆς νεὼς θεὸν ἔχουσα τὴν ἴσιν ἑκατέρωθεν. ideſt,ut uerò ipſa puppis ſenſim aſſurgit inflexa aureo anſerculo ornata:e regione autem propor tiõe prora prominet in longũ producta,habẽsq; utrinq; ſignum Iſidis deæ,quæ cognomẽtum naui indidit.Quo loco,exiſtimo Iſim deã eſſe παράσημον nauis,ideſt inſigne illud proræ impoſitũ,à quo nauis ipſa cognomentũ ſor/ tita eſt.Quod & ipſum cõiicere eſt ex Plutarcho in Sym poſio,his uerbis, οὐ μὴν ἀλλ' ἐκεῖνο ὁ γοργίας ἔφη πυθόμενος τοῦ τε ναυκλήρου τοὔνομα, καὶ τοῦ κυβερνήτου, καὶ τῆς νεὼς τὸ παράσημον ἐκ/ πέμψαι πλοῖα, καὶ στρατιώτας τὰς κατάρσεις παραφυλάξοντας. In/ de fortaſſe aliquæ naues dicebãtur κριοί, ideſt arietes, καὶ τράγοι,ideſt hirci:quòd id genus animaliũ haberent tanq; παράσημον. nec abſimile uero eſt,centaurum piſtrimq;,& cuncta id genus,ea ratione dicta prolataq; à Virgilio in quinto,in uerſiculis ſuprà relatis.Quod nos anſerculum uertimus,intellige formam anſerculi effictã ad puppis ornamentum, ut uidimus in antiquis nauibus depictis: quas adſcribẽdas curauimus in lectorum gratiam.Lucia nus in Veris narrationib. ὅτε γὰρ ἐν τῇ πρύμνῃ χηνίσκος ἄφνω ἐπτερύξατο καὶ ἀνεβόησε. ideſt,anſerculus em̃ qui ad puppim erat,repente alas premere cœpit,& clangorem fundere.

χηνίσκος, ſiue anſerculus, hac in naue ex antiquo marmore deſūpta, fiebat ferè hoc pacto,

De manibus ferreis coruiſq; & harpagine nihil in præſentia dicere neceſſe. ea enim potius quis numerarit in machinationibus ad præliandum, quàm in nauis inſtrumento. Quòd ſiquis de iis etiã audire cupiat, eum reiiciam ad Appianum Alexandrinum: qui in quinto Bellorum ciuilium ſic ait, καὶ κόρακας ἢ χεῖρας σιδηρᾶς εὐκολώτερον ἐπερρίπτουν. Quo uero tempore à Romanis κόραξ inuentus fuerit, uidebis apud Polybium in primo. ἅρπαγα etiam ab Agrippa excogitatum refert Appianus in eodem libro. Cæſar etiam in primo De bello ciuili, manus ferreæ meminit, dum ait, Atque iniecta manu ferrea, & retenta utraque naue, diuerſi pugnabant, atq; in hoſtium naues tranſcendebant. Hactenus Cæſar. qui etiam in primo Bellorum ciuilium harpagonum meminit, dum ait, Ii manus ferreas atque harpagones parauerant. Vt ipſe Agrippa id machinationis genus excogitaſſe non uideatur: quod ſi Plinio credimus, Anacharſis harpagones inuenit.

Nauis captiua,

Naues ipſæ ab hoſtibus captæ, captiuæ dicebãtur: ut legimus in ſecundo Bellorum ciuilium apud Cęſarem: Nam ad eas quæ factæ fuerant Arelate per Cæſarẽ, captiuę Maſſilienſium acceſſerant ſex. A. Hirtius in IIII, Vt uel claſſe dimicare poſſet, adiunctis captiuis nauibus ſociorũ. Liuius in tertio tertiæ Decadis: Dum hæc Romani parãt aguntq́; , ad Philippũ captiua nauis, una ex iis quæ Romã miſſæ erant, excuſſa, fugit. Græci αἰχμαλώτους dicunt, ut uidimus apud Xenophontẽ in ſecundo ἑλληνικῶν. ἀπάγων τά τε τῶν αἰχμαλώτων νεῶν ἀκρωτήρια, καὶ τὰς ἐκ τοῦ πειραιῶς τριήρεις πλὴν δώδεκα. Quo loco, ἀκρωτήρια poſuit, ea quæ ἀκροστόλια ſuprà diximus. Et quũ naues captiuæ dicantur, meritò poſtliminium habent. Tullius in Topicis: Poſtliminio redeunt hæc: homo, nauis, mulus clitellarius, equus, equa quę fræna recipere ſolet. Vt non ab re à Iurecõſulto, de poſtliminio nauium hic tractetur. Claſſem, Veneti *armatam* uocãt: Græci, τὸ ναυτικόν. Appianus in quinto De bellis ciuilibus, ἐπενόει δὲ ὑπὲρ θάλασσαν ἐλθὼν ἐμπρῆσαι τὸ τιτίου ναυτικόν. ideſt, claſſem Titii. Thucydides in ſecundo, τούτων ναυτικὸν παρείχοντο κορίνθιοι. alibi uocat, νηΐτην στρατόν: quaſi dicas, naualem exercitum. In II, ἢν μὴ οἱ πολέμιοι νηΐτῃ στρατῷ ἐπιπλέωσι τῇ πόλει. Et in IIII, ὥστε οὐκ εἰκὸς νηΐτῃ γε αὐτῶν τῷ ἐν νισαίᾳ στρατῷ ἴσον πλῆθος ἐφ᾽ ὑμᾶς ἀποστεῖλαι. Alibi, στόλος ab eodẽ dicitur in VI, ὀλίγοι γὰρ δὴ στόλοι μεγάλοι ἢ ἑλλήνων ἢ βαρβάρων πολὺ ἀπὸ τῆς ἑαυτοῦ ἀπάραντες κατόρθωσαν. Appianus, ἔνθα αὐτῷ νεῶν στόλος ἦν, καὶ παρῆλθεν ἐς τὰ νεώρια λαθὼν, ὥς τις ἰδιώτης φορείῳ κομιζόμενος. ideſt, ubi claſſis illius erat, & in naualia penetrauit, lectica delatus tanquã priuatus quiſpiam. Idem De bellis ciuilibus, ἠοῦς δὲ ἀρχομένης οἱ μὲν τὸν κόλπον ἐν χρῷ παρὰ τὴν γῆν αὐτὴν μηνοειδεῖ στόλῳ περιέπλεον. ideſt, claſſe lunari forma diſpoſita. Idem Thucydides in ſeptimo,

στρατιὰν

ϛρατίαν ναυτικὴν uocat, ϛρατίαν δ' ἄλλην ἐψηφίσαντο πέμπειν ἐς ναυτικὴν ἐς πεζικήν. ἐπίνειον autem ἐστὶ πόλισμα παραθαλάσσιον, ἔνθα τὰ νεώρια τῶν πόλεων erant: ut Pireus Atheniensium, Niſæa Megarenſium, Cyllene Eleorum: ut eſt apud Thucydidem in primo, ἐς κυλλήνην τὸ ἠλείων ἐπίνειον ἐνέπρησαν. Nec auſim affirmare id Latinum nomen habere. Naualia enim ſunt ea, quæ à Græcis νεώρια dicuntur. Tullius Offic. Muri, naualia, portus, aquarum ductus. Thucydides in III, νεώριόν τε προσκατεσκευάζοντο ἐς ἤρξαντο κατὰ θερμοπύλας κατ' αὐτὸ τὸ στενόν, ὅπως εὐφύλακτα αὐτοῖς εἴη. Veneti habent ſuum nauale, quod *arſenale* uocant, totius orbis pulcherrimum, in quo νεωσοῖκοι ſunt circiter ſexaginta, ideſt nauiũ tecta: in quibus triremes reliquæq; naues longæ ædificantur à fabris naualibus, quibus ibi perpetuò ſtipẽdia de publico procedunt. Sunt autem νεωσοῖκοι capaces ſinguli triremis unius, uniusq; biremis, & fabrorum naualiũ, qui eas commodè, uel ἐκ δρυόχων ædificẽt, uel cõquaſſatas reficiant: in quo eſt & priuatum tectum thalamegi totius ſenatus Venetorum capàcis: opus ſanè quod cum antiquis regũ Ægypti nauibus thalamegisq; poſſit contendere: *bucentaurum* appellant. de quibus thalamegis potui multa adiicere, ſed non eſt uiſum operæpretium: feſtinamus enim ad ea quæ διδασκαλικά uidẽtur. Νεωσοίκου meminit Thucydides in VII, ὅτι ναῦς ἐν τοῖς νεωσοίκοις ἄλλας ὁμοίας ταῖσδε ὑπελίπετε. Lucianus ἀνάχαρσις. πόλιν γὰρ ἡμεῖς οὐ τὰ οἰκοδομήματα ἡγούμεθα εἶναι, οἷον τείχη ἐς ἱερὰ καὶ νεωσοίκους. Strabo libro XIIII, τριηρικὸν uocat, nauale ad triremes recipiendas, ὧν τὸ ἕτερον κλειστὸν τριηρικὸν καὶ ναύσταθμον ναυσὶ εἴκοσι. Quibus uerbis intelligas, ναύσταθμον eſſe maiorũ nauium capacem, τριηρικὸν aũt longarum. Naues à patria cognomentũ ſortiunt̃, ut μεγαρίδες, ἀμπρακιώτιδες, ἑρμιονίδες, χῖαι, λευκάδιαι, λακωνικαί, ἰταλιώτιδες, σικελικαί,

συρα-

συρακούσιαι, φοίνισσαι, μιλησία, ἀναιίτης, θουρία. Quorum omnium exempla extant apud Thucydidem in diuerſis locis. Sic & σάμαινα dicta, quòd primùm in Samo inſula iuſſu Polycratis regis ædificata ſit: quæ, cuius formę fuerit, diſcas ex Plutarcho in uita Periclis, ἡ δὲ σάμαινα ναῦς ἐστὶν ὑπόπρωρος μὲν τὸ σίμωμα, κοιλοτέρα δὲ καὶ γαστροειδὴς, ὥστε καὶ ποντοπορεῖν καὶ ταχυναυτεῖν. οὕτω δὲ ὠνομάσθη διὰ τὸ πρῶτον ἐν σάμῳ φανῆναι πολυκράτους τυράννου κατασκευάσαντος. Athenæus libro duodecimo, paucis eadem retuliſſe uidetur: ait enim, πρῶτος δὲ ὁ πολυκράτης, καὶ ναῦς πήξας ἀπὸ τῆς πατρίδος σαμίας ἐκάλεσε. Quo loco non σαμίας, ſed ex Plutarcho potius σαμαίνας legendum exiſtimo. Tu lector iudicabis, uigiliasq; noſtras boni conſules, aut ipſe meliora proferes. Et phaſeli, fortaſſe à Phaſelide loco. A miniſterio & officio quod præſtant, dicuntur προφυλακίδες, στρατιωτίδες, λεπτὰ πλοῖα, ὑπηρετικά, φρυρίδες, φρουροῦσαι, ἀργυρολόγοι, πρόπλοι. Aliæ à curſu ipſo uel ſtatione μετέωροι, πλώιμοι, ἐφορμοῦσαι, ἐξαίρετοι, οὐδὲν στέγουσαι, ταχεῖαι, κοῦφαι, πελάγιαι, αἱ ἄριστα πλέουσαι, ἀντίπρωροι, δελφινοφόροι ὁλκάδες. ναῦν etiam μυριοφόρον dicit Thucydides in VII. Στράβων ιζ, βάθος δὲ ὅσον ἀρκεῖ μυριοφόρῳ νηί. Dicitur & nauis δελφινοφόρος, & apud Thucydidem δελφινοφόροι ὁλκάδες. Dicimus etiam αὐτάνδρους ναῦς, καὶ αὐτοφόρτους ὁλκάδας. id eſt, quæ cum ipſis hominibus, & cũ onere ſuo captæ uel depreſſæ ſunt. Diodorus libro decimonono, τῶν δὲ νεῶν πλείους αὐτάνδρους εἷλε. Cæſar in primo De bello ciuili, nos docuit quomodo id Latinè dicebat̃, in hæc uerba: Itaq; dum locus cominus pugnandi daret̃, æquo animo ſingulas binis nauibus obiiciebāt: atq; iniecta manu ferrea, & retēta utraq; naue diuerſi pugnabāt, atq; in hoſtiũ naues tranſcendebant: & magno numero Albicorum & paſtorum interfecto, partem nauiũ deprimunt; nōnullas cum hominibus

hominibus capiunt: reliquas in portũ cõpellunt. Idem in tertio aliter ꝓtulit dũ ait, Ex his quadriremẽ cũ remigib. defenſoribusq; ſuis ceperũt. id eſt, αὐτανδρον, uel σὺν τῷ πληρώματι. Diodorus in XVIII. dixit Græce eadẽ ferè ratione qua Cæſar, Ἐνίκα ὁ Κλεῖτος, καὶ κατέδυσε μὲν τῶν ἐναντίων ναῦς ἑπτακαίδεκα, εἷλε δὲ σὺν αὐτοῖς ἀνδράσιν οὐκ ἐλάττω τῶν τετταράκοντα. i. Vicit Clitus, & hoſtiũ naues X. & VII depreſsit: circiter aũt XL. cũ ipſis hominib. cepit. Idẽ Diodorus nõ lõge poſt uerba ſupra ſcripta αὐτάνδρων uſurpat, οὗτοι μὲν ἐπιπεσόντες ἄφνω τοῖς πολεμίοις τεθορυβημένοις εὐθὺς κατὰ τῶν πρώτων ἐπίπλουν ἐρρίψαντο, καὶ τὰς μὲν τοῖς ἐμβόλοις τύπτοντες ἀνέρριπτον, ὧν δὲ τοὺς ταρσοὺς περιέσυρον, ὧν δὲ αὐτάνδρων παραδιδομένων ἀκινδύνως ἐκυρίευον, τέλος δὲ πλὴν μιᾶς τῆς ναυαρχίδος τῶν λοιπῶν πασῶν αὐτάνδρων ἐκυρίευσαν. Et paulo poſt, καὶ καταναυμαχήσας αὐτάνδρων τῶν σκαφῶν ἐκυρίευσε. Idẽ in XX. τῶν δὲ μακρῶν αὔτανδροι μὲν ἐλήφθησαν μ. διεφθάρησαν δὲ περὶ π. ἃς πλήρεις οὔσας θαλάττης κατήγαγον οἱ κρατήσαντες εἰς τὸ πρὸς τῇ πόλει στρατοπεδείαν. αὔτανδροι. i. naues cũ hominib. ut dixit Cęſar. ἁμάξας αὐτάνδρους dixit Lucianus in τόξαρι, καὶ τὰς ἁμάξας κατελάμβανον αὐτάνδρους τὰς πλείστας ἁλισκομένας, id eſt, carucas cũ hominib. captas. Xenophõ in primo παιδείας diſſolute dixit, πολλοὺς γὰρ αὐτοῖς ἵπποις κατακρημνισθῆναι. Et in III. ἐστεφανωμένους καὶ σπονδὰς πεποιημένους ἥκειν εἰς τὰς τάξεις αὐτοῖς στεφάνοις. id eſt, cũ corollis, ut σὺν ſubaudit. Id eſt cũ ipſis corollis. Plutarchus αὐτοφόρτους ὁλκάδας dixit, id eſt, onerarias cũ mercibus impoſitis & cũ earũ onere. Eius uerba ſunt in Aemilij uita, εἴκοσι μὲν αὐτοφόρτους ὁλκάδας ἐχειρώσατο. idẽ περὶ εὐθυμίας, de Zenone his uerbis. Ζήνωνι τῷ κιτιεῖ μία ναῦς περιῆν φορτηγὸς, πυθόμενος δὲ ταύτην αὐτόφορτον ἀπολωλέναι συγκλυσθεῖσαν, εὖγε εἶπεν ὦ τύχη ποιεῖς, εἰς τὸν τρίβωνα καὶ τὴν στοὰν συνελαύνουσα ἡμᾶς. Zenoni Citieo unica nauis oneraria reliqua erat, quã cũ audiſſet interiſſe demerſam cũ ipſo onere & mercib. Re

s cte, dixit

cte, dixit, atq; ordine ὦ fortuna facis: quæ nos ad palliũ & porticũ Stoicorũ cõtrudis. Quòd aũt Cęſ. uerbo Depreſſit uſus eſt, Gręci κατέδυσαν dixerũt, ut uidimus. Inde à M. Tullio depreſſa claſsis dicta in II. de diuinatione, Si enĩ fatũ fuit claſſes P. R. bello punico primo, alterã naufragio alterã à pœnis depreſſam interire. Idẽ pro Archia poeta, Noſtra ſemper feretur, & prædicabitur L. Lucullo dimicãte cũ interfectis ducib. depreſſa hoſtiũ claſsis, & incredibilis apud Tenedũ pugna illa naualis. Noſtra ſunt trophæa, noſtra monimẽta, noſtri triũphi. Deſcẽdere ad naues dixit Tullius: cũ tamen cõſcendere nauẽ dicamus eo dẽ autore. Tullius in IIII. Acad. quęſt. ad calcẽ, Nos ad nauiculas noſtras deſcendimus. Nõ q dicendũ ſit deſcendere in nauẽ, ſed ad litus & locũ in quo ſtabãt nauiculæ, ut conſcenderẽt. quin cõſcendere nauẽ dicimus. Quid enim cõſcendens nauẽ ſapiens nũ cõprehenſum animo habet, atq; perceptũ ſe ex ſentẽtia nauigaturũ? Quî poteſt? Sed ſi iã ex hoc loco proficiſcat Puteolos ſtadia triginta, probo nauigio, bono gubernatore, ac tranquillitate: probabile uideatur ſe illuc uẽturũ eſſe ſaluũ. Idẽ in I. de diuinatione, Vnũ de Simonide, qui cũ ignotũ quendã proiectũ mortuũ uidiſſet, eumq; humauiſſet, haberetq; in animo nauẽ cõſcẽdere: moneri uiſus eſt, ne id faceret, ab eo quẽ ſepultura affecerat. Quin & cõſcendere ſimpliciter dicimus: Tu uelim q primũ conſcendas, ad meq; uenias: apud Tulliũ ad Q. fratrẽ. Conſcendere Gręci ἐμβῆναι dicunt. Plutarchus περὶ τῶν ἐκλελοιπότων χρηστηρίων, ὅτος ἔφη ποτὲ πλέων εἰς ἰταλίαν ἐμβῆναι νεὼς ἐμπορικὰ χρήματα καὶ συχνοὺς ἐμβάτας ἀγούσης. Sed hæc grãmaticorũ ſunt: neq; ſatis digna in quib. diutius immoremur. Illa profecto obſcuriora, quę fortaſſe uigilãs lector à nobis deſyderabit: q ſint θρανῖται: qui ζυγῖται: qui θαλάμακες apud Ariſt. in Ranis, dũ ait, καὶ καταπαρδεῖν εἰς τὸ στόμα τῷ θαλάμακι. Qui ab Appiano

no θαλαμίαι appellantur, ab alijs θαλαμῖται. Quòd ſi Græcorum Commentarios ſequi uoluerimus: id tamen non erit expeditum. ita enim declarant, ut multo obſcuriora ea ipſa reddere uideantur. Et, quod magis mirabere, pugnantia nobis in ijs explicandis proponunt. Enarrator enim Ariſtoph. in loco ſupra citato, ait fuiſſe tres ordines remigum: ut qui in inferiore parte nauis eſſent, θαλαμῖται dicerentur: qui in medio, ζυγῖται: qui in ſuperiore parte, θρανῖται appellarentur. Qui θρανῖται, quoniã remos longiores trahebant, grauioreq́ labore uexabantur, eo à τριηράρχους pręter ſtipendium publicum donatiuum conſequebantur. Quod ex VI. Thucydidis probari poteſt, dum ait, τῶν τριηράρχων ἐπιφορὰς πρὸς τῷ ἐκ δημοσίου μισθῷ διδόντων τοῖς θρανίταις τῶν ναυτῶν. Stipendium autem publicum erat drachma in dies ſingulos: quæ æſtimatur quatuor ſolidis noſtris turonenſibus. Voluntarijs enim remigibus, ut hodieq́ Veneti, non compeditis utebantur. Lucianus tamen περὶ τοῦ ἠλέκτρου, remigis mercedem ad duos obolos, id eſt, drachmæ tertiam ſtatuiſſe uidetur, ait, οἴει ἡμᾶς δυοῖν ὀβολοῖν ἕνεκα ὀρέττειν ἂν ἢ ἕλκειν τὰ πλοῖα πρὸς ἐναντίον τὸ ὕδωρ. Xenophon in primo ἑλληνικῶν τριώβολον poſuit his uerbis, εἶπεν ὅτι εἰ πρὸς τὸν μισθὸν ἑκάστῳ ναύτῃ ὀβολὸν προσθείης, ἐκ δὲ τούτου τέτταρες ὀβολοὶ ἦν ὁ μισθὸς, πρότερον δὲ τριώβολον. Sed locus Luciani intelligendus de ijs qui Pado flumine lintres, & alias fluuiatiles nauiculas, atq́ etiam piſcatorias ducebant quæſtus cauſa, non de remigibus triremium aut etiam maiorum. Sed ut ad propoſitum reuertamur: ſi rationem habere uoluerimus eius formæ nauis, quam ſupra ubi triremis mentio facta eſt, depingendam curauimus, eamq́ ſequi, dicemus in illa inferiorem ordinem, & qui aquæ uicinior, eſſe thalamitarum, medium zygitarum, ſuperiorem thranitarũ. Sed ſi hoc uerũ eſſet, deeſſent nobis nomina in quadriremibus

& maiorib. nauib. Qui enim erũt zygitæ in XL. ordinũ naue Ptolemæi regis? Qui thalamitæ? Præterea qui fieri poteſt, ut uel decẽ tabulatorũ, ne dicã XL. nauis in mari nauiget, & tabulata ipſa ſupra aquã extẽt, & nõ pluribus partib. aqua demergantᷣ? Pauſanias in Atticis miraculi loco refert nauigiũ Deli fuiſſe, qđ à cataſtromate ad aquã nouẽ remiges haberet: nullũq; ad ſuã ætatẽ illud magnitudine ſuperaſſe. uerũ pręſtiterit ipſius Pauſaniæ uerba adſcribere: quę, ut ingenue fatear, nõ ſatis nobis intelliguntur: ſed ſic habẽt, niſi ſi corruptus ſit codex, τὸ δὲ ἐν Δήλῳ πλοῖον οὐδένα πω νικήσαντα οἶδα, καθῆκον ἐς ἐννέα ἐρέτας ἀπὸ τῶν καταστρωμάτων. Vndeciremẽ tamen Demetrij legerat, opinor, Pauſanias. Quare ordines remorũ nõ poſſunt ſic intelligi, ut diximus ex enarratore Ariſtoph. cũ ea ratiõe multa nauigia ordine remorũ illud qđ in Delo erat, multis partib. ſuperarint. Fuere eñ (ut ſupra docuimus, nec Pauſanias ignorare potuit) X. XI. XII. XV. XL. remorũ ordines. Excogitãda ergo nobis alia ratio, quã ab ipſo enarratore Ariſtoph. hauriemus: nec tamẽ fuiſſe eũdẽ exiſtimandũ eſt, cũ ſecũ ex diametro pugnet. Subdit eñ quod magis ſit nobis uériſimile, θρανίτης οὖν ὁ πρὸς τὴν πρύμναν, ζυγίτης ὁ μέσος, θαλαμίτης ὁ πρὸς πρῷραν. Thranites igitᷣ eſt is qui ad puppim remigat, zygites qui in media naui, thalamites qui ad prorã. Vt nauis ipſa per longitudinem in tres partes diuidẽda ſit: & qui remiges ſunt in prima parte ad prorã, uocentur thalamitæ: qui in medio ſupra arborem, zygitæ: qui in tertia ad puppim, thranitæ dicãtur. itaq; fiet ut etiã in τεσσαρακοντήρει & infra uel ſupra eã magnitudinẽ nauis triplex remigũ ordo per longitudinẽ inueniatᷣ. Et ſic intelligemus q̊d ſcriptũ eſt ab Appiano in lib. poſtremo bellorũ ciuil. καὶ τῶν ἐρετῶν οἱ μὲν θαλάμιοι πάντες ἀπελήφθησαν, οἱ δ' ἕτεροι τὸ κατάστρωμα ἀναρρήξαντες διεξενήχοντο. Ex remigibus thalamitę ad unũ omnes

exceptio

excepti ſunt, alij uerò direptis fororum tabulis adiuti, ad ſuos enatarunt; quo loco θαλάμιοι fortaſſe legendum. Iulius enim Pollux eo uocabulo utitur, his uerbis: καλοῦνται δ' ἂν καὶ θάλαμος οὗ οἱ θαλάμιοι ἐρέττουσι, τὰ δὲ μέσα τῆς νεὼς ζυγὰ, οὗ οἱ ζύγιοι κάθηνται. τὸ δὲ περὶ κατάστρωμα θρᾶνος, οὗ οἱ θρανῖται, ut ea ratione quã ſuprà diximus nauis per lõgitudinẽ in tres partes diuidatur. Mouet iterum quæſtionẽ quod ex Polybio ſuprà retulimus: δοῦσα πληγὴν βιαίαν κατὰ μέσον τὸ κύτος ὑπὸ τὸν θρανίτην σκαλμόν. ut thranites in medio collocatus uideatur: & ita ipſi in uertendo intellexiſſe uidemur, & fortaſſe ὑπὸ τὸν, &c. uertendũ fuit infra thraniticũ ſcalmum, non autẽ ſic, ut uertimus: alioqui pugnant iſta cum ijs quæ ex Iulio Polluce diximus. Zygitæ enim in media naue ſunt nõ thranitæ. Sic ſub ea, id eſt poſt ea Latini dixere. Nec tamẽ uerebor ingenuè fateri mihi adhuc nõ liquere, an hæc noſtra cõiectura uera ſit, ut mihi in magnis opinionũ naufragijs uerſari uidear, è quibus per me ipſe emergere nequeo: illum ſolũ animi candorẽ pręſtare poſſum & debeo, ut lectori ignorationẽ meam fateri nõ erubeſcam, ne aliqua noſtri perſuaſione adductus in eundem errorẽ trahatur. Quare illud ὠπιχάρμειον lector teneat: Neruos atq; artus ſapientiæ eſſe, non temerè credere. Adhibẽdi ſunt authores utriuſq; linguæ, ijq; qui receptæ autoritatis cunctis ſunt, in conſilium: uidendum etiam atq; etiam, num librarij aliquid de ſuo addiderint, cauendum ne mendum pro uera lectione nobis imponat: ut apud Plutarchum exiſtimo, in libello qui inſcribitur, πῶς ἄν τις αἴσθοιτο ἑαυτοῦ προκόπτοντος ἐπ' ἀρετῇ. καθάπερ φασὶ σέξτιόν τε τὸν ῥωμαῖον ἀφεικότα τὰς ἐν τῇ πόλει τιμὰς καὶ ἀρχὰς διὰ φιλοσοφίαν, ἐν δὲ τῷ φιλοσοφεῖν αὖ πάλιν δυσπαθοῦντα καὶ χρώμενον τῷ λόγῳ χαλεπῶς τὸ πρῶτον, ὀλίγου δεῆσαι καταβαλεῖν ἑαυτὸν ἔκ τινος ὕψους. id eſt, quemadmodum aiunt

Sextium Romanum ſpretis quibus in urbe fungebatur honoribus & magiſtraſtibus propter philoſophiæ cupiditatem, inter philoſophandum rurſus ægreferentem, propterea quòd initio ad percipiendum philoſophorum ſermonem tardior eſſet, parum abfuiſſe quin ſe è biremi quadam deijceret. Græca habent ἐκ τινὸς διήρους, cum tamen ſuprà diximus nos non legiſſe illud uocabulum apud probatum authorem, cum ſtudioſe omnes qui extant euoluerimus. Quare aliquando exiſtimaui apud Plutarchum eo loco legendum ἐκ τινὸς ϑιήρους, uel διήρους intelligendum pro domo quæ eſſet duorum tabulatorum, quæ à Græcis aliquando δίστεγος dicitur. Sed cum uideatur à Polluce διήρης dicta, fit ut ſubſiſtam, lectoriſq; iudicio relinquam. Qui (ſcio) nobis dabit ueniam; quòd ea omnia nauium genera, quæ à Gellio recenſentur (qui nuda earum nomenclatura contentus fuit) explicare non potuerimus. Locus enim ille apud Gellium eſt corruptiſsimus, nec ipſi diuinare debuimus. Ecce tibi cum de caudicarum nauium uocabulo, cuius mentio in Gellio eſt, hæſitarem: caſu incidi in locum Senecæ in libello de breuitate uitæ, qui eam mihi moleſtiam abſterſit, his uerbis, Quis Romanis primus perſuaſit nauem conſcendere? Claudius is fuit Caudex ob hoc ipſum appellatus, quia plurium tabularum contextus, caudex apud antiquos uocabatur. Vnde tabulæ codices dicuntur, & naues nunc quoque quæ ex antiqua conſuetudine ſubuehunt, caudicæ uocantur. Hactenus Seneca. In uulgatis codicibus locus Senecæ corruptus eſt: & candes utrobique pro caudex legitur, & candicæ non caudicæ. Sed tu ad modum ſuprà ſcriptum Senecæ locum emendabis. loquitur enim de Appio Claudio Caudice cognomento: qui cum Q. Fuluio Flacco conſul

ſul fuit. Quod ſi alia tempus & lectio frequens nobis ape
ruerit, lectori non inuidebimus. In præſentia quæ potui-
mus, ipſi benigne proferimus. Tu lector boni conſule,
ac nos ama.

Hæc Lazarus Bayfius in ſtu-
dioſorum gratiam colligebat.

SED ſortaſſe ſtudioſis non iniucundum fue-
rit, ſi in calce huius operis, hic nobis aliquot
nauibus propoſitis, partium earum nomen
claturam Latinis uocabulis indicauerimus.
Quæ ſiquis Græce ſcire uelit, conſulat ea
quæ ſuprà ſcripſimus. Nihil enim eorum quæ ad utri-
uſque linguæ cognitionem attinent, quantum in nobis
fuit, omiſimus.

A
B
C
E
C
B
H
I
F
H
L
D
K
N
H
G
O
D
H
M
P
Z
Q
T
&
S
R
S
R
X
X
X
X
X
Y
Y
Y
V
V
V

A Corbis, unde Corbita.
B Cornua, antennarum extremæ partes
C Antennæ.
D Malus, ἱστός.
E Carcheſium, ſumma pars mali.
F Trachelus, media pars mali.
G Pterna inferior pars mali.
H Opiferi funes.
I Calos
K Rudentes. Quanquam etiam à Plinio accipiatur rudens pro eo fune, quo nauis ad terram religari ſolet: oram Latini, Græci prymneſia uocant.
L Paraſemon.
M Puppis.
N Turres.
O Prora.
P Oculus.
Q Roſtrum.
R Roſtrum tridens.
S Epotides.
T Cataſtromata.
V Remi.
X Carina, alueus.
Y Columba, Dryochos.
Z Clauus.
& Gubernacula.

A χηνισκος, Anſerculus. B Anchoralia.
C Anchora. D Fori, hedolia.
E πηδάλιον, Gubernaculum, Temo.

A Gubernator, κυβερνήτης

B Remiges, Nautæ, ἐρέται.

C πρωρεὺς καὶ πρωράτης, Latinis proreta, qui proram regit. Iureconſ. in lege, Cotem. §. Dominus. ff. De publicanis.

D Acroteria.

E Thronus.

A θρᾶνος, inde θρανῖται. B ζυγός, inde ζυγῖται.
C θάλαμος, inde θαλαμῖται, καὶ θαλάμιοι, καὶ θαλάμακοι ab Ariſtophane. D Vexillum.

LAZARI BAIFII DE RE VESTIARIA

ILLVSTRISSIMO PRINCIPI D. IOANNI A LOTHARINGIA S. R. E. Cardinali meritiſſimo, Lazarus Bayſius S. D.

QVum diu multumq; me ſollicitum haberet huiuſce mei libelli æditio, non tam quòd maleuolorum inuidiam pertimeſcerem, (quis enim ſanæ mentis huic labori meo inuideat?)quàm quòd Rei ueſtiariæ,quam tracto,familiarem peſtem,blattas ſcilicet & tineas,in hoc meum opuſculum primo quoq; tempore impetum facturas ſuſpicarer:tu unus ex omnibus mihi occurrebas,qui ingenij mei mediocritatem,non modò authoritate tua tueri & poſſes & uelles : uerumetiam tuæ amplitudinis odore,multo magis q̃ mala illa aurea,quæ & medica & citria dicuntur,hanc ſyntheſim meam ab omni tinearum impetitione uendicares. Quis eſt enim omnium,aut quotus quiſq; eſt eorum quidem certè,qui cum Muſis,ideſt cum humanitate & doctrina aliquod habent commercium,qui quum hunc libellum tibi nũcupatum,tibiq; non ingratum, huius deniq; ipſius te patrocinium ſuſcepiſſe reſciuerit, eum ipſum nominis tui titulo pellectus,non ſtatim emendum curet , emptum perlegat , perlectum propè dicam,exoſculetur,neq; de manibus unquam

deponat: & ut in eo plura uideat quæ reprehenden-da, quàm quæ laudibus efferenda ſint, tuæ certè di-gnitatis celſitudine permotus, à conuitiis linguã abſti neat? Quem uerò ad te tuaq́ non dicam metuenda (amari enim uis, non metui) ſed obſeruanda potius, magnifica iſta tui oris probitas non rapiat: generoſa formæ dignitas non alliciat: ſuauiſſima humanitatis mollitudo nõ inuitet: ſingularis deniq́ raraq́ in am-pliſſima fortuna Romani ſermonis facundia non perſuadeat? Quibus tu dotibus inſtructus & orna-tus, non Romanos, Germanos ac Gallos tantummo do, uelut alter Gallicus Hercules, aures oculosq́ au-reis catenulis, ideſt ueneranda quadam ſuada uin-ctos, quocunque uis trahis: ſed ipſum quoq́ Franci-ſcum regem acerrimum ingeniorum æſtimatorem, morum ſuauitate, quos in te nouit eſſe præcipuos, ita deuinctum tenes, ut te unum ex omni purpura-torum ordine potiſſimùm delegerit, quem tum in ad miniſtranda regni mole, conſiliorum participem, uel potius principem haberet: tum uerò quotidianis e-pulis communi menſa conuiuam exciperet. Et hercu le bene. Quid enim eſt elegantia tua dignius, cuius tum oratio, tum uita perdifficilẽ illam grauitatis cum humanitate cõiunctam ſocietatem mihi uidetur con ſecuta? Neque uerò ille unus te adamare contendit, quinetiam ad unum omnes Chriſtiani nominis prin

cipes

cipes, & eorum nonnulli Gallici nominis hoſtes,te Gallum Gallicarumq́ partium,utrunq́,& ob animi celſitatem,& ob uitæ integritatem ita probant,ut nemo unquam quiſquam ſuum principem conterraneum magis. Nimirum hoc tibi tribuit admiranda quædam uirtutis uis,ac incredibilis ingenij dexteritas,ut te non ſolum ij,qui nunquam uiderint,admirentur:ſed hoſtes etiã non uulgari amore proſequantur. Iam uerò literatorum ſtudioſorumq́ ordo, cui ultrò te Mœcenatẽ exhibuiſti, te ita ſuſpicit,magnã ut in ſpem ueniam,haſce meas uigilias,quas tuæ amplitudini conſecrauimus,futuras illi,te commendante,gratioſas:quas tamen ipſas haud ſatis ſcio Iureconſultis,quibus ſcripſimus, fore plauſibiles, propterea quod minimè Accurſij Accurſianorumq́ morem ſectati ſimus. Quin & neceſſario pleraq́ ex Græcorũ fontibus adiecimus:uolui enim authoribus laudãdis ineptiarum crimen effugere: quæ uereor ut iſtis ſtomachum faciant, eoq́ nomine libellum hunc reiiciant, qui ab hac tranſmarina atq́ aduentitia doctrina abhorrere ſolent. Porrò autem utriuſq́ linguę elegantiarum ſectatores,qui iſta mea legere non grauabuntur,oratos uelim,primum ut mihi aſſeuerãti credant,me meliores ætatis annos in ediſcendis Accurſianorum ineptiis,potius quàm Vlpiani aut Pauli reſponſis, de non ſatis eruditorum amicorum conſilio,

conſumpſiſſe:quorum barbaries ingeniũ mentemq́ꝫ meam infuſcauit,quibus dediſcendis non minus mihi fuit negocij,quàm in ediſcẽdo ad uerbum aut Platone,aut Demoſthene,aut ſimul utroqꝫ : deinde me ſero & curſim Græcas literas arripuiſſe, ac ſucciſiuis (quod aiunt)operis:prȩterea cogitent,quid homo,cuiuſmodi ego & ſum,& eſſe prædico,& præ me fero, præſtare poſſit,in ea prȩſertim re,quæ abhinc annos circiter mille doctiſſimo cuiqꝫ,ut nihil magnificẽtius dicam,haud ſatis cognita fuit & perſpecta. Tum ad extremum ita fiet,opinor,ut nihil mihi de impetranda ab his uenia ſit laborandum,etiam ſi nonnullis in locis lapſus fuerim,uel pleraqꝫ omiſerim.Ego enim, ne fortè neſciant,hac lege hoc opus ædo,mihi poſthac ut integrum ſit,curta producere, peruerſa mutare,errata denique ipſa corrigere.Cur enim mihi uix dum triginta annos nato,ſemel non liceat,quod propè quinquagenario Budæo licuit,magno natu Eraſmus ſibi toties permiſit? Quorum uterqꝫ ſuo ſtudio, labore & induſtria ſibi doctrinæ nomine æternum decus,patriæ Mecœnatibusq́ꝫ ſuis nunquam intermorituram gloriam comparauit.

Vale Præſul ornatiſſime.

ff. DE AVRO ET ARGENTO LEGAto,Pandectarum lib. XXXVIII.

VLPIANVS

VEſtis,an ueſtimenta legantur, nihil refert. Veſtimentorũ ſunt omnia lanea,uel ſerica,uel bombycina,quæ induendi,præcingẽdi,amiciendi,inſternendi, iniiciendi,accubandi'ue cauſa parata ſunt,& quæ his acceſſionis uice cedũt,quæ ſunt inſitæ picturæ,clauiq́ qui ueſtibus inſuuntur. Veſtimẽta omnia aut uirilia ſunt, aut puerilia,aut muliebria, aut cõmunia , aut familiaria.

Virilia ſunt , quæ ipſius patrisfamiliâs cauſa parata ſunt,ueluti togæ,& tunicę,palliola,ueſtimenta ſtragula, amphitapa & ſaga , & reliqua ſimilia. Puerilia ſunt, quæ ad nullũ aliũ uſum pertinẽt niſi ad puerilẽ, ueluti togæ prætextæ,alicubi & chlamydes,pallia,quæ filiis noſtris comparamus. Muliebria ſunt,quæ matris familiâs cauſa parata ſunt,quibus uir nõ facile uti poteſt ſine uituperatione,ueluti ſtolæ,pallia,tunicæ,capitia, zonæ, mitræ,quæ magis capitis tegendi q̃ ornandi cauſa comparata ſunt,plagulæ,penulæ. Communia ſunt,quibus promiſcue utitur mulier cũ uiro,ueluti ſi eiuſmodi penula pallium'ue eſt,& reliqua eiuſmodi,quæ ſine reprehenſione,uel uir,uel uxor utatur. Familiaria ſunt,quæ ad familiam ueſtiendam parata ſunt:ſicut ſaga:tunicæ,penulæ,lintea ueſtimẽta,ſtragula,& cætera ſimilia. Veſtis ex pellibus conſtabit.Item ueſtes caprinę & agninæ,ueſtis erunt.Argumento ſunt etiam nationes quædam,ueluti Sarmatarum,quę pellibus teguntur. Ariſto etiã coactilia ueſti cedere ait, & tegmenta ſubſelliorum huic legato cedere uice margaritarum.Item fibulæ ornamẽtorum magis, quàm ueſtis ſunt. Tapeta ueſti cedunt,quæ aut ſterni,aut iniici ſolent:ſed ſtragulas & Babylonicas,

quæ

quæ equis inſterni ſolent,non puto ueſtis eſſe.Faſcię crinales peduleſq́;,item pilea,ueſtis loco ſunt,quia partem corporis ueſtiunt:alia cauſa eſt cœdorum,quia uſum calciamentorum pręſtant.Ceruicalia quoq; nomine ueſtis continentur. Si quis addiderit ueſtem ſuam,apparet de ea eum ſenſiſſe,quã ipſe in uſus ſuos habuerit.Culcitræ etiam ueſtis erunt.Item pelles caprinæ & agninæ ueſtis erunt. Muliebri ueſte legata & infantilem contineri & puellarũ & uirginum,Pomponius libro XXII ad Sabinum rectè ſcribit.Mulieres enim omnes dici,quęcũq; ſexus fœminini ſunt.Ornamẽta muliebria ſunt,quibus mulier ornatur,ueluti inaures,armillæ,uiriolæ, annuli, præter ſignatorios, & omnia quæ ad aliam rem nullam parantur,niſi corporis ornãdi cauſa.Quorũ in numero etiam hæc ſunt,aurum,gemmæ,lapilli,qui aliã in ſe nullam utilitatem habent. Mundus muliebris,eſt quo mulier mundior fit. Continentur & eo,ſpecula,matulæ,unguenta,uaſa unguẽtaria,etſi qua ſimilia dici poſſunt,ueluti lauatio,riſcus. Ornamẽtorum hæc,uittę,mitræ & ſemimitræ,calantica,acus'ue,cum margarita,quam mulieres habere ſolent, reticula, κεκρύφαλα. Sicut & mulier poteſt eſſe munda,non tamen ornata,ut ſolet cõtingere in his,quæ ſe mũdauerint,lotæ in balneo,neq; ſe ornauerint.Et cõtra,eſt aliqua ex ſummo ſtatim ornata,non tamen emũdata.Margarita ita ſi non ſoluta ſit,uel qui alii lapides,ſiquidem exemptiles ſint, dicendũ eſt ornamentorum loco haberi.Sed & ſi in hoc ſint ſoluti, ut recõponantur,ornamentorum loco ſunt. Quòd ſi adhuc rudes ſint lapilli,uel margaritæ,uel gemmæ,ornamẽtorum loco non erunt,niſi alia fuerit mens teſtãtis,qui hęc quoq; quæ ad teſtamenta parauerat, ornamentorũ loco & appellatione comprehendi uoluerit.

LAZARI BAYFII ANNOTATIONVM IN L. VESTIS, FF. De auro & argento leg. Liber.

Caput I.

SVNT qui putēt inter ueſtem & ſtolam hanc eſſe differentiam, ut quum ueſtis appellatione, omne ueſtimentū comprehendatur, muliebre iuxtà ac uirile, ſtolæ mulierum tantum ueſtimenta intelligantur. Quos ſequutus uidetur Vlpianus hic, qui ſtolā inter muliebria ueſtimenta annumerat. Et autorem uidetur habere locupletiſſimum Ciceronem Antoniana ſecunda, in hæc uerba, Sumpſiſti uirilē togam, quam ſtatim muliebrē ſtolam reddidiſti. Ego uero haud magno in diſcrimine ponā, dicat'ne quis, ueſtē aut ſtolam, quū ex autorū obſeruatione, quin hæc duo uocabula συνώνυμα ſint, parum abeſſe exiſtimem. Veteres enim ſtolam dixerūt omne quod corpus tegeret. autor Nonius. Cicero quoqꝫ cum muliebrē adiicit, ſentire uidetur ſtolam quoqꝫ uirorū fuiſſe: quod & probari poteſt ex autoribus à Nonio citatis. Greci uerò, uel potius quidam Græcarum elegātiarū ſcriptor, ait, ueſtis, quam ἐσθῆτα uocat, appellatione omne ueſtimētum contineri: ſtolam uero indumenti rationem quandam, ac modum demonſtrare, ut alia ſtola Græcorum, alia Barbarorum. Quo in ſignificatu utitur Plutarchus, cū alibi, tū in Alexandro, ἐνίκησεν, inquit, ὁ καλούμενος ἀλέξανδρος, καὶ δωρεὰν ἔλαβε δώδεκα κώμας, καὶ στολῇ περσικῇ χρῆσθαι. hoc eſt,

Vicit is qui uocabatur Alexander, gratiaq́ illi facta, ut duodecim uicis potiretur, ſtolaq́ Perſica uteretur. Stola Perſica ait pro cultu Perſico. Idem Plutarchus in Dione, cum de Dionyſio ſeniore loquitur, qui nemině inexcuſſum in cubiculum admitteret, ſic ait, εἰσίει δὲ πρὸς αὐτὸν εἰς τὸ δωμάτιον, οὔτ᾽ ἀδελφὸς, οὔθ᾽ υἱὸς, ὡς ἔτυχεν ἠμφιεσμένος: ἀλλ᾽ ἔδει πρὶν εἰσελθεῖν, ἀποδύντα τὴν ἑαυτοῦ στολὴν ἕκαστον ἑτέραν ἀναλαβεῖν, ὀφθέντα γυμνὸν ὑπὸ τῶν φυλαττόντων. hoc eſt, Ingrediebatur uero ad ipſum in cubiculum neq́ frater, neq́ filius, ut erat indutus: uerum opus erat ante ingreſſum unumquemq́, poſito ſuo ipſius cultu, alium ſuſcipere, nudumq́ ita à ſatellitibus uideri. Stola uero dicta uidetur ἀπὸ τοῦ στέλλομαι, quod induo ſignat: ut apud Plutarchum, in Arato, ὁ δὲ ἐργῖνος ἑπτὰ λαβὼν νεανίσκους ἐσταλμένους ὁδοιπορικῶς. hoc eſt uiatoria indutos. quo uocabulo utitur Budæus in quadã epiſtola, uir de quo dicere ſolet Ianus Laſcaris, quod olim de Tullio dixit Apollonius. Viatoriã uero ueſtem hodœporicam appellat Herodianus, quam uulgò *robam curtam* dicimus. Herodianus in quinto, ubi de Macrini fuga, qui poſito cultu regio ἐσθῆτά τε ὁδοιπορικὴν λαβὼν, καὶ τὴν κεφαλὴν ἀεὶ σκέπων, νύκτωρ τε καὶ μεθ᾽ ἡμέραν ὡδοιπόρει φθάνων τὴν φήμην τῆς ἑαυτοῦ τύχης. hoc eſt, Sumptaq́ ueſte uiatoria, obtectoq́ uſque capite, noctem diemq́ iter faciebat, famam ſuæ fortunæ præueniens. Sic & Plinius cubilia uiatoria dixit libro XXXVII. Et Neronis principis qui ſceptra perſonis hiſtrionum, & cubilia uiatoria unionibus conſternebat. Nos quoq́ fortaſſis haud abſurde dixerimus cubilia uiatoria lectulos quibus paſſim in comitatu utimur.

Stolatæ mulieris figura ex antiquiſſimis monumentis, quæ etiam hodie Romæ inueniuntur.

Caput II.

AIt Vlpianus, Veſtimentorum ſunt omnia lanea. De lanarũ generibus ex Plinio pauca ſubiiciam, quandoquidem melius eſt à fontibus haurire, quàm riuulos conſectari. Hiſpania nigri uelleris præcipuas habet: Pollentia iuxta Alpes. Vnde apud Martialem, lanæ Pollentinæ.

Non tantùm pullo lugentes uellere lanas.

Canuſium rutili, quas erytras uocant. Canuſinæ ruffæ, dictæ à Martiale,

Roma magis fuſcis, ueſtitur Gallia ruffis.

Et Canuſinatũ Syrum dicit, pro Canuſina ueſte ornato:

Vt Canuſinatus noſtro Syrus aſſere ſudet.

Fuluas habet Tarentum, & ſuæ puliginis. Hiſtriæ, Liburniæq́ pilo propior, quàm lanæ, pexis aliena ueſtibus, & quam ſola ars ſcutulato textu commendat in Luſitania. Scutulatum uerò textum eiuſmodi ferè eſt, quale cernitur in aranearum telis. Plinius libro undecimo, capite uigeſimotertio: Quanta arte celant pedicas, ſcutulato rete, ad capiendas muſcas circà graſſantes. Eſt autem ſcutula, à ſcuto dicta. Plinius decimoſeptimo, ubi de emplaſtratione: Ergo amputatis omnibus ramis, ne ſuccum auocent, nitidiſſima in parte, quaq́; præcipua cernatur hilaritas, exempta ſcutula, cortici, ita ne deſcendat ultra ferrum, imprimitur ex alia cortex par cum ſui germinis mamma. Per ſcutulam intelligo, corticẽ ad effigiem paruuli ſcuti eximendum ab arbore, & alium in eius locum cum germine reponendum. At uerò mollis erat in agro Mutinenſi, cuius meminit Strabo in quinto, ἔρεαν δὲ τὴν μὲν μαλακὴν, οἱ περὶ μουτίνην τόποι, καὶ τὸν σκουτάναν ποταμὸν φόρουσι, πασῶν πολὺ καλίστην. τὴν δὲ τραχεῖαν ἡ λιγυστικὴ, καὶ ἡ τῶν ἰνσούβρων. ἐξ ἧς τὸ πλέον τῆς οἰκέας τῶν ἰταλιω-

τῶν

τῶν ἀμπέχεται, τὴν δὲ μέσην ἡ περὶ παταούιον, ἐξ ἧς οἱ τάπητες οἱ πολυτελεῖς, καὶ γαύσαποι. hoc eſt, lanam uerò mollem Mutinenſis ager, eaq́ regio quæ ad fluuium Scutanam pertinet, fert omnium longè optimam; hirtam uerò Liguſtica & Mediolanenſis, ex qua bona pars Italiæ ſeruitiorum ueſtitur. Mediocrem autem, ea quæ circa Patauium, ex qua precioſiſſima tapeta & gauſapinę fiunt. Eſt & hirta pilo craſſo, in tapetis antiquiſſima gratia.

Lanarum colores natiui memorantur quatuor præcipui, etiam ſi Plinius dicat, uel natiuis nomina deeſſe aliquot modis. Albus in Apulia nobilis, ut ait Martialis,

Velleribus primis Apulia, Parma ſecundis
Nobilis, Altinum tertia laudat ouis.

Niger in Hiſpania & Pollentia, ut diximus, rutilus, qui & ἐρυθρός dici poteſt, & à Martiale ruffus. Fuluus & ſuæ puliginis Tarentinus. Quis uerò ſit fuluus color, docet Fronto apud Gellium his uerbis, Fuluus autem uidetur de ruffo atque uiridi mixtus, in aliis plus uiridis, in aliis plus ruffi habere. Sic poeta uerborũ diligentiſſimus fuluam aquilã dixit, & iaſpidem, fuluos galeros, & fuluum aurum, & arenam fuluam, & fuluum leonem. Sic Q. Ennius in Annalibus, fuluo ære dixit. Flauus contrà uidet, ex uiridi & ruffo & albo concretus. Sic flauẽtes comæ, & quod mirari quoſdam uideo, frondes olearum à Virgilio dicuntur flauæ. Sic multo ante Pacuuius aquã flauam dixit, & flauum puluerem: cuius uerſus, quoniam ſunt iucundiſſimi, libens commemini. Cedo tamen pedem, lymphis flauis flauum ut puluerem. Hactenus Gellius. Flauentes comæ dicuntur, quæ ſunt crocei coloris, quod uel Ouidiano uerſu probari poteſt, in ſecundo De amoribus:

Seu flauent, placuit croceis aurora capillis.

Quando uero in colorum mẽtionem incidimus, qui multi uariiq́; in ueſtimentis reperiuntur, ſericis iuxta ac laneis, addã ex eodem Gellio quæ præcipue ad noſcendos colores facere uidebuntur. Ait Gellius eodem capite, Non enim hæc ſunt ſola uocabula, ruffum colorem demonſtrantia, quæ tu modo dixiſti, ruffus & ruber: ſed alia quoq; hactenus plura, quàm quę dicta abs te Gręca ſunt. Fuluus enim & flauus, & rubidus, & phœniceus, & rutilus, & luteus, & ſpadix, appellationes ſunt ruffi coloris. Hactenus Gellius. Aduertendum tamen ex eodem quòd phœniceus, rutilus, & ſpadix ſunt *συνώνυμα*, & ſignificant exuberantiam, ſplendoremq́; ruboris, quales ſunt fructus palmæ arboris non admodum ſole incocti, unde ſpadicis & phœnicei nomen. Rubidus autem & ruffus atrore & nigrore multo mixtus. Luteus quoq; ruffus eſt, ſed dilucidior. Viridis uero color appellatur quoq; cœruleus, qui à Græcis glaucus dicitur, unde Pallas *γλαυκῶπις* dicta: à ueteribus autẽ Latinis cœſia quaſi cœlia à colore cœli, ut inquit P. Nigidius. Auſonius quoq; de Biſſula Latine dixit,

Oculos cœrula, flaua comas.

Hoc eſt, ut uulgò loquimur, quæ habet oculos uirides. Illud interim mirari ſubit, quid in cauſa ſit, ꝙ nos Galli ſimul & Germani, in puellarum forma oculos cœruleos laudamus: contrà uerò Romanis ac Græcis, puellæ oculis nigris cenſentur. Cœrulei coloris ueſtis dicitur & cymatilis, quia nomen ſortitur ab undis. Apud Ouidium,

Hic undas imitatur, habet quoq; nomen ab undis. *κῦμα* enim fluctus eſt. Nec me latet quoſdam per cymatilem ueſtem apud Plautum intelligere undulatam, ideſt *de camelot*: quod haud ſcio an ridiculũ ſit. Quod autem de luteo diximus, Nonius ait, luteum propriè eſſe croceum.

Autor

Autor Virgilius in Bucolicis,

Iam croceo mutauit uellera luto. Et alibi,

Aurora in roſeis fulgebat lutea bigis.

Sic & oui uitellum, luteum dicimus. Crocota ueſtis dicta Nonio, unde infectores crocotarii apud Plautum. & dicitur Crocota à croco, ut opinor, quo uocabulo utuntur & Græci κροκωτὸς & κροκώτιον, ideſt crocota & crocotula: quæ inter muliebria connumerantur. Quo uocabulo quidam putauerunt rubrum colorē intelligi, Ouid.

Nec fuerant rubri cognita fila croci.

Vides ut crocū rubrum dicat Ouidius. Oſtrina quoq; ab oſtro, qui eſt ſubrubēs. Turpilius Interea aſpexit uirginē uectari, in capite riculam indutam oſtrinam. Molochinus in ueſte ſimilis flori maluæ, cuius infectores dicūtur Molochinarii à Plauto in Aularia. Ferrugineus eſt color ferro ardēti haud abſimilis, ut quidā putauere, qui & hyacinthinus ex Virgilio. ait enim, Ferrugineos hyacinthos. Ex Nonio. Caſtaneus in ueſtibus is color, quem ſublata prima ſyllaba, uulgò *taneum* dicimus, cuius meminit Ouidius de arte Amandi. Neq; uero alienū uidetur ex Platone in Timæo pauca de coloribus addere. Græca non adſcribam, quia ſubtimeo, ne Græcarum literarum experti nauſeam moueam, quando ferè fit, ut facile aſpernemur, quæ ignoramus. Marſilius ita uertit, Quod uiſum diſgregat, album appellatur: nigrum uero, quod congregat; motionem profecto acutiorem, alteriusq; generis ignis incidentem, diſpergentemq; uiſum uſq; ad oculos, orbesq; ipſos oculorum, meatusq; ui diuerberantem, liquefacientemq;, ignem eſſe dicimus ex oppoſito obuiātem: cuius occurſu lachryma, corpus ex igni & aqua mixtum effunditur, & uno quidem igne uelut è coruſcatione quadā exiliente, altero uero penetran

te, &

te, & ab humore extincto uarii creantur ex huiuſmodi mixtione colores: atq; ipſam paſſionem, fulgorem, coruſcationemq; uocamus, quodq; id facit, ſplendidum atq; coruſcum. Horum medium ignis genus ad oculorũ humorem perueniens, illicq; ſe miſcens, minime quidem coruſcum: ſed ex ipſa ignei radii ad humorẽ mixtione ſanguineum creante colorẽ, rubrum nominamus: ſplendidum albumq; rubro mixtum, flauum procreat. Quo autem menſurę modo ſingula ſingulis miſceantur, etiam ſi quis nouerit narrare, prudentis nõ eſt, præſertim quum neq; neceſſariam neq; ueriſimilem de his rationem afferre poſſit. Rubrum cum albo nigroq;, purpureum generat. Paulo obſcurior, moreus, luteolusq; fit color. Fuluũ flaui fuſciq; temperatione producitur: fuſcum uero, albi & nigri confuſione. pallorẽ albi flauiq; copula generat. Splendidum albo adiunctum, obfuſumq; nigredine, cœruleum efficit. Cœruleum cum albo glaucum creat. Fului nigriq; tẽperie color uiridis naſcitur, Hactenus Marſilius. Plura de coloribus dicere ſuperſedi, quoniam hac de re multa pollicetur Marcellus Florentinus, quem etiamſi fato functus eſt, de coloribus copioſiſſime, ſimul & doctiſſime ſcripſiſſe arbitror.

Caput III.

PVrpureus color in ueſtimentis laudatiſſimus antiquis fuit, cuius autorem fuiſſe ferunt Herculem, ut ſcripſit Iulius Pollux in onomaſtico ad Commodum imperatorem, his uerbis, τύριοι λέγουσι ὡς ἡρακλῆς ἠράσθη νύμφης ἐπιχωρίας. τύρος δ' ἦν τῇ νύμφῃ τοὔνομα. ἕπετο ἄρα τῷ ἡρακλεῖ καὶ κύων, κατὰ τὸν παλαιὸν νόμον. οἶσθα δὲ ὅτι τοῖς ἥρωσι συνεισῄεσαν μέχρι τῆς ἐκκλησίας οἱ κύνες. ὁ τοίνυν ἡρακλέους κύων περὶ πέτραν ἑρπύσασαν θεασάμενος πορφύραν, περιχύσης αὐτῆς τῆς σαρκὸς, ἐνδακὼν, ὁ μὲν τὴν σάρκα ποιεῖται τροφὴν, ὁ δὲ λύθρος

ἄρα

ἄρα τὰ χείλη τοῦ κυνὸς αἱμάξας ἐφοίνιξεν. ὡς δὲ ἧκεν ὁ ἥρως πρὸς τὴν κόρην, αὕτη δὲ θεασαμένη τὰ χείλη τοῦ κυνὸς ἀνθοῦντα ἀήθει βαφῇ, οὐκ ἔφη προσίκεσθαι τοῦ λοιποῦ τὸν ἡρακλέα, εἰ μὴ αὐτῇ κομίσειεν ἐσθῆτα τῶν τοῦ κυνὸς χειλέων εὐανθεστέραν. ὁ μὲν τοίνυν ἡρακλῆς ἐξευρών τε τὸ ζῶον καὶ τὸν λύθρον ἀνελέξατο, καὶ τὸ δῶρον ἐκόμισε τῇ κόρῃ, πρῶτος γενόμενος εὑρετὴς κατὰ τυρείων λόγων τῆς φοινίσσης βαφῆς. Hoc eſt, Tyrij ferũt, Herculẽ captum amore nymphæ indigenæ, quæ Tyrus uocabatur. Sectabatur autem Herculem canis, ut erat mos antiquus. Noſti enim quòd ſimul cum heroibus canes in concionem ingrederentur. Canis igitur Herculeus purpurã per ſcopulum adrepentem conſpicatus, ipſius prominentem catunculã mordicus adripuit, & pro cibo uſus eſt, cruorꝗ; labra canis colore phœniceo infecit. Vt uero rediјt heros ad puellam, ipſa conſpicata canis labra inſueto colore infecta, negauit ſibi quicquam poſthac cum illo fore, niſi ſi ueſtem canis labris ſpecioſiorem afferret. Sic itaꝗ; Hercules concha illa inuenta, cruorem collegit, munuſꝗ; puellæ attulit, primus inuentor, ut Tyrij perhibent, phœniceæ infecturæ. Hæc ferè ad uerbum, ut rudiores Græca intelligant. Imperatores Romani priuatis purpuræ uſum interdixerunt, in titulo, Quę res uendi non poſſunt, libro quarto Codicis.

Purpuræ autem appellatione omnis generis purpuram contineri puto. Itaꝗ; buccinum & conchylium continebitur, l. Si cui lana. ſupra De legat. tertio. in uulgatis codicibus legitur fucinum & iacinctum, uel iacinum, & in horum interpretatione mirandum in modum halluci natur Accurſius, cum ex Plinio conſtet buccinũ & conchylium inter purpuræ genera adnumerari. Nec admodum placet, quòd Nebriſſenſis ianthinũ legit. Purpuræ uſus nobis ignotus, quod & affirmat Budæus in libro

de Aſſe. Mirum tamen uidetur, cum in Carteia Beticæ prouinciæ olim murices & purpuras nobiles fuiſſe conſtet, ex Strabone in tertio, ἐν δὲ καρτηίᾳ κύρικας δεκακοτύλους καὶ πορφύρας φασίν. Hoc eſt, in Carteia aiũt buccinas & murices decem cotylorum capaces. In Sardinia quoq; fuiſſe conſtat ex prouerbio, βάμμα σαρδωνικὸν ἀντὶ τοῦ ἐρυθροῦ καὶ φοινικοῦ, Tinctura Sardonica pro rubra & purpurea. Romæ uero purpuræ uſum ſemper fuiſſe teſtatur Plinius his uerbis, Purpuræ uſum Romæ ſemper uideo, ſed Romulo in trabea. Nam toga prætexta, & latiore clauo, Tullum Hoſtilium è regibus primũ uſum, Hetruſcis deuictis, ſatis conſtat.

Purpura erat inſigne Romanorum magiſtratuum, quod & Martialis affirmat cum ait,

Diuiſit noſtras purpura ueſtra togas.

Et ab eodem purpura ponitur pro magiſtratibus,

Purpura te felix, te colit omnis honos.

Plinius in decimo, ubi de gallis, Vt plane digne aliti honoris tantum præbeat Romana purpura. Id eſt, Romani magiſtratus. Purpuræ uiolaceæ pretium in libras denarijs centum. Plinius, Nepos Cornelius, qui diui Auguſti principatu obijt: Me, inquit, iuuene uiolacea purpura uigebat, cuius libra denarijs centum uænibat. Id eſt decem aureis ſolatis. Subdit Plinius, Succeſsit dibapha Tyria, quæ in libras denarijs mille non poterat emi. Id eſt, mille iulijs, uel centum aureis ſolis. Paulo poſt. Dibapha dicebatur, quæ bis tincta eſſet, ueluti magnifico impendio. Dibaphum appellat Tullius Epiſtolarum ſecundo, ad Cęlium: Curtius noſter dibaphum cogitat, ſed eum infector moratur. Et ad Atticum, Proinde iſti licet faciant quos uolent COSS. tribunos pleb. etiam, deinde Vatinij ſtrumam, ſacerdotij διβάφῳ ueſtiant. Id eſt, ueſte

purpurea

purpurea, & bis tincta dibapha. Plinius tamen pelagij, id eſt purpuræ genus, in libras quinquagenos nummos, & buccini centenos ponit, id eſt, quinquaginta ſolidos, & centenos. Nummum pro ſolido noſtro accipio ex Budæo. Veſtimenta purpura infecta, eo temperamento, ut eius lapilli colorem reddant, qui amethyſtus appellatur, amethyſtina dicuntur. Plinius libro XXXVII, Indicæ abſolutum purpuræ colorem habent, ad hancq; tinguentium officinæ dirigunt uota. Fundit autem eum aſpectu leniter blandum, nec in oculos, ut carbunculi uibrat: unde Ouidius amethyſtos purpureos.

Hic baphias, hic purpureos amethyſtos.

Martialis in primo amethyſtinasq; mulierum uocat ueſtes. Inde amethyſtinatus. Martialis in ſecundo

Hic quem uidetis greſsibus uagis lentum,
Amethyſtinatus media qui ſecat ſepta.

Iam & ille addito Tyrio, Tyriamethyſtus dictus. Plinius de tinguendo amethyſto, Non eſt ſatis abſtuliſſe gemmæ nomen amethyſtum, rurſus abſolutus inebriatur Tyrio, ut ſit ex utroq; nomen improbum, ſimulq; luxuria duplex. Tyrium accipe pro purpura Tyria. Tyros enim quondam inſula à Tyro Phœnicis filio appellata: poſtea uero Alexandri Magni oppugnantis operibus continenti iuncta, nobilis fuit conchylio & purpura. πολὺ γὰρ, ut ait Strabo, δὴ ἁπασῶν ἡ Τυρία καλλίστη πορφύρα. Hoc eſt, Longe enim omnium præſtantiſsima habetur Tyria purpura. Tyrus quondam Sarra dicta, unde Sarrana apud Iuuenalem. Dicuntur quoq; abſolute Tyriæ, ueſtes purpura Tyria infectæ. Ouidius,

Siue erit in Tyrijs, Tyrios laudabis amictus. Martialis in primo,

Hiſpanas, Tyriasq;, coccinasq;.

Tyriæ quoq; lacernæ. Martialis,
Vt lutulenta linat Tyrias mihi mula lacernas.
Quarum pretium diſce ex eodem Martiale,
Emit lacernas millibus decem Baſſus
Tyrias coloris optimi. Et in Mancinum,
Millibus decem dixti
Emptas lacernas munus eſſe Pompillæ.
Idem Martialis in Proculeiam, libro decimo, ueſtis purpureæ immenſum pretium ponit, quam trabeam fuiſſe puto uel togam pictam. Ludit in uxorem quæ diuertit à uiro, propterea quòd Prætor eſſet renuntiatus,
Quid, rogo, quid factum eſt, ſubiti quæ cauſa doloris?
Nil mihi reſpondes? Dicam ego, Prætor erat.
Conſtatura fuit Megalenſis purpura centum
Millibus, ut nimium munera parca dares.
Per Megalenſem purpuram intelligit togam pictam, qua ornabantur Prætores celebrandis Megalenſibus ludis. Iuuenalis enim inter ornamenta Prætorum adnumerat trabeam,
Quum non eſſent urbibus illis
Prætexta & trabeæ. Et alibi,
Megaleſiacæ ſpectacula mappæ,
Idæum ſolenne colunt, ſimiliq; triumpho
Prædo caballorum prætor ſedet.

Toga enim picta triumphantium erat, ut docebo ex Liuio. Quod uero toga picta fuerit Prætorũ, docet Lampridius in Alexandro, in hæc uerba, Prætextã & pictam togam nuſquã, niſi Conſul accepit, & eam quidẽ quam de Iouis templo alij quoq; accipiebant, aut Prætores aut Conſules. Quibus uerbis apparet, Prætores & Conſules ſolitos accipere prætextam & togam pictam de templo Iouis. Et etiam tunicam, quæ ob id à Iuuenale, ut opi

nor

nor, tunica Iouis dicitur. Alio uero tempore Prætores utebantur prætexta. Plutarchus in Cicerone de Cornelio Lentulo, Qui cũ Prętor eſſet, magiſtratu ſe abdicauit. στρατηγῶν γὰρ ἐτύγχανε, καὶ τὴν περιπόρφυρον ἐν τῇ βουλῇ καταθέμενος, διήλλαξεν ἐσθῆτα τῇ συμφορᾷ πρέπουσαν. Hoc eſt, Erat enim Prætor, poſitaq́ in ſenatu prætexta, fortunæ ſuæ congruã induit. Interpres aliter uertit, ſcilicet purpuream ueſtem. Vter ueritatis ſcopum attigerit, doctorum ſit iudiciũ. Nihil mihi ſumo, nihil interpreti detraho. Latius autem explicabo in prætexta, eam ipſam eſſe, quam Plutarchus identidẽ περιπόρφυρον appellat. Sed ad Martialem reuertamur, qui cũ ait, centũ millibus, ſeſtertiûm intellige, cum lacernarum Tyriarum poſuerit, *cinq cens francs*. Et ſanè ueſtem purpuream emere *cinq mille francs*, immenſum uidetur, niſi quis de purpura dibapha intelligat, quæ in libras denarijs mille non poterat emi, ut ait Plinius. Atqui fuit tempus cum ipſa purpura ad argentum appenſa ei rependebatur, ἰσοστάσιος ἦν ἡ πορφύρα πρὸς ἄργυρον ἐξεταζομένη, ut ait Athenęus dipnoſophiſtarum libro XII. Vel fortaſſe Megalenſis purpura accipienda eſt ea quæ à Prætoribus in ornatũ chori in ludis illis, partim emebatur, partim cõducebatur, partim etiã cõmodato rogabatur. Cuius meminit Plutarchus in Lucullo ubi loquitur de quodã Prætore de ſpectaculis ambitioſe ſollicito qui cum à Lucullo in chori ornatum chlamydes purpureas peteret, ἀπεκρίνατο, σκεψάμενος ἂν ἔχῃ δώσειν, εἶτα μεθ' ἡμέραν ἠρώτησεν αὐτὸν, ὁπόσων δέοιτο. τοῦ δὲ ἑκατὸν ἀρκέσειν φήσαντος, ἐκέλευσε λαβεῖν δὶς τοσαύτας. Hoc eſt, Reſpondit inſpecturum ſi domi haberet, daturumq́. Poſtridie uero interrogauit eũ, quot ſibi opus eſſet. Illo autem affirmante, centum ſufficere, iuſsit dare bis totidem. Hactenus Plutarchus, qui ex Horatio hæc ſumpſiſſe uide-

tur epiſtola ad Numitium, dum ait,
Chlamydes Lucullus, ut aiunt,
Si poſſet centum ſcenæ præbere rogatus,
Qui poſsim tot? ait: tamen & quæram, & quot habebo
Mittam. poſt paulo ſcribit ſibi millia quinqꝫ
Eſſe domi chlamydum, partem uel tolleret omnes.
Exilis domus eſt, ubi non & multa ſuperſunt.
Verum cum offirmate decernere non auſim, uter ſenſus ſit uerior: tamen eorum alterum uerum eſſe putabo tantiſper, dum quiſpiam ex eruditorum ordine mihi aliter perſuadeat. Porrò autem ex Plinio ſatis conſtat immenſum purpuræ precium fuiſſe, cum ait, Conchylia quoqꝫ & purpuras omneis ora atterit, quibus eadem mater luxuria, paria penè etiam margaritis pretia fecit. Et paulo poſt, Congregantur uerno tempore, mutuoqꝫ attritu lentorem cuiuſdam cærę ſaliuant. Simili modo & murices. Sed purpuræ florem illum tingendis expetitum ueſtibus in medijs habent faucibus. Liquoris hic minimi eſt in candida uena, unde precioſus ille bibitur nigrantis roſæ colore ſublucens. Hactenus Plinius. A conchylio, conchyliata ueſtis. Cicero in Antonium, Conchyliatis Cnei Pompei periſtromatis ſeruorum in cellis lectos ſtratos uideres. Et apud Iuuenalem, Conchylia Coa. Iulius Cæſar conchyliatæ ueſtis uſum, niſi certis perſonis, & ætatibus, perqꝫ certos dies ademit. autor Tranquillus. Murices quoque purpuræ uſum præſtant, in Tyro nobiles, ut ait Cęlianus. Martialis in primo, Olidæ ueſtes murice. Ouidius,

Nec quæ de Tyrio murice lana rubet.

Et erat grauis odoris. Martialis,
Quod bis murice uellus inquinatum.

Inde iocus in Philenem,

Tinctis

Tinctis murice ueſtibus quod omni
Et noctu utitur, & die Philenis,
Non eſt ambitioſa, nec ſuperba,
Delectatur odore non colore.

Ianthina etiamnum ueſtimenta ſunt uiolacea purpura infecta: ἴον enim Latini uiolam dicunt. Plinius libro XXI. Purpureæ latiore folio ſtatim ab radice carnoſa exeunt, ſolæq́ Græco nomine à cæteris diſcernuntur, appellatæ ia, & ab ijs ianthina ueſtis. Sic enim legendum ex emendatiſsimo codice. Qui colos à Græcis ἰοειδὴς dicitur. Iulius Pollux in decimo, ubi περὶ τῶν ἐν ταῖς κλίναις ἐπόντων. Martialis in ſecundo, Coccina famoſæ donas, & ianthina mœchæ. Id eſt, ueſtimenta purpura uiolacea infecta. luxuria enim, ut ait Plinius, ueſtibus prouocauit eos flores qui colore commendantur. Hos animaduerto tres eſſe principales. Vnum in cocco, qui in roſis micat, gratius nihil traditur aſpectu. Et in purpura Tyria, dibaphaq́ Laconica. Alium in amethyſto qui in uiola, & ipſum purpureum, quemq́ ianthinum appellamus. Genera enim tractamus in ſpecies multas ſeſe ſpargentia. Tertius eſt qui proprie in conchylijs intelligitur multis modis. Vnus in heliotropio, & in aliquo ex ijs plerunque ſaturatior: alius in malua ad purpuram inclinans, alius in uiola ſerotina conchyliorum uegetiſsima. Sic enim legendum cenſeo. Nec tamen me fallit ab hyacintho flore, cum loto & croco ab Homero laudato, dici etiamnum hyacinthina ea ueſtimenta, quæ cum eius floris colore certant, uel etiam eiuſdem nominis lapide. Perſius, Hic aliquis, cui circum humeros hyacinthina læna eſt. Magnum ſanè diſcrimen eſſe, inter amethyſtinum & hyacinthinum, palàm fit ex Plinio lib. XXXVII. ubi de hyacinthis: Multũ ab eo diſtat

hyacinthos, tamen è uicino deſcendens differentia, quòd ille emicans in amethyſto fulgor uiolaceus, dilutus eſt in hyacintho, primoq́ aſpectu gratus euaneſcit antequam ſatiet, adeoq́ non implet oculos, ut penè non attingat, marceſcens celerius nominis ſui flore. Quibus uerbis uidere eſt, Ianthinum, id eſt, uiolaceum legendum apud Plinium, non autē hyacinthinum. De hyacintho uerſo in florem Ouidius transformationum decimo. Hactenus de purpura. Nec tamen omiſerim adſcribere uocabula, quibus Græci, & in his Pollux, ueſtes purpureas appellant: ea ſunt, ἀλουργὶς, πορφυρὶς, φοινικίς. Hoc tamen ultimum potius colorem phœniceum quàm purpuram deſignat. Illud quoq́ non omittendum, Lacedęmonios in prælijs uſos ueſte quam φοινικίδα diximus, quæ cum ſanguinei coloris eſſet, uulneratos fallebat, ſi ſanguis per eam deflueret. Hæc ex Gręcorum commentarijs. Quod ſi ea requiris αὐτοῖς ὀνόμασι. φοινικὶς ἔνδυμα λακωνικὸν, ὁπότε εἰς πόλεμον ἴοιεν ὁμόχρους αἵματι, ὡς ἂν εἴποτε πληγῆναι συμβαίη, μὴ εἰς φιλοψυχίαν αὐτοὺς ἐμβαίνειν τὸ αἷμα ὁρώμενον. Verba hæc ſunt, Purpura indumentū Laconicon cū ad bellum proficiſcerentur ſanguini concolor, ne ſiquando uulnerari eos contigiſſet, ſanguinis aſpectus metum eis incuteret. Purpuræ uero appellatione coccum non continebitur, ut placet Vlpiano in leg. Sicui lana. ſupra De legatis tertio. Quod ſi uerum eſt, non prorſus eadem ſentire uidebitur Matthæus de ueſte qua induerunt perfidi Iudęi ſeruatorem noſtrum Ieſum Chriſtum, cum Marco & Ioanne. ait enim, περιέθηκαν αὐτῷ χλαμύδα κοκκίνην. Id eſt, Circumdederunt ei chlamydem coccinam. Marcus uero ait, qui Matthæi epitomen ſcripſit: καὶ ἐνδύουσιν αὐτὸν πορφύραν. Id eſt, Et induunt eum purpura. Ioannes quoq́, καὶ ἱμάτιον πορφυροῦν περιέβαλον αὐτὸν, Id eſt,

Et pal

Et pallio purpureo circumdederũt eum. Vides ut Mar/
cus & Ioannes de purpura cõueniunt. Matthæus uero,
uel Matthęi potius interpres, de cocco ſentit. Quocirca
uel interpres in uertendo Matthęo falſus eſt, quod mini
me affirmare auſim, ſi Ioannes uertit, ut putant: uel Mat
thæus ipſe, coloris potius rationem habuiſſe uidetur ꝙ̃
materiæ. Quãdoquidem nemo rerum antiquarum peri/
tus, inficiabitur illam purpureã fuiſſe, ſiue chlamys fue/
rit, ſiue trabea, ſiue toga picta, quę erant antiqua patrum
munera, mittebãturq́ regibus & amicis à P. R. appella/
tis, ut dicam in prætexta. Verũ hac de re curioſus ad ſe/
natum Sorbonicũ referat. Coccum igitur à Dioſcoride
κόκκος βαφικὴ dictum, frutex eſt fullonius, cui adhærent
grana, quibus fit color ille lanarum præcipuus, cuius co
pia ſumma in ea parte Hiſpanię, quæ Tudertania appel
latur, ut eſt author Strabo in tertio. Sunt qui putant eo
abundare Germaniã, eſſeq́ id, quod *cramcſinum* uulgo di/
cimus. Etiamſi Raphael Volaterranus multæ lectionis
uir, exiſtimet id eſſe quod anthillũ & anthicellum apud
Pliniũ. Ego nihil temere hac de re affirmare auſim, tan/
tum dico à cocco dici coccina ueſtimẽta ea quæ cocco
infecta ſunt. Martialis in ſecundo,

Coccina famoſæ donas & ianthina mœchæ.

Iuuenalis: Quem coccina læna
Vitari iubet, & comitum longiſſimus ordo.

Vnde coccinatus. Martialis in primo,

Qui coccinatos non putat uiros eſſe.

Illud uero hac in parte nõ omittendũ uidetur, quod ſcri
pſit Plutarchus in Fabio, ſignũ ſcilicet prælii futuri Ro.
imperatoribus fuiſſe tunicã coccinã, extenſam ſupra prę
torium. ἅμα δὲ ἡμέρᾳ τὸ τῆς μάχης σημεῖον ἐξετέθη· ἔστι δὲ χιτὼν
κόκκινος ὑπὲρ τῆς στρατηγικῆς σκηνῆς διατεινόμενος. hoc eſt,

y Prima

Prima luce pugnæ ſignum extulit. Eſt autem tunica coccina ſupra prætoriū extenſa. Guarinus, haud ſcio quàm rectè, ueſtem purpuream uertit. Vexillum uerò erat inſigne, quum ad arma concurri oporteret, ut memini me legiſſe in ſecundo Cōmmētariorum Cæſaris. Antequàm uerò à cocco & purpura diſcedo, non iniucūdum lectori delicato fore arbitror, ſi ex Plutarcho addam memorabilem purpuræ uim & copiam, quæ Suſis ab Alexandro captis in ipſius deuenit poteſtatem. Verba Plutarchi ſubſcribam, ea ſunt in Alexandro, ὅπου, φησὶ, καὶ πορφύρας ἑρμιονικῆς εὑρεθῆναι τάλαντα πεντακισχίλια, συγκειμένης μὲν ἐξ ἐτῶν δέκα δεόντων διακοσίων, πρόσφατον δὲ τὸ ἄνθος ἔτι καὶ νεαρὸν φυλαττούσης. αἴτιον δὲ τούτου φασὶν εἶναι τὸ τὴν βαφὴν διὰ μέλιτος γίνεσθαι τῶν ἁλουργῶν. hoc eſt, ubi aiunt & purpuræ Hermionicæ inuenta quinquaginta millia talenta, repoſitę quidem ab annis fermè ducentis, recentemq́ adhuc coloris florem nouumq́ ſeruantis. Huiuſce uerò rei cauſam adferunt, quòd infectura purpurę ex melle facta ſit. Talentum accipe pro pondere. Iam & illud adſcribam ex Athenæo, ubi de ſcena Alexādri, cuius meminit Budæus in libro De aſſe, καὶ πρῶτοι μὲν inquit πέρσαι πεντακόσιοι μηλοφόροι περὶ αὐτὴν ἐντὸς εἱστήκεισαν πορφυραῖς καὶ μηλίναις ἐσθῆσιν ἐξησκημένοι. μετὰ δὲ τούτους τοξόται τὸν ἀριθμὸν χίλιοι, οἱ μὲν φλογινὰ ἐνδεδυκότες. οἱ δὲ, ὑσγινοβαφῆ, πολλοὶ δὲ καὶ κυάνεα εἶχον περιβόλαια. Et paulo pòſt, εἶτα μύριοι πέρσαι τότε τὴν πορφύραν ἔχον πλῆθος, οἷς ἀλέξανδρος ἔδωκεν φορεῖν τὴν στολὴν ταύτην. hoc eſt, & primi quidē Perſæ quingenti pomigeri, intus ad prætoriū adſtiterant, purpureis ac melinis ueſtibus ornati. Poſt hos uerò mille ſagittarij, quorum alij flammea induti, alij hyſginea, multi uerò & cyanea habebāt circumiecta. Præterea Perſarum decem millia, & purpuræ ius habens turba, erant circiter

quin-

quingenti, quibus Alexander gratiam fecit huiuſmodi ſtola uti. Quod uerò apud Athenæum, ὑσγινοβαφῆ ſcriptum eſt, nos uertimus hyſginea. Eſt autem hyſginum, planta colore flaua: & inde ὑσγινοβαφῆ dicta, quæ ab ea planta tincta ſunt, τὰ ὑπὸ αὐτοῦ βεβαμμένα. Hoc legiſſe memini in ſcholiis in Nicandrum, ſi tibi probatus author. Hyſgini uerò mentionem facit Plinius libro XXXV, cap. VI. & Vitruuius in octauo. Quod ſi uerum eſt, falluntur qui cenſent apud Plinium libro nono, cap. XLI, legẽdum hyſginum. Neqꝫ enim ipſe uideo quó nam pacto ex cocco & Tyrio ſimul mixtis fieri poſſet color flauus & hyſgineus. Quinetiam operæpretium uiſum eſt, memorabilem Sardanapali luxum ex Athenæo ſubſcribere, quem nequiſſimus ille ad rogum uſqꝫ, finemqꝫ uitę exercẽs, perſeuerauit: qui quum mori deſtinaſſet, præter auri argẽtiqꝫ uim incomparabilem, ſecum pallia, purpuras, ſtolas innumerabiles in rogo concremauit. Verum non ab re erit, opinor, tragœdiam ipſam ex Athenęo totam perſpiciendam proponere. Sardanapalus, quem alij Anacintaraxi filium, alij Anabaxari aiunt, in regia clauſus, à nemine præterquàm ab eunuchis & uxoribus uidebatur. Quum uerò Arbaces Medus ſuorum unus Satraparum, per eunuchum Paraneſum ægrè impetraſſet, ut in regis conſpectũ admitteretur, illius iuſſu admiſſus, uidet eum Medus ceruſſatum, muliebriqꝫ cultu & cura ornatum, unà cum ſcortis purpuram carminantem. Erat aũt lacte candidior. Quum itaqꝫ Medus id ægrè tuliſſet, quòd talis ſcilicet ipſis imperaret, bellum adornat: collectiſqꝫ utrinqꝫ copiis, uictus tandem, fugatuſqꝫ ab Arbace, Sardanapalus mori deſtinauit. Qui in regia pyram, immane quãtum altam quum excitaſſet, in ea ipſa pyra domum ligneam ædificauit, in qua cubilia ſtrauit, ibiqꝫ

decubuit cũ uxore. Scorta quoq; in aliis cubilibus erãt. Siquidem tres filios, duasq; filias, rebus deſperatis Ninum emandauerat, regisq; oræ illius fidei commendauerat, datis auri talentis 3000. In domo autẽ illa lignea circumpoſuit auri mille myriadas, argenti uerò decies mille myriadas talentûm, & pallia & purpuras & ſtolas omnigenas: mox ignem pyræ ſummitti iuſſit, quæ ardebat totos quindecim dies. Lege Græca, & uidebis quanta ſi de uerterimus quæ ſunt eiuſmodi.

Caput IIII

Linea] Quod ad linum attinet, linea tunica à Græcis dicitur λινοῦς χιτών, quam Athenienſes talarem geſtabãt: author Pollux. Illud non ineptum fuerit, addere, quod de lino asbeſtino ſcripſit Plinius: Inuẽtum iam eſt etiam quod ignibus non abſumeretur, uiuum id uocant, ardentesq; in focis cõuiuiorum ex eo uidimus mappas ſordibus exuſtis ſplendeſcentes igni magis, q̃ poſſent aquis. Regum inde funebres tunicæ corporis fauillam ab reliquo ſeparant cinere. Naſcitur in deſertis aduſtisq; ſole Indiæ, ubi non cadunt imbres inter diras ſerpentes, aſſueſcitq; uiuere ardendo. Rarum inuentu, difficile textu, propter breuitatem. Vocatur autem à Græcis asbeſtinum, ex argumento naturæ. Anaxilaus author eſt, linteo eo circundatã arborem ſurdis ictibus, & qui non exaudiantur, cędi. Ergo huic lino principatus in toto orbe. Porrò autem Strabo in decimo, ſcribit, in Cariſto lapidem naſci, quem tondere ſolent, & mox nere, ex quo fiunt χειρόμακτρα, ideſt mantilia, quæ ſordida facta, flammis emundari ſolent, non aliter quàm aquis. ἐν δὲ τῇ inquit καρίςῳ καὶ ἡ λίθος φύεται, ξαινομένη καὶ ὑφαινομένη, ὥςτε τὰ ὑφάσματα χειρόμακτρα γίνεσθαι, ῥιπωθέντα δὲ βάλλεσθαι καὶ ἀποκαθαίρεσθαι τὸν πίνον τῇ πλύσει παραπλησίως. In Aldinis codicibus

codicibus quędam uocabula ſuperſunt. Tu in hunc modum ſuprà ſcriptũ emenda. Eſt & bulbi genus lanam ferens, quod in littoribus naſcitur. Habet autẽ lanam ſub primis tuniculis, inquit Theophraſtus apud Athenæũ in II, ὑφαίνεται δ' ἐξ αὐτοῦ τὰ πόδεια καὶ ἄλλα ἱμάτια. hoc eſt, texuntur aũt ex ea faſciæ pedales, & alia ueſtimenta, ut & Phęnias ait, χειρόμακτρα δὲ καλεῖται, inquit Athenæus in IX ᾧ τὰς χεῖρας ἀπεμάττοντο, ideſt, quo manus abſtergebant. Plinius libro XIX, capite II, Theophraſtus author eſt, eſſe bulbi genus circa ripas amnium naſcẽs, cuius inter ſummum corticem, eamq́ partem qua ueſcuntur, eſſe laneam naturam, ex qua mapalia ueſtesq́ quondam conficiebantur. quo loco non mapalia, ſed pedalia legendum puto, ex Theophraſto apud Athenæũ ſuprà citato. Sed neq́ regionem in qua id fiat, neq́ quicquam diligẽtius, præter q̃ eriophoron, id appellari. ἐριόξυλον etiamnum appellat Vlpianus in lege Si cui lanæ, ſuprà De legatis tertio. Plinius libro XXIIII, cap. XII. Huic ſimilis eſt ſpina illa, quam Græci acanthion uocãt, minoribus multo foliis, aculeatis per extremitates, & araneoſa lanugine obductis: qua collecta, etiam ueſtes quædam bombycinis ſimiles fiunt in Oriente. Idem quoq́ in XII, multa refert de arboribus Perſicæ inſulæ lanigeris, quem (ſi non eſt moleſtum) uide. Neq́ enim in hunc libellum noſtrum tranſcribere eſt animus. Quin & alia pleraq́ prudentes ſciẽtesq́ omiſimus, ne in immẽſum, iis quæ Græci uocant ἀπροσδιόνυσα, uolumen excreſceret. Byſſus etiã num lini ſpecies in India naſcens: iam uerò & Ægypto, ex arbore lanicium quoddam fit, ex quo ueſtem factam lineam magis dixeris, q̃ laneam: ſola enim craſſitudine à linea differt: author Pollux. Plinius uerò circa Elim in Achaia gigni autumat, mulierum maximè deliciis.

Caput V

VEl Serica.] Seres gens Indica Stephano De urbibus. Sunt & qui eos inter Scythas adſcribant, qui ſpectant ad orientem æſtiuum. Vermiculus quidã apud eos eſt, qui σὴρ appellatur, ac ſericum inde appellatum procreat. Quod & ſentit Pollux in VII ad Cõmodum: cuius uerba placitum eſt ſubſcribere, ἔνιοι δὲ καὶ τοὺς σῆρας ἀπὸ τοιούτων ἑτέρων ζώων ἀθροίζειν φασὶ τὰ ὑφάσματα. hoc eſt, nonnulli uerò & Seras ipſos ab eiuſmodi, atq; aliis animalibus colligere aiunt texturas. Virgilius,

Ignoti facie, ſed noti uellere Seres.

Martialis quoq; ſerica, pro ueſte ſerica uſus eſt: Nec aliter dentes, quàm ſerica nocte reponis. Apud Tacitũ in ſecundo, Sirica ſcriptum eſt, pro Serica: Proximo ſenatus die multa in luxum ciuitatis dicta à Q. Haterio conſulari, Octauio Frontone prętura functo: decretumq;, ne uaſa auro ſolida, miniſtrãdis cibis fierent, ne ueſtis ſerica uiros fœdaret. Tacitus quoq; imperator, ut Flauius Vopiſcus ſcriptũ reliquit, holoſericæ ueſtis uſum omnibus uiris interdixit. Eſt autẽ holoſerica ueſtis tota ex ſerico nulla alia materie, qua primus Romanorum uſus eſt Antonius Heliogabalus: author Lampridius. Subſerica uerò eſt, cuius ſubſtamen ex ſerico eſt, cuiuſmodi fortaſſe uidetur id quod *ſatin de Bruges*, uulgò dicimus. Holoſericæ ueſtis pretium immẽſum fuiſſe coniicio, ex Flauio Vopiſco in Aureliano, his uerbis: Veſtem holoſericã neq; ipſe in ueſtiario ſuo habuit, neq; alteri utendam dedit. Et quum ab eo uxor ſua peteret, ut unico pallio blateo ſerico uteretur, ille reſpondit, Abſit, ut auro fila penſentur. Libra enim auri, tunc libra ſerici fuit. Hactenus Flauius. Blateum pro purpureo interpretatur Baptiſta Ægnatius. Neq; uerò cuipiã mirum uideri debet, quandoquidem

doquidem antea cõqueritur Plinius, tam longinquo or
be peti, ut in publico matrona transluceat. Adde quod
gens illa, unde ſericum petitur, nullum cum cæteris mor
talibus habet cõmercium. Quod Stephanus ait, ἀπιθοσ-
μιγὲς ἀνθρώποις. Nunc paſſim in Italia, & in ea Lucæ, ma
gna uis & copia, monachorum neſcio quorum benefi-
cio, quos refert Procopius, uermiculorum ſemen, ideſt,
ut ita dicam, ouula, imperatori Iuſtiniano Conſtantino-
polim ex Serinda Indiæ ciuitate attuliſſe, unde toti fer-
mè Europę copia facta. Eſt mihi ſoror Martha nomine,
quæ iſtiuſmodi lanicio, uelut altera Pallas, ſummopere
delectatur, quæ me iſtorũ uermiculorũ naturam docuit.
Appetente uere oua, piſcium ouis haud abſimilia linteo
lo adhæreſcentia, radiis ſolis exponunt, caloreq́ fouent.
Quo fit ut uermiculi excludãtur, quos primum lactucis
mox mori foliis enutriunt, quibus iam grandioribus pe
nulas cuiq́ chartaceas, ut ita dicã, uel inuolucra potius
diſtribuũt. quibus incluſi, mirabili naturæ opere lanicio
ſeſe inuoluunt. cui color partim cãdidus, partim flauus.
Ammianus Marcellinus libro XXIII. aliter ſentire ui
detur, cuius uerba libitum eſt adſcribere, Agunt autem
ipſi quietius Seres, armorum ſemper & præliorum ex-
pertes, utq́ hominibus ſedatis & placidis eſt otium uo-
luptabile, nulli finitimorũ moleſti. Cæli apud eos iucun
da ſalubrisq́ tẽperies, aeris facies munda, leniumq́ uen
torum cõmodiſſimus flatus, & abunde ſyluę ſublucidæ,
à quibus arborum fœtus aquarũ aſperginibus crebris,
uelut quædam uellera molliẽtes, ex lanugine & liquore
admixtam ſubtilitatem tenerrimã pectunt, nentesq́ ſub
tegmina, conficiunt ſericum ad uſus antehac nobilium,
nũc etiã infimorũ ſine ulla diſcretione proficiẽs. In qua
opinione fuiſſe uidetur Virgilius, cũ ait, Foliis expectũt
uellera

uellera Seres. Et Plinius in ſexto, Seres lanicio ſyluarum nobiles, perfuſam aqua depectentes frõdium canitiem.

Veſtis Serica olim Medica dicebatur, author Procopius libro primo De bello Perſico.

Caput VI

VEl bombycina.] Bombyces, telas aranearum more texũt, inquit Plinius, ad ueſtem luxumq́ fœminarum, quę bombycina appellantur. Quod & dixiſſe uidetur Pollux in ſeptimo ad Commodum, his uerbis: τὰ δὲ ἐκ βομβύκων, σκώληκές εἰσιν οἱ βόμβυκες, ἀφ᾽ ὧν τὰ νήματα ἀνύονται, ὥσπερ ὁ ἀράχνης. hoc eſt, bombyces ſunt uermes à quibus ut araneis fila pẽſantur. Bombycum telam prima retorquere, rurſusq́ retexere inuenit in Co, mulier Pamphile, Platis filia, non defraudanda gloria excogitatæ induſtriæ, ut denudet fœminam ueſtis. Martialis,

Fœmineum lucet ſic per bombycina corpus.

Quæ à Co inſula, Coa ueſtis appellatur. Propertius,

Quid iuuat ornato procedere uita capillo,
Aut tenues Coa ueſte mouere ſinus? Ouidius,
Siue erit in Cois, Coa decere puta.

Viri quoq́ utebãtur, quod probri uice arguit Plinius his uerbis: Nec puduit has ueſtes etiam uiros leuitate uſurpare, propter onera æſtiua: intantum à lorica gerenda diſceſſere mores, ut oneri ſint etiam ueſtes. Aſſyria tamen bombyce fœminis cedimus. Conſiderãti uerò mihi, atq́ animum conuertenti ad ea quæ Plinius de Coa bombyce ſcriptum reliquit, iſti uermiculi, quos apud ſororẽ nutriri uidimus, ii ipſi ſunt qui bombyces à Plinio deſcribũtur. Cuius uerba, obſecro te candide lector, mecum etiam atq́ etiam conſidera. Etenim ſi uerum eſt, falluntur qui ſericum putant eſſe, quam uulgò *ſetam* dicimus, quamq́ conficiunt iſti uermiculi, qui paſſim in Ita-

lia &

lia & Gallia lanicij cauſa nutriuntur. Verba Plinij hæc ſunt: Fieri autẽ primo papiliones paruos nudoſcꝙ. Mox frigorũ impatientia uillis inhorreſcere, & aduerſus hyemem tunicas ſibi inſtaurare denſas, pedum aſperitate radentes foliorũ lanuginem in uellera. Hanc ab his quocꝙ cogi, ſubigicꝙ unguium carminatione, mox trahi inter ramos, tenuari ceu pectine, poſtea apprehẽſam corpore, inuolui nido uolubili: tunc ab homine tolli, fictilibuſcꝙ uaſis tepore & furfurum eſca nutriri, atque ita ſubnaſci ſui generis plumas, quibus ueſtitos ad alia penſa dimitti. Quæ uerò cœpta ſint lanificia, humore lenteſcere more ceræ, mox in fila tenuari iunceo fuſo.

Caput VII

NEc eſt quod mireris, hic iureconſultum nullam de aurea ueſte feciſſe mentionem. Nam ad ea potius debet adaptari ius, quæ & frequenter & facilè, quàm ad ea quæ perraro eueniunt, τὸ γὰρ ἅπαξ ἢ δὶς, ut ait Theophraſtus, παραβαίνουσιν οἱ νομοθέται. Neque enim tam frequens erat uſus panni aurei, temporibus illis, quàm eſt hodie, quò uel hippotoxotæ noſtrates, nec niſi proſciſſo utuntur. Sed tamen tunica aurea triumphaſſe Tarquinium Priſcum Verrius apud Pliniũ tradit. Aſſeueratcꝙ idem Plinius, ſe uidiſſe Agrippinam Claudij principis uxorem, ædente eo naualis prælij ſpectaculum, aſſidentem ei indutam paludamento auro textili, ſine alia materie. Quod uerò de paludamento aureo ait Plinius, Cornelius Tacitus, qui in hiſtoria conſcribenda Pliniũ non ſemel ſequutus uidetur, non paludamentum dixit, ſed chlamydem auratam. Vt autẽ nihil inſit diſcriminis inter paludamẽtum & chlamydem, tamen non idem uidetur auratũ dicere, & auro textili nulla alia materie. Verba Taciti non grauabor ſubſcribere, quando non parũ

facere uidẽtur,ut mens Plinii apertior fiat & dilucidior. Ea ſunt in XII. Sub idem tẽpus inter lacum Fucinum, amnemq́ꝫ Lirin,perrupto monte, quo magnificentia operis à pluribus uiſeretur,lacu in ipſo nauale prælium adornatur,ut quondam Auguſtus,ſtructo cis Tiberim ſtagno:ſed leuib⁹ nauigiis,& minore copia ędiderat. Claudius triremes,quadriremesq́ꝫ,& undeuiginti hominum millia armauit cincto ratibus ambitu, ne uaga perfugia forent,ac tantum ſpacium amplexus,ad uim remigii,& gubernantium artes,impetus nauium:& prælio ſoliti in ratibus prætoriarum cohortium manipuli,turmæq́ꝫ adſtiterant,antepoſitis propugnaculis,ex quîs catapultæ, baliſtæq́ꝫ tenderentur. Reliqua lacus claſſiarii rectis nauibus obtinebant, ripas & colles ac montium edita,in modum theatri multitudo innumera compleuit, proximis è municipiis, & alii urbe ex ipſa,uiſendi cupidine, aut officio in principem. Ipſe inſigni paludamento,neq́ꝫ procul Agrippina chlamyde aurata,pręſidere. Vides ut quod Plinius paludamentum auro textili dixit, Tacitus chlamydem auratã dixerit:ſed tamẽ Plinio teſti oculato fides potius habẽda. Ouidius quoq́ꝫ pallæ aureæ meminit, Ipſe deus uatum palla ſpectabilis aurea.

Porrò autem utebantur auro intexto,inuento regum Aſiæ in Attalicis maxime. Plinius in octauo, Aurum intexere in eadem Aſia inuenit Attalus rex:unde nomen Attalicis. Quin & illud adſcribendũ duxi,quod de Aureliano Vopiſcus, habuiſſe uidelicet in animo, ut aurũ neq́ꝫ in cameras, neq́ꝫ in tunicas,neque in pelles,neque in argentum uerteretur, dicens, plus auri eſſe in rerum natura,quàm argenti:ſed aurum per uarios bractearum, filorum & liquationum uſus perire,argentum autem in ſuo uſu manere. Idem Vopiſcus autor, Tacitum imperatorem

ratorẽ auro clauatis ueſtibus interdixiſſe. Nam & ipſe autor Aureliano fuiſſe perhibetur, ut aurum à ueſtibus & cameris & pellibus ſubmoueret. Auro clauatę ueſtes quæ ſint, docet Ioannes Baptiſta Ægnatius, uir doctiſſimus, in ſcholiis ſuis in Lampridium, & alios. Ait enim eas eſſe, quæ clauos aureos haberent. Credo, ex Feſto Pompeio, apud quem legere eſt, clauata dici ueſtimenta clauis intexta, ut calciamenta clauis confixa. Sed quum addit, Nos flores appellamus: haud ſatis quid uelit intelligo. Si enim de iis quos *boutons* & *fers dor*, & *orfres*, dicimus: illi prorſus aſſentior, de quibus ſentire uidetur Iureconſultus in lege Quum aurum, cum. l. ſe. ſupra eodẽ: Quemadmodum, inquit, claui aurei & purpurei, pars ſunt ueſtimentorum: & ſi non ſunt claui ueſtimentis conſuti, tamen ueſte legata cõtineri. Si uero de illis floribus intelligat, qui eorum artificio ueſtibus inſeruntur, quos acupictores dicimus, uide tu lector etiam atq; etiam, ne te tanti uiri autoritas decipiat, οὐ γὰρ πρό γε τῆς ἀληθείας τιμητέος ὁ ἀνήρ, καίπερ ὢν ἐλλόγιμος ἐν τοῖς πάνυ. hoc eſt, non enim uero eſt anteponendus uir ille, quanquam alioqui inter primos celebris. Siquidem Vlpianus, ut diuerſa adſcripſit hac ipſa lege, inſitas picturas, & clauos aureos quum ait, Et quæ his acceſſionis uice cedunt, quæ ſunt inſitæ picturæ, clauiq; qui ueſtibus inſuuntur. Quintilianus libro tertio. Vt affert lumẽ clauus purpurę loco inſertæ, ita certè neminem deceat intexta pluribus notis ueſtis. Quibus uerbis Gillius noſter cẽſet elici poſſe unicum tantum clauum purpureũ adiici tunicæ, quæ ob id dicatur tunica lati claui & latus clauus: quod haud ſcio an uerum ſit. Quod autem ait Vlpianus, inſitæ picturæ, inde pictæ ueſtes dictæ, quas iam apud Homerum fuiſſe conſtat. Plin. unde triumphales natæ. Iuuenalis,

Et latum pictæ ueſtis conſiderat aurum.

Colores diuerſos picturæ intexere Babylon maximè celebrauit, & nomen impoſuit. Plurimis uerò liciis texere, quæ πολύμιτα appellãt, Alexãdria inſtituit. Martial.

Hæc tibi Memphitis tellus dat munera: uicta eſt
Pectine Niliaco iam Babylonis acus.

Caput VIII

PRæcingendi, ut cingulum, ut zona, & quæ præcingendi cauſa parari ſolẽt. Quod uerò ad zonam pertinet, illud nõ omiſerim quod Strabo libro Geog. IIII ſcriptum reliquit: Gallos olim ſolitos dare operam, ne obeſi fierent & uẽtroſi, punireq́ iuuenem certam zonæ menſuram excedentem. Verba Strabonis ſubſcribam, ἴδιον δὲ καὶ τοῦτο. ἀσκεῖν γὰρ αὐτοὺς μὴ παχεῖς εἶναι, μηδὲ προγάστορας. τὸν δ᾽ ὑπερβαλλόμενον τῶν νέων τὸ τῆς ζώνης μέτρον, ζημιοῦσθαι. hoc eſt, id quoq; eis eſt proprium ut ſeſe exerceant, ne obeſi uẽtreq́ prominulo ſint. Si quis autem iuuenis modum zonæ preſcriptum exuperet, mulcta afficiatur. Succincti dicuntur milites, quòd breuioribus ſagis utentes, altius cincti uidentur. Accincti quoq; gladio. Tacitus in undecimo: Feruntq́ militem, quia extra uallum non accinctus, atque alium, quia pugione tantum accinctus foret, morte punitos. Nonnunquam uerò ignominiæ cauſa cogebãtur milites tunicati & diſcincti foſſam fodere, præſentibus ſpectantibusq́ aliis militibus. Qua pœna uſum Lucullum in eos milites, à quibus in quodam prælio fuga cœpta, autor Plutarchus in Lucullo, ἀτιμίαν τινὰ τοῖς φεύγουσι νενομισμένην προσέβαλε, κελεύσας ἐν χιτῶσιν ἀζώστοις ὀρύξαι δώδεκα ποδῶν τάφρον ἐφεστώτων καὶ θεωμένων τῶν ἄλλων στρατιωτῶν. hoc eſt, ignominiam quandam deſertoribus uſurpatam inflixit iuſſis ipſis in tunicis, diſcinctis foſſam pedũ duodecim fodere, adſtãtibus atq; ſpectanti

bus

bus aliis militibus. Cæſar item Auguſtus pro delictorũ genere uariis ignominiis milites affecit, ut ſtare per totũ diem iuberet ante prætorium, interdum diſcinctos, tunicatosq́; autor Tranquillus. Cæterum, hoc in loco, bona tua uenia, lector cãdide, Iureconſultũ agam. Aduerte tu rabula, quia eſt de pane lucrãdo, ait Vlpianus præcingẽdi, non aũt accingendi. Si enim accingẽdi dixiſſet, ueſtimẽtorum appellatione gladius comprehẽderetur, quod nequaquam uidetur rationi cõſentaneũ. De armis quæ tegendi cauſa parari ſolẽt, dubium uideri poteſt. mouet quæſtionẽ, primum, quod loricam antiqui lineam geſtabant, ac ipſe Magnus Alexãder, qui Aſiæ imperium obtinuit, lorica linea uſus dicit̃, ut memini me legiſſe apud Plutarchũ in Alexandro. Et thoracibus lineis antiquos pugnaſſe teſtis eſt Homerus. Deinde quòd iſtiuſmodi arma tegumenta corporis appellat Liuius his uerbis, Arma his imperata, galea, clypeus, ocreæ, lorica, omnia ex ære hæc, ut tegumenta corporis eſſent. Poſtremò quòd huius legis contextu uidetur militaria omnia cõprehendere. Ait enim, Vt ſaga & reliqua ſimilia. Saga enim militum ſunt, ut aliàs dicam. Quare ſi proponatur Sempronius miles teſtamento ita cauiſſe, omnia mea ueſtimẽta Caio Sceuæ contubernali meo do, lego: quæſtio eſt, an huic legato, arma quæ tegẽdi cauſa parata ſunt, q̃busq́; utebatur Sempronius, legato cedant. Reſpondeo ſecundum ea quæ proponantur, non cedere. Siquidẽ alia cauſa ueſtimentorũ, alia armorum. Veſtimenta enim inuenta ſunt, ut nos à frigoribus, calore & imbre tutarẽtur: arma uerò, ut à telorũ impetu. Quum igitur ſeparata ſint, eorũ ſeparata quoq; ratio ſit, neceſſe eſt. Si mihi non credis, citabo tot iura, gloſſas ſingulares & unicas, quot unquam Barbatius in ſuis conſiliis.

Caput IX

VEluti togæ.] Tunicæ toga ſuperimponebatur, uel tunicis potius. Nec mihi uelim fidem ut adhibeas, niſi autorem laudarim ἀξιόπιστον, Plutarchum ſcilicet, qui in Tiberio & Caio ſic ait, αὐτοῦ δὲ τοῦ τιβερίου φεύγοντος ἀντελάβετό τις τῶν ἱματίων, ὁ δὲ τὴν τήβεννον, ideſt togam, ἀφεὶς καὶ φεύγων, ἐν τοῖς χιτῶσιν ἐσφάλη. Quibus uerbis apparet, quum quis Tiberij ueſtimenta comprehendiſſet, abiecta toga eum aufugiſſe, tunicatumq́ꝫ cecidiſſe. Toga erat Romanorũ. Auguſtus igitur, uiſa quondam pro concione pullatorum turba, indignabundus acclamitans: En (ait) Romanos, rerum dominos, gentemq́ꝫ togatam. Et ſanè fuit tempus, quum fæx uulgi non temerè unquam Romæ toga uteretur, ſed ſola tunica. Quamobrem plebem Romanã Tacitus tunicatum populum appellat. Cuius uerba extant in Oratorum dialogo. Quod ſæpius uulgus imperitũ & tunicatus hic populus tranſeuntis nomine uocat, & digito demonſtrat. Quod uerò τήβεννον Plutarchus dixit, Athenæus τήβενναν dixit in quinto, ubi de Antiocho, πολλάκις δὲ καὶ τὴν βασιλικὴν ἀποθέμενος ἐσθῆτα τήβενναν ἀναλαβὼν, περιῄει ἐπὶ τὴν ἀγορὰν ἀρχαιρεσιάζων. hoc eſt, ſæpe etiam & poſita ueſte regia tebennam indutus circũibat forum comitiis. Meminit & in decimo, iiſdẽ fermè uerbis. Artemidorus in ſecũdo De ſomniorum interpretatione, unde τήβεννος, toga dicta ſit, obiter docere uidetur, quũ ait, τὰ δ᾽ αὐτὰ καὶ ἡ ῥωμαϊκὴ ἐσθὴς ἣν νῦν τήβεννον καλοῦσι ἀπὸ τημενίου τοῦ ἀρκάδος, ὃς πρῶτος ἑαυτοῦ χλαμύδα οὕτω περιεβάλλετο τὸν τρόπον, εἰσπλεύσας ἐπὶ τὸν ἰόνιον κόλπον, καὶ ὑποδεχθεὶς ὑπὸ τῶν ταύτῃ κατοικούντων ἀφ᾽ οὗ καὶ μαθόντων καὶ οἱ ἐγχώριοι τὸν αὐτὸν ἐνεδύσαντο τρόπον, καὶ ἐκάλουν τὴν ἐσθῆτα τημένιον ἐπώνυμον τημένου τοῦ εὑρόντος. ὕστερον δὲ τῷ χρόνῳ παραφθαρὲν τὸ ὄνομα τήβεννος ἐκλήθη.

hoc eſt

hoc eſt,itidem ueſtis Romana quam nunc togam appel
lant à Timeno Arcade,qui primus chlamyda ſuã ita in-
duit ſinum Ioniũ nauigans:exceptusq́ ab accolis,& ue
ſtis forma ab eo cõperta ſimilẽ ſibi concinnarũt,quã ab
autore Timeniã uocarũt. Poſtea aũt tempore deprauato
nomine tebennos,ideſt toga,appellata eſt. Toga quoq;
pro pacis artib. Caſſius ad Tulliũ, Eſt enim tua toga om
niũ armis felicior. Toga enim erat pacis inſigne. Tulli9
in Piſonẽ,Nõ dixi hãc togã qua ſum amictus,nec arma,
ſcutũ & gladiũ uni9 imperatoris:ſed q́ pacis eſt inſigne
& ocij toga:contra aũt arma,tumultus atq; belli. Enim-
uero antiqtus,uel in bello togis utebant̃ Romani:autor
Plutar. in Coriolano, ἦν δὲ τότε τοῖς ῥωμαίοις ἔθος εἰς τάξιν
καθισταμένοις, καὶ μέλλουσι τοὺς θυρεοὺς ἀναλαμβάνειν, καὶ περιζώννυ-
σθαι τὸν τήβεννον, ἅμα καὶ διαθήκας ἀγράφους γίνεσθαι τριῶν ἢ τεττά-
ρων ἐπακουόντων, ὀνομάζοντας τὸν κληρονόμον. hoc eſt,fuit aũt tẽ-
poribus illis mos Romanis ut in acie conſtituti,prius q̃
clypeos reciperẽt,togasq́ præcingerẽt,teſtamẽta in pro
cinctu facere, tribusq́ aut quatuor audiẽtibus hæredem
nũcupare. Et hoc erat teſtamẽtũ,quod procinctũ appel-
latur à Iuſtiniano,titulo De teſtamẽtis. Illi quoq; qui ma
giſtratũ petebãt,toga candida utebant̃,& ob id cãdidati
dicebãtur. Extat oratio M. Tullij habita in toga cãdida.
Liuius in IIII ab Vrbe cond. albũ ueſtimẽtũ uocat his
uerbis,Placet tollẽdę ambitiõis cauſa tribunos legẽ pro
mulgare,ne cui albũ ueſtimentũ addere petitionis cauſa
liceret. Poetæ togulã uſurpãt pro toga,ni fallor. Mart.

Trita quidem nobis togula,uiliſq́,putriſq́:
Denariis tamen hanc non emo Baſſe tribus. Et in VII
Pro togula debes,hoc ad te pertinet Olle.

A toga fit togatus & togatulus,ut apud Martialem XI,
Iam parce laſſo Roma gratulatori,

Laſſo

Laſſo clienti,quàm diu ſalutator
Anteambulones & togatulos inter
Centum merebor plumbeos die toto. Et in eodem,
Hoc quiſquam ferat,ut tibi tuorum
Sit maior numerus togatulorum,
Librorum mihi ſit minor meorum.

Quum ait Martialis,centum plumbeos, pro centum quadrantibus accipe,quibus hodieq; Romani utuntur, & *quadrins* uocant uulgò,corrupto uocabulo,ut ferè fit, ita tamen ut minimum,quãtum deſciuerit. Quod enim Latini quadrans dicebãt,hodie Romani dicunt *quatrin*, quorum decem duodecim denariolis,ideſt *duodeno* permutant̃,ut prolixiſſimè docuit Budęus in libro De aſſe. Budæus inquam ille,qui uelut alter Mercurius,mira ingenij felicitate dicam, an induſtria, rem nũmariam iam pridem antiquitatis tenebris inuolutam,uel immerſam potius,uelut ab inferis reuocauit. Quo nomine ſtudioſorum ſanè nullus,duntaxat eorum, à quibus liuor abeſt, quin illi hoc tempore plurimum debeat,& debere fateatur:ſi qui ſint,qui inuideant,

Rumpatur quiſquis rumpitur inuidia.

Per centum quadrantes,ſportulam intellige,quæ togatis dabatur à potentioribus,ut deducerentur & reducerentur per Vrbem incedentes. Martialis,

Si matutinos facile eſt tibi rumpere ſomnos,
Attrita ueniet ſportula ſæpe toga. Idem Martialis,
Nec uocat ad cœnam Marius,nec munera mittit,
Nec ſpondet,nec uult credere,ſed nec habet.
Turba tamen non deeſt ſterilem quæ curet amicum,
Heu quàm perſatuæ ſunt tibi Roma togæ.

Solebant enim Romani togati potẽtiores comitari per Vrbem. Tullius ad Atticũ primo,Quum ad forum ſti-

pati

pati gregibus amicorum deſcendimus. Quod ipſi Martiali erat permoleſtum, quippe qui inter cæteras uitæ felicitates togam raram optet. Verſus ipſius quoniam uiſi ſunt iucundiſsimi, & ad uerbum ediſcendi, lubentes com meminimus:

Vitam quæ faciunt beatiorem,
Iucundiſsime Martialis hæc ſunt,
Res non parta labore, ſed relicta,
Non ingratus ager, focus perennis,
Lis nunquam, toga rara, mens quieta,
Vires ingenuæ, ſalubre corpus,
Prudens ſimplicitas, pares amici,
Conuictus facilis, ſine arte menſa,
Nox non ebria, ſed ſoluta curis,
Non triſtis thorus, attamen pudicus,
Somnus qui faciat breues tenebras,
Quod ſis eſſe uelis, nihilq́ malis:
Summum nec metuas diem, nec optes.

Togam raram optat; id eſt, ne cogatur bene mane togatus circumuolitare limina potentiorũ, ſalutationis defuncturus officio. Nec tanti putat eſſe ſportulam illam, quæ cuiq; in dies ſingulos dabatur, centum ſcilicet quadrantes. Ea ſumma nummi noſtratis ualet decẽ ſolidos. De qua Iuuenalis in prima,

Sportula primo
Limine parua ſedet turbæ rapienda togatæ.

Et paulopoſt, Denſiſsima centum
Quadrantes lectica petit.

Et apud Martialẽ ſexcentis in locis. Fuit tempus quũ toga commune ueſtimentum eſſet diurnum ac nocturnum, & muliebre & uirile. Poſtea uero mos fuit, ut mulieres adulterij conuictæ uirili toga indutæ, in publicum

procedere cogerentur, ut legi apud Iſidorum non omni-
non peſsimum autorem. Cui adſtipulari uidetur Martia
lis, cum ait,

Coccina famoſæ donas, & ianthina mœchæ.
 Vís mage, quæ meruit mittere: mitte togam.

Et Iuuenalis in ſecunda,

Talem non ſumet damnata togam.

A toga, togatus. Inde Lucullus, piſcinarius, Xerxes togatus, à Magno Pompeio dictus, ut teſtatur Plinius. Vt uero Plutarchus refert à Stoico Tuberone, his uerbis in Lucullo, καὶ διαίτας ἐναλίους κτίζοντα ὁ ςωικὸς τουβέρων θεασάμενος, ξέρξην ἐκ τηβέννου προσηγόρευσεν. hoc eſt, Et maritimas ædes excitantẽ conſpicatus Tubero Stoicus, Xerxem eum togatum appellauit. Interpres uertit Xerxem ex togato homine: id quàm recte, uel mediocriter eruditi iudicabunt. A toga quoque dictæ comœdiæ togatæ, quæ Romanorum: palliatæ uero, quæ Græcorum. Iuuenalis,

Impune ergo mihi recitauerit ille togatas.

Senatoris Romani figura ex antiquis marmoribus deſumpta

SAturnalibus per quinq; dies S. P. Q. R. togas reponebant, & ſynthesibus utebantur, & erant uiliores ueſtes. Martialis in Apophoretis,

Dum toga per quinas gaudet requieſcere luces,
Hos poteris cultus ſumere iure tuo.

Syntheſis quoq; accipitur pro tota ueſte in ueſtiario compoſita. in leg. Titia .§. Semproniæ, infra. Syntheſis enim Græcum uocabulum compoſitionem notat. Nec hoc loco neceſſarium puto aliorum delirãmẽta ſuper hac re referre. A toga Galliæ pars dicta togata, quòd eius regionis homines toga paſsim uterẽtur. Et eſt Italiæ pars, quæ intra Padum Rubiconemq; ac Apenninũ montem eſt, ut Plinius docet & Ptolemæus. Martialis,

Gallia Romanæ nomine dicta togæ.

Dicti quoq; Hiſpani togati & ſtolati, qui Beticã incolũt, Latinorumq; ius adepti ſunt, & in quorum agris colonię Romanorum deductæ. Autor Strabo in tertio, καὶ δὴ, inquit, τῶν ἰβήρων ὅσοι ταύτης εἰσὶ τῆς ἰδέας στολάτοι λέγονται καὶ τογάτοι. hoc eſt, Atq; adeo Iberorum, qui huius ſunt formæ, ſtolati uocantur & togati. Togati etiamnum dicuntur pacis amatores. Tullius libro quarto ad Atticum, Ergo erimus ὁπλῖται, qui togati eſſe uolumus. Toga pura tyrones nouæq; nuptæ induuntur. Plinius in octauo, ubi de C. Cæcilia loquitur, Ea prima texuit rectam tunicam, qua ſimul cum toga pura tyrones induũtur, nouæq; nuptę. Tullius ad Atticũ, Etſi Ciceroni meo togam puram cum dare Arpini uellem, hanc eram ipſam excuſationem relicturus ad Cæſarem. Et alibi non ſemel. Toga pura quid ſit, ſi neſcis, diſce ex Plutarcho in Antonio, ἐγγράφων μὲν εἰς ἐφήβους τὸν κλεοπάτρας παῖδα καὶ καίσαρος, τὸ δὲ ἀπόρφυρον καὶ τέλειον ἱμάτιον αὐτύλλῳ τῷ ἐκ φουλβίας περιθείς, hoc eſt, Adſcribens inter ephebos Cleopatræ filium

filium & Cęſaris: iuſtā uero & ſine purpura ueſtem Antyllo ſuo ex Fuluia filio imponens. Hoc ideo uerti ad uerbum, ut Gręcarum literarum rudes intelligerent, eam ueſtem, quę toga pura à Cicerone dicitur, ἀπόρφυρον, id eſt, ſine purpura, & τέλειον, id eſt iuſtam, dici à Plutarcho. Virilis autem toga ſumebatur ſedecim annorum ætate, ut cōijcere eſt ex Trāquillo in Auguſto, Duodecimum annum agens, auiam Iuliam defunctā, &c. ut infra. Nec me fallit alibi à Plutarcho dici ἀνδρεῖον ἱμάτιον, in Bruto ſcilicet, his uerbis, οἱ δ' ἄλλοι πρὸς κάσσιον ἀθροισθέντες, τὸν υἱὸν αὐτοῦ, τὸ καλούμενον ἀνδρεῖον ἱμάτιον ἀναλαμβάνοντα κατῆγον εἰς ἀγοράν. hoc eſt, Alij Caſsio congregati, eius filium ſumentem uirilem togam, deducebant ad forum. Tranquillus in Auguſto, Legata, uel partes hæreditatum, & à quibuſcunque heredibus relicta ſibi, aut ſtatim liberis eorum concedere, aut ſi pupillari ætate eſſent, die uirilis togę, uel nuptiarum. Quod ait uel nuptiarum, pro puellis accipio, quę ut inquit Plinius, toga pura eo ipſo die induebantur, quę in nouis nuptijs inepte uirilis diceretur. Nec tamen te moueat, quod Plutarchus alibi, καθαρὰς ἐσθῆτας, καὶ καθαρὸν ἱμάτιον dixerit, id eſt, ſi uerbum à uerbo uelis, puras ueſtes, & purum pallium. Ego enim pro candido accipiendum, uel ipſius Plutarchi uerbis comprobabo. Plutarchus in Catone, ubi ait, uiros Antiochenſes ad excipiendum Pompei libertum Demetrium, feſto cultu ornatos, ἐσθῆτας δὲ, inquit, καθαρὰς ἔνιοι, καὶ στεφάνους εἶχον. id eſt, Veſtes quoque candidas nonnulli & coronas habebāt. Interpreti condonandum, quòd puras uerterit, uerbum è uerbo. Ipſe enim Plutarchus hanc eandem hiſtorię partem in Pompeio retexens, ἐν ἐσθῆσι λευκαῖς, id eſt in candidis ueſtibus ait. Sic & in Aemilio, ἐθεῶντο καθαραῖς ἐσθῆσι κεκοσμημένοι, Spectabāt puris ueſtibus ornati.

Sic meo quidem iudicio, toga pura dicebatur, cui nulla purpura prætexta erat. Iacobus tamē Sadoletus, ſingularis eruditionis antiſtes, diſcrimen facere uidetur inter togam puram, & togam uirilem, cum in libello De liberis inſtituendis ait, Gerendi mutandiq́ ueſtitus diuiſa tempora, cum à prætexta ad togam puram, inde ad togam uirilem tranſitus eſſet. Poſita uero prætexta, uirilē togam ſumebant Romani ſedecim annorum ætate, ut conijcere eſt ex Tranquillo in Auguſto, in hæc uerba, Duodecimum annum agens, auiam Iuliam defunctam pro cōcione laudauit. Quadriennio poſt, uirili toga ſumpta. Ipſe tamen permiſit liberis ſenatorum, quo celerius reipublicæ aſſueſcerent, protinus uirilem togam, latum clauum induere. autor Tranquillus. Porrò autem prætexta erat, cui purpura prætexitur, quā Plutarchus in Sertorio περιπόρφυρον appellat: οἱ δὲ πατέρες, inquit, ἥδοντο θαυμαστῶς τοὺς παῖδας ἐν περιπορφύροις ὁρῶντες. hoc eſt, Patres uero mirifice lætabantur, cum prætextis ornatos filios cernerent. Et in Romulo, γέροντα μὲν ἄγουσι δι᾽ ἀγορᾶς εἰς Καπιτώλιον ἐν περιπορφύρῳ, βοῦλλαν αὐτῷ παιδικὴν ἅψαντες. hoc eſt Senē ducunt per forum in Capitoliū in prætexta, bulla puerili illius collo appoſita. Interpres purpura pro prętexta poſuit, haud ſcio quàm bene. Tuum lector ſit iudiciū. Prætextatos quoq; pueros Plutarchus περιπορφύρους appellat, his uerbis in Publicola, ὧν τούτοις ὁμήρους ἔδωκαν ἐξ εὐπατριδῶν περιπορφύρους δέκα, καὶ παρθένους τοσαύτας. hoc loco interpres, prętter conſuetudinem feliciter uertit, Horum gratia decē prætextati, totidemq́; uirgines ex patritio genere obſides dati. Quid autem ſit prætexta, rem hactenus paucis cognitam, à nemine certe, quorum ſcripta legerim, ſatis explicatam, ego σὺν θεῷ μέντοι aperiam. Prætexta dicebatur ea toga, cuius oræ & circuitus pur-

purа

pura prętextus erat. Hac de re περιπόρφυρος à Plutarcho dicta quaſi habens in circuitu purpurã intextam. Quemadmodum enim apud Pollucem, περίλευκον dicitur ueſtis ex purpura, uel alio colore in circuitu albũ intextum habens: ſic περιπόρφυρος, meo quidem iudicio, dicitur ueſtis, ἐξ ἄλλου χρώματος ἐν τῷ περιδρόμῳ ἔχουσα πορφύραν ἐνυφασμένην, & cuius limbus erat purpureus. Quod & uelle uidetur Macrobius in primo, capite VI. cum ait, Cum toga cui purpura prætexitur. Et Liuius quartæ decadis, IIII. in hęc uerba, Purpura uiri utimur prętextati in magiſtratibus, in ſacerdotijs: liberi noſtri prætextis purpura togis utuntur. Magiſtratibus in colonijs, municipijsq; togæ prætextæ habendæ ius eſt. nec id, ut uiui ſolum habeãt tantũ inſigne, ſed etiam ut cum eo crementur mortui. fœminis duntaxat uſum purpuræ interdicemus. Idem Liuius libro ſecundo tertiæ decadis, Hiſpani linteis pretextis purpura tunicis, candore miro fulgẽtibus, conſtiterant. Huius loci me admonuit alter ſeculi noſtri Liuius Paulus Aemilius, uir doctrinæ ſingularis. Poſtea id legi apud Polybium tertio: quem Liuius uidetur uertiſſe ad uerbum, ut pleraq; eius, τῶν δ' Ἰβήρων λινοῖς περιπορφύροις χιτωνίσκοις κεκοσμημένων κατὰ τὰ πάτρια. Athenæus in ſexto, χιτῶνας περιπορφύρους appellat: ἁλουργῆ μὲν ἀμπεχόμενοι περιβόλαια καὶ χιτῶνας ἐνδεδυκότες περιπορφύρους. hoc eſt, Purpureis amicti circũiectis, & tunicas induti prætextas. Quibus uerbis palàm fit, pretextam dici togam purpura in circuitu contextam. Neq; enim tunicæ illæ miro cãdore fulgerent, ſi totæ cõtextæ purpura fuiſſent. Iam & hoc uerbũ prætexo, uideo uſurpari à ꝓbatis autoribus pro eo q̃d uulgo dicimus *bordare*, & *cooperire bordũ*. Auſon. Tu Auguſte uenerabilis, diſtrictus maximo bello, aſſultãtibus tot milib. barbarorũ, quib. Danubij ora prætexiť, id eſt

Id eſt *cooperta* & *bordata*. Aldini codices habent protexitur. Sed magis placet ut prętexitur legas. Cicero in ſecundo de diuinatione, Atꝗ in Sibyllinis ex primo uerſu cuiuſꝗ ſententiæ, primis literis illius ſententiæ carmen omne prætexitur. Ouidius quoꝗ prætexta pro *bordata* uſu eſt iſto uerſu, Quid referam Baias, prætextaꝗ litora uelis? Plinius quoꝗ, prætexta tuguriorũ poſuit in XVI. Cortex è fago, tilia, abiete, picea in magno uſu agreſtiũ: uaſa, corbesꝗ, ac patentiora quædam meſsibus conuehendis, uindemijsꝗ faciunt, atꝗ prætexta tuguriorum. Hoc eſt, ut interpretor, *borta* tecti ipſorum tuguriorum. Virg. tertio Georg.

Tardis ingens ubi flexibus errat
Mincius, & tenera prætexit arundine ripam.

Georgius Merula Dionis interpres in Traiano, prætextam purpuream appellat, in ipſo ſtatim principio. Ego omni aſſeueratione affirmare auſim Georgium non intellexiſſe, quid eſſet in Dione περιπορφύρῳ, & uertiſſe purpurea. Et fortaſſe in Græco codice, quem uidere mihi non contigit, ſcriptum eſt τηβέννῳ περιπορφύρῳ, id eſt, toga prætexta. Quod ſi uerum eſt, falſus eſt ipſe, ut alij ferme ad unum omnes, quorum quidem ſcripta uulgata ſunt. prætextæ apud Hetruſcos originem inuenere, ut inquit Plinius. Quod & ſentire uidetur Strabo in quinto, λέγεται δὲ καὶ ὁ θριαμβικὸς κόσμος, καὶ ὑπατικὸς, καὶ ἁπλῶς ὁ τῶν ἀρχόντων ἐκ ταρκυνίων δεῦρο μετενεχθῆναι. hoc eſt, Aiunt autem & triumphalia, & conſularia, ac omniũ ferè magiſtratuum, ex Tarquinijs huc delata. Prætexta enim magiſtratuum erat, ut docuimus ex Liuio, qua utebantur Cenſores, qui erant uelut in apice & culmine dignitatis conſtituti. Athenæus Dipnoſophiſton XIIII. καὶ παρὰ ῥωμαίοις οἱ τιμηταὶ, μεγίστη δ᾽ αὕτη ἀρχὴ, τὴν περιπόρ

φυρον

φυρον ἐνδεδυκότες καὶ ἐστεφανωμένοι, πελέκει τὰ ἱερὰ κατέβαλλον. hoc eſt, apud Romanos & cenſores, maximus uerò is magiſtratus eſt, prætextam induti coronaq́ꝫ redimiti, ſecuri uictimas mactabant. Cęterum, regnante Romulo quum Capitolio à Sabinis capto, medio in foro ſignis collatis dimicaretur, matronarum intercurſu inter duas acies, prælium ſedatum eſt: quam ob rem mulieribus honores à Romanis permulti ſunt delati, primum his trāſeuntibus uia cedere: deinde præſente muliere obſcœnū nil dicere, nec nudū aſpici: præterea, ne cauſam dicerent apud eos iudices, qui de cæde ſunt conſtituti: poſtremò, ut earum pueri bulla aurea ornarētur & purpurea prætexta. Plutarchus in Romulo, φορεῖν δὲ inquit καὶ παῖδας αὐτῶν τὴν καλουμένην βοῦλλαν, ἀπὸ τοῦ σχήματος, ὅμοιον πομφόλυγι περιδέραιόν τι καὶ περιπόρφυρον. Interpres quum quid περιπόρφυρον uellet, non ſatis intelligeret, omiſit. Neque uerò neſcius ſum eorum quæ ſcripta ſunt à Macrobio: ſed apud me maior Plutarchi autoritas. Tu Macrobiū uide cap. VI libri I. Tullus Hoſtilius rex Romanorum tertius, primus prętexta uſus eſt. Plinius, Nam toga prætexta & latiore clauo Tullum Hoſtilium è regibus primum uſum, Hetruſcis deuictis, ſatis conſtat. Plutarchus in Romulo ait, ipſum quoq́ꝫ Romulum prætexta uſum, his uerbis, ἁλουργῆ μὲν ἐνδεδυκὼς χιτῶνα, καὶ τήβεννον ἐφόρει περιπόρφυρον. hoc eſt, induebatur enim tunica purpurea, geſtabatq́ꝫ togam prætextam. Quare pugnantia dicere uidentur Plinius & Plutarchus, diuerſos (ut opinor) autores ſequuti: etiā ſi à Plutarcho ſtare uideatur Liuius in primo, his uerbis: Me haud pœnitet eorū ſententiæ eſſe, quibus & apparitores & hoc genus ab Hetruſcis finitimis, unde ſella curulis, unde toga prætexta ſumpta eſt, numerum quoq́ꝫ ipſum ductum placet. A prætexta, ami

citia prætextata dicta, iam inde à puero cœpta, apud Martialem. Prętextati quoq; cognomentum Papirio inditum, uulgatiſſimum ex Valerio, Gellio, & Macrobio. Prætextatus quoq; dicitur, qui nondum poſita prætexta, togam uirilem ſumpſit. Tullius in ſecunda in Antonium, Tenes'ne memoria prætextatum te decoxiſſe? Prætextatum dicit eum qui pupillari ætate eſſet. Eſt & qui prætextam inter triumphalia ornamenta adſcribat, cum tamen ex Tacito, & Plutarcho conſtet triumphalium ueſte non cõtineri. Tacitus in duodecimo, Et ludicro Circenſium, quod adquirendis uulgi ſtudiis ædebatur, Britannicus in prætexta, Nero triumphalium ueſte tranſuecti ſunt: ſpectaret populus hunc decore imperatorio, illum puerili habitu, & perinde fortunam utriuſq; præſumeret. Plutarchus in Mario, καὶ παρῆλθε μὲν inquit εἴτε λαθὼν αὑτὸν εἴτε τῇ τύχῃ χρώμενος ἀγροικότερον ἐν τῇ θριαμβικῇ κατασκευῇ, ταχὺ δὲ τὴν βουλὴν ἀχθεσθεῖσαν αἰσθόμενος ἐξανέστη, καὶ μεταλαβὼν τὴν περιπόρφυρον αὖθις ἦλθε. hoc eſt, Et adfuit, ſiue ſui oblitus, ſiue fortuna ruſtice elatus triumphalium ueſte: mox uero ſenatum id ægre ferre ſentiens, abijt, aſſumptaq; ſtatim prætexta, reuerſus eſt. Lege interpretem, & quàm nihil hac in re uiderit, intelliges. Tacitus XVII. Ipſe Vitellius à ponte Miluio inſigni equo paludatus, accinctusq;, ſenatum & populum ante ſe agens, quo minus ut captam urbem ingrederetur, amicorum conſilio deterritus, ſumpta prętexta, & compoſito agmine præceſſit. Quibus uerbis planum fit, prætextam, ſaltem temporibus illis, triumphalium non fuiſſe. Cicero in oratione pro Cluentio, togam prætextam adnumerat inter ornamenta ſenatoria, his uerbis, Senatorem hoc queri non poſſe, propterea quod ea conditione propoſita, petere cepiſſet: quodq; permulta eſſent

ta eſſent ornamenta, quibus eam mitigare moleſtiã poſ‑ſet, locus, autoritas, domi ſplendor, apud exteras natio‑nes nomẽ & gratia, toga prætexta, ſella curulis, inſignia, faſces, exercitus, imperia, prouinciæ. quod tamen de ſe‑natoribus intelligit, qui magiſtratũ adepti ſunt. Trabea uero erat triumphantiũ & toga picta. Plinius, Pictas ue‑ſtes iam apud Homerum fuiſſe: unde triumphales natæ. Verba autem Homeri, ſi quis forte requirat, hæc ſunt,

τὴν δ᾽ εὗρ᾽ ἐν μεγάρῳ, ἡ δὲ μέγαν ἱστὸν ὕφαινεν,
δίπλακα, μαρμαρέον, πόλεας δ᾽ ἐνέπασσεν ἀέθλους,
τρώων θ᾽ ἱπποδάμων, καὶ ἀχαιῶν χαλκοχιτώνων.

Pictas uero ueſtes, ni fallor, *ἀνθινὰς* appellãt, quarum multa mentio apud Athenæum, Strabonem, & alios. Auſonius, Trabea ut in pace conſulum, ſic in uictoria du cis triumphantis. fortaſſe inde trabeæ conſulares dictæ ab Ammiano, quæ tamen palmata quoq; dicebatur, cre do à uictoria. Martialis,

Palmatæq; ducem, ſed cito, redde togæ.

Paulus Æmilius in triumpho quem de rege Perſe ui cto duxit, trabea auro depicta ornatus proceſſit. Plutar‑chus in Æmilio, *ἀνὴρ καὶ δίχα τοσαύτης ἐξουσίας ἀξιοθέατος ἀλουργίδα χρυσόπαστον ἀμπεχόμενος.* Auſonius, Palmatam, inquis, tibi miſi, in qua D. Conſtantius parens noſter in textus eſt. Quibus uerbis et ſuperioribus, Auſonius ean dem, opinor, conſularem ueſtem, modo trabeam, modo palmatã, modo pictam appellat. Plinius tamẽ uidetur pi ctã & trabeã, ut diuerſa poſuiſſe in octauo. Trabeã Græ ci *ἁλουργίδα* uocant. Plutarchus in Romulo, *αὐτὸς δὲ πρου‑κάθητο μετὰ τῶν ἀρίστων ἁλουργίδι κεκοσμημένος.* hoc eſt, Ipſe uero præſidebat cum optimatibus trabea ornatus. Eam fuiſſe mẽtem Plutarchi aſſeuerare auſim, cum Romulũ trabeatum fuiſſe conſtet ex Plinio, Virgilio, & Ouidio.

Interpres aliter uertit:id ꝙ recte, doctorum ſit iudicium. Hoc loco non omittẽdum duco, quod de toga picta ſcripſit Feſtus Pompeius: Picta, quæ nunc toga dicit̃, antea purpurea uocitata eſt, eratq́ꝫ ſine pictura. Eius rei argumentũ eſt, pictura in æde Vertumni & Conſi. Quarum in altera M. Fuluius Flaccus, in altera L. Papirius Curſor triumphantes ita picti ſunt. Quæ uerò eſſent triumphantiũ ornamenta, quorũ frequens mentio apud Tacitum & Plutarchũ, Liuius in x ſecundi Belli Punici docet, his uerbis: Ibi Maſiniſſam primũ regem appellatũ, eximiisq́ꝫ ornatũ laudibus, aurea corona, aurea patera, ſella curuli eburnea, & ſcipione eburneo, toga picta & palmata tunica donat. Addit uerbis honorem, neqꝫ magnificentius quicquam triumpho apud Romanos, neqꝫ triumphantibus ampliorem eo ornatu eſſe. Quibus uerbis (ni fallor) annumerãtur ea, quibus ornabantur triumphantes. His ipſis etiam uerbis palàm fit, quę ſint illa antiqua patrum munera, quorũ meminit Tacitus in quarto: Miſſusq́ꝫ eſt è ſenatoribus qui ſcipionem eburneum, togam pictam, antiqua patrũ munera daret, regemq́ꝫ & ſocium atqꝫ amicum appellaret. Togam pictam alibi Liuius purpureã appellat, in primo Belli Macedonici, Dona ampla data, quæ ferrent regi, uaſa aurea argenteaq́ꝫ, togaq́ꝫ purpurea & toga prætexta. Quare falluntur, qui togam prætextã pro purpurea ſumpſere. Tullius ſecunda in Antoniũ, Sedebat in roſtris collega tuus, amictus toga purpurea, in ſella aurea, coronatus: aſcendis, accedis ad ſellam. Plutarchus in Antonio hãc ueſtem purpuream, ueſtem triumphalem uocat. Καῖσαρ δὲ κεκοσμημένος ἐσθῆτι θριαμβικῇ καὶ καθήμενος ὑπὲρ βήματος ἐν ἀγορᾷ τοὺς διαθέοντας ἐθεᾶτο. Quin & his Liuij uerbis adducor, ut credam, ueſtem illam, quam ſacri Euangelij ſcriptores pur-

purcam

puream & purpuram dixerũt, fuiſſe togam purpuream, quæ & picta dicebatur, in ſeruatoris noſtri ludibriũ ſcilicet, tanquã à S. P. Q. R. miſſam illi, qui ſe regem Iudæorum diceret, ut mentiebantur Iudæi. Trabearũ tria ſunt genera, ut ſcribit Suetonius. Vnum quod diis ſacratur, & eſt totum purpureum: alterum quod eſt regum, quod etiam purpureum eſt, ſed albo infectum: tertium eſt augurale, purpura & cocco mixtis infectum. In funebri pompa utebãtur & equites trabea, ſi Tacito credimus, qui in tertio, de funere Germanici ſic ait, Igitur tribunorum centurionumq; humeris cineres portabantur, præcedebant incompta ſigna, uerſi faſces, atq; ubi colonias tranſgrederentur, atrata plebes, trabeati equites, pro opibus loci, ueſtem, odores, aliaq; funerum ſolennia cremabant. Et ſanè fuit tempus, quum trabeæ eſſent equitum, ut coniecto ex Martiale in quinto, in Dindymum:

Theatra loqueris, & gradus, & edicta,
Trabeasq;, & idus, fibulasq;, cenſusq;,
Et pumicata pauperes manu monſtras.
Sedere in equitum liceat an tibi ſcamnis,
Videbo Dindyme, non licet maritorum.

Caput XI

PAludamentũ erat imperatorum.] Omnia quoq; militaria ornamenta, paludamẽta dici in libris auguralibus, ait Feſtus. Liuius, paludamentũ pro ueſte militari, etiã eius qui non eſſet imperator, poſuit in I, Cognitoq; ſuper humero fratris paludamẽto ſponſi, quod ipſa confecerat, ſoluit crines, & flebiliter nomine ſponſum mortuum appellat. Paludamẽtum enim illud erat unius Curiatiorum, quorum nemo (ut arbitror) imperator in Albanis fuit. Vnde paludati. Cælius ad Ciceronẽ, Conſules autem, quia uerentur ne illud ſenatuſconſultum fiat,

ut paludati exeant. Iuuenalis in ſexta:

Cumq́ paludatis ducibus, præſente marito
Ipſa loqui recta facie, ſtrictisq́ mamillis.

Tullius ad Caſſium: Panſa noſter paludatus ad tertium calend. Ianuarij profectus eſt. Paludamento quoq́ utebantur & Auguſtæ, ut diximus in aureo paludamento Agrippinæ. Quòd ſi in ueſtimẽtorum ratione, quæ ſubinde mutatur, nouis rebus antiqua uocabulorum nomina fas ſit indere: dicerem id ueſtimẽti genus, cui intexti liliorũ flores, quodq́ induti reges Gallorum depingi ſolent, id Latinè paludamentum dici poſſe. Græci aliàs circumloquutione enuntiant, quemadmodũ & Latini. Plutarchus in Cæſare, ubi de Pompeio, qui in prælio Pharſalico, ut equitatum cui maximè cõfidebat, perterritum pulſumq́ uidit, ſe in prætoriũ recepit, equũq́ nactus detracto paludamẽto aufugit, ἀπεδύσατο μὲν inquit τὴν ἐναγώνιον καὶ στρατηγικὴν ἐσθῆτα, φεύγοντι δὲ πρέπουσαν μεταλαβὼν ὑπεξῆλθεν. hoc eſt, ueſtem quidem exuit imperatoriam atq́ militarem: fugientis autem adſumpta prælio ſeſe ſubduxit. Cæſar Belli ciuilis tertio: Pompeius iam quum circa uallum noſtri uerſarentur, equum nactus, detractis inſignib[9] imperatoriis, decumana porta ſe ex caſtris eiecit, protinusq́ equo citato Lariſſam contendit. Plutarchus in Lucullo, ἐφεστρίδα (ut opinor) pro paludamẽto poſuit, ubi de ornamentis Luculli, iamiam præliũ inituri aduerſus Tigranem, θώρακα μὲν ait ἔχων σιδηροῦν φολιδωτὸν ἀποστίλβοντα, κροσσωτὴν δ᾽ ἐφεστρίδα. hoc eſt, thoracẽ ferreum habens ſquammoſum & ſplendiduin, ac fimbriatum paludamentum. Interpres uertit Punicam epheſtrida: credo quòd in ſuo ipſius exẽplari fuerit κροκωτὴν: quod tamen haud prorſus diſplicet. Idẽ Plutarchus in Philopœmene, tunicas equeſtres uocat, quas *robe a cheual* dicimus

καὶ χιτώνων ἱππικῶν καὶ στρατιωτικῶν χλαμύδων εἰωθισμένων. Vide reliqua. Idem Plutarchus in Craſſo, φοινικίδα pro paludamento purpureo dixit, λέγεται δὲ inquiens ἡμέρας ἐκείνης τὸν Κράσσον, οὐχ ὥσπερ ἔθος ἐστὶ Ῥωμαίων στρατηγοῖς, ἐν φοινικίδι ἐλθεῖν, ἀλλ' ἐν ἱματίῳ μέλανι. hoc eſt, fertur eo die Craſſum, non purpureo, ut Romanorum imperatorum mos erat, paludamẽto ad milites proceſſiſſe, ſed pallio nigro. Paludamentum uerò fuiſſe imperatorum, planum fit ex Tranquillo in Cæſare: Alexandriæ circa oppugnationem pontis, eruptione hoſtium ſubita compulſus in ſcapham, pluribus eodem pręcipitantibus, quum deſiliiſſet in mare, nando per ducẽtos paſſus euaſit ad proximam nauem: elata læua, ne libelli quos tenebat, madefierent: paludamentũ mordicus trahens, ne ſpolio potiretur hoſtis. Vtebantur & Gręci equites eo genere ueſtis, quam ἐφαπτίδα appellat Athenæus in quinto, his uerbis, πάντες οἱ προειρημένοι εἶχον πορφυρᾶς ἐφαπτίδας, πολλοὶ δὲ διαχρύσους καὶ ζωωτάς. hoc eſt, belluatas ephaptidas. Macedones pro paludamẽto chlamyde utebantᷣ. Plutarchus in Alexandro, qui quum uidiſſet Darium à ſuis interfectũ, τὴν ἑαυτοῦ χλαμύδα λύσας ἐπέβαλε τῷ σώματι καὶ περιέστειλεν. hoc eſt, ſua ipſius ſoluta chlamyde, mortuo iniecit ac circũtexit. Simul & Pyrrhus quum quodam in prælio uideret ſe unum ab omnibus Romanis appeti, τὴν χλαμύδα καὶ τὰ ὅπλα παραδοὺς ἑνὶ τῶν ἑταίρων Μεγακλεῖ, τοῖς δ' ἐκείνου τρόπον τινὰ κατακρύψας, ἑαυτὸν ἐπῆγε τοῖς Ῥωμαίοις. hoc eſt, chlamyde & armis uni amicorũ Megacli traditis, illiusq; armis ſeipſum tanq̃ occultãs, in Romanos impetum fecit. Interpres uel hæc nõ intellexit, uel (quod magis puto) corruptum Plutarchum habuit. Dion libro primo, chlamydem pro ueſte militari Romanorũ, paludamẽto fortaſſe, uel ſagis poſuiſſe uidetur, his uerbis, καὶ τὰς χλαμύδας

ὡς καὶ ἐν χορσίῳ αὐτοῦ ὄντος τοῦ πολέμου μετημπίσχοντο. Chlamys inter puerilia hic recenſet ab Vlpiano, qua Numa primus Romanorum regum uſus eſt, quum legationem Iſaurorum excepiſſet, rationemq; eorum habitus perce-piſſet: autor Suidas. Qua coccina uſum imperatorẽ Alexandrum teſtatur Lampridius. Chlamydis effigies, & terræ habitabilis eadẽ fuiſſe traditur. Strabo in ſecũdo, ἔστι δήπου χλαμυδοειδὲς σχῆμα τῆς οἰκουμένης. Eſt certè chlamydis effigies quædam terræ habitabilis. Erat autem Græcorum, & maximè Macedonũ. Plutarchus in Eumene, ἐξῆν δὲ Εὐμενεῖ, καὶ καυσίας ἁλουργεῖς καὶ χλαμύδας διανέμειν, ἥτις ἦν δωρεὰ βασιλικωτάτη παρὰ μακεδόσιν. hoc eſt, licebat enim Eumeni cauſias purpureas & chlamydes dilargiri, quod inter dona regia præcipuũ habebatur à Macedonibus. Cauſia, ut illud interim ſcias, erat capitis tegmen, quam Budæus appoſitiſſimè uſurpauit pro galero Cardinalium coccino. Licet enim uni Romano pontifici, ut quondam Eumeni, cauſias ἁλουργεῖς, ideſt purpureas, ut chlamydes coccinas, cæteraq; Cardinalium ornamenta, arbitratu ſuo, certè hoc iure utimur, dilargiri, μὴ γὰρ γένοιτο nundinari. Quibus Plutarchi uerbis palã fit chlamydes fuiſſe Macedonum. Ille igitur Magnus Alexander incredibili gaudio elatus eſt, quũ eius architecti ſitũ Alexandriæ in formã chlamydis deſcripſere, quem metatus eſt Dinocrates ad effigiẽ Macedonicę chlamydis, orbe gyrato laciniosæ, dextra læuaq; anguloſo procurſu. autor Plinius, & Strabo in ſeptimo. Iam uerò & Demetrius ille Poliorcetes chlamydem intexendã locauit, in qua (ut ait Plutarchus) erat εἴκασμα τοῦ κόσμου καὶ τῶν κατ᾽ οὐρανὸν φαινομένων. hoc eſt, effigies mundi & eorum quæ in cœlo apparent: quæ tamen mutatione temporum inchoata relicta eſt. Athenæus in XII, aſſeuerat perfectas

fuiſſe Demetrij chlamydes, colore nigricante ſublucentes, in quibus erat polus depictus, aureas ſtellas habens & duodecim ſigna. αἱ δὲ χλαμύδες inquit αὐτοῦ ἦσαν ὄρφνινον ἔχουσαι τὸ φέγγος τῆς χρόας. τὸ δὲ πᾶν ὁ πόλος ἐνύφαιτο χρυσοῦς ἀστέρας ἔχων καὶ τὰ δώδεκα ζώδια. Iam nec illud ſupra fidem eſſe uidetur, quod ait Appianus in eo libro qui Mithridaticus inſcribitur. Interpretis uerba ſubiiciam, quãdo Appiani Græci nulla mihi copia. Ea ſunt ubi de triũpho Pompeij ex Aſia agit: Pompeius ipſe curru lapillis auroq; ſplendente ferebatur, chlamydem (ut aiunt) indutus Alexandri, qui Macedonibus præfuit, ſi tamẽ id credere dignum eſt. Putãt quippe illam, in his quæ Mithridates ex Cleopatræ rebus in Co reperit, inuẽtam fuiſſe. Nec id abſurdum uideri debet, quãdoquidẽ Pompeius quandam ſimilitudinẽ oris habuiſſe uidetur ad Alexandri imagines. Plutarchus in Pompeio, ἦν δέ τις καὶ ἀναστολὴ τῆς κόμης ἀτρέμα, καὶ τῶν περὶ ὄμματα ῥυθμῶν ὑγρότης τοῦ προσώπου ποιοῦσα μᾶλλον λεγομένην, ἢ φαινομένην ὁμοιότητα πρὸς τὰς ἀλεξάνδρου τοῦ βασιλέως εἰκόνας. ᾗ δὲ καὶ τοὔνομα πολλῶν ἐν ἀρχῇ συνεπιφερόντων οὐκ ἔφυγεν ὁ πομπήιος. ὥς τε καὶ χλευάζοντας αὐτὸν ἐνίους ἤδη καλεῖν ἀλέξανδρον. διὸ καὶ λεύκιος φίλιππος ἀνὴρ ὑπατικὸς συνηγορῶν αὐτῷ μηδὲν ἔφη ποιεῖν παράλογον, εἰ φίλιππος ὢν φιλαλέξανδρός ἐστι. hoc eſt, capillitium etiam habebat leniter accliue, & oculorum lineamẽtorum leuorem quendam, creditam magis q̃ compertam oris Pompeij ſimilitudinem ad Alexandri regis ſtatuas repræſentantem. Qua re commoti pleriq; nomẽ quoq; Alexandri ei tribuerunt: quod Pompeius haudquaquã repudiauit, ut quum per iocum nonnulli eum appellarent Alexandrũ, Lucius Philippus uir cõſularis in quadam cauſa ipſi patrocinãs dixerit, ſe abſurdũ nihil agere, ſi quum eſſet ipſe Philippus, Alexãdrum complecteretur. Nec quiſquam

mirabitur, chlamydem illam tanto tempore duraſſe, ab Alexandro ſcilicet ad Pompeij ætatem, modo qui legerit Plinium in octauo, qui ait: Seruij Tullij prætextas duraſſe annis quingentis ſexaginta, nullasq; teredinũ iniurias ſenſiſſe. Ab eo enim ipſo tempore, quo Alexander natus eſt, ad Ciceronis conſulatum, quo conſule Pompeius, aut paulo poſt triumphauit, uix anni ſunt trecenti uiginti, ut ex Eutropio colligere eſt. Athenienſes quoq; chlamyde uſi ſunt in præliis, paludamenti uice. Plutarchus in Craſſo de Nicia loquens, qui ſi bellandum eſſet aduerſus Lacedæmonios, ἀποδυόμενος τὴν χλαμύδα, καὶ τῇ Κλέωνος ἀπειρίᾳ καὶ θρασύτητι, ναῦς καὶ ἄνδρας καὶ ὅπλα καὶ στρατηγίαν ἐμπειρίας ἄκρας δεομένην παραδιδούς. hoc eſt, chlamyda exuens & Cleoni homini audaci, & rei militaris ignaro claſſem, uiros, arma, atq; adeo præfecturam hominem peritiſſimum flagitantem tradens.

Paludamẽti & ſagi, ac caligæ militaris figura, ex antiquiſs. marmoribus Romæ inuẽtis

Caput XII

AIt Vlpianus, Tunicæ.] Aulus Gellius libro ſeptimo Noctium Atticarũ ait, antiquitus Romanos primò quidẽ ſine tunicis toga ſola amictos. Quare nec uidetur reprehẽdendus Cato, qui de more maiorum ſolebat ſtatim à prandio ad forum deſcendere, ac ibi cum amicis deambulare, nullis nec calceis nec tunica, μετ᾽ ἄριστον δὲ inquit Plutarchus in Catone πάλιν, ὥσπερ εἴθιστο, καταβὰς εἰς ἀγορὰν ἀνυπόδητος, καὶ ἀχίτων περιπατῆσαι μετὰ τῶν συνήθων. hoc eſt, poſt prandium autem rurſum, ut ſolebat, in forum ſine calceis ac tunica deſcẽdens cum familiaribus deambulaſſe. Cuius moris non meminiſſe uidetur Plutarchus, indicãs eum non ſeruaſſe decorum prætoriæ dignitatis, quòd ſine calceis & tunica ius diceret, quum maiores non uſos tunica ſatis conſtet. Neq; enim fruſtra Ennius Carthaginenſium iuuẽtutem tunicatam appellat. Poſtea uerò, inquit Gellius, ſubſtrictas & breues tunicas citra humerũ deſinentes habebant: quod genus Græci dicunt ἐξωμίδας, qua uſum Catonem Maiorem, quũ brumæ tẽpore ruſticaretur, autor Plutarchus, ἐπανελθὼν δὲ inquit εἰς τὸ χωρίον, ἂν μὲν ᾖ χειμὼν, ἐξωμίδα λαβὼν, θέρους δὲ γυμνὸς ἐργασάμενος μετὰ τῶν οἰκετῶν. hoc eſt, reuerſus autem in agrum, ſi quidem hyems erat, exomida ſumebat: ſin autem æſtas, nudus cum ſeruis operabatur. Quando uerò in Catonis mentionem incidimus, illud in illo miratur Plutarchus, quod iam ſenex poſt conſulatum & triumphum adeptum, nulla unquam ueſte uſus ſit, quę centum denariorum precium excederet. ἐσθῆτα μὲν γὰρ, οὐδέποτε φησὶ, φορέσαι πολυτελεστέραν ἑκατὸν δραχμῶν, hoc eſt denariorum, quîs ad quadrantem reſpõdent Iulij, quibus utuntur hodie paſſim in Italia, qui centum denarij nummo noſtrate uiginti francicis æſtimari

mari poſſunt. Iam & in obſonium ipſe Cato in diem tri
ginta aſſes inſumebat, hoc eſt triginta *bayochos*: noſtro ue
ro more, triginta ſolidos. Maſſilienſium quoque frugalitas
celebrari ſolet, quòd apud eos mulierũ dos maxima cen
tum aureos non excederet, ueſtimẽta ad quinque aureos,
quæ tamen ſumma Catonis pręcio centũ ſolidis noſtris
maior eſt, ἡ γὰρ μεγίστη προὶξ αὐτοῖς ἐστὶν ἑκατὸν χρυσοῖ, καὶ εἰς
ἐσθῆτα πέντε καὶ πέντε εἰς χρυσοῦν κόσμον, πλέον δὲ οὐκ ἔξεστι.
hoc eſt, Maxima enim dos eis eſt aurei centum, quinque
in ueſtes, in mundum aureum totidem: excedere uero
non licet. autor Strabo. Straboni tamen refragatur id
quod Græci prouerbij uice uſurpant, εἰς μασσαλίαν πλεύ-
σειας ἢ εἰς μασσαλίαν ἥκεις. Aiunt enim ipſos Maſſilienſes
nimis delicato ac molli muliebrique cultu uſos, inſuper ca
pillum unguentatũ muliebrem in modum religare. Vn
de natum prouerbium. Verum illi prouerbio non aſſen
tior, quũ apud me maior ſit M. Tullij autoritas, qui pro
Flacco ait: Maſſiliæ diſciplinam ac grauitatẽ non ſolùm
Græcię, ſed haud ſcio an cunctis gẽtibus anteponẽdam
iure dicam, quæ tam procul à Græcorũ omnium regio-
nibus, diſciplinis, linguaque diuiſa, Gallorũ gentibus, bar
barorum fluctibus alluatur: ſic optimatũ conſilio guber
natur, ut omnes eius inſtituta laudare facilius poſſint, quàm
æmulari. Sed quid opus illis ethnicorũ teſtimonio, quũ
Lazarus amicus ab IESV ſeruatore CHRISTO uo
catus, hanc unam potiſſimum ſedem delegerit, in qua
ueriſſima dei dogmata mortales edoceret, mirificaque ad
reuocandam errabundam plebeculam, prodigia oſtẽta-
ret. Sed ad tunicas reuertamur. Manicatis tunicis indui
non ſine probro ſolebant, ut autor eſt Gellius, qui eas
Græco uocabulo χειριδωτάς appellat. Politianus in He
rodiano, manuleatas uertere, Plautum imitatus, maluit,

quàm cum Cicerone dicere manicatas. Qui quũ in gregem Catilinæ inuehitur, ſic ait: Quos pexo capillo nitidos aut imberbes aut barbatos uidetis, manicatis & talaribus ac ſtrictis tunicis amictos, non togis. Virgilius quoq; uidetur non ſine probro dixiſſe:

Et tunicæ manicas, & habent redimicula mitræ.

Mulieres tunicis utebantur longè lateq; diffuſis, ad ulnas cruraq; aduerſus oculos protegenda, quorum ima erat carni proxima: unde iocus Martialis in Lesbiam,

De cathedra quoties ſurgis, iam ſæpe notaui,
Pedicant miſeram Lesbia te tunicæ.

Obſeruaui & apud Ouidium, tunicam in ſingulari accipi pro tunica illa, quæ ima erat, qua hodie linea utimur, ut olim Athenienſes talari & linea utebãtur, autore Polluce. Ouidius in Amoribus:

Sic etiam tunica tangitur illa ſua. Et in tertio:
Illic nec tunicam tibi ſit poſuiſſe pudori. Et alibi:
Pugnabat tunica ſed tamen illa tegi.

Tunicam accipe pro ea quæ carni proximior, quam (ut mihi uidetur) tunicã lineam, uel imam dicere poſſumus. Sunt qui interulam uocitent. Athenæus, χιτώνιον ἐχέσαρκον appellat in decimotertio, ubi de Phryne ſcorto nobili, ἐχέσαρκον γὰρ χιτώνιον ἀμπέχετο. hoc eſt, tunicula carni proxima amiciebatur, quam camiſiam dicimus. Vtebantur & tunica, quæ media dici poteſt: cuiuſmodi ferè eſt tunica rubra, qua brumali tempore utimur. Erat & alia tunica quæ his ſuperinduebatur. Noſtri ruſtici uocabuli Græci ueſtigia retinentes, *hocheton* appellant, quaſi dicas ὁ χιτών: alij, *ſaye*. Neque uerò cuipiam mirum uideri debet, ſiquidem olim Druidæ Gallorum ſacerdotes, publicis priuatiſq; rationibus Græcis literis utebantur: ut legimus in ſexto Commentariorum Cæ-

ſaris

ſaris. Quin & Ephorus apud Strabonem, Gallos φιλέλ λήνας appellat. *μονοχίτων* Græcis is eſt, quem tunicatum dicimus, ideſt ſola tunica amictum. Plutarchus in Antonio, de Cleopatra loquens, quæ ualetudine affecta, in lectulo iacens, ut Auguſtum aduentantem reſciuit, tunicata exiliit obuiam, ſeq; ad pedes eius ſtrauit, & abiecit. *ἡ δὲ* inquit *ἔτυχε μὲν ἐν στιβάδι κατακειμένη ταπεινῶς, εἰσιόντι δ' αὐτῷ μονοχίτων ἀναπηδήσασα προσπίπτει.* Ipſa autem iacebat in lecto ſordidè: ingredienti uerò ipſi unica amicta tunica exiliens accidit. Idem in Sylla, *οἱ τοῦ Φιμβρίου στρατιῶται μονοχίτωνες ἠσπάζοντο τοὺς ἐκείνου μονοχίτωνας.* hoc eſt, tunicati, & *en hccheton* (ut uulgò loquimur) ſalutabant illius tunicatos. Si interpres Plutarchi aliter uertit, uel fallor, uel falſus eſt. Athenæus quoq; in primo, *καὶ ἀνδριάντας αὐτῆς ἐν ἀλεξανδρείᾳ ἑστάναι φησί, κατὰ πολλὰ μέρη τῆς πόλεως μονοχίτωνας, ῥυτὸν κρατοῦντας ἐν ταῖς χερσίν.* hoc eſt, ſtatuas ipſius in Alexandria collocaſſe ait, in multis ciuitatis partibus tunicatas, manibus rhytum tenentes. Id eſt poculi genus. A tunica, fit tunicatus. Martialis,

Formoſam faciem nigro medicamine uelas,
Sed non formoſo corpore lædis aquas,
Ipſam crede deam uerbis tibi dicere noſtris,
Aut aperi faciem, uel tunicata laua. Ouidius,
Aſtiterit tunicata, moues incendia, clama:
Sed timida caueat frigora uoce roga.

Tunicata, ideſt *in camiſia*. Proinde facetiſſimus poeta quietem tunicatam appellat, ideſt liberam ab opera togata:

Quos Fauſtine dies, qualem tibi Roma Rauennam
Abſtulit, ó ſoles, ó tunicata quies.

Solebāt enim (ut diximus) Romani togati deducere & reducere magiſtratus, & eos qui dignitate uel ætate uel

opibus

opibus præcellerent, in domum, in forum, in templa, uel alió. Quæ opera togata à Martiale uocitatur:

Exigis à nobis operam ſine fine togatam,
Non eo, libertum ſed tibi mitto meum. Et in nono:
Denariis tribus inuitas, & mane togatum
Obſeruare iubes atria, Baſſe, tua.
Deinde hærere tuo lateri, præcedere ſellam,
Ad uetulas tecum plus minus ire decem.

Quare in uita beatiore togam raram optat. Domi enim Romani commorãtes, togam reponebant, & uiliori ueſte utebantur: quam non ineptè fortaſſe domeſticam dixeris. Tullius in ſecundo De finibus: Aut etiam ut ueſtitum, ſic ſententiam habeam, aliam domeſticam, aliam forenſem. Herodianus in Maximo, ἁρπάζουσι τοὺς πρεσβεύτας, περιρρήξαντες δὲ ἃς εἶχον περὶ τοῖς σώμασιν ἐσθῆτας λιτάς, ἅ τε οἴκοι διατρίβοντες. hoc eſt, corripiunt ſenes, laceratis quibus amiciebant̃, ueſtibus, uilioribus ſanè, utpote qui domi ſeſe continerent. Et item Plutarchus in Sylla ait, ἐσθῆτα δὲ ἄλλην μὲν οἰκουρῶν, ἄλλην δὲ εἰς ἀγορὰν προερχόμενος. hoc eſt, ueſtem aliam, quum domi maneret, aliam quum ad forum deſcenderet, uel procedens. Tunica lati claui, inſigne erat ſenatorum, ſenatumq́ ab equite diſtinguebat. Plinius libro trigeſimotertio: Annuli diſtinxere alterum ordinem à plebe, ut ſemel cœperãt eſſe celebres, ſicut tunica ab annulis ſenatum tantum. Tranquillus in Auguſto, Sumenti uirilem togam, tunica lati claui reſuta ex utraque parte ad pedes decidit. Fuerunt qui interpretarẽtur non aliud ſignificare, quàm quod is ordo, cuius inſigne id eſſet, quandoq́ ei ſubiiceretur, ideſt ordo ſenatorius ſcilicet. Tunica lati claui, latus clauus etiam àppellatur. Martialis in Gelliam:

Dum te poſſe negas, ni lato Gellia clauo

Nubere, nupſiſti Gellia ciſtigero.

Tacitus in dialogo, Equidem, ut de me ipſe fatear, non eum diem lætiorẽ egi, quo mihi latus clauus oblatus eſt. Quintilianus undecimo, Cui lati claui ius non erit, ut tunicæ prioribus oris infra genua paulum, poſterioribus ad medios poplites uſq; perueniant. Nam infra, mulierum eſt: ſupra, centurionum. Lati claui ius, eſt dignitas ordinis ſenatorij. Dicitur & clauus. Trãquillus in Auguſto, Togis neq; reſtrictis neq; fuſis uſus eſt: clauo nec lato, nec anguſto. Tunica lati claui, ſiue latus clauus, antea quidem dicebatur tunica palmata à latitudine clauorũ, quæ nũc à genere picturæ appellatur. Verba ſunt Sexti Pompeij in uocabulo, picta, paucis additis. Cum uero ait, quæ nunc à genere picturæ appellatur, accipe ab ipſis clauis purpureis, qui tunicis inſeruntur, appellari tunicam lati claui. Quibus clauis purpureis mappæ quoq; ad limbum ut opinor uariari ſolebant. Et hoc eſt quod ait Martialis.

Et lato uariata mapalia clauo.

Quare cum apud Liuium identidem legas tunicã palmatam, accipe pro tunica lati claui, quam Græci χιτῶνα πλατύσημον appellant. Strabo in tertio, οὗτοι δὲ καὶ ἐνδῦσαι λέγονται πρῶτοι τοὺς ἀνθρώπους χιτῶνας πλατυσήμους. Hos aũt primos memorię proditum, induiſſe homines tunicas lati claui. Hactenus quæ de lato clauo comminiſci potui, hæc ſunt: ita tamen, ut ingenue fatear, mihi plane non liquere: ſicut nec illis maiorum gentium ſcriptoribus, qui ante me natũ hac in re hallucinati ſunt. Tunica phœnicea ſignum erat prælij futuri, quam aliàs coccinã appellat Plutarchus, ut diximus in cocco. Plutarchus in Bruto, προὔκειτο μὲν τῷ Βρούτου χάρακι καὶ τῷ Κασσίου σύμβολον ἀγῶνος φοινικοῦς χιτών. hoc eſt, Ante Bruti & Caſsij uallum, prælij ſignum erat propoſitũ tunica phœnicea.

Et in Pompeio, *καὶ τάχος πρὸ τῆς σκηνῆς ἐκέλευσε προθεῖναι τὸν φοινικοῦν χιτῶνα. τοῦτο γὰρ μάχης ῥωμαίοις ἐστὶ σύμβολον.* hoc eſt, Extemplo ante prętoriũ iuſsit præponi tunicam phœniceam. Hoc enim Romanis pugnæ ſignum. Alibi coccinam appellat Plutarchus, credo, quia idem ferè color. Quod ait iureconſultus, tunicæ, hoc ideo, quia pluribus tunicis utebantur. Et Auguſtus quaternis interdũ tunicis, autore Tranquillo, muniebatur. Quare apud Ouidium Faſtorum ſecundo,

Exuerat tunicas, uteri manifeſta tumore
  Proditur indicio ponderis ipſa ſui. Et in eodem,
Dat tenues tunicas Getulo murice tinctas:
  Dat teretem zonam, qua modo cincta fuit.

Tunica quoq; apud Celſum pro eo ponitur, quã *taygam* uulgo dicimus, his uerbis, Vel ex ictu aliquo rumpit̃ tunica, quæ diducere ab inferioribus partibus inteſtina debuit. Sunt & tunicę apud eundẽ, teſticulorũ inuolucra. Sic etiã Perſius non ineleganter, cæpe tunicatũ appellat.

Cap. XIII

PAlliola.) Pallium erat Græcorum. Tullius pro Rabirio, Cõſularis homo ſoccos habuit & pallium: nec uero id homini tum quiſquam, ſed tempori aſsignãdum putauit. Tranquillus in Auguſto, Sed cæteros cõtinuos dies inter uaria munuſcula, togas inſuper & pallia diſtribuit, lege propoſita, ut Romani Græco, Gręci Romano habitu uterentur. Pallium quoq; erat philoſophorum. Gellius libro nono, Video, inquit Herodes, barbam & pallium, philoſophum nondum uideo. Pallia inter communia ueſtimenta annumerantur Vlpiano hic, quæ promiſcua appellat Tacitus in tertio, Promiſcuas uiris & fœminis ueſtes.

Pallijs etiamnũ in lecto utebantur. Ouidius in Amorib.

Nec

Nec in lecto pallia noſtra ſedent. Martialis,
Gutta pallia nec fefellit ulla, Iuuenalis in ſexta.
Tunc corpore ſana
Aduocat Archigenem, oneroſaq́; pallia iactat.

Pallia tunicæ imponebantur, ex prouerbio, Tunica pallio proximior. Quod ſi uerum eſt, tunicarũ muliebrium alæ non erant conſutæ, erantq́; Romanæ φαινομηρίδων, quemadmodum & Spartanæ. Quod & Ouidianis uerſibus probari poteſt, cum ait,

Pallia ſi nimium terræ demiſſa iacebunt,
Collige, & immunda ſedulus effer humo.
Protinus officij precium patiente puella,
Contingent oculis crura uidenda tuis.

Neq; enim efferẽdo pallio aperirent crura, ſi alæ utrinq; conſutæ eſſent, etiamſi Plutarchus dicat, ἔτι δὲ μᾶλλον ἡ περὶ τὰς παρθένους φυλακὴ κατέσταλται τῷ Νουμᾷ πρὸς τὸ θῆλυ καὶ κόσμιον. ἡ δὲ τοῦ Λυκούργου παντάπασιν ἀναπεπταμένη καὶ θῆλυς οὖσα τοῖς ποιηταῖς λόγον παρέσχηκε. φαινομηρίδας τε γὰρ αὐτὰς ἀποκαλοῦσι, ὡς Ἴβυκος, καὶ ἀνδρομανεῖς ἱστοροῦσιν, ὡς Εὐριπίδης. Et paulo poſt, τὰ γὰρ ὄντα τοῦ παρθενικοῦ χιτῶνος αἱ πτέρυγες οὐκ ἦσαν συνερραμμέναι κάτωθεν, ἀλλ' ἀνεπτύσσοντο, καὶ συνεγύμνουν ὅλον ἐν τῷ βαδίζειν τὸν μηρόν. hoc eſt, Itẽq; cuſtodia quę ad uirgines pertinet, à Numa cohibita magis eſt ad muliebrem cultum & ornatum. Cuſtodia uero Lycurgi planè aperta nimis. Siquidem muliebris cum ſit, poetis ioci anſam præbuit. φαινομηρίδας enim ipſas appellant, id eſt quarũ aperta ſunt femora, ut Ibycus. Et paulo poſt, Nimirum pinnæ uirginalis tunicæ non erant conſutæ, ſed explicabantur, aperiebantq́; totum incedendo femur. Hactenus Plutarchus. Quibus uerbis apparet Spartanas mulieres ſolitas incedere ſola tunica amictas, cuius alæ non erant conſutæ. Quod & Romanis obſeruatum

arbitror ex Ouidio, ita tamen, ut tunicis pallia uel ſtolæ ſuperimponerentur. Neq; enim, ut mihi quidem uidetur aliter capi poteſt ſenſus Ouidianus, niſi ſi quis dixerit, quòd efferendo pallio, ſimul & efferebātur tunicæ, quod magis amentis fuiſſet quàm amantis. Cæterum tunica illa, cuius pinnæ diſſolutæ aliquatenus erant, & qua utebantur Spartæ, χιςὸς χιτὼν appellatur à Iulio Polluce, in onomaſtico ad Cōmodum. A pallio fit palliolum, quod laneum erat Martialis,

Succida palliolo uellera quinq; petit.

Mulierum etiam erat. Iuuenalis, Aut cum

Vxorem comœdus agit, uel Dorida nullo
Cultam palliolo, mulier nempe ipſa uidetur.

Inde palliolatus. Tranquillus in Claudio, Ob hanc eandem ualetudinē, & gladiatorio munere, quod ſimul cum fratre memoriæ patris edebat, palliolatus nouo more præſedit. Martialis in nono,

Hanc uolo quæ facilis, quæ palliolata uagatur.

A pallio fit palliatus, id eſt pallio munitus. Gellius libro nono, Adijt nobis pręſentib. palliatus quiſpiā & crinitus. Erāt etiamnū pallia cœnatoria, quorū meminit Martial.

Pugnorum reus, ebriæq; noctis
Cœnatoria mittat aduocato. Et in undecimo,

Ad cœnam uenies, ſed ſic diuiſa recumbes,
Vt non tangantur pallia noſtra tuis.

Et in Apophoretis, ubi in lemmate eſt cœnatoria, ſubaudiendum pallia. ait enim,

Nec fora ſunt nobis, nec ſunt uadimonia nota.
Hic opus eſt pictis accubuiſſe thoris.

Interpres fœde lapſus eſt: lege, ac ridebis. Porrò autem palla Gallica, ad formam noſtri *palletoci* manicati uidetur acceſsiſſe, ſi Martiali credimus,

Dimidiasq;

Dimidiasq; nates Gallica palla tegit.

Quid uero ſit palla Gallica, docet Strabo in quinto, ἀντὶ δὲ, inquit, χιτώνων σχιστοὺς χειριδωτοὺς φέρουσι μέχρι αἰδοίων καὶ γλουτῶν. hoc eſt, Tunicarũ uice pallas manicatas geſtant, ad uerenda uſq; natesq; medias pertingẽtes. Quæ uerba Martialis uerſum uidentur interpretari. Palla ab Horatio honeſta dicta, mulierũ erat, ut quidã opinantur. Mar.

Faſcia te, tunicæq; tegunt, obſcuraq; palla.

Vtebantur & citharœdi. Ouidius in undecimo.

Ille caput flauum lauro Parnaſide uinctus,
Verrit humum Tyrio ſaturata murice palla.

Et tragœdi. Idem Ouidius Amorum tertio,

Fronte comę torua, palla iacebat humo.

Quare falluntur ij qui mulierum tantum fuiſſe putant, in quibus & noſter Sipõtinus, uir alioqui de lingua Latina nõ peſsime meritus. Marcus Varro de lingua Latina ait, pallam ideo dici, quòd foris palàm ſit. Eratq; palla longa ad terram uſq; promiſſa, ut apparet in Ouidiano uerſu. Quã ob id appellat Virgilius, Pro lõgæ tegmine pallę.

Endromis dicta uidetur, quòd eo genere ueſtis, ἐν δρόμῳ, id eſt in curſu & palæſtra uterentur, quam pinguem hirſutamq;, & uilli longioris fuiſſe conſtat ex Martialis libro quarto,

Hanc tibi Sequanicæ pinguem textricis alumnam,
Quæ Lacedæmonium barbara nomen habet.
Sordida, ſed gelido non aſpernanda Decembri
Dona, peregrinam mittimus Endromidem:
Seu lentum ceroma teris, tepidumúe trigona,
Siue harpaſta manu puluerulenta rapis:
Plumea ſeu laxi partiris pondera follis,
Siue leuem curſu uincere quæris Atam.
Ne madidos intret penetrabile frigus in artus,

Neúe grauis ſubita te premat iris aqua.
Ridebis uentos hoc munere tectus, & imbres:
Nec ſic in Tyria ſindone tutus eris.

Iuuenalis taxat mulieres Romanas, quæ endromide pur purea uterentur, in ſexta,

Endromidas Tyrias, & fœmineum ceroma
Quis neſcit?

Quod uero ait Martialis, ſindone, ut obiter id intelligas, σινδῶν, ut ait Pollux; eſt amictus ex lino Aegyptiaco, quod nũc dicroſſum appellatur: dicta, ut opinor, quia pri mum in Sidone urbe huiuſmodi amictus fieri cœpit, ob id Tyria à Martiale dicta. Erant enim uicinæ urbes Tyrus & Sydon. Hoc eo adieci, ut intelligeres quæ ſcripta ſunt in Matthęo, Et cum accepiſſet corpus Ioſeph, inuol uit illud ſindone munda. De ſindone conuenit Matthæus, Marcus & Lucas: uerum Ioannes ait, καὶ ἔδησαν αὐτὸ ὀθονίοις μετὰ τῶν ἀρωμάτων. hoc eſt, Et obuinxerunt illud othonijs cũ aromatibus. Quòd ſi Polluci credimus, ὀθόνη apud Homerum magis ἐξ ἐρίου, id eſt, ex lana, quàm ἐκ λίνου, id eſt ex lino erat. Sindon uero inter linea ueſtimẽta adſcribitur ab ipſo Polluce. Quare puto Ioannem per othonia lintea intellexiſſe, recteq; uertiſſe Eraſmum, etiam ſi aliter ſentiat Pollux.

Caput XIIII

QVód ait Vlpianus, Anſitaria, quid uelit ingenue fateor me plane neſcire. Conſului uetuſtiſsimos co dices, quorum in altero legi, Anſitapa: in altero, Anticapa. Quocirca ſi mihi permittas diuinare, uel potius conie ctura uti, puto legendum amphitapa. Nam amphitapæ dicuntur ueſtes utrinq; uilloſæ.

Lucilius libro primo,
Pſilæ atq; amphitapæ uillis ingentibus molles.

Varro

Varro Manio, Alterum bene acceptum dormire ſuper amphitapa bene molli. Athenæus ἀμφίταπον dixit in quinto, ταύτας δ' ἀμφίταποι ἀλουργεῖς ὑπέστρωντο ἐρίων πρώτης ὥρας. id eſt, Hiſce amphitapa ſubſternebantur è molli lana. Quæ & amphimalla dicuntur. Strabo in quinto, τὴν δὲ μέσην οἱ περὶ πατάυιον, ἐξ ἧς τάπητες οἱ πολυτελεῖς καὶ γαύσαποι, καὶ τὸ τοιοῦτον πᾶν ἀμφίμαλλόν τε καὶ ἑτερόμαλλον. hoc eſt, Mediocrem uero lanã ager Patauinus, ex qua tapeta fiunt laudatiſsima, & gauſapinæ, cæteraq; eiuſdẽ generis amphimalla & heteromalla. Id eſt quæ utrinq; uilloſa ſunt, uel in altero tantũ, cuiuſmodi ferè ſunt *mantes* uulgo dictæ, quas Maſsiliæ fieri uidimus, quæ & amictus & ſtragulæ ueſtis uſum nautis & nauigantibus præſtant. Hodie ueſte ſerica heteromalla utimur, quam *uilloſam*, & *uillutam* uulgo dicimus, quemadmodum & lanea hetero-malla, quam *trippam*, niſi fallor, appellamus.

Caput XV

AIt Vlpianus, Et ſaga.) Sagum militum erat, quod & inter familiaria adſcribitur ab Vlpiano. Tullius, Itur ad ſaga. Noſtri milites g litera ſublata uocabuli Latini ueſtigia retinent, *ſaum* uel *ſayon* appellantes id genus ueſtis, quod armis ſuperinduitur, alij *accouſtramentum*, ut prętoriani. Cicero ad Trebatium, Quamobrem camino luculento utendum cenſeo. Idem & Mutio & Manilio placebat, præſertim qui ſagis non abundares. Quòd uero ait, idem & Mutio, iocatur Tullius in Trebatium iureconſultum, quibus moris eſt aliorum autoritate ſuam ipſorũ comprobare ſententiam. Græci unico uocabulo, ut opinor, περιθωρακίδια appellant, ea quæ ſuperinduebãtur armis. Plutarchus in Artaxerxe, ὡς δὲ μόλις συνεῖδον τὰ περιθωρακίδια φοινικᾶ, λευκοῖς χρωμένων τῶν βασιλικῶν ἁπάντων ἔγνωσαν πολεμίους ὄντας. Lapus feliciter interpretatus eſt,

Qui

Qui ubi uix rubra ſagula conſpicati ſunt, quòd regiæ partis omnes albis uterentur, agnouerunt ſtatim hoſtes eſſe. Strabo uocabulo Latino utitur in tertio, ἐν Βαστητανίᾳ δὲ μελανείμονες, τὸ πλέον δ' ἐν σάγοις. hoc eſt, In Baſtetania uero nigris ueſtimentis utuntur ad unũ omnes, magnam ferè partẽ in ſagis. Vtebantur & Luſitani ſagis, ut autor eſt Strabo in tertio, quibus operiebant captiuos, ex eorũ uiſceribus uaticinaturi. Quod immanius mihi quidem uidetur, quàm quod Galli quondã feciſſe ferunt, ſontes ſcilicet ac damnatos dijs immortalibus immolaſſe. Plutarchus in Galba, ἐσθῆτα στρατιωτικὴν appellat, quod nos, ut opinor, ſagũ. Extat lex militaris Caij Gracchi, apud Plutarchum in Tiberio, in hæc uerba, ἐσθῆτα μὲν κελεύων δημοσίᾳ χορηγεῖσθαι, καὶ μηδὲν εἰς τοῦτο τῆς μισθοφορᾶς ὑφαιρεῖσθαι τῶν στρατευομένων. hoc eſt, Sumptu ut publico ſaga militibus præberentur, nihil hac de re ſtipendio militari diminuto. A ſago fit ſagulum. Liuius in XXX, Hæc omnia ſagulo gregali amictus. Virgilius,

Virgatis lucent ſagulis.

Tacitus de moribus Germanorum, Nudi, aut ſagulo leues, nulla cultus iactatio. Et paulo poſt, Tegmen omnibus ſagum, fibula, aut ſi deſit, ſpina conſertum. A ſago fit ſagatus. Martialis,

Vis te purpureum Marce ſagatus amem?

Tranquillus in Cæſare dictatore, Conuiuatũ aſsidue per prouincias duobus triclinijs, uno quo ſagati, palliatiúe: altero quo togati cum illuſtrioribus prouinciarũ diſcumberent. Saga Liguſtica celebrãtur à Strabone in quarto. Tunicę quoq; illic fieri ſolitæ. Abolla quoq; militũ erat, ut Nonio Marcello placet. Vnde iocus Martialis in Criſpinum, qui poſita abolla, togam ſumpſerat,

Neſcit cui Tyriam dederit Criſpinus abollam,

Dum

Dum mutat cultus, induiturque togam.

Et apud Iuuenalem non ſemel. Iam uerò & lænam militarem fuiſſe Nonio placet, quã Græci χλαῖναν uocitant. Plutarchus in Numa, καὶ γὰρ ἃς ἐφόρουν οἱ βασιλεῖς λαίνας, Ἰόβας φησὶν χλαίνας εἶναι. hoc eſt, etenim quas geſtabant reges lænas, Iuba chlænas ait eſſe. Palliis ſuperinduebantur hyberno tempore, ſi Martiali credimus:

Tempore brumali, non multum læuia proſunt:
  Calfaciunt uilli pallia ueſtra mei.

Quod & prouerbio fit manifeſtum, ἐν θέρει τὴν χλαῖναν κατατρίβεις, ἐπὶ τῶν μὴ καθ᾽ ὥραν τοῖς ἀναγκαίοις χρωμένων. hoc eſt, æſtate lænam deteris. In eos qui non ſuo tempore rebus neceſſariis abutuntur. Vtebantur læna in ſacrificiis. Tullius in Bruto: Licet aliquid etiã de M. Popilij ingenio ſuſpicari, qui quum cõſul eſſet, eodemque tẽpore ſacrificiũ publicum cum læna faceret, quod erat flamen Carmentalis, plebis contra patres concitatione & ſeditione nuntiata: ut erat læna amictus, ita uenit in concionem, ſeditionemque quum autoritate tum oratione ſedauit. Vtebãtur & cœnatoriis pallij uice. Iuuenalis in quinta:

Plurima ſunt quæ
Non audent homines pertuſa dicere læna.

Martialis, ubi de Luſco conuiua furaciſſimo:

Et tectus lænis ſæpe duabus abit.

Nec tamẽ me fallit fuiſſe quoque apud Græcos genus ueſtis, quæ χλανὶς diceretur, ut eſt apud Herodotũ, ubi de Dario. Nec hoc loco omiſerim Gallos olim ſolitos ſagis uilloſis uti, quas lænas appellabant. Strabo in IIII, ἡ δ᾽ ἐρέα, τραχεῖα μὲν ἀκρόμαλλος δέ, ἀφ᾽ ἧς τοὺς δασεῖς σάγους ἐξυφαίνουσιν, οὓς λαίνας καλοῦσιν. hoc eſt, lana uerò hirta, uilloſo pilo, ex qua ſaga pexa crebra contexunt, quas lænas appellant. Valerius χλανίδα amiculum dixit. χλανίδος

meminit & Athenæus in V, πρῶτοι μὲν οἱ τὸν ὄχλον ἀνείργοντες σειληνοὶ πορφύρας χλανίδας, οἱ δὲ φοινικίδας ἠμφιεσμένοι. ideſt, Sileni qui primi turbam coercuerunt pars lęnas & purpuras, alij paludamentum purpureum induebantur. Illud fortaſſis quiſpiam mirabitur, quod in eodem dixit Athenæus χλαῖναν, quam Plato τρίβωνα appellat in Sympoſio. Alcibiades loquitur, ὑπὸ τὸν τρίβωνα κατακλινεὶς τὸν τουτουί. hoc eſt, ſub læna huius iacens. Athenæus uerò, οὐδ' ὡς ἀλκιβιάδης συνεκοιμήθη ὑπὸ τῇ αὐτῇ γενόμενος χλαῖναν. hoc eſt, neq; ut Alcibiades ſub eadem læna unà iacuit. Cicero, ubi de Dionyſio in III De natura deorum, in fine: Pellenicæ lænæ celebrātur, antiquis uictoribus athletis præmij loco dabantur. Pollux. Strabo in VIII, ἔστι δὲ καὶ κώμη πελλήνη, ὅθεν καὶ αἱ πελληνικαὶ χλαῖναι, ἃς καὶ ἆθλα ἐτίθεσαν ἐν τοῖς ἀγῶσιν. hoc eſt, eſt & uicus Pellenæ, unde & Pellenicæ lænæ, quas & præmia conſtituerant in certaminibus ludicris.

Cap. XVI

LAcerna, quaſi lacera, quòd capite minus ſit, Sexto Pompeio. Quam militū quoq; fuiſſe conſtat. Propertius in quarto:

Texitur in caſtris quarta lacerna tuis. Ouidius Faſt. II

Mittenda eſt domino, nunc nunc properate puellæ,
Quam primum noſtra facta lacerna manu.

Erant & lacernæ, quibus uterentur Romani, quum ſpectaculis operam ſedentariam præſtarent, & togæ ſuperinduebantur ad arcenda frigora. Martialis,

Amphitheatrales nos commendamur ad uſus,
Quū tegit algentes noſtra lacerna togas. Iuuen. in IX

Pingues aliquando lacernas,
Munimēta togæ, duri craſſiq; coloris. Rurſus Mart. in 8

O' quantos riſus pariter ſpectata mouebit
Trita palatina noſtra lacerna toga.

Tranquillus

Tranquillus:Dedit negocium ædilibus,ne pateretur in
foro circo'ue quenquam conſiſtere, niſi poſitis lacernis
togatum. Lacernis candidis utebantur in ſpectaculis,ſi
Martiali credimus,qui ludit in Horatium,qui nigra la-
cerna ſpectaculis aderat:

Spectabat modò ſolus inter omnes
Nigris munus Horatius lacernis:
Quum plebs & minor ordo maximusq;
Sancto cum duce candidus ſederet:
Toto nix cecidit repente cœlo:
Albis ſpectat Horatius lacernis.

Hactenus Martialis.Plutarchus in Æmilio,ubi de triũ-
pho Pauli Æmilij agit, ὁ μὲν δῆμος ἔν τε τοῖς ἱππικοῖς θεάτροις
ἃ κίρκους καλοῦσι περί τε τὴν ἀγορὰν ἰκρία πηξάμενοι καὶ τἄλλα τῆς
πόλεως μέρη καταλαμβάνοντες, ὡς ἕκαστα παρεῖχε τῆς πομπῆς ἔποψιν,
ἐθεῶντο καθαραῖς ἐσθῆσι κεκοσμημένοι. Concedebatur aliquã-
do honoris ergò, toga uti prætexta in ſpectaculis, ut
S.P.Q.R.admiratus Catonis fidem & ſedulitatẽ in cõ-
ſeruanda Cypria gaza,ultrò ei præcipuã detulit prætu-
ram,conceſſitq; ut toga prætexta in ſpectaculis publicis
uteret̃.Plutarchus in Catone, καὶ τὰς θέας αὐτῷ ἐν ἐσθῆτι περι
πορφύρῳ θεάσασθαι.etiam ludos in toga prætexta ut ipſe ſpe
ctaret.Lacernis utebantur & mulieres.Iuuenalis in I,
Ipſe lacernatæ quum ſe iactaret amicæ. Ipſi in ple-
riſq; Italiæ ciuitatibus matronas uidimus lacernatas,eo
ipſo tẽpore,quo per urbẽ mirificè tẽperato greſſu ince-
dunt.Fortaſſe uerò nõ ineptè dixerim noſtros iuris tam
diuini q̃ humani doctores(eo enĩ uocabulo gaudẽt)lacer
natos,cũ *cappis* quas uocãt,pellitis ornati,tyronibus ſuis
prolytarũ lytarũq; inſignia largiũtur, pro ſenſus ratione
an pro cenſu,nihil habeo dicere. Sacerdotes quoq; q̃ ca
nonici dicũtur,lacernis nigris ornant̃,ut cucullo,quũ in

ædis choro ſedentario diuinos Dauidis uerſus, alternis ultro citroq; uicibus decantant: tẽpore uerò æſtiuo utuntur amictu pelliceo, quem ab amiciendo (opinor) uulgò *aumiciam* uocant. Quinetiã uidentur lacernæ eſſe, eæ quibus Cardinales Romæ obequitando, triumphantiũ more utuntur, ſacerdotij (ut ita dicam) dibaphici ius adepti, cum cucullo & cauſia purpurea, quam nonnulli *capellum rubrum* uocant. Qui, ne nimiũ hac de re glorientur, ſciant lacernas quoq; pauperiorum fuiſſe. Iuuenalis in tertio:

Quid, quod materiam præbet, cauſasq; iocorum,
Omnibus hic idem, ſi fœda & ſciſſa lacerna.

Martialis ad Mamurianum:

Cerea ſi pendet lumbis, ac trita lacerna.

Nobiliores illuſtrioresq; lacernis non utebãtur, niſi pluuio tempore, aut in ſpectaculis. Quare Tullius obiectat Antonio, quòd rediſſet in urbem cum Gallicis & lacerna. In ſecunda Philippicarum ſic ait: Nam quòd quærebas quomodo rediſſem, primum luce, nõ tenebris: deinde cũ calceis & toga, nullis nec Gallicis, nec lacerna. In uulgatis codicibus ſcriptum eſt, caligis: tu ex Gellio lib. XIII, Gallicis legas, nos *galozas* dicimus. Erãt enim & quædam lacernæ, quibus pluuioſo tempore uterentur. Plinius XVIII, cap. XXV, ubi de uirgiliarum occaſu: Ergo ex occaſu eius de hyeme augurãtur, quibus eſt cura inſidiãdi negotiatoris auaritia. Nubilo occaſu pluuioſam hyemem denũtiant, ſtatimq; augentur lacernarum pretia. Hactenus Plinius. Quæ lacernæ dicebãtur & penulæ. A. Gellius libro XIII, T. Caſtritius rhetoricæ diſciplinæ doctor, qui habuit Romæ locum principem declamandi & docendi, ſumma uir autoritate grauitateq;, & à diuo Adriano in mores literasq; ſpectatus, quũ me præſente (uſus ſum enim eo magiſtro) diſcipulos quoſdam

dam ſuos ſenatores uidiſſet die feriato tunicis & lacer-
nis indutos,& Gallicis calceatos: Equidem(inquit)ma-
luiſſem uos togatos eſſe. Pigitum eſt ſaltem cinctos eſſe
& penulatos. Vides,ut quos lacernis indutos dixerat,
uocat penulatos. Penulam enim abuſiuè nobiliſſimi ue-
teres dixêre,omne quicquid tegit. Penula utebantur ar-
cendis pluuiis. Ælius Lampridius in Alexandro,Penu-
lis intra Vrbem,frigoris cauſa,ut ſenes uterentur,permi
ſit: quum id ueſtimẽti genus ſemper itinerarium,aut plu
uiæ fuiſſet. Matronas tamẽ intra Vrbem penulis uti ue-
tuit,in itinere permiſit. Iuuenalis in quinta:

Fremeret ſæua cum grandine uernus
Iuppiter,& multo ſtillaret penula nimbo.

Quintilianus: Galba penulam rogãti,Non poſſum com
modare(inquit)domi maneo, quũ cœnaculum perplue-
ret. Idem Galba,penulã roganti reſpondit: Si non pluit,
non eſt opus tibi: ſi pluit,ipſe utar. Quòd autem uiatoria
fuerit,Tullius ad Att. XIII,probat: Sed ego,inquiens,
ita egi,ut non ſcinderem penulam. Prouerbij uice uſur-
pauit Tullius: ut loquimur,Non ſuſtinuit ut ſcinderem
mantellum,quo apud me remaneret. Et paulo pòſt: Horum
ego uix attigi penulam,& tamen remãſerunt. Idem Tul
lius pro Milone,Quum alter ueheretur in rheda penula
tus,unà ſederet uxor. Et paulo pòſt,Quid minus prom-
ptum ad pugnã, cum penula irretitus, rheda impeditus,
uxore penè conſtrictus eſſet? Erat & penula ſcortea: ſcor
ta enim ueteres pelles nominabãt: cuius meminit Mart.

Ingrediare uiam cœlo licet uſque ſereno,
Ad ſubitas nuſquam ſcortea deſit aquas.

Penula ſcortea utunt̃ ij,qui ſolenne habent uiſere ædem
D. Iacobi Caleci,uel uoti uel nũmi cauſa,*brodes* uocam⁹.
Vtũtur & pegaſarij curſores,qui à Gallia Lugdunenſi,

 quinto

quinto aut ſexto demum die Romam aduolant, ſubin-de per ſtationes mutatis equis. Græci penulam φαινόλην uocant. Paulus ad Timotheũ ſecunda, τ̀ φαινόλην ὃν ἀπέλιπον ἐν τρωάδι παρὰ κάρπῳ, ἐρχόμενος φέρε. ideſt, penulam quam reliqui Troade apud Carpum, quũ uenies, apporta. Hieronymus in tertio aduerſus Pelagiũ dialogo, uertit lacernam ſiue penulam, ut inquit Eraſmus in Annotationibus, quod cum Gellio cõuenit, qui ut ferè eadem poſuit lacernam & penulam, ut diximus. Athenæus in tertio, παῖ λευκὲ δός μοι ἄχρηστον φαινόλην. hoc eſt, puer candide da mihi inutilem penulam. Nos uocabuli Græci ueſtigia ſeruamus. μανδύην Græci, nos *manteau* dicimus. Pollux in ſeptimo, ἡ δὲ μανδύη, ὅμοιόν τι ἔχει τῇ καλουμένῃ φαινόλῃ. ideſt, mandya uerò ſimile quiddam habet cum ea quæ penula uocat̃. Quod uerò Lampridius ſcribit, Alexandrum ſenioribus permiſiſſe, ut intra Vrbem penulis uterentur, quis forſitan mirabitur, quum orandis cauſis, penula munitos fuiſſe conſtet ipſos etiã oratores, ex Tacito in Oratorum dialogo, his uerbis: Quantum humilitatis putamus eloquentiæ attuliſſe penulas iſtas, quibus aſtricti & uelut incluſi, cum iudicibus fabulamur. Hactenus Tacitus. Nanq; ij ſub quorum perſona diſſerit Tacitus, ante Alexandrũ imperatorem fato functi ſunt: quin & Tacitus ipſe, ut mihi quidem uidetur. Quare in tanta non ſolum rerum, ſed etiam autorũ diuerſitate, eorumq; probatiſſimorum, nihil planè decernere auſim. Quæram uerò omnia, dubitans plerunque & mihi ipſe diffidens. Tantum hoc dico, rem ipſam ueſtiariam uariis temporibus haud prorſus eandem rationẽ retinere potuiſſe. Penula gauſapina erat crebra & uilloſa, qua hyberno tempore & frigido uterentur. Martialis,

Is mihi candor ineſt, uillorum gratia tanta,

Vt me uel media ſumere meſſe uelis.

Quidam his uerſiculis putauerũt penulam gauſapinam inter theriſtra, ideſt æſtiua ueſtimenta annumerari: uerũ (ni fallor) falluntur. Senſus enim Martialis, Penulę dicit talem ineſſe candorem, tantam ineſſe uillorum gratiam, ut etiam ſi hyberno uſui ſit adſcripta, tamẽ quis penulæ ſpecie captus, eam uel media ſumere meſſe uelit. Vſque adeo'ne iudicio caruere Martialis interpretes? Et ille *λίτρας ἀμαλθείας* inſcriptus, de quo lactis hauſtum gallinacei ſperare poſſis?

Cap. XVII

VEluti ſtolæ. Vides ut Iureconſultus ſtolam annumerat inter ea ueſtimenta, quibus uir ſine reprehenſione uti non poteſt, licet aliter obſeruetur à Græcis & Latinorum antiquiſſimis, ut diximus in principio huius opuſculi. Poſtea uerò ad matronarũ ueſtem hoc uocabulum translatum eſt, quæ demiſſa erat ad imos uſq; pedes, & cuius extremã partem ambibat inſtita aſſuta, quæ erat faſciola quædam, ſiue limbus. Patrum noſtrorum memoria, matronæ illuſtriores inſtita utebantur, quos *goddetos* uulgò dicebant. Ouidius,

Eſte procul uittæ tenues, inſigne pudoris,
Quæq; tegis medios inſtita longa pedes. Et alias,
Ecquid ab hac omnes rigida ſubmouimus arte,
Quas ſtola contingi, ſumptaq; uitta uetat?

Inde ſtolatum, matronale atq; honeſtum dicimus. Mart.

Quis floralia ueſtit, & ſtolatum
Permittit meretricibus pudorem?

Quod uerò inſtita dicatũ & limbus, ꝓbat Virgilij uerſus,

Sidoniam picto chlamydem circumdata limbo.

Et Ouidius, Quam limbus obibat
Aureus, ornabant aurata monilia collum.

Sunt qui dicant limbum, muliebre ueſtimentum fuiſſe,

citentq;

citentq; Plauti locũ: Textores, limbolarij. quo non ſatis probatur quod uolũt, etiã ſi id Marcellus uelle uideatur. Capitia. Capitium Varroni dictũ, quod pectus capiat, hoc eſt, comprehẽdat. Eſt & capitis tegmen, à capite dictum, ut opinor. Quod ſi uerum eſt, in mulieribus id capitium dicemus, quod in matronis *cappam* appellamus, quo undatim criſpo utuntur Pariſinæ. Omiſeram dicere ueſtem aliquando poni pro panno, ut apud Marcum Tullium, ueſtis Melitenſis, quæ fiebat Melitæ, quæ eſt inſula ſatis lato ab Sicilia mari, perículoſoq; diſiuncta, in qua eſt eodem nomine oppidũ, quo iſte Verres (inquit Tullius) nũquam acceſſit: quod tamen oppidum iſti in textrinam ad muliebrẽ ueſtem conficiendam fuit. Idem libro quarto in Verrem: Sed tantum'ne Melitenſium, quaſi etiam amicorum uxores: tantum lectorum, quaſi etiam omnium iſtorum uillas ornaturus eſſes.

Caput XVIII

ZOnæ.] Hic Iureconſultus inter muliebria adnumerat. Martialis:

Longa ſatis nunc ſum, dulci ſed pondere uenter
  Si tumeat, fiam tunc tibi zona breuis.

Zona quoq; erat uirorũ, in qua ſolebãt deferre nũmos. Inde præceptũ illud Domini apud Matthæum, Ne poſſideatis aurũ neq; argentũ neq; æs in zonis ueſtris. Extat Gracchi dictum in oratione, quam ad populum in concione habuit: Itaq; Quirites, quum Roma profectus, zonas quas plenas argenti extuli, eas ex prouincia inanes retuli: Alij uini amphoras quas plenas tulerunt, eas argento plenas domum reportarunt. Plutarchus in Tiberio, pro zona βαλάντιον uertit, his uerbis, μόνος δὲ τῶν στρατευσαμένων πλῆρες τὸ βαλάντιον εἰσενεγκὼς, κενὸν ἐξενήνοχα. Etiã ſi idem Plutarchus aliàs his uerbis utatur, in

Lucullo

Lucullo ſcilicet, οἱ δ᾽ ἄγοντες αἰσθόμενοι πεντακοσίους χρυσοῦς
ὑπεζωσμένον ἀπέκτειναν. quũ ſenſiſſent qui eum ducebant
aureis quingentis ſuccinctũ interfecerũt. Illud uerò non
omittendũ quod ſcripſit Athenæus in I, reges Perſarũ
& Ægyptios dare ſolitos reditũ tributorũ Alexãdriæ ci-
uitatis uxoribus ſuis in zonas. Tullius, Solere aiũt Bar-
baros reges Perſarũ ac Syrorum plures uxores habere.
His aũt uxoribus ciuitates attribuere hoc modo, Hæc ci
uitas mulieri redimicula præbeat, hæc in collum, hæc in
crines. Socrates quoq; apud Platonẽ in Alcibiade prio-
re ait, ἐπεί ποτ᾽ ἐγὼ ἤκουσα ἀνδρὸς ἀξιοπίστου τῶν ἀναβεβηκότων
παρὰ βασιλέα, ὃς ἔφη παρελθεῖν χώραν πάνυ πολλὴν καὶ ἀγαθήν,
ἐγγὺς ἡμερησίαν ὁδόν, ἣν καλεῖν τοὺς ἐπιχωρίους, ζώνην τῆς βασιλέ-
ως γυναικός, εἶναι δὲ καὶ ἄλλην ἣν αὖ καλεῖσθαι καλύπτραν, καὶ ἄλλους
πολλοὺς τόπους καλοὺς καὶ ἀγαθοὺς, εἰς τὸν κόσμον ἐξῃρημένους τὸν τῆς
γυναικὸς, καὶ ὀνόματα ἑκάστους τῶν τόπων ἀπὸ ἑκάστου τῶν κόσμων.
Nam ex uiro fide digno quondam audiui, qui ad regem
in Aſiam adiuit, qui diceret regionem ſe præteriiſſe am
plam admodũ & uberem, unius ferè diei iter, quam in-
colæ zonam reginæ nominant: eſſe autem & aliã quam
rurſum uocant calyptram. Alia præterea multa loca pul
chra & fertilia mundo uxoris regis deſtinata, & ea ſorti
ta nomina à muliebri ornamento. Porrò autem latis zo
nis utebantur & mulieres apud Illyrios, quæ præcingũt
uentrem latis zonis quando bibunt, & hoc primum me
diocriter perſtringũt. Quum uerò acrius bibunt, magis
ſemper cogunt, comprimũtq; zonam. Verba Athenæi
ſubſcriberem, quem laudo autorẽ, ni uerear lecturis ſto-
machum facere. Erat & cinctus & cingulum à cingen-
do, ut inquit Varro. Alterum uiris, alterum mulieribus
attributum. A quo & cinctura dicitur. Tranquillus in
Cæſare dictatore: Vſum enim lato clauo ad manus fim-

F briato

briato,nec ut unquã aliter ſuper eum cingeretur,& quidem fluxiore cinctura. Vnde emanaſſe Syllæ dictũ,optimates ſæpius admonentis,ut malè pręcinctum puerum cauerent. De baltheo dubitari poteſt,an ueſtimẽtorum appellatione ueniat. Et magis eſt, ut armorum nomine cõprehendatur:quandoquidem baltheum Varro inter arma adſcripſit,dictum quaſi bullatum cingulum. Tacitus quoq; XVII, recenſet inter armorum ornamẽta,in hæc uerba: Manipuli quoq; & gregarius miles, uiatica ſua & baltheos phaleraſq;,inſignia armorum argẽto decora,loco pecuniæ tradebant. Græci ζωςῆρα appellant. Plutarchus in Camillo, ἀπολυσάμενος τὴν μάχαιραν, ἅμα καὶ τὸν ζωςῆρα προσέθηκε τοῖς ςαθμοῖς. hoc eſt,gladium unà cum baltheo exutum,lancibus appoſuit.

Caput XIX

MItræ.] Mitra utebantur matronæ. Varro De lingua Latina,Mitra & reliqua ferè in capite:poſtea addita cum uocabulis Græcis. Vtebantur & reſte, hoc eſt faſciola,qua capillus in capite colligaretur. Erat autẽ reticulum,quod capillum contineret,nos *cophiam* uocamus. Capital quoq; à capite dictũ,quod ſacerdotulæ,inquit Varro,in capite nunc ſolent habere. Sic rica,à ritu, quòd Romano ritu ſacrificium fœminæ quum faciunt, capita uelant.

Cap. XX

PIleus,quod & pileum dicitur,in plurali,ut quidã putant,uel quòd ex pilis fieri ſoleret,uel quòd pilos capitis tegeret. Græci, τὸ πιλίον. Plutarchus in M. Catone: τὸ πιλίον ἐκεῖ, καὶ τὴν ζώνην ἀπολελυσμένον. Et capitis tegimen fuiſſe,patet ex Martiale,

Si poſſem,totas cuperem miſiſſe lacernas,
  Nunc tantum capiti munera mitto tuo. Et aliàs,
Dumq; decent noſtrũ pilea ſumpta Iouem. πιλίδιον etiã

dicitur

dicitur à Demoſthene περὶ τῆς παραπρεσβείας, καὶ πιλίδιον λαβὼν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν περινοστεῖς καὶ ἐμοὶ λοιδορεῖ. Mos fuit Romanis, ut eorum ſerui libertatē aſſequuti, pileum capite tonſo geſtarēt. Plautus: Vt ego hodie raſo capite caluus accipiam pileum. Plutarchus in Tito, οἱ γὰρ ἄνδρες οὗτοι καθάπερ ἔθος ἐστὶ τοῖς οἰκέταις, ὅταν ἐλευθερωθῶσι, ξυρεῖσθαί τε τὰς κεφαλάς, καὶ πιλία φορεῖν, ταῦτα δράσαντες αὐτοὶ θριαμβεύοντι παρείποντο. hoc eſt, uiri enim illi, qui mos ſeruorum eſt quum libertate donantur, raſis capitibus pileati in triumpho Titum comitabantur. Hactenus Plutarchus. Serui quoq; quum pileati uęnibant, eorum nomine uenditor nihil præſtabat, ut Cælius Sabinus ſcriptum reliquit. Cuius rei cauſam eſſe ait, quòd eiuſmodi conditionis mancipia inſignia eſſe in uendundo deberent, ut emptores errare & capi non poſſent; neque lex uendundi operienda eſſet, ſed oculis iam perciperent, quod nam eſſet mancipiorum genus. Hæc Gellius Noctium Atticarum ſeptimo. Tiara erat capitis tegmen regum Orientis. Ouidius in undecimo, de Mida rege:

Tempora purpureis tentat uelare tiaris.

Plutarchus inter medicam ſtolam adnumerat in Antonio, qui in publicum filios produxit, ἀλέξανδρον μὲν ἐν ἐσθῆτι μηδικῇ, τιάραν καὶ κίταριν ὀρθὴν ἐχούσῃ. hoc eſt, Alexandrum medica ueſte, tiaran & citarin rectam habēte. Hieronymus ad Fabiolam: Quartū genus eſt ueſtimēti, rotūdum pileolum, quaſi ſphęra media ſit diuiſa, ut pars altera ponatur in capite. Hoc Græci & noſtri tiarā, nonnulli galerum uocant. Plutarchus in Artaxerxe, ἀποπίπτει δὲ τῆς κεφαλῆς ἡ τιάρα τοῦ κύρου. hoc eſt, decidit à capite tiara Cyri. Quo in loco pro galea accipi uidet̃. Heſychius enim ait, quādoq; eſſe περικράνιον, quod antiqui dicebāt ueluti στέμμα. autor Pollux. κίταρις, quā nōnulli cidarim

uocãt,Perſarum quoq; regum inſigne erat,ſi recta geſta-
retur. Plutarchus in Artaxerxe, ἀνέδειξε τὸν Δαρεῖον βασι-
λέα πεντήκοστον ἔτος γεγονότα, καὶ τὴν καλουμένην κίταριν ὀρ-
θὴν φορεῖν ἔδωκε. ideſt,deſignauit Darium regẽ quinqua-
ginta annos natum,permiſitq;,ut eam quæ citaris appel
latur,rectam geſtaret. Cidaris quoq; capitis ornamentũ
regum Armeniæ,quod & diadema appellatur. Plutar-
chus in Lucullo, τιγράνης δ' αὐτὸς ἑαυτὸν γυμνὸν, καὶ ἄνοπλον
φέρων ὑπέῤῥιψε πομπηΐῳ, καὶ τὸ διάδημα τῆς κεφαλῆς ἀφελό-
μενος ἔθηκε πρὸ τῶν ποδῶν. hoc eſt,ipſe uerò Tigranes nu-
dus & inermis ante Pompeium procidit, ſublatumq; à
capite diadema ante pedes poſuit. Quod hic diadema
dixit Plutarchus,citarim in Põpeio appellat his uerbis,
καὶ τέλος, ὡς πρὸς αὐτὸν ἦλθε πομπήιον, ἀφελόμενος τὴν κίταριν,
ὥρμησε πρὸ τῶν ποδῶν θεῖναι. hoc eſt,poſtremo ut ad ipſum
Pompeium uenit,ſublato è capite citare,ante pedes col
locare pergit. Vides ut quũ de eodem Pompeio & Ti-
grane eadem referat,quod in Lucullo diadema dixerat,
in Pompeio citarim uocet. Quare puto utrũq; ſimul iun
ctum,inſigne regium eſſe,ut de tiara & cidare recta dixi
mus ex Plutarcho in Antonio. Quin Suidas & Heſychi
us citarem & tiaram eadem exiſtimaſſe quoſdã ſcripſe-
runt. Cidaris uerò, ut ait Pollux,appellatur & cyrbaſia,
& pileus. τὴν δὲ κυρβασίαν καὶ κίδαριν καὶ πῖλον καλοῦσι. Ludo
uicus Cælius in Antiquis ſuis lectionibus legit anaxy-
ris,quam & cyrbaſiam dicũt,falſus corrupti exemplaris
errore. Legendum enim in Polluce τὴν δὲ, non τὴν καὶ.
Salij,autore Dionyſio,tunicas uerſicolores æneis ſuccin
cti baltheis,togasq; annectentes fibulis circũductis pur-
pura,ſubtegmine puniceo,quas trabeas uocãt. Eſt enim
gẽtilis ea ueſtis,Romanis ualde honorifica,& quos api-
ces uocant,capitibus imponentes pileos altos, in ſpe-
ciem

ciem coni eductos, quas Græci *κυρβασίας* appellant. Diadema, ornamentum capitis regum inſigne. Tacitus in quinto, Surena patrio more Tiridatẽ inſigni regio euinxit. Paulo poſt ſubdit, Delectũ capiendo diademati diem hunc concelebrauerant. Surenæ enim gẽtilibus ius erat, nouo regi primum diadema ponere, ut palàm ſit ex Plutarcho in Craſſo, in hæc uerba, *τῷ γένει μὲν οὖν ἐξ ἀρχῆς ἐκέκτητο βασιλεῖ γινομένῳ πάρθων ἐπιτιθέναι τὸ διάδημα πρῶτος*. Reginæ quoq; eo inſigni ornabãtur, ut docet Plutarchus in Lucullo, de Monima Mileſia altera Xerxis uxore, cuius magna fama & honor apud Græcos. *ὅτι τοῦ βασιλέως πειρῶντος αὐτὴν, καὶ μυρίους πεντακισχιλίους χρυσοῦς προπέμψαντος, ἀντέσχε, μέχρι οὗ γάμων ἐγένοντο συνθῆκαι, καὶ διάδημα πέμψας αὐτῇ βασίλισσαν ἀνηγόρευσε.* hoc eſt, ꝙ regi ipſam attentanti, præmiſſiſq; x v aureorum millibus euocanti non paruerit, donec de matrimonio conuentum fuerit, miſſoq; diademate reginam ſalutarit. Aureum pro centum ſolidis noſtris accipe, ut docuit Budæus ex Tranquillo & Plutarcho & Tacito. Erat autẽ diadema, faſcia quædam, qua caput circũligabant, unde illa cuius modo mentionem fecimus, Monima, quum à capite diadema abſtraxiſſet, collo aptauit, ſeq; ſuſpendit: *περισπάσασα τῆς κεφαλῆς τὸ διάδημα περὶ τῷ τραχήλῳ περιῆψε, καὶ ἀνήρτησεν ἑαυτήν*. Et quũ corporis grauitate laqueus ille cõfractus eſſet, O execrandum (inquit) diadema: neq; in tam triſti mihi miniſterio profuiſti. A diademate Metellorum unus dictus diadematus, ut inquit Plutarchus in Coriolano, *ὅτι πολὺν χρόνον ἔχων περιγνὸς περιδεδεμένος τὸ μέτωπον*. quòd multo tẽpore circũuagabatur, frontẽ redimitus. Quare quidam nõ indocti apud Plinium in ſeptimo, Diadematis legunt, his uerbis. Et hoc dicebat, iam Balearicis & Creticis & Diadematis, iam Macedonicus ipſe. Etiam ſi

nonnulli putent legendum non Diadematis, ſed Numidicis ex Plutarcho in Lucullo, in ipſo ſtatim principio, quum ait, Auunculum Luculli fuiſſe Metellū, eum qui Numidicus eſt cognominatus.

Vitta tegimen capitis matronarum. Tibullus:

Sit modo caſta doce, quamuis non uitta ligatos
Impediat crines, nec ſtola longa pedes.

Erat quoq; Veſtalium, qua cum plaga utuntur eæ, quæ perpetuam uirginitatem deo uouerūt, unicum dei filium ſponſum agnoſcentes. Erat autē plaga, grande tegimen lineum, qua hodie mulieres Romanæ utuntur, cuius diminutiuū eſt plagula, cuius meminit Vlpianus hic. Calanticæ etiam meminit Vlpianus in ſequenti, & erat tegmen muliebre capitis. Cicero: Tu'ne quū mentirentur pedes fuſci, quum calanticam capiti accōmodares? κυνῆ pileus erat Lacedæmoniorū. Strabo in VI. ubi de origine Tarāti loquitur: συνέκειτο μὲν inquit, τοῖς ὑακινθίοις ἐν τῷ ἀμυκλαίῳ συντελουμένου τοῦ ἀγῶνος, ἡνίκα τὴν κυνῆν περιθοῖτο ὁ φάλανθος, ποιεῖσθαι τὴν ἐπίθεσιν. Loquit̃ de inſidijs quas Lacedæmoniorum helotes, id eſt mancipia uocati, & Partheniæ popularibus ſtruxerant. Conuenerat (inquit) ut Hyacinthinis inſultus initium fieret in populares, quando habita in Amyclæo ludorum celebritate, Phalanthus capiti cynam imponeret. Cynam paulopoſt idem author (ut opinor) ex Ephoro, pileum Laconicū appellat, licet aliter rem ipſam narret. Cynæ quoq; meminit Atheneus decimoquarto: τοῖς δὲ εἵλωσι πᾶν ὑβριστικὸν ἔργον ἐπιτάττουσι πρὸς πᾶσαν ἄγον ἀτιμίαν. κυνῆν τε γὰρ ἕκαστον φορεῖν ἐπάναγκον. Ilotis autem opus omne iniurioſum & ignominioſum imperabant: cogebatur enim quiſque ferre cynam. Heſychius uerò ait, petaſum eſſe pileum Arcadicum. Quibus uerbis palàm fit, petaſum fuiſſe tegmen

capitis

capitis, unde petaſati dicti. Tranquillus in Auguſto: Domi quoque non niſi petaſatus ſub dio ſpatiabatur, hoc eſt, uelato capite. Athenæus in quinto: ἐπὶ δὲ πάντων τούτων ἀναβεβήκει παιδάρια χιτῶνας ἔχοντα ἡνιοχικοὺς καὶ πετάσους. id eſt, in his autem omnibus ibant puelli tunicas rhedariorum habentes & petaſos. Et in duodecimo, ubi de Alexandro: ἐν δὲ τῇ συνουσίᾳ τά τε πέδιλα καὶ τὸν πέτασον. id eſt, in conuiuio uerò calceos & petaſon. Marcus Tullius in epiſtola ad Caſsium: Sed petaſati ueniunt, comites ad portas expectare dicunt.

Cauſia etiam capitis erat, quæ purpureæ dabantur à regibus Macedonum, ut diximus. Erat enim Macedonum cauſia, καυσία πῖλος μακεδονικὸς παρὰ μενάνδρῳ. id eſt, cauſia apud Menandrum pileus eſt Macedonicus: ait Pollux in decimo: ut tiara, candys, ut ἀναξυρίδες Medorum & Perſarum. Erat aũt candys tunica, quæ regis erat haliporphyros, aliorum uerò purpurea: ut ait Pollux. Atqui Alexander Magnus (uti ferunt) anaxyridas, candyn, tiaramq́; ſemper repudiauit. Erant autem anaxyrides, feminalia ſeu brachę, ut inquit Suidas, Heſychius, & etiam (ut audio) Euſtathius in Homerũ Iliados ſecũdo. Quod & Strabo dixiſſe uidetur, quũ ait in quarto, ubi de cultu Gallorum: σαγοφοροῦσι δὲ καὶ κομοτροφοῦσι, καὶ ἀναξυρίσι χρῶνται περιτεταμέναις. hoc eſt, ſagis utuntur & comam nutriunt, oblongisq́; feminalibus, quas unico uocabulo brachas dicere poſſumus. Idẽ Strabo author eſt, ἀναξυρίδας Perſarũ quoq; fuiſſe, his uerbis: ἐσθὴς δὲ τοῖς ἡγεμόσι καὶ ἀναξυρὶς τριπλῆ. χιτὼν δὲ χειριδωτὸς, διπλοῦς, ἕως γόνατος. ὁ ὑπενδύτης μὲν λευκὸς, ἄνθινος δὲ ὁ ἐπάνω. ἱμάτιον θέρους μὲν πορφυροῦν ἢ ἄνθινον, τιάραι παραπλησίαι ταῖς τῶν μάγων, ὑπόδημα κοῖλον, διπλοῦν, τοῖς δὲ πολλοῖς χιτὼν ἕως μεσοκνημίου, καὶ διπλοῦς. ῥάκος δὲ σινδόνιον ἢ περὶ τῆς κεφαλῆς. hoc eſt, Perſarum Principes

ueſtis uice uti bracha tripla duplaq́ue, & manicata tunica ad genua uſque promiſſa, cuius ſuffultura utique candida, exterior uero pars picta. Eorum pallium æſtate purpureum, uel uarium: hyeme uero pictum: tiaræ haud abſimileis eis quas Magi geſtant, calciamentum cauum ac duplum: uulgus autem tunicam ad mediam uſque tibiam geſtãt, eamq́ue duplam: faſcia uero ſindonica caput euinciunt. Erant autem brachæ Gallorum tranſalpinorum, Britonumq́ue Martialis,

Quod ueteres brachæ Britonis pauperis.

Quibus & pudenda tegebantur. Iuuenalis,

Mittentur brachæ, cultelli, fræna, flagellum.

Tacitus decimoſeptimo, Ornatum ipſius municipia & coloniæ in ſuperbiam trahebant, quòd uerſicolore ſagulo brachas tegmen barbarum indutus, togatos alloqueretur. Plutarchus in Othone, ἐκείνων δὲ κεκίνας, οὔτε σχῆμα δημοτικὸς, ἀλλ' ἐπαχθὴς καὶ ἀλλόκοτος σώματος μεγάλου, γαλατικῶς ἀναξυρίσι καὶ χειρίσι ἐνεσκευασμένος. Quib. uerbis eadẽ ferè quę apud Tacitũ retuliſſe uidet̃ Plutarchus. Vnde brachati dicti Narbonenſes, ut ait Plinius. Iuuen. in octaua, Vt brachatorum pueri, Senonũq́ue minores. Nunc uero etiam brachatis, & tranſalpinis nationibus. Scitum eſt illud Tranquilli, Gallos Cęſar in triumphum duxit. Iidem in curia Galli brachas depoſuerũt, latum clauum ſumpſerunt. De brachis etiam (ut opinor) dictum prouerbialiter, ut de re inſolita, ἀμαθὴς ἀναξυρίδα περιθέμενος, πᾶσι ταύτην ἐδείκνυ. hoc eſt, imperitus brachã indutus, omnib. eam oſtentat. Neque uerò puto ἀναξυρίδα ſubligaculum fuiſſe, quod tantùm (ut opinor) pudendorum uelamen erat, neque femora contegebat, ut brachæ & ἀναξυρίδες, quæ & ob id feminalia dicuntur à probatiſsimis authoribus. Diodorus in quinto: ἐσθῆσι δὲ

χρῶνται

χρῶνται καταπληκτικαῖς. χιτῶνας μὲν βαπτοὺς χρώμασι παντοδαποῖς διηνθισμένους καὶ ἃς ἀναξυρίδας ἐκεῖνοι βράκας προσαγορεύουσι. Subligaculi uerò meminit Tullius Officiorum primo: Scenicorum quidem mos tantam habuit à uetere diſciplina uerecundiam, ut in ſcena ſine ſubligaculo prodeat nemo. Græci περίζωμα uocant. Plutarchus in Romulo, ἐν περιζώματι γυμνοὶ διαθέουσι. Et Athenæus, ni fallor, διαζώσφας appellat, in XIIII, καὶ αἱ Θετταλαὶ αὐταὶ ὀρχηστρίδες, καθάπερ αὐταῖς ἔθος ἐστὶν ἐν ταῖς διαζώσφαις γυμναὶ ὀρχοῦνται. Etiam Theſſalæ ipſæ ſaltatrices, ut eis mos eſt in diazoſphis nudæ ſaltabant. quod dictum fortaſſis eſt ἀπὸ τῆς ὀσφύος. Quare quod ſcriptũ eſt in Epiſtola Pauli ad Epheſios, ad finem, στῆτε οὖν περιζωσάμενοι τὴν ὀσφῦν ὑμῶν ἐν ἀληθείᾳ, uerti potius debuit, Succincti ſubligaculo, uel ſuccincti, ſimpliciter, quàm baltheo. Nihil enim commune lumbis cũ baltheo. Nec te moueat, quod doctiſſimos mouiſſe uidetur, quod ſcilicet ſuprà mentionẽ fecit πανοπλίας. Poſt hæc enim ſubdit, de calciamentis, quæ nec armorum appellatione ueniunt, nec ueſtimentorũ, ſi Iureconſultis credimus. Cap. XXI

ARiſto etiam coactilia ueſti cedere ait.] Coactilia, inquit Ægnatius, Iureconſultis dici uidentur pelles, ſeu lora, quibus inuoluuntur alligantur'ue ueſtimenta, quæ omnia inſtrumẽti uiatorij ſunt. Hactenus Ægnatius. Quibus uerbis uidetur id ſignificari, quod Græci φάσκωλον dicunt: Itali, *ualize*: nos uerò, *malle*. Ego ante quàm hæc Ægnatij uerba legiſſem, aliter ſentiebam. ſiquidem memineram me legiſſe apud Pliniũ in octauo, Lanæ & per ſe coactæ ueſtẽ faciũt. unde coactilia dicta putabam ea, quæ uulgò *feltra* appellamus. Nunc uerò tanti uiri autoritate permotus ſubſiſto. Cæſar lib. III De bello ciui. Atque omnes ferè milites aut ex ſubcoactis, aut ex cento

nibus

nibus,aut ex coriis tunicas ac tegmēta fecerant quibus tela uitarent. Quod ſi uerum tibi lector uidebitur,quod nos ante uulgata Ægnatii ſcholia opinati ſumus, auſim & ego opinari bis ad eūdem lapidem Ægnatium offendiſſe. Neq; enim pertinaciter in Pertinace Capitolini legendum, tabernam coactiliariam, ut cenſet Ægnatius, ſed cōctilitiam potius,ideſt eam in qua coquebantur ligna,ne fumum facerent,quorum meminit Vlpianus in l.ligni appellati,ſuprà de leg.tertio,& de uer.ſig.his uerbis, Sed & titiones,& alia ligna cocta,ne fumum faciāt. Quæ etiā à Martiale ligna acapna dicuntur,quæ & forſitā coctilia dicunt à Trebellio Pollione in D.Claudio, in hæc uerba,Ligni quotidiani pondo mille,ſi eſt copia: ſin minus,quātum fuerit, & coctilium quotidiana batilla quatuor. Quæ Iulius Pollux in decimo ξύλα κάυσιμα appellat. Quod uero apud Plinium in octauo,poſt uerba ſupra ſcripta,in uulgatis codicibus legitur, Indumēti uſum ueniunt:legendum,in tomenti uſum uæniunt. Cuius loci me admonuit(uolo enim ſuæ cuiq; induſtriæ honos reddatur)Chriſtophorus Longolius,uir mecum iiſdem Græcarum literarum ſtudiis,ueluti ſacris initiatus, eoq; nomine mihi amiciſſimus. Ille eīm un⁹ in cauſa fuit, uti poſthabitis rabularū altercationib⁹,quibus audiēdis in ſuprema Pariſiorū curia tempus tereremus,Romam unà cum eo ad capiendū ingenii cultum cōcederem:cuius immaturo interitu,Romanæ,Grȩcæq; literæ damnū non mediocre fecerunt,cuiusq; ſingularē tum doctrinā, tum uirtutem admirati Romani, eum non petētem ciuitate donarūt. Laboris enim improbitate, ingeniiq; felicitate eò gradum fecerat, unde ſi porrò fatorum clemētia uitæ diem prorogante adniſus fuiſſet, peruenire ad ſumma,et doctiſſimo cuiq; in utriuſq; linguȩ facultate ȩquari

potuiſſet

potuiſſet. Latinè quidem loquendo neſcio an habuiſſet parem neminem. Quòd ſi quis meum hac in re teſtimonium eleuet, ut hominis Longolij amiciſſimi, Germani Brixij carmen legat, uiri utriuſque linguæ ſtudioſiſſimi, tum uerò poetæ feliciſſimi:

Longolio uix dum digreſſo matris ab aluo
  Dixerat Aonidum nomine Mercurius,
Creſce infans, tibi ab ingenij linguæq; diſertæ
  Dotibus, olim ingens, me duce, fama aderit.
Quam primis poſtquàm ſibi conciliaſſet in annis
  Longolius fuſo, nocte dieq; oleo:
Tum deus eloquij, ueritus, ſi debita fati
  Ordine uixiſſet tempora Longolius,
Ne ſibi præriperet linguæ decus, inuidus illum
  Contactum uirga ſuſtulit ante diem.

Εἰς τὸ αὐτὸ, τοῦ αὐτοῦ.

Κείμενον ἐν μουσῶν κόλποις ἀντήνορος ἐντὸς
  Τείχους, Λογγόλιον μοῖρ' ὀλοὴ δάμασεν.
Τῷ ῥα ἑῆς πόλιος στέφανον δωρήσατο ῥώμη
  ἀστείῳ γέραϊ ξεῖνον ἀμειβομένη.
Εἵνεκα τῶν τε λόγων, καὶ λέξιος εἵνεκα κομψῆς,
  Εἵνεκα τῆς διδαχῆς, εἵνεκα τῶν χαρίτων.
Δύσμορε Λογγόλιος, φατὸν ὡς, θάνεν ἐν νεότητι
  Καίπερ ἐὼν ζωῆς ἄξιος ἀθανάτου.

HÆC Lazarus Bayſius commentabatur, emendaturus immutaturusq;, ſi quid ſit, quod à uarietate iudiciorum deſideretur.

LAZARI BAIFII DE VASCVLIS

ANTONIO A BVRGO CLARISSIMO VIRO, GALLIArum Cancellario Lazarus Bayſius s.

HAS noſtras uigilias pridem edideramus ſine tutore, ſine uindice, Antoni clariſsime: propterea quòd id tẽporis Venetijs eramus à rege legati: nihilq́ à quoquam iuriſgentium autoritate fulti timeremus, qui ab omnibus propemodum ſancti haberemur. Nunc ipſi ad priuatam fortunam reiecti, te potiſsimum noſtrorum ſtudiorũ aſſertorem fore idoneum cognouimus: qui in altiſsimo dignitatis gradu conſtitutus, ſummisq́ occupationibus diſtrictus, tuam tamen dignitatem ad hęc humaniora ſtudia, ut ita dicam excolenda, demittere nõ grauaris. Quorũ ſtudioſis ut prodeſſe poſſes, quantũ uelles, Regis Franciſci iudicio factum eſt, qui te nihil tale cogitantẽ, ne dicã nõ ambientẽ, ad hoc munus ſponte ſua delegit, quod & eſt & habetur in noſtra Gallia eximiũ. In quo obeundo te ita geris, ut plus tua comitate comite, prudentiq́ conſilio negotiorũ expedias, quàm quantum iure & poteſtate, moroſaq́ ſeueritate, qui ante te fuerunt, potuerint omnes: & nimirum expediendis, conficiendisq́ rebus uincit facilitas ſeueritatem, prudentia authoritatem, conſilium poteſtatem, Sed hæc fortaſſe nimiũ multa. Accipies igitur hoc paruum opuſculum tua (ut ſoles) ab omnibus prædicata humanitate: in quo uidebis explicatam, ut potuimus, Romanorum ſupellectilem, uaſa omnia aurea, argentea, & in his (ſi dijs placet) nõnulla gemmea: quæ tibi (ut ſpes eſt) tam grata erũt, quàm antiquarijs hominibus eſſe ſolent numiſmata è terra eruta, quæ in amoribus propter antiquitatem & delicijs habent. Vale. Calend. Auguſti, ANN. M. D. XXXVI

LAZARI BAYFII ANIMADVERSIONES IN TRACTATUM De auro & argento legato.

IN capite Vxori quis legauit, quæſitum eſt an carruca dormitoria. Carruca uehiculi genus eſt à carro deductũ. Quam & rhedam uocat Martialis, ubi de Baſſo, Fauſtine plena Baſſus ibat in rheda. Subdit enim. Nec feriatus ibat ante carrucam. Plinius libro trigeſimotertio, conqueritur quòd ſua ætas carrucas ex argento cęlare inuenerit, quas & aureas fuiſſe teſtatur Martialis in quinto,

Aurea quod fundi prætio carruca paratur.

Antonius Heliogabalus, ut author eſt Aelius Lampridius, cum priuatus eſſet, iter nunquam miuus ſexaginta uehiculis fecit: Imperator uero etiam ſexcenta uehicula dicitur duxiſſe: aſſerens decem millibus camelorum, Perſarum reges iter facere: & Neronẽ quingentis carrucis iter iniiſſe. Surenas autem perſarũ regis præfectus, ἐξήλαυνε καθ' ἑαυτὸν ἀεὶ χιλίαις σκευοφορούμενος καμήλοις καὶ διακοσίας ἀπήνας ἐπήγετο παλλακίδων. Plutarchus in Craſſo, Δημοσθένης περὶ τῶν συμμορίων, de eodẽ rege perſarũ inqt: καὶ τί τοῦτ' ἐστὶν πρὸς διακοσίας καὶ χιλίας καμήλους, ἃς βασιλεῖ τὰ χρήματα ἄγειν φασὶν οὗτοι. Plutarchus etiã in Alexãdro, τὴν δ' ἄλλην κατασκευὴν, καὶ τὸν πλοῦτον ἐκκομισθῆναι φασὶ μυρίοις ὀρικοῖς ζεύγεσιν καὶ πεντακισχιλίαις καμήλοις. Acarruca

dicuntur mulæ carrucariæ, trahendis carrucis aſsignatæ. Sic & aſinus machinarius dicitur ab Vlpiano in l. Cum quæreretur, ſuprà De leg. tertio, & in l. Quæſitũ, De fundo inſtructo. Et aſina molendinaria à Paulo dicitur in l. Cũ de lanionis, ſuprà de fundo inſtructo. Neq; enim iureconſultorum tempore adinuentæ erant machinæ, quæ defluentis, atq; adeo præcipitantis aquæ impetu rotantur, quibus hodie paſsim noſtri molitores utuntur. Dicitur & meta molendinaria, quæ eſt molæ pars inferior, catillus uero ſuperior. Quam metam Græci ὄνον uocant, & μύλος ὀνικὸς dicitur apud Matthæum capite decimooctauo. Quę & meta molendinaria dicitur à Iureconſulto Paulo, ſupra De fundo inſtructo. inſtrumẽto leg. Quòd uero hic Scæuola carrucæ dormitoriæ meminerit, addit fidem his quæ de cubiculo uiatorio Neronis principis ex Plin. diximus in l. Veſtis, infra Eadem. Dormitoriam aũt dixit, ut & Iulius Pollux refert in decimo, à comicis dici χιτὼν εὐνητὴρ, quam nos uerbum è uerbo, ſi uolumus, tunicam dormitoriam dicemus, uulgo camiſiam nocturnã. Quin & Horatius Sermonum primo, nocturnam dixit illo uerſiculo, Nocturnam ueſtem maculant uentremq; ſupinum. Plutarchus in Themiſtocle huiuſcemodi carrucas dormitorias σκηνὰς uidetur appellare cum ait:

ἀλλὰ καὶ τὰς ἀργυρωνήτους καὶ παλλακευομένας ἰσχυρῶς παραφυλάττουσιν, ὡς ὑπὸ μηδενὸς ὁρᾶσθαι τῶν ἐκτὸς, ἀλλ᾽ οἴκοι μὲν διαιτᾶσθαι κατακεκλεισμένας, ἐν δὲ ταῖς ὁδοιπορείαις ὑπὸ σκηνὰς κύκλῳ περιπεφραγμένας ἐπὶ τῶν ἁρμαμαξῶν ὀχεῖσθαι.

In l. Cum aurum & argentum &c. an replumbari debeant. Plin. Secundus libro nat. hiſt. triceſimoquarto, docet duo plumbi eſſe genera, nigrum & candidũ. Album nulli rei ſine mixtura utile eſt, neq; argẽtum ex eo plumbatur, hoc eſt, ut ipſe interpretor, iungitur & ſolidatur,

quoniam prius liqueſcit argentum. Quibus Plinij uerbis planum fit, quid ſit argentum replumbari: replumbatur enim, ſi plumbum auellitur, & argentum purũ relinquitur. Applumbare uero argentum, eſt plumbo addito curare, ut argentum argento, uel maſſa maſſæ cohæreat, cuius meminit Paulus in l. In rem actio, ſuprà De rei uendicatione, in hæc uerba, Non idem in eo quod applumbatum eſt, quia ferruminatio per eandem materiã facit confuſionem, plumbatura uero non idem efficit. Plumbatura igitur eſt, quando plumbo maſſa maſſæ iungitur, ita ut iunctura plumbea cohæreat. Ferruminatio uero fit, ſi per eandem materiam maſſa maſſæ confunditur. Plin. libro trigeſimotertio, cap. quinto, ubi de glutinandis perficiendisq; metallis, dicit aurum ſtagno ferruminari, his uerbis, Chryſocollam aurifices ſibi uendicant agglutinando auro, & inde omnes ſimiliter utentes appellatam dicunt. Temperatur autem ea Cypria ærugine, & pueri impubis urina, addito nitro, teritur Cyprio ære, in Cyprijs mortarijs. Ita ferruminatur aurum. Ferruminatur dixit, id eſt alicui rei iungitur. Sic & idem Plinius ferruminat dixit, pro coniungit. Et decimoſexto, ubi de calamis & arundine, Aut enim pro pluma ſtrata cauponarum replet: aut ubi limoſiore callo induruit, ſicut in Belgis, contuſa & interiecta nauium commiſſuris ferruminat textus, glutino tenacior, rimisq; explendis fidelior pice.

In eadem l. §. Si cui uaſcula argentea, utputa lances quadratæ ſint legatæ. Lanx à latitudine dicitur, ut quidam putauere, & eſt uas eſcarium. Horatius, Ne non & cantharus & lanx Oſtendat tibi te. Et erat non ſolum lata, ſed etiam caua, & ob id cauas lances dixit Martialis undecimo,

Sic implet gabatas paropſidasq;,

Et leues ſcutulas, cauasq; lances:
Hoc lautum uocat, hoc putat uenuſtum,
Vnum ponere ferculis tot aſſem.

Erant autem lances maximæ, mediæ, & minimæ, ut inquit Iureconſultus, in l. Cui lancem, hoc ipſo tractatu. Et erant non ſolum quadratæ quædam ut hic, ſed & rotundæ aliæ: quod uel Horatij uerſibus probari poteſt Sermonum ſecundo,

Vmber & iligna nutritus glande rotundas
Curuet aper lances, carnem uitantis inertem

Planum fit etiam ex uerbis Pauli in l. Si in rem, ſuprà De de re uendica. in hæc uerba, Quamuis & in uaſis occurrat difficultas, utrum lancem duntaxat dici oporteat, an etiam quadratam uel rotundam. Nos rotundis utimur, & uulgo *platum* à latitudine dicimus, ut opinor. Quòd autem lanx uas ſit eſcarium, adducor ut credam ex Iuuenalis quinta,

Aſpice quàm magno diſtendat pectore lancem
Quæ fertur domino ſquilla, & quibus undiq; ſepta

Aſparagis. At uereor ne cui uidear in re non dubia teſtimonijs uti minime neceſſarijs. Ad alia pergam, ſi modo prius dixero, lances chryſendetas dici à Martiale, & etiã chryſendeta, lances aureis cruſtis illigatas & exornatas. Martialis in ſecundo,

Immodici tibi flaua tegunt chryſendeta muli.

De quibus cruſtis copioſius infra dicemus. Catinũ quoque uas eſcarium dicimus, à capiendo dictum, & per diminutionem catillum deducunt. Horatius Sermonum primo, Menſaue catillum

Euandri manibus tritum deiecit ob hanc rem:
Aut poſitum ante mea quia pullum in parte catini
Suſtulit eſuriens, minus hoc iucundus amicus

Sit mihi

Sit mihi: Quibus Horatij uerbis uides Romanos illos ſolitos catinis uti ad reponendos pullos, & alia obſonia, ut hodie platis utimur. Piſces quoq; catinis reponebant, quod uel Horatij uerſu planũ fit ſermonũ ſecundo,

Anguſtoq; uagos piſces urgere catino.

Catino autem utebantur pauperiores, quod conijcio ex Horatij ſermonum primo,

Aſsiſto diuinis, inde domum me
Ad porri & ciceris refero, laganiq; catinum.
Cœna miniſtratur pueris tribus, & lapis albus
Pocula cum cyatho duo ſuſtinet, aſtat echinus
Vilis cum patera, guttus Campana ſupellex.

Eo enim fictili utebantur antiqui. Iuuenalis in ſexta.

Aut quis
Sympullum ridere Numæ, nigrumq; catinum,
Et Vaticano fragiles de monte patellas
Auſus erat.

Eſt autem Sympullum, ut id obiter intelligas, uas fictile, quo in ſacris prolibabant ſacrificuli. Plinius libro trigeſimoquinto de plaſtice, In ſacris quidem etiam inter has opes non murrhinis criſtallinisúe, ſed fictilibus prolibatur ſympullis. Nec me fallit quoſdam uiros, & eos doctiſſimos legere apud Plinium ſympinijs ἀπὸ τοῦ συμπίνειν. Quod haud ſcio an cuiquam probare poſsint. Et fortaſſe dictum ſympullum, ut ampullam dicimus. Tullius tertio De legibus, Excitabat enim fluctus in ſympullo, ut dicitur, Gratidius, quos poſt filius eius Marius in Aegæo excitauit mari.

Sympullum

Sympullum in antiquo marmore cum lituo ſic deſcriptum Romæ uidimus.

Marcus ſanè Tullius, qui iſta ignorare non potuit, uaſa illa quibus in ſacris Numam uſum fuiſſe conſtat, capedines ac fictiles urnulas uocat in eo libello qui παράδοξα inſcribitur. Verba autem Tullij hæc ſunt, ſiquis forte requirat: Quid autem Numa Pompilius, minus'ne gratas dijs immortalibus capedines ac fictiles urnulas fuiſſe, quàm Deliacas aliorũ pateras arbitramur? Hactenus Tullius, qui in tertio de natura deorum capedunculas eas uocat, Docebo, meliora me didiciſſe de colendis dijs immortalibus iure pontificio & more maiorũ, capedunculis quas Numa nobis reliquit. Magida etiamnum inter eſcaria uaſa aſcribunt, cuius mentio apud Paulũ in l. Seruus, ſuprà De condict. indebi. & à magnitudine dictam putant, cum à maza deducatur, ut quidã autumãt, à qua & mazonomũ dictum rentur, cuius meminit Horatius in Sermonum ſecundo, Deinde ſecuti

Mazonomo pueri magno diſcerpta ferentes.

μάγις Græcum uocabulum eſt, quo ſignificantur menſæ, quæ apponuntur & remouentur, autore Iulio Polluce. Feneſtella quoque ut inquit Plinius, tympana, ſe

iuuenc

iuuene, dicit appellata patinas & lances, quas antiqui magidas appellauerant. Eſt autem patina, ab eo quòd pateat, dicta: quam Iureconſultus in lege Quum de lanionis, ſuprà De fundo inſtructo, inter culinaria uidetur adſcribere, quum inquit, Patinæ & cacabi ad coquendum pulmentarium. Patinis utique, niſi ſi in autorum obſeruatione falſus ſum, utebantur non ſolùm ad coquẽdum piſces, & cætera id genus: quod autore Plinio probatur libro uigeſimotertio, ubi de fæce ſapæ: Decoquitur (inquit) in patinis cum ſale & adipe ad tumorem quoq; maxillarum & ceruicum, ſed etiam ferculi uice. Quum ferculum dico, uas ad ferendum obſonium uel pulmentarium intelligo. Et niſi me & lectorem decipio, eadem patina utebantur & ad coquendum & ad ferendum obſonium, elixum præſertim. Horatius,

Si quis eum ſeruum patinam qui tollere iuſſus,
Semeſos piſces tepidumq́; ligurierit ius.

Idem Horatius Sermonum ſecundo,

Affertur ſquillas inter murena natantes
In patina porrecta.

Quibus certè locis patinam pro ferculo poſuit Horatius. Iuuenalis autem in quarta, patinam rhombo coquẽdo extructam, taxat his uerbis:

Quid'nam igitur cenſes? conciditur? Abſit ab illo
Dedecus hoc, Montanus ait: teſta alta paretur,
Quæ tenui muro ſpatioſum colligat orbem:
Debetur magnus patinæ ſubitusq́; Prometheus.
Argillam atque rotam citius properate: ſed ex hoc
Tempore, iam Cæſar figuli tua caſtra ſequantur.

Notatur & à Plinio in X Natur. hiſtor. Æſopi patina, in qua poſuit aues cantu aliquo aut ſermone uocales, nummis ſex ſingulas coemptas. Vitellij quoq; patinam ſcribit Tranquillus ab eo dedicatã, ac propter eius immen-

ſam magnitudinem clypeum Mineruæ, ἀιγίδα πολιούχου nūcupatam, in qua ſcarorum iocinora, phaſianorum & pauonum cerebella, linguas phœnicopterorū, murenarum lactes, à Carpathio uſque fretoque Hiſpaniæ per nauarchos ac triremes petitarum. Huic autē patinæ faciendæ fornax in campis exædificata erat, quādo eò peruenit luxuria (inquit Plinius libro XXXV) ut etiā fictilia pluris cōſtent, quàm murrhina. Hanc patinam Vitellius in principatu ſuo condidit ducētis ſeſtertiis. Murrhini uerò pretiū ab eodem Plinio ponitur lib. XXXVII, Creſcit indies eius rei luxus, murrhino LXXX ſeſtertiis empto, capaci planè ad ſextarios tres calice. Vides ut uas murrhinū prægrande LXXX ſeſtertiis emptum, ſitque ſumma multo inferior ea quam in patina ſtatuimus, quāto uidelicet numerus CC, octogenariū ſuperat. Nec te moueat quod apud Plinium libro XXXV, capite XII, in uulgatis codicibus ſic legitur: Nam nos quum unam Æſopi tragœdiarū hiſtrionis in natura auium diceremus ſeſtertiis DC ſtetiſſe, non dubito indignaturos legentes. Nam in antiquo codice legimus, non ſeſtertiis DC, ſed ſeſtertiis C. Et in X, ubi de Æſopi patina, non legendum, ſexcētis ſeſtertiis taxata: ſed, ſeſtertiis centum. Qui loci apud Pliniū corrupti in cauſa fuere, ut uiri alioqui doctiſſimi iſta non ſatis percepiſſe uideātur. Quibus non danda eſt uenia: nihil enim peccarunt, qui diuinare non potuerunt: ſed hábenda eſt gratia, quòd nos incautos loci præcipitis admonuerint, & quaſi digito cōmonſtrarint, ne quum uulgò temerè iſthac præteruecti collaberemur. Propter illam porrò Vitellij patinā, Mutianus altero conſulatu ſuo in cōqueſtione exprobrauit patinarum paludes, alludens opinor ad Pontinas paludes. Cæterum, à patina dicitur tripatinum ſumma cœnarum lautitia

titia,una erat murenarum,altera ſuporum,tertia myxo-nis piſcis, inclinatis iam ſcilicet moribus, ut tamen eos præferre Græciæ etiã philoſophis poſſimus:ſiquidẽ in Ariſtotelis hæredũ auctione ſeptuaginta patinas uæniſ-ſe traditur,autore Plinio. Patella quoq; uas eſcarium ad olera & pulmenta ponenda,quam Græci λεκανίδα uo-cant. Iulius Pollux in VI, τὰς δὲ καλουμένας πατέλλας λεκα-νίδας ὀνομαστέον. Sic enim legẽdum apud Pollucẽ. Quod autem in patellis olera ponerentur: uel Horatij uerſibus Epiſtolarum primo ad Torquatum probatur:

Si potes Archiacis conuiua recumbere lectis,
Nec modica cœnare times olus omne patella.

Et Martialis in quinto:

Ponetur digitis tenendus uſtis
Nigra coliculus uirens patella. Et Iuuenalis in V,
Ponitur exigua feralis cœna patella.

Quorum omniũ teſtimoniis clarum eſt,credo,patellam paruam eſſe patinam,quæ ab iſtis tum modica,tum exi gua dicitur. Iulius Pollux recẽſens uaſa eſcaria, τεύχη & χεύματα uocat,quæ nos uaſa & uaſcula: κύκλοι, quos or bes & quadras dicimus: πίνακες,quas lances uocat Iure conſultus. Quod aũt πίνακες ſunt uaſa eſcaria,ex Athe næo uidere eſt in IIII,qum ait, καὶ γὰρ τοὺς πίνακας ἐφ᾽ ὧν τὰς τροφὰς προστίθενται κοίτους ἔχουσιν, Patinas & patellas, λεκάνας & λεκανίδας dicũt,niſi fallimur,ut notũ ex pro-uerbio, οὐδὲ λεκάνη δελφῖνα χωρεῖ, cuius meminit Plutar-chus in Lucullo. Ad calcẽ iſtius legis uel capitis,ſi lubet ita uocare, Queadmodũ claui aurei & purpurę. Legẽdũ purpurei,ex uetuſti exẽplaris fide. Sic enim & ipſi hunc locũ citauimus in libello De re ueſtiaria. Claui ẽm pur-purei inſuebãtur ueſtibus,& maximè tunicis,ad eam fe-rè partem qua pectus tegebatur. Horatius Satyra VII,

Et latum demiſit pectore clauum.

Non q̄ reuera eſſent claui,ſed q̄ uiderentur clauorū pur purea capita ſupereminentia in tunicæ ſuperficie. Et ut huic noſtræ coniecturæ fidem habeamus,facit qđ apud Athenæū in XI legimus,ubi interpretatur hos Homeri uerſiculos, Πὰρ δέπας ἦν περικαλλὲς ὃ οἴκοθεν ἦγ' ὁ γεραιὸς

χρυσείοις ἥλοισι πεπαρμένον.

Ait enim,poetā dicere poculum illud, quam Neſtorida uocat,fuiſſe aureis clauis ſuffixū:non q̄ in poculo claui infixi fuerint,ſed q̄ ἐξοχὴ ἦν ὀλίγη τις οἱονεὶ κεφαλίδας ἥλων ἀποτελοῦσα. πεπάρθαι δὲ λέγεται τοὺς ἥλους ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ οὐχ ὅτι ἔξωθεν πρόσκεινται καὶ πεπαρμένοι εἰσίν, ἀλλ' ὅτι ἐμπεπαρμένοις ἐοίκασιν ἔξω τε ὀλίγῳ προὔχουσι διὰ ἄλλης τῆς ἐπιφανείας ὄντες. Noſtri uaſcu larij eiuſmodi pocula,martellata uocant.

In capite,Et ſi non ſunt claui,nec aurea emblemata, quę in parapſidibus argenteis eſſent.Legendum cenſeo paropſidibus,quæ uaſa ſunt eſcaria in Iuuenale:

Quàm multa magnaq; paropſide cœnat.

Tranquillus in Galba:Et ordinario quidem diſpēſatori breuiarium rationum offerenti, paropſidem leguminis pro ſedulitate ac diligentia porrexiſſe.In uulgatis codi/cibus legitur parapſis, quum uocabulum Græcum ſit. παροψὶς enim à Græcis,non ſolùm pro uili opſonio & iu re & etiam maza,ſed pro eſcario:quod docet Iulius Pol lux his uerbis, τὰς μὲν παροψίδας, ἡ μὲν πλείστη χρῆσις ἐλέγχει τοὔ/νομα ὑπὲρ μάζης, ἢ ζωμοῦ τινὸς, ἢ ὑπὲρ ἐδέσματος ἐντελοῦς, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸ ἀγγεῖον λεκτέον. Et mox ſubdit, ἐν δὲ τῇ Ἀντιφάνους Βοιωτίᾳ σαφέστατα ὑπὲρ τοῦ ἀγγείου ὂν εἰρημένον, καλὰ ταῦτα παρατίθησι ἐν παροψίσι βολβούς. Athenæus quoq; in nono ad princi/pium quærit,apud quem autorem παροψὶς ponatur pro uaſe,ut de re minimè triuiali addubitās. Quod uerò, τῶν παροψήματος ponatur, id eſt pro opſonio, citat Ariſto/

phanem

phanem in Dædalo:
πάσαις γυναιξὶ δὲ ἑνός τε τοῦ τρόπου
ἀνὴρ παροψὶς μοῖχος ἐνσκευασμένος.
ὑπὸ δὲ τοῦ σκεύους citat eundem locum citatum à Iulio Pol
luce: ex cuius collatione legẽdum duxi apud Pollucem, καλέσασα, non καλέσασθαι, ut paſſim legere eſt in uulgatis codicibus: & in altero, βοιωτία, non βοιωτίω. Citat Alexim in Eſione,
ὡς ἴδε τὴν τράπεζαν ἀνθρώπους δύο
φέροντας εἴσω, ποικίλων παροψίδων
κόσμον βρύουσαν, οὐκ ἔτι εἰς ἐμὲ βλέπων.
Argenteis autem addidit Iureconſultus, quãdoquidem fiebant & fictiles, quod uel è Martialis uerſibus intelligere eſt, quum paropſidem rubram uocet in undecimo,
Cui portat gaudens ancilla paropſide rubra
Alecem, ſed quam protinus illa uoret.

In eadem lege, Vel ſigilla argentea. Sigilla, ſunt parua ſigna, quæ ſunt ſimulacra ad effigiem alicuius uel dei uel herois facta. Cicero in ſexta in Verrẽ: Nego ullam gemmam, aut margaritam, aut quicquã ex auro, aut ex ebore factum, ſignum ullum æneum, marmoreum, eburneum: nego ullam picturam, neq; in tabulis neq; textilibus fuiſſe, quin quæſierit, inſpexerit, quod placitũ ſit abſtulerit. Et in eadem, Patella grandis cum ſigillis ſimulacris deorum effigiem. Et paulo pòſt, Appoſuit patellam in qua ſigilla erant egregia, iſte cõtinuò ut uidit, non dubitauit illud inſigne penatium hoſpitaliumq; deorũ ex hoſpitali menſa tollere. Sed tamen quod antea de iſtius abſtinentia dixeram, ſigillis auulſis reliquũ argentũ ſine ulla auaritia reddidit. Vides ut quę prius dixerat ſigilla, uocet illud inſigne penatiũ. Et in eadẽ, ubi de ſimulacro Herculis Agrigentini: Poſtea (inquit) conuulſis repagu

lis, effractisq́ue ualuis, demoliri ſignum ac uectibus labefactare conantur. Vbi Tullius ſignum uocat, Herculis ſimulacrum. Et ſic accipiendum eſt in lege Titia, ad finem, in eodem, quum ait: Iubeoq́ue ſignum dei ex libris centum, in illa ſacra æde & in patria ſtatui. Quo in loco rectè pro ſimulacro intellexit Accurſius: non ut Hugutio neſcio quis, qui ridiculè ſatis, ſignum dei pro cruce interpretatur. Illis igitur Ciceronis uerbis planum fit, ut opinor, ſigna & ſigilla, ſimulacra uel deorum uel alicuius alterius rei eſſe. Quæ ſigilla uaſis & ſcyphis illigabantur cælatorum & uaſculariorum artificio, qui ſcyphi ob id dicuntur ſigillati à M. Tullio in eadem Oratione in Verrem: Quum ſederem (inquit) domi triſtis, accurrit Venerius, iubet me ſcyphos ſigillatos ad prætorem ſtatim afferre. Sigillatos dixit, hoc eſt ſigillis ornatos: Græci ἀγάλματα & ἀγαλμάτια dicunt, & εἴδη θεῶν, quæ nos ſigna & ſigilla dicimus, niſi fallor.

Vaſis

Vaſis aurei uel argẽtei ſigillati, & emblematis ornati forma, qualis apud antiquos fuit,

Ornabantur etiam uaſa emblematis, dictis ἀπὸ τοῦ ἐπεμβλῆσθαι, quod uaſis adiicerentur & reuellerentur, quum libitum erat. De quibus dicere ſuperſedeo, quando de his copioſe tractauit Guilielmus Budæus in Annotationibus. Illigabãtur & aureis cruſtis uaſa, ut eſt apud Paulum in lege Pediculis, infrà eodem, in hæc uerba: Cymbia argentea cruſtis aureis illigata. Quarum cruſtarum meminit Tullius in ſexta, his uerbis: Cybiratæ fratres uocantur, pauca improbant, quæ probarant, iis cruſtæ aut emblemata detrahebãtur: ſic Haluntini excuſſis deliciis cum argento puro domum reuerterunt. Hactenus Tullius. Vaſa pura, dixit Iureconſultus non cælata, in lege Si in rem, ſuprà De rei uendicatione. A cruſtis autem iſtiuſmodi, dicti cruſtarij, quorum artificio uaſa cruſtis illigabantur. Plinius libro trigeſimotertio: Habuit & Teucer cruſtarius famam. Incruſtare quoq; dicimus. Horatius Sermonum primo:

Syncerum cupimus uas incruſtare.

Huiuſmodi uerò cruſtarum mentio apud Iuuenalem:

Ipſe capaces
Heliadum cruſtas & inæquales beryllos
Virro tenet phialas.

Cæterum, uaſa aureis cruſtis illigata, quod & ſuprà diximus, dicuntur à Martiale chryſendeta in ſexto:

Ponuntur ſemper chryſendeta Calpetiano,
  Siue foris, ſeu quum cœnat in Vrbe domi.

Dicuntur & lances chryſendetæ, ab eodem in Apophoretis.

Vaſis

Vaſis aureis cruſtis illigati, ac cælati, ſiue chryſendetæ forma.

In eadem, Nec ſpeculum parieti affixum: quod intelli-ge, etiam ſi argenteum fuerit. Fiebant enim ſpecula ex argẽto, ut ait Plinius libro trigeſimotertio, capite nono: Laminas duci & ſpecula fieri, non niſi ex optimo poſſe creditum fuerat: id quoq; iam fraude corrumpitur. Sed natura mira eſt imagines reddendi, quod repercuſſo aere atque in oculos regeſto, fieri conuenit. Fiebant quoq; ſpecula ex ſtagno laudatiſſima, & Brunduſii tẽperabantur, donec argenteis uti cœpere & ancillę: autor Plinius libro trigeſimoquarto.

In eadem .§. argento facto: Trullas & pelues, &c. Trua, uas uinarium, ſic dictum quòd uſu teratur: uel (ut alij putauere) à tranſuolando dicta, quod per eam aqua tranſuolet: tamen falluntur, qui uas aquarium dixerint. Erat enim uas uinarium, ut ex Horatio intelligere eſt his uerſibus,

Qui Veientanum feſtis potare diebus
Campana ſolitus trulla, uappamq; profeſtis.

Et Iuuenalis in tertia:

Si trulla inuerſo crepitum dedit aurea fundo.

Dicitur & trulleum uas quo manus perluuntur. autor Nònius. Quod uerò ſit uas uinarium, probatur ex Tullio in ſexta in Verrem, ubi ait, de trulla gemmea Antiochi regis his uerbis, Erat etiam uas uinariũ, ex una gemma prægrandi trulla excauata cũ manubrio aureo. Quibus ſanè uerbis luce clarius patet, eos nihil uidiſſe qui eam uas tantum aquarium confirmarint. Plinius quoq; autor eſt libro trigeſimoſeptimo, Titum Petroniũ conſularem moriturum inuidia Neronis principis, ut menſam eius exhæredaret, trullam murrhinam neſcio quot ſeſtertiorum milibus emptam fregiſſe. Et mox ſubdit idem Plinius: Sed Nero (ut par erat principẽ) uicit omnes

nes

nes, quadringẽtis ſeſtertiorum milibus capedinẽ unam parando. Capedinem poſuit pro uaſe uinario, quæ dicta uidetur à capiendo, ut & capis & calpar. Huius autem capedinis meminiſſe uidetur Plutarchus in libello De cohibenda iracundia, quo loco corrupta ſunt exemplaria. Supradictorum autem uaſculorum mentio eſt apud Nonium, quem uide: neque enim hoc tempore ſententia eſt, omnia uaſorum genera perſequi, ſed in aliud tẽpus, quo liberiore otio perfruemur, iſta reiicimus: tantum lectorem admonitum uolo, ut diſcat ex Ciceronis uerbis & Iureconſulti ſcriptis ad finem iſtius capitis, antiquos gemmeis uaſis uſos, ut regum noſtrorum luxus cum antiquorum elegantia & lautitia comparatus, ſumma parſimonia, ne dicam frugalitas, eſſe uideatur. Sed ad reliqua huiuſce tractatus uocabula explananda properemus. Pelues. Nonnulli peluim à pelluẽdo dictam affirmant: alij, à pedum lotione: inde pelluuium, uas in quo pedes lauantur: ſic & malluuium, uas in quo manus lauantur. Varro De lingua Latina: Peluis, pedes lauis, à pedum lauatione. Ego uerò me memini legiſſe apud Iulium Pollucem in decimo, ubi tractat de uaſis in quibus abluuntur pedes, πέλλιν dici à tragœdiis, τὴν λεκάνην. οἱ δὲ αἰολεῖς inquit, uocant πέλυκα μάλιστα τὴν ξυλίνην: nos uulgò *gede* dicimus. Sic & *raniot*, uas in quo pocula lauantur: quod Græci ὁλκεῖον & λουτήριον, eodem autore uocant. Vide igitur, lector optime, ne peluis Græcum ſit, aut certè à Græca origine deductum: quia Græci dicunt & πέλλιν & πέλυκα, nos peluim.

Repoſitoria quoq; continebuntur. Repoſitoria, à reponendo dicta uident̃, in quibus reponebãtur menſæ, quæ fortaſſe inde trapezophora dicunt̃. Reponere enim, collocare eſt. Tullius in VI in Verrem, Erãt ænea præterea

duo ſigna non maxima, uerum eximia uenuſtate, uirginali habitu atq; ueſtitu, quæ manibus ſublatis ſacra quædam more Athenienſium uirginū repoſita in capitibus ſuſtinebant, Canephoræ ipſæ uocabantur. Repoſita dixit, hoc eſt, ut ego interpretor, collocata: et inde repoſitoria dicta, quibus uel menſæ, uel opſonia collocarētur. Plinius lib. triceſimotertio, Iam uero & mēſas repoſitoriis imponimus, & ad ſuſtinenda opſonia interradimus latera. Menſarū intellige. Plinius in eodem, cap. XI, Cornelius Nepos tradit, ante Syllę uictoriā duo tantū triclinia Romæ fuiſſe argentea: repoſitoriis argentū addi ſua memoria cœptum, Feneſtella dicit, qui obiit nouiſſimo Tiberij Cæſaris principatu: ſed & teſtudinea tum in uſum ueniſſe. Ante ſe autem paulò lignea rotunda ſolida, nec multo maiora quàm menſas fuiſſe. Se quidē puero quadrata & compacta, aut acere operta, aut cedro cœpiſſe. Mox additum argētum in angulos lineaſq; per cōmiſſuras. Cum uerò Plinius ſolida dicat repoſitoria, damnantur inſcitiæ ij, qui pro loculis & reconditoriis interpretati ſunt, quos in pręſentia nominare non eſt neceſſe. Illud uerò in præſenti non omiſerim, *θύβην* dici ab Athenæo in IIII, repoſitoriū, in quo lanx cum opſonio reponeretur. Verba autem apud Athenæum hæc ſunt, *πίναξ δίπηχύς που τὴν διάμετρον ἐν θύβῃ κατακείμενος ἀργυρᾶ, πλήρης ἰχθύων ὀπτῶν πάντα γένη συνηθροισμένων.* hoc eſt, lanx dimetientis magnitudine bicubitalis in repoſitorio collocata argenteo piſcium aſſatorū referta ex omni genere congregatorum. Id genus repoſitoria uulgò *chapeletz* uocamus, eiſq; utimur ad ſuſtinendas lances & diſcos. Plinius lib. XVIII, ad finem. Necnon & in conuiuiis menſiſq; noſtris, uaſa quibus eſculentum additur, ſudorem repoſitoriis relinquentia, diras tempeſtates pręnuntiant. Plinius

XXVIII, cap. II. Recedēte aliquo ab epulis, ſimul uerri ſolum: aut bibente conuiua, menſam uel repoſitorium tolli, inauſpicatiſſimū iudicatur. In. l. etſi non ſunt claui. §. argento facto: Et ideo ſcutellas uel promulſidiaria contineri. Vaſa promulſidiaria dicūtur ea, quibus promulſidē apponebant. Eſt aūt promulſis, quod uice mulſi dabatur conuiuis ad prouocādam auiditatē cibi. Huiuſmodi fortaſſis erant, artolagani, oleæ & lucanica. Mulſum enim ex uetere uino factum non implet ſtomachū, ſed appetētiam reuocat, & auiditatem cibi, ut docet Plinius lib. XXII, ubi de natura mellis. Sic enim promulſidem dici puto, ut proconſulem & proprætorē dicimus. Proarietem quoqꝫ dixit Cæſar in IIII Commentariorum, pro eo inſtrumento quo uice arietis utimur ad adigendam materiam, his uerbis: Et ad inferiorem partem fluminis obliquæ adigebantur, quæ proariete ſubactæ, & communi opere coniunctæ, uim fluminis exciperent. Quo loco obliquæ ſubſtantiuè poſitum credo. M. Tullius ad Papirium Pætum: At quem uirū? nō eum quem tu ſolitus es promulſide conficere. Et paulo pòſt ſubdit, Dediſcendæ tibi ſunt ſportellæ, & artolagani tui. Artolagani cōfectionem docet Athenæus in III, his uerbis, εἰς δὲ τὸ καλούμενον ἀρτολάγανον ἐμβάλλεται οἰνάριον ὀλίγον καὶ πέπερι, γάλα τε καὶ ἔλαιον ὀλίγον ἢ στέαρ. Eſt autem panis genus quod & uulgò nomen retinet. M. Tullius ad eundē Papirium Pætum, oleas & lucanica promulſidis loco numeraſſe uidetur, in hæc uerba: Neqꝫ eſt quod in promulſide ſpei ponas aliquid, quam totam ſuſtuli: ſolebā enim antea delectari oleis & lucanicis tuis. Hactenꝰ Tullius. Mulſum autem an ſit id quod Græci οἰνόμελι dicunt, dubitari poteſt, propterea quod Iurecōſultus Vlpianus in lege Si quis uinum legauerit, ſuprà De tritico, uino uel

I 3 oleo

oleo legato, aliud mulſum eſſe, aliud œnomeli poſuiſſe uideatur, cum ait, Sed ſi mulſum ſit factum, uini appellatione non continebitur proprie. Subdit enim, Oenomeli planè, ideſt dulciſſimũ uinũ, continebitur. Idem etiam Vlpianus in. l. Idẽ Pomponius ſcribit, ſuprà De rei uendicatione, aſſeuerare uidetur, mulſum eſſe ſpeciem diuerſam à uino, cum ait, Idem ſcribit ſi ex melle, & ex uino tuo factum ſit mulſum, quoſdã exiſtimaſſe id quoq; communicari. Sed puto uerius, ut & ipſe ſignificat, eius potius eſſe qui fecit: quoniam ſpeciem priſtinam non retinet. Quod & Iuſtiniano probari uidetur, in. §. Cum ex aliena, De rerum diuiſione. Quin & Plinius libro uigeſimo ſecundo, ubi de natura mellis, mulſum pro cibi genere uidetur poſuiſſe, cum ait, Multi ſenectam longam mulſi tantũ nutricatu tolerauere, Subdit enim, Neq; ullo alio cibo, celebri Pollionis Romuli exemplo: quem centeſimum annum excedentem, cum diuus Auguſtus hoſpes interrogaret, quà nam ratione maxime uigorem illum animi corporisq; cuſtodiſſet: ille reſpondit, Intus mulſo, foris oleo. Proculus quoque in. l. Qui uinum Surentinum. §. Cui dulcia, annumerat mulſum, uuas, ficus & palmas, itemq; paſſum & defrutum, inter ea quæ dulcium legato cedunt, ac potius cõdituræ loco ſunt, quàm uini. Huius ſentẽtiæ Paulus etiam fuiſſe uidetur in libro reſponſorum & ſententiarum receptarum. οἰνόμελι, authore Dioſcoride, σκευάζεται πρὸς δύο μετρητὰς οἴνου αὐστηροῦ τοῦ παλαιοῦ, ὡς τὸ πολὺ, ἑνὸς μετρητοῦ μέλιτος μιγνυμένου. & differt à melitite, quod fit è muſto, cum quinq; congiis auſteri muſti, & mellis congio, & ſalis cyatho. Plinius de uinis factitiis: quæ ſumpſiſſe uidetur ex Dioſcoride περὶ μελιτίτου οἴνου fere ad uerbũ. Quibus uerbis planum ſit οἰνόμελι dici mulſum à Plinio; cum ait, Diſtat à mulſo,

quod

quod dicit Dioſcorides, διαφέρει δὲ τοῦ οἰνομέλιτος. Quod ſi uerũ eſt, malim ſuſpicari locum mendoſum apud Vlpianum, quàm uirum doctiſſimũ ſimul & ὀνοματοθήραν, ut inquit Athenæus in tertio, ignorationis coarguere.

In eadem. §. Infecti, ad finem, Certe ſi caccabos argenteos. Hiſce Iurecõſulti uerbis probatur caccabos, & ſartaginem eſſe uaſa culinaria. Caccabus autem Græcum eſt. Athenæus in quarto ex Antiphanis paraſito,

Εἶτ' οὐκ ἂν εἴποις κάκκαβον λέγω,
Σὺ δ' ἴσως ἂν εἴποις λοπάδ' ἐμοὶ τοὔνομα
Οἴει διαφέρειν εἴτε κάκκαβόν τινες
χαίροντες ὀνομάζουσιν, εἴτε σίττυβον,
Πλὴν ὅτι λέγεις ἀγγεῖον οἶδα.

Caccabos & patinas inter culinaria uaſa adſcribit Paulus in. l. Cum de lanionis, ſupra De fundo inſtructo. Sũt & alia eius generis uaſa apud Latinos, aula ſiue olla, ad pultem & olera coquenda, uel quod prouerbio manifeſtum fit, celebrata Catullo, Ipſa olera olla legit, tum etiã ex Iuuenalis uerſiculo Satyra decima quarta,

Et grandes fumabant pultibus ollæ.

Annumerantur & iſta, lebes, ahenum, tripus, patella, frixorium, craticula, mortariũ, & piſtillum. Vaſa etiam coquinaria apud Iulium Pollucẽ hæc didicimus, χύτρας, χυτρίδια, χυτρίδας, λοπάδας, λοπάδια, ἐχίνους, ἐχινίσκους, χάλκια, χαλκίδια, ἐσχάρας, ἐσχαρίδας, λέβητας, λεβήτια, λεβητάρια, καὶ ὀβελοὺς, καὶ ὀβελίσκους. Quæ uerucula dicere poſſumus ex Pli. li. XXXIII, his uerbis, Ex eo ſublata ueruculis ferreis, atq; ipſa flãma cõuoluit uerucula, ut ſit modici põderis. ubi Plin. ueruculũ dixit, ut Gręci ὀβελίσκον. λοπάδα uerò & λοπάδιον ſartaginẽ dicim⁹, ut opinor: nos uulgò Galli *la poalle*, ut uocabuli Græci nõ leuiter preſſa ueſtigia retinere uideamur, uſq; adeo Galli ſũt φιλέλληνες

Illam

Illam uero quam *chauferettam* dicimus, Iulius Pollux, quē potiſſimum in his ſequimur authorem, πύραυνον dicit & πυρφόρον: apud nos dicta uidet̃ ἀπὸ τοῦ καῦμα φέρειν, *chauferette*. Sed de his ſatis. Ridebunt enim, ut uideo, iſtum meum Gallicarū dictionum ἑλληνισμὸν Germani ſimul & Itali: ſed rideant, modo ualeamus. Cęterum quòd hic miliarii Iurecōſultus meminerit, torquere poterit uel mediocriter doctos, non ſolum Accurſio tenebras offundere, cuius interpretationē non ſine riſu fateor me legiſſe. ſed illi uiro ut temporibus illis nō imperito iuris ac legū illorum temporū infœlicitas obfuit, quibus omnia barbaries Gotthica occuparat. Miliariū igit̃ uas erat ad parandam aquam calidā, quam & caldā uocat Martialis,

Caldam poſcis aquam, ſed nondum frigida uenit.

Quod uerò hic miliariū uocat Pomponius, Paulus in .l. cum de lanionis, æneum appellat, quod ſupra focū pendet, in quo aqua ad potandū calefit. Quo in loco puto legendum ahenum ex Horatii Epiſt. 11, Emptis

Sub noctem gelidam lignis calefactat ahenum.

Quod aūt ſit uas ad parandū aquæ caldæ potū, docet Athenæus in III. his uerbis, τὸ μιλιάριον καλούμενον ὑπὸ ῥωμαίων τὸ εἰς θερμοῦ ὕδατος κατεργασίαν κατασκευαζόμενον. Quod uas nonnulli Gręcorum uerborū artifices ἰπνολέβητα appellarūt, eodem authore Iulio. Pollux in decimo, ubi tractat de his uaſis, in quibus calefit aqua, ſic ait, ἵνα μὲν τὸ ὕδωρ θερμαίνεται θερμαντῆρες, θερμαυστρεῖς, θερμασίς, χαλκία θερμαντήρια, ὀυχάειδες, λέβητες, λεβητάρια, ἰπνολέβητα. Nos hoc ultimū miliaria uertere poſſumus, ut opinor. Miliarii etiam mentio eſt in ἐπιγραμμάτων ſecundo. Cuius extat haud inconditum epigramma, ipſi Latinum fecimus incondite fortaſſe, ſed tamen ut poſſit intelligi,

Ex ære emiſti miliarion Heliodore

Qui

Qui perflat Thracas frigidius Borea.
Ne ſuffles ignes, tu fumum ſtulte laceſsis,
Tempus in æſtiuum baucalim hanc habeas.
Ἠγόρασας χαλκοῦν μιλιάριον ἡλιόδωρε
Τοῦ περὶ τὴν θρᾴκην ψυχρότερον Βορέου.
Μὴ φύσα, μὴ κάμνε. μάτην τὸν καπνὸν ἐγείρεις,
Εἰς τὸ θέρος χαλκῆν βαύκαλιν ἠγόρασας.

Miliarij etiamnum meminit Palladius.

In eadem.§.Perueniamus ad gemmas. Cedãt igitur gemmæ phialis uel lancibus incluſæ auro argentóue. Phiala eſt quam Græci φιάλην uocãt: dictam putant, quaſi πιάλην, κατ' ἀντιστοιχείαν, ἢ τὸ πιεῖν ἅλις παρέχουσα, μείζων γὰρ τοῦ ποτηρίου. Apud Athenęum legimus & phialium, φιάλιον χρυσοῦν in 5, his uerbis, διὸ καὶ Φίλιππον τὸν τοῦ μεγάλου βασιλέως ἀλεξάνδρου πατέρα, φησὶ δοῦρις ὁ σάμιος φιάλιον χρυσοῦν κεκτημένον ἀεὶ τοῦτ' ἔχειν κείμενον ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον.

Hoc eſt, Quocirca Philippum quoq; illum, qui regem magnum Alexandrum progenuit, refert Duris Samius, cum auream phialam haberet, ſemper illam ſub puluino tenuiſſe repoſitam, Quam tamen ipſam phialam Plinius libro trigeſimotertio, poculum aureum uocat. uerba ipſa Plinij adſcribam, ut obiter locus ille mendoſus emaculetur, Summæ apud exteros licentiæ fuerat, poculo aureo puluino ſubdito, Philippũ regem dormire ſolitum: Agnonem Teium Alexandri magni præfectum aureis clauis ſuffigere crepidas. Sic enim legendum apud Plinium non Agonentium, ut in quibuſdam, & in alijs Agonem Teium. Quod uel doctiſſimi Plutarchi authoritate confirmari poteſt, cum ait in Alexandri Magni uita, ὥστε ἄγνωνα τὸν τήιον ἀργυροῦς ἐν ταῖς κρηπῖσιν ἥλους φορεῖν. Quo in loco aduertendũ eſt, Plutarchũ dixiſſe clauos illos fuiſſe argẽteos, cum Plinius dicat eos aureos. Et ſententiæ

Plinij aſtipulatur Athenæus in duodecimo his uerbis, ὧν εἷς ὢν ὁ ἅγνων χρυσοῦς ἥλους ἐν ταῖς κρηπῖσι καὶ τοῖς ὑποδήμασιν ἐφόρει. Quorum unus Agnon cũ eſſet, aureos clauos in ſoleis & calceamẽtis geſtabat. Vides ut aureos clauos dicat χρυσοῦς ἥλους, quos Plutarchus dixit ἀργυροῦς argẽteos: Quocirca uel diuerſos à Plinio & Athenæo authores ſecutus eſt Plutarchus, uel etiã quod doctiſsimis uiris interdũ cõceditur, μνημονικὸν ἁμάρτημα fuit, quod ἀργυροῦς conſcripſerit χρυσοῦς. Vtcunq; ſit, certe conſtat inter ipſos authores illum Alexandri Magni præfectum Agnonem fuiſſe appellatũ, patria Teium, ut nihil amplius de Plinij lectione dubitari poſsit. Illud quoq; adijciã ex Plutarcho in Artoxerxe, καθ' ὁδὸν αὐτουργὸς ἄνθρωπος οὐδὲν ἐπὶ χειρὸς φθάσας εὑρεῖν ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ προσέφερε, καὶ ταῖν χεροῖν ὑπολαβὼν τοῦ ὕδατος προσήνεγκεν, ἡσθεὶς ὁ ἀρτοξέρξης φιάλην ἔπεμψε αὐτῷ ἀπὸ χρυσῆν καὶ χιλίους δαρεικούς. Idẽ Plutarchus Alexãdri Magni liberalitatem demõſtrat in ipſius uita, his uerbis. Alexãder κοινὸν τῶν προγεγαμηκότων μακεδόνων γάμον ἑστιάσας, ἐν ᾧ φασὶν ἐνακισχιλίων τῶν κατακεκλιμένων ἐπὶ τὸ δεῖπνον ὄντων, ἑκάστῳ χρυσῆν φιάλην πρὸς τὰς σπονδὰς δοθῆναι. In eadem, In margaritis. Margarita à Græcis μαργαρίτης dicitur. Theophraſtus apud Athenæũ in tertio, τῶν θαυμαζομένων δὲ λίθων ἐστὶ καὶ ὁ μαργαρίτης καλούμενος διαφανὴς μὲν τῇ φύσει. Eorum lapillorum qui in admiratione habentur, eſt & margarita dicta, natura quidem pellucida. Cætera quoque ad margaritarum originem ſpectantia perſequitur Athenæus diuerſis authoribus citãdis. Quam melius noſcere eſt ex Plinio in nono. Cuius uerba adſcribam, ſimul ut intelligãtur ea quæ ſcripta ſunt à iurecõſulto in l. Pediculis, ad finẽ, infra eodem ubi de elenchis, cylindris & tympanis uocabulis Accurſio incognitis agitur: ſimul uero etiam, ut interim nonnulli Plinij loci

nij loci à nobis in illo capite ueræ ac germanæ lectioni re ſtituantur, ea ſunt capite trigeſimoquarto, Principium er go columenq́ꝫ omnium rerum pretij margaritæ tenent. Indicus maximè has mittit oceanus. Inter illas beluas ta les tantasq́ꝫ, quas diximus, per tot maria uenientes, tam longo terrarum tractu, è tantis ſolis ardoribus, atqꝫ Indi cis quoqꝫ inſulis petuntur, & admodum paucis. Ferti liſsima eſt Taprobane & Toidis, ut diximus in circuitu mundi. Item Perimula promontorium Indiæ. Præcipue autem laudantur circa Arabiam in Perſico ſinu maris ru bri. Origo autem atqꝫ genitura, concha eſt haud mul tum oſtrearum conchis differens. Has ubi genitalis anni ſtimularit hora, pandentes ſeſe quadam oſcitatione im pleri roſcido conceptu tradūt, grauidas poſtea eniti, par tumq́ꝫ concharum eſſe margaritas pro qualitate roris ac cepti: ſi purus influxerit, candorem conſpici: ſi uero tur bidus, & fœtum ſordeſcere: eundem pallere, cœlo minan te conceptum: ex eo quippe cōſtare, cœliq́ꝫ eis maiorem ſocietatem eſſe quàm maris: inde nubilum trahi colorem aut pro claritate matutina ſerenum. Si tempeſtiue ſatien tur, grandeſcere & partus. Si fulguret, cōprimi conchas, ac pro ieiunij modo minui. Si uero & tonuerit, pauidas ac repente cōpreſſas, quæ uocant phyſemata efficere, ſpe ciem uero inani inflatam ſine corpore, hos eſſe concharū abortus. Sani quidem partus multiplici conſtant cute, non improprie callum ut exiſtimari corporis poſsit, itaqꝫ & purgātur à peritis. Miro ipſo tantum eas cœlo gaude re, ſole ruffeſcere, candoremq́ꝫ perdere ut corpus huma num. Quare præcipuum cuſtodiunt, pelago altius mer ſæ, quàm ut penetrent radij. Flaueſcunt tamen & illę ſe necta, rugiſq́ꝫ torpeſcunt, nec niſi in iuuenta conſtat ille qui quæritur uigor. Craſſeſcūt etiā in ſenecta, conchiſq́ꝫ

adhæreſcunt, nec ijs auelli queunt niſi lima, quibus una tantum eſt facies, & ab ea rotūditas, auerſis planities, ob id tympana nominantur. Cohærentes uidemus in conchis hac dote unguēta circunferentibus. Cæterum in aqua mollis unio, exemptus protinus dureſcit. Concha ipſa cum manum uidet, comprimit ſeſe, operitq́ opes ſuas, gnara propter illas ſe peti: manūq́ ſi præueniat, acie ſua abſcindit, nulla iuſtiore pœna, & alijs munita ſupplicijs: quippe inter ſcopulos pars maior inuenitur, ſed in alto quoq; comitantur marinis canibus: nec tamen aures fœminarum arcentur. Quidam tradunt ſicut apibus, ita cōcharum examinibus ſingulas magnitudine & uetuſtate præcipuas eſſe ueluti duces, miræ ad cauendum ſolertię: has urinantium cura peti: illis captis, facile cæteras palantes retibus includi: multo deinde obrutas ſale in uaſis fictilibus, eroſa carne omni, nucleos quoſdam corporum, hoc eſt uniones decidere in ima. Vſu atteri non dubium eſt, colorēq́ indiligētia mutari. Dos omnis in cādore, magnitudine, orbe, leuore, pondere, haud promptis rebus, in tantum ut nulli duo reperiantur indiſcreti: unde nomē unionum Romanæ ſcilicet impoſuere delitiæ. Nam apud Græcos non eſt, nec apud barbaros inuētores eius aliud quàm margaritæ. Eſt in candore ipſo magna differentia. Clarior in rubro mari repertus. Indicus ſpecularium lapidum ſquamas aſſimulat, aliàs magnitudine præcellens. Summa laus coloris eſt exaluminatos uocari. Et procerioribus ſua gratia eſt. Elenchos appellant faſtigiata lōgitudine, alabaſtrorum figura in pleniorem orbē deſinentes. Hactenus Plinius. Noſtri *poyretten* uocant. Et elenchorum meminit Iurecōſultus in l. Pediculis. §. finali hoc tractatu. Cū autē ait Plinius, Et procerioribus ſua gratia eſt: de illis fortaſſe ſentire uidetur, quos cylindros

Paulus

Paulus uocat in l. Pediculis ad finem in eodem. ſiquidem cylindri lapilli ſunt teretes & oblongi atq; uolubiles, inſtar eius columnæ qua utimur æquandis areis. Qui cylindri fiebant & ex alijs lapillis. Plinius libro trigeſimo ſeptimo ubi de beryllis, Indi mire gaudent longitudine eorũ. Et mox ſubdit, Ideo cylindros ex ijs facere malunt quàm gemmas, quoniam eſt ſumma commendatio in longitudine. Hactenus Plinius. Quibus Plinij uerbis intelligere eſt, cylindros & elenchos in eo differre, quòd elenchi ſint faſtigiatę lõgitudinis: cylindri uero proceritatis æqualiter orbiculatæ. Quod ſi uerum eſt, noſter Sipontinus iſta nõ ſatis percepiſſe uidetur. Cylindrorũ meminit & Iuuenalis,

Tu nube atq; tace, donant arcana cylindros

Cylindros, hoc eſt, lapillos teretes & oblongos. Habes etiam ex ſuprà ſcriptis Plinij uerbis de tympanis, quorũ meminit Paulus in l. Pediculis. Cęterũ quod Plinius dicit, fieri concharum abortus ſi tonuerit, efficereq; ea quæ phyſemata appellant, contra ſentit Athenæus in tertio his uerbis, φασὶ δὲ ὅταν βρονταὶ συνεχεῖς ὦσι καὶ ὄμβρων ἐκχύσεις, τότε μᾶλλον τὴν πίνναν κύειν, καὶ πλείστην γίνεσθαι μαργαρίτην καὶ τὸ μέγεθος. Aiunt autem ſiquando tonitrua cõtinua fuerint, pluuiarumq; effuſiones, tunc maximè conchas concipere, grauidasq; fieri, & eo ipſo tẽpore multas atq; adeo permagnas fieri margaritas. Quo loco uidẽtur duo iſti Plinius & Athenæus, diuerſos authores ſequuti.

In eodem, quia concha apud rubrũ mare & creſcit & coaleſcit, concham pro quadam ſpecie margaritarum accipit Accurſius. Nos uero cum Plinio dicimus margaritas in concha naſci, quarum clariores inueniuntur in rubro mari, eodem Plinio authore.

In eadem. §. Murrhina autem uaſa. Oriens murrhina mittit: Inueniuntur enim ibi in pluribus locis, nec inſi-

gnibus Parthici regni, præcipua tamen in Carmania: hu morem putãt ſub terra calore denſari. Amplitudine nuſquam paruos excedunt abacos, craſsitudine rara, quanta dictum eſt uaſi potorio. Splendor his ſine uiribus, nitorq́; uerius quàm ſplendor. Sed in pretio uarietas colorum, ſubinde circumagentibus ſe maculis in purpuram, candoremq́; & tertium ex utroq; igneſcẽtem, ueluti per tranſitũ coloris purpura, aut rubeſcente lacteo. Quas maculas uidere eſt in illo piſce, qui murena dicitur, ut nos uir illuſtriſsimus ſimul & doctiſsimus docuit Ianus Laſcaris, quem qui digne laudare uolet, omnes omnium qui ſunt quiq́; fuere, laudes colligat, & in eum congerat, ſic tamen ut fateatur illius ipſius uirtutes uerbis aſſequi non potuiſſe. Aliqua & in odore commẽdatio eſt. author Plinius. Primus Pompeius Magnus, Mithridate uicto, ſex pocula murrhina Ioui Capitolino dicauit, ſi Plinio credimus. Auguſtus ex Alexandria capta, nihil ſibi præter unum myrrhinum calicem ex inſtrumento regio retinuit. author Tranquillus. Sunt & cryſtallina, quorum meminit Iureconſultus in l. tertia De ſupellectili legata. Cryſtallũ fieri aiũt gelu uehementiore concreto, argumento eſſe, non aliubi reperiri, quàm ubi hybernæ niues maximè rigent, glaciemq́; eſſe, unde nomen Græci dederũt. Ex cryſtallo uas amphorale uiſum eſt authore Xenocrate. Plinius etiã author eſt aſyntheta uocari uaſa cryſtallina, pura, ſine ulla macula & uitio: uitia enim artifices cælatura occultãt. Cryſtallinorũ ſimul & myrrhinorũ meminit Iuuenalis in VI. quo loco pro uaſis potorijs poſuiſſe uidet̃,

Grandia ponuntur cryſtallina, maxima rurſus
Myrrhina, deinde adamas notiſsimus, & Berenices
In digito factus pretioſior.

Martialis in tertio utrotumq́; meminit, his uerbis,

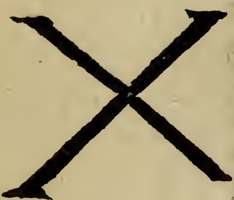
Opimia

Opimianum morionibus nectar
Cryſtalliniſq; myrrhiniſq; propinat.
Idem in decimo, cryſtalla pro cryſtallina dixit,
Candida ſetini rumpāt cryſtalla trientes.

Quo loco Martialis trientem poſuit non pro uaſe, ut quidam putauere, ſed pro uini modo & menſura in calice poſiti. Trientem enim dixit pro quatuor uini cyathis, Sic & ſextantem pro duobus, & deuncem pro undecim cyathis poſuit in illo uerſiculo, Poto ego ſextantes, tu potas Cinna deunces. Sic & quincuncem pro quinq;. Nos hodie ad antiquorum morem uinum miſcemus in calicibus uitreis, nō ad cyathorum numerum, ſed ad quatuor uel quinq; digitorum craſsitudinem: quorum pollex pedis iuſti menſura eſt, ut minimum quantum à maiorum obſeruatione deflexiſſe uideamur. Decuſſem etiamnum dicebant Romani, nō ſolum pro decem aſsibus, ſed etiam pro numero denario, ut ex Vitruuio intelligere eſt, à qua decuſſe decuſſare dixere, rem aliquam diuidere in eam notam, quæ decem apud Latinos ſignificat: ea autem eſt ferè ſimilis illi, quæ apud Græcos χ dicitur. Quod ut uerum eſſe credam, facit quod à nobis ſtudioſe obſeruatum eſt, ex Platonis & Ciceronis collatione. Plato enim in Timæo ſic ait, ταύτην οὖν τὴν ξύστασιν πᾶσαν διπλῆν κατὰ μῆκος σχίσας μέσην πρὸς μέσην ἑκατέραν ἀλλήλαις, οἷον X προσβαλὼν κατέκαμψεν εἰς κύκλον. Quæ ferè ad uerbum ita uertit M. Tul. in libello De uniuerſitate, ſi tamen eſt germanus Ciceronis: ſunt enim uiri doctiſsimi qui addubitent. Ille porro quiſquis eſt, qui libellum de uniuerſitate conſcripſit, ita ex Platone uertit, Hanc igitur omnem coniunctionem duplicem in longitudinem diffidit, mediæqúe accommodans mediam quaſi decuſſauit. Quo ſane loco author ille, quicunq; fuit is, decuſſauit

dixit

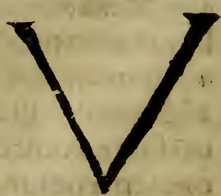
dixit, hoc eſt in figuram X. compoſuit, quæ figura apud
Latinos decẽ ſignificat. Cuius figuræ dimidiata pars, V,
quinarium, atq; adeo quincuncem notat: quod nonnulli
pro inſtrumento fabrorum poſitum aſſeuerãt, quam uul
go *ſchierram* Galli uocant, ut nos admonuit Victor Fau-
ſtus quinqueremis inſtaurator. Et ſic quoq; uidetur intel
ligẽdus Plinij locus lib. XVIII. ubi de limitatione agro
rum his uerbis, Diximus ut in media linea deſignaretur
umbilicus. Per hunc medium tranſuerſa currat alia: hæc
erit ab exortu æquinoctiali ad occaſum æquinoctialẽ. Et
limes qui ita ſecabit agrum, decumanus uocabitur. Du-
cantur deinde duæ aliæ lineæ in decuſſes obliquæ, ita ut
à ſeptentrionis dextra læuaq; ad auſtri dextram læuamq;
deſcendant. Omnes per eundem currant umbilicũ. Et ut
ponatur aliquid quod pateat latius, ſit linea A, in medio
cuius ſit umbilicus B, per quem ducatur linea C tranſuer
ſa ad rectos angulos in crucis figuram, quę linea uocetur

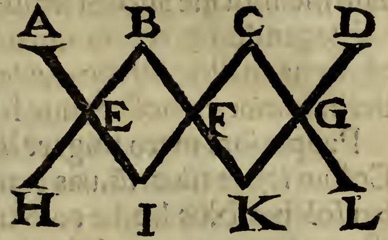
decumanus: deinde à dextra læuaq;
ducant̃ duę lineę D E in figurã crucis
Burgundię: quę à Plinio dicuntur de
cuſſes obliquæ, propterea quòd eam
formam obtineant quæ decẽ ſignat,
ut liquet iſta figura.

Quod ſiquis ex illa figura quæ de
cem notat, mediam partẽ tollat, ma-
nebit iſta figura, quæ quinariũ nume
rum atq; adeo quincuncem demon-
ſtrat. Et niſi fallor, arborũ ordines di-
cuntur in quincuncem digeſti, quan
do ſecundi ordinis arbores ad primas
paribus interuallis ſic diſponũtur, ut
figuram quincuncialem ſeruare adinuicem uideantur.

Sit

Sit ergo primus arborum ordo A B C D : in ſecũdo ordine ſic arbores collocãdæ ſunt,ut E F G, eodem interuallo diſtent à proximis quibuſcꝫ: uerbi cauſa, E eodẽ interuallo diſtet ab A & B, quo diſtent inter ſe. Quod fieri non poteſt,niſi æqualium laterũ trianguli ſeruata ratione,quod & in cunctis ordinibus ſeruãdum eſt:& ſi quis diligenter inſpiciat,figuram quincuncialem ubicꝫ uidebit:quod fieri nequit,niſi obliqui ſint ordines:directe tamẽ current. Cæſar Commentariorũ V I I, Ante hos obliquis ordinibus in quincuncem diſpoſitis ſcrobes trium in altitudinẽ pedum fodiebantur. Quare falli uidentur, qui id directis ordinibus fieri putarint. Quintilianus libro V I I I, cap. I I I, Quid enim illo quincunce ſpecioſius,quid in quamcuncꝫ partem ſpectaueris rectius? Sed protinus in id quocꝫ prodeſt,ut terra ſuccum æqualem trahat. Virg. in I I Geor.

Non animum modò uti paſcat proſpectus inanem,
Sed quia non aliter uires dabit omnibus æquas
Terra,nec in uacuum poterunt ſe extendere rami.

Fiebant & deltaria cryſtallina & onychina,ex cryſtallo & eo lapide qui onyx dicitur. Quo in genere,epiſtolæ amatoriæ conſcribebantur à Cleopatra Ægypti regina ad Antonium imperatorem, ut aſſeuerat Plutarchus in Antonio his uerbis, *δικάζοντα δὲ πολλάκις τετράρχαις καὶ βασιλεῦσι ἐπὶ βήματος δελτάρια τῶν ἐρωτικῶν ὀνύχινα καὶ κρυστάλλινα δέχεσθαι παρ' αὐτῆς καὶ ἀναγινώσκειν.*

In lege In argento,ueluti columna & urceoli,quid malum ſit columnarium,neſcire me fateor:neque uerò pro

L uaſe

uaſe memini me alicubi legiſſe: quin ſuſpicor mendum eſſe, legendumq́ colum niuarium, ex Martiale in Apophoretis, in illo diſticho, cui lemma colum niuarium:
Setinos moneo noſtra niue frange trientes,
Pauperiore mero tingere lina potes.
Colum igitur niuariũ, uas erat, quo aqua ex niuibus colari ſolebat. Nos hodie colo utimur ad lac colandum: & eſt uas ligneum, quod fundum linteum habet ei annexum: & *coulouer* uulgò dicitur. Vtebantur autem Romani & ſacco niuario, quo liquidius merum potarent, & erat lineus. Martialis,
Attenuare niues norunt & lintea noſtra,
Frigidior colo non ſalit unda tuo. Idem Mart. XII,
Et ut liquidum potet alauda merum,
Turbida ſollicito tranſmittere cecuba ſacco,
Atque inter menſas ire redire ſuas.
Plinius libro XXIIII, Nitroſæ aut amaræ aquæ polenta addita mitigãtur, ut intra duas horas bibi poſſint. Qua de cauſa & in ſaccos uinarios addit polenta. A ſacco, ſacculus, nũmorum repoſitorium. Vlpianus in lege Sed & ſi quid, ſuprà De uſufructu, ſi uerò ſimul in ſacculo ſoluit, nihil fecit accipientis. Iuuenalis XIIII,
Interea pleno quum turget ſacculus ore. Et Catullus,
Plenus ſacculus eſt aranearum.
A ſacculo, ſacculariĳ dicti, quorum mẽtio apud Iureconſultos in tractatu De extraordinariis criminibus. Quo ſanè uocabulo quidã ſignificari cenſuere eos, qui à Græcis βαλαντιοτόμοι dicũtur. Id haud ſcio ꝙ rectè, homines utiq́ ſic dicti, qui è ſacculo partem ſubducebant & partem auferebant: quantum ex contextu uerborum Iureconſulti deprehendere potuimus. Quid ſi ĳ notãtur, qui mirifica digitorum agilitate, atq́ adeo dexteritate qua-

dam

dam oculos ſpectantium perſtringunt, quos *gobeletarios* dicimus: Et fortaſſe ſunt ij, quos Græci *βαλαντιοκλέπτας* dicunt. Quod autem aqua ex niue antiqui uterētur, uel Martialis diſticho probari poteſt:

Non potare niuem, ſed aquam potare rigentem
  De niue commenta eſt ingenioſa ſitis.

Quam aquã ob id niueam uocat idem Martialis in XI
Nec niſi poſt niueam cecuba potat aquam.

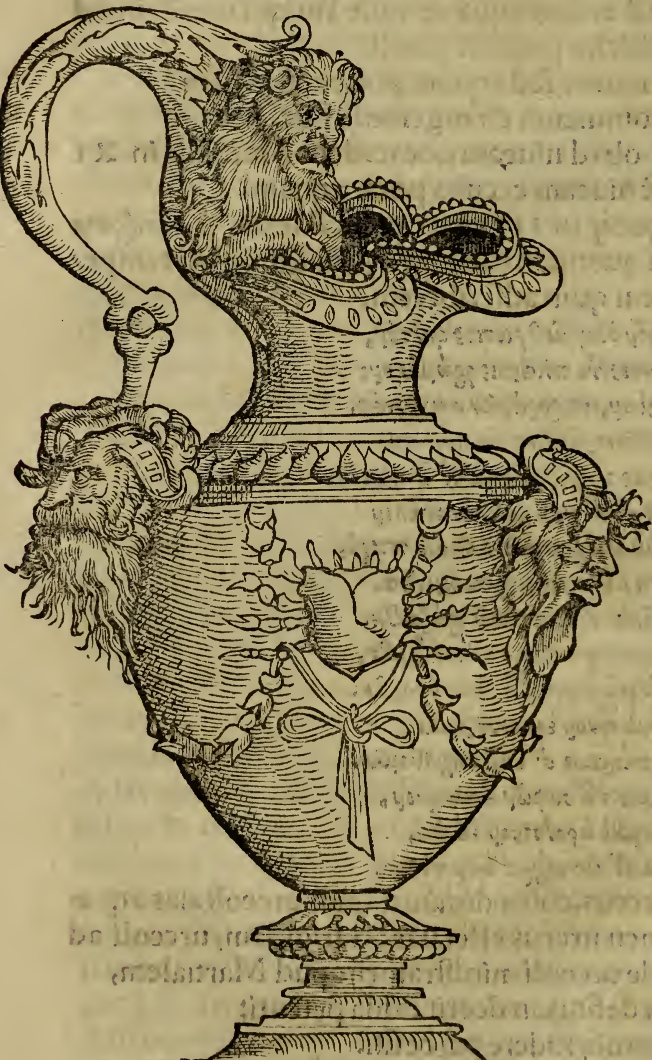
Athenæus quoq; in III citat uerſus Alexis *ἐν μανδραγοριζομένῃ*: qui quoniam uiſi ſunt lepidiſſimi, mihi temperare non potui quin adſcriberem,

Εἶτ' οὐ περίεργόν ἐστιν ἄνθρωπος φυτόν,
ὑπεναντιωτάτοις τε πλείστοις χρώμενον;
ἐρῶμεν ἀλλοτρίων, παρορῶμεν συγγενεῖς.
ἔχοντες οὐδὲν εὐποροῦμεν τοῖς τέλας,
ἐράνους φέροντας οὐ φέρομεν, ἀλλ' ἢ κακῶς.
ἐκ τῆς τροφῆς δὲ τῆς καθημέραν πάλιν
γλιχώμεθα τὴν μᾶζαν, ἵνα λευκὴ παρῇ,
ζωμὸν δὲ ταύτῃ μέλανα μηχανώμεθα.
τὸ καλὸν δὲ χρῶμα δευσοποιῷ χρώζομεν.
καὶ χιόνα μὲν πίνειν παρασκευάζομεν,
τὸ δ' ὄψον ἐὰν μὴ θερμὸν ᾖ διασύρομεν.
καὶ τὸν μὲν ὀξὺν οἶνον ἐκπιτίζομεν,
ἐπὶ τοῖς ἀβυρτάκαισι δ' ἐκβακχεύομεν.
οὐκοῦν τὸ πολλοῖς τῶν σοφῶν εἰρημένον,
τὸ μὴ γενέσθαι μὲν κράτιστόν ἐστ' ἀεί,
ἐπὰν γένηται δ' ὡς τάχιστ' ἔχειν τέλος.

Vrceoli. Vrceus, cuius diminutiuum urceoli, uas aquarium, ut tamen urceus eſſet uas ad frigidam, urceoli ad calidam. Inde urceoli miniſtratorij apud Martialem,

Frigida non deſit, non deerit calda petenti:
  Sed tu moroſa ludere parce ſiti.

Vrceoli miniſtratorij forma, ex antiquis marmoribus deſumpta,

Vrcei figura, quo aqua in æneum infundebatur,

Vrcei meminit Iureconſultus in lege Quum de lanionis, ſæpe citata his uerbis: Vrcei quoq;, quibus aqua in æneũ infunditur, in idem genus rediguntur. Erat & nimbus uitreus, cuius mentio multa apud Martialem, quem uide, ſi animus eſt tibi iſta pernoſcere. Illi autem qui ab eodem calices uitrei dicuntur, à Græcis κύλικες ὑάλινοι, uerbum è uerbo ſcilicet nuncupãtur, authore Iulio Polluce. Fiebant & calices ex terebintho, qui à nomine authoris θηρίκλειοι appellabãtur: quemadmodum Antigonides & Seleucides, quibus Antigonus Seleucusq; nomina indiderunt, author Plutarchus in Æmilio. Plinius quoq; libro XVI ex Theophraſto quod de Thericle ſcripſit, ſumpſiſſe uidetur, dum ait, Celebratur & Thericles nomine, calices ex terebintho ſolitus facere torno. Athenæus enim libro XI, Theophraſtum citat in hæc uerba, ὅτι δὲ κύλιξ ἐστὶν ἡ θηρίκλειος σαφῶς παρίστησι θεόφραστος ἐν τῇ περὶ φυτῶν ἱστορίᾳ. διηγούμενος γὰρ περὶ τῆς τερμίνθου φησὶ τορνεύεσθαι ἐξ αὐτῆς κύλικας θηρικλείους, ὥς τε μηδένα διαγνῶναι, πρὸς τὰς κεραμέας. κατασκευάσαι δὲ λέγεται τὴν κύλικα ταύτην θηρικλῆς ὁ κορίνθιος κεραμεύς, ἀφ᾽ οὗ καὶ τοὔνομα ἔχει. ἄλλοι δὲ ἱστοροῦσι θηρίκλειον ὀνομασθῆναι τὸ ποτήριον διὰ τὸ δορὰς θηρίων αὐτῷ ἐντετυπῶσθαι. Illud porrò ſciendũ eſt, calicem à probatiſſimis authoribus poni nõ ſolum pro uaſe, ſed pro eà tantum uaſis parte, quæ humoris capax eſt. Plinius libro XXXXII ſuprà à nobis citato, ubi de murrhini pretio agit: Excreſcit, inquit, indies eius rei luxus, murrhino octoginta ſeſtertiis empto, capaci planè ad ſextarios tres calice. Vides ut calicem murrhini dixerit, eam partem quæ humorem continere queat. Sic & roſæ calicem dixit Plinius eam partẽ, quæ roſæ luteos apices in ſe recipiat & contineat. Plinius capite quarto, libro XXI, Quo mox intumeſcente, & in uirides alabaſtros

ſtros

ſtros faſtigiato,paulatim rubeſcens dehiſcit,ac ſeſe pan dit in calicis medio ſui ſtantis complexa luteos apices. Eſt & hydria uas aquarium.Plutarchus in Mario, οἱ μὲν ἀξίνας,οἱ δὲ πελέκεις ἔνιοι δὲ καὶ ξίφη καὶ λόγχας ἅμα ταῖς ὑδρίαις ἀναλαβόντων,ὡς καὶ διὰ μάχης ὑδρευσόμενοι. Vtebãtur & hy/dria ad ferenda ſuffragia, eodem Plutarcho authore in Tiberio,his uerbis, καὶ τὸν δῆμον αὐτοῦ καλοῦντος ἐπὶ τὴν ψῆ/φον,ἡρπάσθησαν ὑπὸ τῶν πλουσίων ὑδρίαι. Erat & calpis qua uterentur uaſe aquario.Herodianus in VI.ubi de Rhe/no & Hiſtro loquitur, ἀλλὰ καὶ ἐν ἀρύσασθαι θέλοντας μὴ κάλ πεις ἐπ' αὐτῷ μὴ δὲ κοῖλα σκεύη φέρειν,πελέκεις δὲ καὶ δικέλλας, ἵνα ἐκκόψαντες γυμνόν τι σκεύους αἰρόμενοι τὸ ὕδωρ φέρωσιν ὥσ περ λίθον. utebantur etiamnum ὑδρίαις ad colligendos continendosq; mortuorum cineres,quam & calpin uo caſſe uidetur Plutarchus in Marcello.

In eadem l.§. Vnguentis legatis.Quãdo hic.§.ſcatet mendis,ſic lector optime me authore, ac potius conſul/tore,leges,ac emendabis. Vnguentis legatis, non tan/tum ea legata uidentur,quibus ungimur uoluptatis cau ſa,ſed & ualetudinis:qualia ſunt comagena,gleucina,iri na,rhodina.E myrrha quoq;,tum nardinũ purum.hacte nus Iureconſultus.Comagenũ unguentũ quod κομμακι νὸν uocat Galenus in tertio ὑγιεινῶν:à Comagene Syrię parte dictũ,authore Plin. ubi de anſeribus,Aliud,inqt, reperit Syriæ pars,quę Comagene uocat͞,adipẽ eorũ in uaſe ęreo,cũ cinnamo,niue multa obrutũ,ac rigore geli do maceratũ,ad uſum pręclari medicaminis quod ab gẽ te dicit͞ comagenũ.hęc Plin.Quod aũt ſequit͞,gleucinũ, irinũ,&c. De gleucini,irini,nardini,rhodini,& aliorum unguẽtorũ cõfectione,uide apud Dioſcor.Neq; ẽm illa hic tranſcribere eſt animus:quin potius cum Plinio con queri unguentorũ luxum è cũctis maxime ſuperuacuũ,

Marga/

Margaritæ enim gemmæq; ad hæredẽ tamẽ tranſeunt, ueſtes prolongant tempus: unguenta illico expirant,ac ſuis moriuntur horis. Summa commendatio eorum,ut tranſeunte fœmina odor inuitet, etiam aliud agentem, exceduntq; quadragenos denarios libræ. Tanti emitur uoluptas aliena: etenim odorem qui gerit,ipſe non ſentit. Sed tamen & hæc aliqua differentia ſignanda ſunt. In Marci Ciceronis monumẽtis inuenitur unguẽta gratiora eſſe,quæ ceram,quàm quæ crocũ ſapiant. Si enim legẽdum,non terram,ut paſſim ſcriptum eſt in uulgatis codicibus. Verba aũt M. Tullii ea ſunt in tertio de Oratore,ubi ait,Licet hoc uidere in reliquis ſenſibus,unguẽtis minus diu nos delectari,ſumma & acerrima ſuauitate conditis,q̃ his moderatis: & magis laudari quod ceram,quàm quod crocum olere uideatur. Hactenus Tullius. Vnguẽtis cognomina dedere aliis patriæ ut Comagenum,Mendeſium: aliis ſucci,ut irinum,rhodium,crocinum,amaracinum,melinum,quod & Cyprinum dicebatur,quia fiebat in Cypro. Panathenaicũ ſuum Athenæ perſeuerãter retinuere. Melinũ fit è malis cotoneis. Singuli quoq; ſucci nobilia unguenta faciunt,in primis malobatrum,cuius mentio apud Iureconſultos in .l. interdum.§.ſpecies pertinentes ad uectigal,in tractatu De public.& uectigal. Iris,Illyrica herba eſt, à qua irinum unguentum dictum. Nardinum,ſiue foliatum, conſtat omphacino,balanino,iunco,coſto,nardo,amomo, myrrha,balſamo. Omnia autem acutiora fiunt,coſto,amomo,quæ maximè nares feriunt. Hæc ex Plinio authore, quandoquidem ea facere duximus ad iſtorum uocabulorum intellectum. Ex ſamſuco fit oleum,quod ſamſucinum uocatur,aut amaracinum. Plinius libro XXI capite uigeſimoſecundo. Quòd ſi tibi non eſt graue & nimis

mis moleſtũ candide lector, infundam & nonnihil edyſmatis in hunc libellum ex Athenæi myrothecio, qui ubi de Ptolemæi Philadelphi pompa tractat, ſic ait, πέντε δὲ μὲν τὰς πρώτας ἡμέρας ἐν τῷ γυμνασίῳ πάντες ἐκ χρυσῶν ὁλκείων ἠλείφοντο κροκίνῳ μύρῳ. ἴσῳ δὲ ταῦτα πέντε καὶ κινναμωμίνου τὰ ἴσα καὶ ναρδίνου, παραπλησίως δὲ καὶ ταῖς ἑξῆς ἡμέραις εἰσεφέροντο τήλινον, ἀμαράκινον, ἴρινον, πάντα διαφέροντα ταῖς εὐωδίαις. Quo loco apud Athenæum legendum putaui ἴρινον, non autem εἴρινον, ut in uulgatis. Quid ſi quis legat λείρινον, cuius meminit Dioſcorides & Plinius capite quinto, libro uigeſimoprimo. Quod uerò τήλινον dixit Athenæus, hoc ipſum fit ex oleo recenti, cypro, calamo, meliloto, fœnogręco, melle, & quibuſdam aliis, ut docet Plinius, uir omnium rerum curioſus. Alteram tamen τηλίνου compoſitionem docet Dioſcorides. Solebant antiqui non ſolum in conuiuiis unguentis uti, quod docet Martialis in tertio:

Vnguentum (fateor) bonum dediſti
Conuiuis, here: ſed nihil ſcidiſti.
Res ſalſa eſt, bene olere & eſurire.
Qui non cœnat & ungitur, Fabulle,
Hic uerò mihi mortuus uidetur.

Ludit in illum qui unguentum dederat, atque id ipſum bonum, nihil uerò, aut certè paucula quædam ad epulandũ appararat. Non ſolùm igitur in conuiuiis ungebantur, ſed etiã in ſpectaculis, quod docet Athenæus in primo, ubi de Antiocho, quem inquit omnes ferè Græcos conuocaſſe ad ſpectaculum, quos omnes ἐκ χρυσέων ὁλκείων ἤλειφε κροκίνῳ μύρῳ καὶ κινναμωμίνῳ καὶ ναρδίνῳ καὶ κρινίνῳ. Quo in loco haud ſcio an legendum ſit ἰρίνῳ uel λειρίνῳ ex Dioſcoride, qui tamen etiam κρινίνου meminit. Crocum autẽ collyrio uni nomen dedit, ex eoque expreſſo un

M guento

guento crocino, quod crocomagma appellant. autor Plinius XXI. Plutarchus in Bruto, καὶ τῶν ταξιάρχων τινὸς ἀπ' αὐτομάτου τὸν βραχίονα μύρον ῥόδινον ἐξανθεῖν, καὶ πολλάκις ἐξαλείφοντας καὶ ἀπομάττοντας μηδὲν περαίνειν.

In lege Argumento ſunt. Sed ſtragulas & bubolonicas, quæ equis inſterni ſolent. Sunt qui mihi dixerint, hoc in loco legendum bubalinas, ut ſubintelligatur pelles, non eſſe ueſtis. Bubali hodie noti in Italia, quos uulgò *buffalo* uocant, è quorum pellibus fiebant ſtragula ad equos. Ego uerò puto legendum Babylonicas, ut ſit Iureconſulti mens, quam iam ſubiicio: tametſi ueſtes Babylonicæ, ueſtimentorũ appellatione contineantur: tamen ſtragulæ Babylonicæ, quæ equis inſterni ſolent, non ueniunt appellatione ueſtis: quãdoquidem in alium uſum paratæ uidentur. Babylonicarũ meminit Iureconſultus in. l. interdum. §. ſpecies ad uectigal pertinẽtes, infrà De publicanis. Colores diuerſos picturæ intexere, Babylon maximè celebrauit, & inde nomen Babylonicis impoſuit, à doctiſſimis uſurpatũ, non ſolùm Latinis, ut apud Pliniũ & hic, ſed etiam à Græcis. Plutarchus in M. Catone, refert illum, quum ex hæreditate Babylonicũ ſtragulum ei obueniſſet, ſtatim uendidiſſe, ἐπίβλημα δὲ τῶν ποικίλων Βαβυλώνιον ἐκ κληρονομίας κτησάμενος εὐθὺς ἀποδόσθαι.

In eadem, Alia cauſa eſt odonum. Accurſio cõdonandum, quod corruptum uocabulum aſſequi nequiuerit: legendum enim eſt œdorum, nõ odonum: è quorum œdorum pellibus fiebant calciamẽta, ut ex antiquis marmoribus Romę coniecimus. Neq; uerò poſtulo, lector optime, ut mihi fidem habeas, niſi id ita eſſe conuicero ex feſtiuiſſimo poeta Martiale XII, ad Phœbũ. Verſiculos autem ipſos Martialis adſcribam, ſimul ut & rideas non ſolùm Phœbum, ſed & Accurſium, ſi ita tibi uidebitur:

ſimul

ſimul uerò etiam, ut hanc noſtram coniecturã non abſimilẽ uero cognoſcas: Oedina tibi pelle contegenti

Nudæ tempora uerticemq́ caluę,
Feſtiuè tibi Phœbe dixit ille,
Qui dixit, caput eſſe calciatum.

Feſtiuè aũt dixit, propterea quod Romani temporibus illis in calciamẽtis uterentur pellibus œdinis. Et ſanè facilis fuit lapſus œdonũ ad œdorũ, ſola R litera in N mutata.

In eadem, Vaſa unguẽtaria, & ſi qua ſimilia dici poſſunt, ueluti labacioriſtus. In antiquo codice ipſi legimus lauatio riſcus. Tullius Epiſt. IX ad Varronem, Vt lauatio parata ſit. Lauatio enim, pro uaſe poſuiſſe uidetur. In aliis, alabacoriſtus, quo fit ut in animũ inducam, fortaſſe legendum alabaſter: eſt enim uas unguentariũ, ut docet Iulius Pollux in VI, his uerbis, τὰ δὲ ἀγγεῖα τῶν μύρων, λήκυθος μυρηρὰ καὶ ἀλάβαστρον. ὁλκεῖον etiam adſcribit Athenæus in locis à nobis citatis, ſuprà ubi De unguentis. Recenſentur etiamnum inter unguentaria uaſa, pyxides & ampullæ, quarum mentio apud Martialem in tertio,

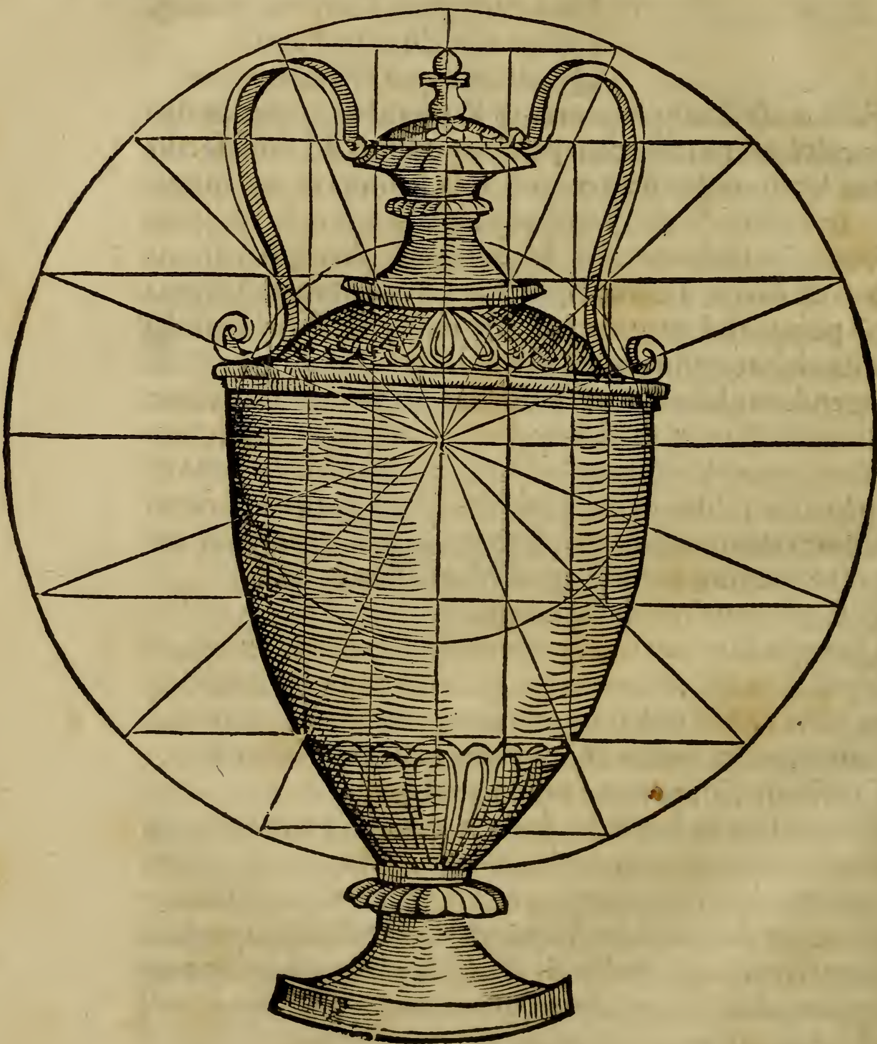
Et Coſmianis ipſe fuſus ampullis.

Quarum formam intelligere eſt ex Plinio in fine quarti Epiſt. Aut deceſſit expulſus, quod in ampullis cæteriſq́ generis eiuſdẽ uidemus accidere, quibus non hians, nec ſtatim patens exitus. Recenſetur etiã onyx. Mart. in XI

Profertur Coſmi nunc mihi ſiccus onyx.

Plutarchus in Ariſtide, κρωσσοὺς pro uaſis unguentariis dixiſſe uidetur, ἐλαίου τε καὶ μύρου κρωσσοὺς νεανίσκοι κομίζοντες ἐλεύθεροι. hoc eſt, olei quoq́ ac unguẽti croſſos liberi adoleſcentes deferunt. In Alexandro recenſet uaſa quędam unguentaria, his uerbis, ὡς δὲ εἶδε μὲν ὁλκεῖα καὶ κρωσσοὺς καὶ πυέλους καὶ ἀλαβάστρους πάντα χρυσοῦ ἠσκημένα περιττῶς, ὠδώδει δὲ θεσπέσιον οἷον ὑπὸ ἀρωμάτων καὶ μύρων ὁ οἶκος.

Fortaſſis hæc erit ampullæ forma, quæ (ut uides) amphotis etiam dici poteſt, quod utrinque anſata ſit: cuius uaſis efformandi rationem lineis circumſcriptam uides,

Anademata. Alciatus uir eximiæ eruditionis cenſuit legēdū ἀναδέσματα. Ego uerò, quod pace tanti uiri dixerim, puto legendū, ut uulgò ſcriptū eſt, ἀναδήματα, anademata ſcilicet. Siquidē Iulius Pollux in VII. ἀναδήματα inter ornamēta ac mundum muliebrē adſcribit his uerbis, καὶ στρόφιον καὶ ὀπισθοσφενδόνην παρ᾽ ἀριστοφάνῃ, καὶ σφενδόνη ἐκαλεῖτο καὶ ἀναδήματα καὶ κάλαμος.

In eadem lege Quamuis. De mitra diximus in libello De re ueſtiaria: etiā ſi mitræ, ueſtis appellatione non ueniant, ut inquit Paulus hic. Vlpianus uerò l. Veſtis, mitras & ſemimitras inter ueſtimenta annumerat: quare periculum fortaſſe ſubeſt antinomiæ: niſi ſi quis dicat Vlpianū de illis mitris ſentire, quæ magis capitis tegendi, quàm ornandi cauſa comparatæ ſunt: Paulum uerò de his quæ magis ornatus gratia geſtantur, quàm ut caput tegant.

In. §. Si autem. quod eius aliqua forma eſt expreſſum. Eius ſcilicet teſtatoris exiſtens, inquit Accurſius: in quo fallitur, nec Latinæ loquutionis elegantiā percepiſſe uidetur. Intelligendū enim argēto ſignato uel auro legato patremfam. id legaſſe, quod eius auri ſcilicet uel argenti uel id aurum legatum, quod aurum aliqua forma eſt expreſſum. Simili loquendi formula uſus eſt Marcus Tullius, tum alibi non ſemel, tum Officiorum primo. Ex cæteris ſimilibus facilè iudicamus quid aptè eorū fiat, quid ab officio naturaq; diſcrepet. Quum aūt ſubdit Iureconſultus, ueluti qui Philippi ſunt, & appellant̄ ſtateres Philippei: quemadmodū & Darici & Alexandrei, à Philippo, Dario & Alexandro. Iulius Pollux in nono, ἐπεὶ οἱ μὲν δαρεικοὶ ἐκαλοῦντο στατῆρες, οἱ δὲ φιλίππειοι, οἱ δὲ ἀλεξάνδρειοι χρυσοὶ πάντες ὄντες. De quibus copioſe ſimul & eruditè G. Budæus in libris De aſſe & partibus eius, q̄bus ſanè

perelegãter rem nummariam temporis iniuria ſic iactatam, ut nemo ſcire, aut certè Latinè enũtiare poſſet quid haberet, ſuo (ut dicitur) Marte, nullis adminiculis conſtituit: quo ſanè nomine, illi potius quàm olim Gratidiano ſtatuæ omnibus uicis ſtatuẽdæ ſunt, & ad eas thus & cerei. Scaphia. Scaphiis igitur argenteis antiqui utebantur, ut & hodie uiri Galliarum primarij: quin & aureis uaſis, uentris onus excipiebant: inde iocus Martialis in Baſſam,

Ventris onus miſero, nec te pudet, excipis auro,
Baſſa bibis uitro.

Heliogabalus onus uẽtris auro excepit, in murrhinis & onychiis minxit, autore Lampridio. Soliis quoq; argenteis Romanæ fœminæ in balneis utebantur. Et hoc eſt quod ait Plinius libro XXXIII, Argento fœminæ lauentur, & niſi argentea ſolia faſtidiant, eademq; materia & cibis & probris ſeruiat. Videtur & à Græcis mutuo ſumptum ſcaphium. *σκάφιον* enim dicunt, autore Iulio Polluce in X, ubi agit de neceſſariis ad ſeceſſum, & mulierum erat: quemadmodũ laſana & *ἀμίς* uirorum erat, & *οὐρήνη*, quam nos *urinal*, *ἐνουρήθραν* uocat Iulius Pollux. Matella uirorum erat, cuius meminit Martialis in Diſticho, cui lemma Matella fictilis: & illo uerſiculo,

Diſpeream ſi tu Pyladi præſtare matellam
Dignus es. Et in duodecimo,
Matella curto rupta latere meiebat.

Quod autem ſcaphium, mulierum fuiſſe diximus, Plutarchus in Arato, ſcaphium athletarũ fuiſſe uidetur aſſeuerare, quod & coniicere eſt è Iuuenale in ſexta,

Et ride ſcaphium poſitis quum ſumitur armis.

Scaphidas inter culinaria uaſa annumerat Anaxippus apud Athenæum in IIII. Idem Athenæus in IIII, ſcaphium

phiũ inter uaſa uel potoria uel eſcaria adſcribit,niſi me fallit memoria.Matellam autem crepitu digitorum poſcebant ueteres.Inde ortus iocus Martialis in Panaretũ,

Quum peteret ſeram media iam nocte matellam
Arguto madidus pollice Panaretus,
Spoletina data eſt:ſed quam ſiccauerat ipſe:
Nec fuerat ſoli tanta lagena ſatis.
Ille fide ſumma teſtæ ſua uina remenſus,
Reddidit œnophori pondera plena ſui.
Miraris quantum biberat cepiſſe lagenam:
Deſine mirari Ruffe,merum biberat.

Quibus ſanè uerſiculis adducor, ut credam eandem ferè fuiſſe formam matellæ, quæ lagenæ erat. Eſt autem lagena,uas uinarium,quam Martialis hic œnophorum uocat,quorum utrunq; Græcum eſt. Laguncula per diminutionem uſus eſt Plinius Iunior in Epiſtolarum primo.Id in præſentia non omiſerim, quod apud Plinium XVII, capite XXXI legimus,quando memorabile uiſum eſt,lagenas fieri è radicũ filis tum fici tum etiam ſylueſtrium.Verba Plinij ſic habent, E quibus montani prætenuia fila decerpentes, ſpectabiles lagenas & alia uaſa nectunt.Matellionis quoq; uaſis meminit Tullius in libello παράδοξα inſcripto:Quid enim cenſes,ſi L.Mummius aliquem iſtorum uideret,matellionẽ Corinthium cupidiſſimè tractantem,quum ipſe totam Corinthum cõtempſiſſet, utrum illum ciuem excellentem, an atrienſem ſeruum diligentem putaret?Matellionem Corinthiũ dixit Tullius ære Corinthio factum. Quod æs,ex ſenatuſcõſulto deleta à L.Mummio Corintho,factum & conflatũ eſt.Nam ęris notã pretioſiorẽ ipſa opulentiſſimæ urbis fecit iniuria:quia incendio peruſtis plurimis ſtatuis atq; ſimulacris,æris,auri argentiq; uenæ in commu

commune fluxere. Signa quoq; fictorum nobilium Corinthia appellabant antiqui. Fuit etiamnum antiquiſſima gloria æris Deliaci, mercatus in Delo concelebrante toto orbe: ex quo fiebant & uaſa, Deliaca dicta. Tullius pro Sex. Amerino: Domus referta uaſis Corinthiis & Deliacis: in quibus eſt authepſa illa, quam tanto pretio nuper mercatus eſt, ut qui prætereūtes pretium enumerare audiebant, fundū uænire arbitrarentur. Inde Deliaca ſupellex à Cicerone dicta, in qua erant triclinia & lecti, cum pedibus & fulcris ex ære Deliaco factis. Cicero in quarta in Verrem: Dico te maximum pondus auri, argenti, eboris, purpuræ: plurimam ueſtem Melitenſem, plurimam ſtragulam, multam Deliacam ſupellectilem, plurima uaſa Corinthia, magnum numerū frumenti, uim mellis maximam Syracuſis exportaſſe. Hactenus Tullius: Quoniam uerò in Corinthiorū & Verris mentionem incidimus, illud haud aproſdionyſum in pręſentia, ut mihi perſuadeo, adiiciam: fuiſſe ſcilicet traditum, Verrem quem Cicero damnauerat, non alia de cauſa proſcriptum fuiſſe ab Antonio, quàm quòd Corinthiis ſe ei ceſſurum negauiſſet. Strabo in octauo, aliorum Corinthiorum meminiſſe uidetur, ubi de Corintho reſtituta à Diuo Cæſare, mentionem facit, miſſisq; ab eo libertini generis incolis, qui τὰ ἐρείπια κινοῦντες καὶ τοὺς τάφους συνανασκαπτοῦντες εὕρισκον ὀστρακίνων τορευμάτων πλήθη, πολλὰ δὲ καὶ χαλκώματα. θαυμάζοντες δὲ τὴν κατασκευὴν οὐδένα τάφον ἀσκευώρητον εἴασαν. ὥστε εὐπορήσαντες τῶν τοιούτων καὶ διατιθέμενοι πολλῶν νεκροκορινθίων ἐπλήρωσαν τὴν ῥώμην. οὕτω γὰρ ἐκάλουν τὰ ἐκ τῶν τάφων ληφθέντα. Ea ſanè quæ uaſa Corinthia diximus, χαλκώματα κορινθιουργῆ appellare uidetur.

Vaſis æenei Corinthiaci cælati forma ex antiquis monumentis.

In l. Cum in teſtamēto, An etſi eas menſas argenteas. Antonius Heliogabalus primus menſas & capſas argenteas habuit, primus etiam & caccabos argenteos, ſi Aelio Lampridio credimus, quos tamen intelligo priuato uſui habuiſſe. Nam publico Romæ fuiſſe antea, conſtat ex Plutarcho in uitis in hæc uerba, ὁμοίως δὲ καὶ τοῦ βασιλέως τῶν ἰβήρων κλίνην τε καὶ τράπεζαν καὶ θρόνον ἅπαντα χρυσᾶ πέμψαντος αὐτῷ καὶ δεηθέντος λαβεῖν, καὶ ταῦτα τοῖς ταμίαις παρέδωκεν εἰς τὸ δημόσιον. Eſt autem menſa eſcaria à cibo cibila dicta eodem authore M. Varrone. Menſa uero uinaria cylibantum dicebatur à poculo cylice calice dicta eodem authore. Menſas dicimus primas, ſecundas, & tertias, inquit Iulius Pollux. Menſas quoq; uocabant cibos mēſis impoſitos, τραπέζας δὲ ἐκάλουν καὶ τὰ σιτία τὰ ἐπ᾽ αὐτῶν τιθέμενα. Iulius, Et hoc eſt quod inquit Athenæus in II. πάντων τραπέζας καλούντων τὰς παραθέσεις ταύτας. Et ſic accipiendū puto, quod Martialis, Explicat & cœnas unica menſa duas. Menſę porrò dicebantur illæ quæ auferantur, quas & magidas dixerunt, αἱ δὲ παρατιθέμεναι, καὶ αἰρόμεναι τράπεζαι ἃς νῦν μαγίδας καλοῦσιν. Quos enim diſcos uocant, Pollux cenſet eos κύκλους ἀργυροῦς orbes argenteos, ἢ χεύματα ἀργυρᾶ, ἢ πίνακας appellandos in ſexto. Menſæ autem ſecundæ erant, quibus bellaria, tragemata, & cætera id genus dulcia, quæ & dulciaria ſunt, apponebantur, à Græcis δεύτεραι τράπεζαι dicuntur. Dicæarchus apud Athenæum libro decimoquarto, ἦγε τὴν πολλὴν δαπάνην ἐν τοῖς δείπνοις παρέχουσα δευτέρα τράπεζα προσεγγύμενος, καὶ στέφανοι καὶ μύρα καὶ θυμιάματα καὶ τὰ τούτοις ἀκόλουθα πάντα. Quibus ſecūdis menſis nō ſolum apponebantur tragemata, quæ Græcorum antiqui uocarūt τρωγάλια & μεταδόρπια: ſed & oua, & lepores, & turdi, cum dulciarijs omnibus, ſi Athenæo fides habenda

eſt. Qua-

eſt. Quare cum Cornelius Celſus dicat ſecundã menſam bono ſtomacho nihil nocere, imbecillo coaceſcere, accipiendum puto, ſecundam menſam pro conditis, & cæteris id genus bellarijs, cuiuſmodi ſunt ea, quæ recenſentur à Iureconſultis l. fi. §. Dulcia, in tractatu De uino, tritico, et oleo legato. Dicebantur deniq; menſæ, quibus reponebantur uaſa eſcaria & fercula, quas ſic obſonijs onuſtas, conuiuis apponebãt duo ſerui. Neq; eñ ſinguli ſerui ſingula fercula ferebant, ut hodie factitare ſolemus, ſed menſam ferculis onuſtam adferebant, atq; adeo accumbentibus conuiuis apponebant, mediam inter duos ut conijcere eſt ex Luciano in dialogo, qui ὄνειρος ἢ ἀλεκτρυὼν inſcribitur, in hæc uerba, εἶτα μηδενὸς ἀνεχομένου πλησίον κατακεῖσθαι αὐτῷ, ἐμὲ ἐπικλίνουσι φέροντες ὡς ὁμοτράπεζοι εἴημεν. Quare nõ ab re conqueritur Martialis de Annio, qui ut lautior uideretur, miniſtrantes ſeruos habebat, qui ſingula geſtarent fercula. Verba autẽ Martialis. ſunt lib. VI.

Cum menſas habeat fere ducentas,
Pro menſis habet Annius miniſtros.
Tranſcurrunt gabatæ uolantq; lances:
Has uobis epulas habete lauti.
Nos offendimur ambulante cœna.

Quem morem etiam antiquum fuiſſe conijcio ex uerſiculis citatis ab Athenæo in nono,

Ὡς εἶδε τὴν τράπεζαν ἀνθρώπους δύο
φέροντας εἴσω, ποικίλων παροψίδων Κόσμου βρύουσαν.

Quos uerſiculos ſuprà citauimus. Quod uero multis mẽſis uterent̃, docet Plutarc. in Lucullo, ἐπεὶ δὲ μόνου δειπνοῦντος αὐτοῦ μία τράπεζα καὶ μέτριον παρεσκευάσθη δεῖπνον, ἠγανάκτει καλέσας τὸν ἐπὶ τούτῳ τεταγμένον οἰκέτην. τοῦ δὲ φήσαντος ὡς οὐκ ᾤετο μηδενὸς παρακεκλημένου πολυτελοῦς τινὸς αὐτὸν δεήσεσθαι, τί λέγεις, εἶπεν, οὐκ ᾔδεις ὅτι σήμερον παρὰ λουκούλλῳ δειπνεῖ

λύκυλλ@; Multis uero menſis uſos antiquos, docet apertius idẽ Plutarchus in Pelopida, καὶ φερόμενοι διὰ τῶν τραπεζῶν ἐπὶ τ ἀρχίαν καὶ φίλιππον ἐπάνησαν οἷπερ ἦσαν. Conijcio etiam ex eodem Plutarcho in Numa, λέγεται γοῦν ποτὲ καλέσας ἐπὶ τὴν τράπεζαν οὐκ ὀλίγους τῶν πολιτῶν, σκεύη τε φαῦλα καὶ δεῖπνον εὐτελὲς πάνυ παραθεῖναι καὶ δημοτικόν. ἀρξαμένων δὲ δειπνεῖν, ἐμβαλὼν λόγον ὡς ἡ θεὸς ᾗ συνῆν ἥκοι πρὸς αὐτ, ἀφνίδιον ἐπέδειξε τόν τε οἶκον ἐκπωμάτων πλήρη πολυτελῶν, καὶ τὰς τραπέζας ὄψων παντοδαπῶν καὶ παρασκευῆς δαψιλοῦς γεμούσας. Iſtis autem menſis primum quadratis, mox rotundis uſi ſunt, Author Varro. & ob id orbes dicuntur à Martiale in nono,

Vt Mauri Lybicis centum ſtent dentibus orbes.

Orbes Mauri dicuntur menſæ citreæ, circulari forma è Mauritania aduectę ut docet Plinius libro decimotertio, capite decimoquinto, his uerbis, Confines ei Mauri, quibus plurima arbor cedri, & menſarum inſania, quas fœminæ uiris contra margaritas regerunt. Fiebãt & ex acere, quæ ob id acernæ dicuntur. Horatius Serm. ſecundo

His ubi ſublatis puer alte cinctus acernam
Gauſape purpureo menſam perterſit.

Quæ menſę ornabant̃ coronis aureis uel argenteis gemmis diſtinctis. Quarũ coronarũ meminit Pomponius in l. Etſi nõ ut claui. §. Perueniamus, iſto titulo. Menſę quoque citreæ meminit Tullius in Verrẽ his uerbis, Tu maximam & pulcherrimam menſam citream à Q. Luctatio Diodoro, qui Q. Catuli beneficio à L. Sylla ciuis Romanus factus eſt, omnibus ſciẽtibus Lilybei abſtuliſti. & Paulus iurecõſultus in l. Si ſterilis ſuprà De act. empti. Quid uero in cauſa fuerit, ut antiqui mẽſas circulari forma cõpararint, docet Athen. in XI. διὸ τὴν τράπεζαν κυκλοειδῆ κατεσκεύασαντο οἱ παλαιοί, καὶ τὰ περὶ τὸ ἱμερον τροφὴν πρῶτον

διὰ

διαταξάμενοι τοῖς ἀνθρώποις πειθόμενοι τὸν κόσμον εἶναι σφαιροειδῆ, λαμβάνοντες ἔκ τε τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης σχήματος ἐναργεῖς τὰς φαντασίας. Græci menſam, τράπεζαν dicunt, inde trapezophora dicta, ea quæ menſam ſuſtinent. Tullius Epiſtolarũ familiarium VII, Quòd tibi deſtinaras trapezophoron, ſi te delectat, habebis: ſin autem ſententiam mutaſti, ego habeo. Quæ, repoſitoria ex Plinio ſuprà diximus: & ſic legendũ puto in. l. iij. ſuprà De ſupel. leg. A τράπεζα dicitur & τραπεζοκόμος, quem Latini ſtructorem dicunt. Martialis in decimo,

Et quæ non egeant ferro ſtructoris ofellæ.

Græci quoq; ἐκτραπεζώματα uocant obſonia menſis impoſita. Qui uerò iis comparãdis præerat, dicebatur obſonator: ut eſt apud Marcellum in. l. legatis ſeruis, ſuprà de legatis tertio. Græci illum ἀγοραστὴν uocant, eodem authore Athenæo. Quin & obſonator Grecum uocabulum uideri poteſt, quaſi ὄψου ὠνήτωρ, qui & ὀψώνης dicitur. ὄψον enim dicunt, omne quod igne paratur ad epulandum. οὐκ ἀγνοῶ δὲ inquit Athenæus ὅτι ὄψον κυρίως καλεῖται πᾶν τὸ πυρὶ κατασκευαζόμενον εἰς ἐδωδήν. Menſæ interdum uno tantùm pede ſuſtinebãtur, quæ dicebantur monopodia. Plinius libro XXXIIII, Nam triclinia ærata, abacosq; & monopodia Cn. Manlium Aſia deuicta primum inuexiſſe triumpho ſuo. Quorum mentio eſt in. l. in rem actio, ſuprà de rei uendicatione. Neq; uerò menſa bipede utebantur, etiam ſi apud Martialem dicatur. Martialis in duodecimo,

Ibat tripes grabatus & bipes menſa,
Et cum lucerna corneoq; cratere, &c.

At uerò tribus pedibus ſuſtinebatur, & dicebatur menſa tripes. Horatius Sermonum primo,

Modò ſit mihi menſa tripes, & Concha ſalis puri.

Vide Plinium in tertio Epiſtolarum. Non alienum hic fore arbitror, ſi ex antiquorum authorum obſeruatione, aperuerim morem in accubatione epulari Romanorũ maioribus uſurpatum: qui hora ferè nona, hoc eſt tertia uel quarta à meridie, ut nunc computamus, cœnabant: quod uel Martialis uerſiculo probatur in quarto, quum ait,

Imperat extructos frangere nona toros.

Toris enim recumbebant, quini interdum in lectis, ſępe plures: μικροῦ δεῖν ὕπτιοι κατακείμενοι. ut inquit Lucianus in conuiuio Lapitharum. Tullius in Piſonem: Græci ſtipati, quini in lectulis, ſæpe plures: ipſe ſolus bibiturus, quæ eodem de ſolio miniſtrentur. Neq; enim ſedebant, ſed accumbebãt: & ideo Cato poſt prælij Pharſalici offenſionem, hoc inter cętera ſibi luctus imperauit, ut nunquam poſt illa cœnando recumberet, ſed ſolùm ſederet. Plutarchus in Catone, ἐδείπνει δὲ καθήμενος ἀφ' ἧς ἡμέρας τὴν περὶ φάρσαλον ἔγνω ἧτταν, καὶ οὐδὲ πρὸς τοῖς λοιποῖς προσέθηκε πένθει, τὸ μὴ κατακλιθῆναι πλὴν καθεύδων. Græci τρικλίνιον uocant. Plutarchus in Agide & Cleomene, τὸ δὲ δεῖπνον αὐτοῦ τὸ μὲν καθημερινὸν ἦν ἐν τρικλινίῳ σφόδρα συνεσταλμένον καὶ λακωνικόν. εἰ δὲ πρέσβεις ἢ ξένους δέχοιτο, δύο μὲν ἄλλαι προσπαρεβάλλοντο κλίναι. Qui lecti dicebantur, & lecti tricliniares dicuntur ab Ælio Lampridio ad differentiam cubicularium. Triclinia autem dicebantur à tribus lectis: & ſic intelligo quod ſcriptum eſt à Iuuenale in quinta,

Tertia ne uacuo ceſſaret culcitra lecto.

Et ne toralia (ſic enim uocant lecti ſtragulas) pedibus fœdarent, ſoleas deponebant, cœnabantq; excalceati: & ſic accipiendũ puto quæ ſcripta ſunt à Martiale in quinto:

Depoſui ſoleas, affertur protinus ingens
Inter lactucas oxygarumq; liber.

Inde eiuſdem poetæ iocus in Cottam, qui ſoleas amiſit,

pueri

pueri negligentia, dum cœnaret:
Bis Cotta ſoleas perdidiſſe ſe queſtus,
Dum negligentem ducit ad pedeis uernam.
Seruorum enim miniſterio utebantur ad ſumendas & deponendas ſoleas. Martialis in Diſticho, cui lemma,

Soleæ lanatæ.

Deſuerit ſi fortè puer, ſoleasq́ libebit
Sumere, pro puero proderit ipſe ſibi.

Habebant & puluinos, quibus hinc inde ſeſe fulcirent: & etiam ceruicalia ad ceruicem. Martialis in tertio:

Cubitis trudit hinc & inde conuiuas,
Effultus oſtro ſericisq́ puluinis.

Philarchus apud Athenæum in quarto, ubi de Lacedæmoniis, καὶ πάλιν αὐτοῖς στρωμναί τε τοῖς μεγέθεσιν οὕτως διεσκευασμέναι πολυτελῶς, καὶ τῇ ποικιλίᾳ διαφόρως ὥς τε τῶν ξένων ἐνίους τῶν παραληφθέντων ὀκνεῖν τὸν ἀγκῶνα ἐπὶ τὰ προσκεφάλαια ἐρείδειν. Quos tamen puluinos, ut mihi quidem uidetur, Ælius Lāpridius ſubalares culcitras uocat in Heliogabalo: quibus ita (ut diximus) recumbentibus, menſæ cum ferculis per unum & alterum ſeruũ apponebantur, collocabanturq́ in repoſitoriis ad hoc paratis, quæ & trapezophora dicuntur, niſi fallimur. Cibum autem incipiebant à lactucis & oxygaro, ut uerſiculo ſuprà citato probatur, & in diſticho,

Claudere quæ cœnas lactuca ſolebat auorum,
Dic mihi cur noſtras inchoat illa dapes?

Cœnam uerò claudebant bellaria & dulcia. Illi uerò lecti triclinares dicti, nonnunquam facti erant ad effigiem literæ Græcæ quæ ſigma dicitur, iſta C puto figura, & ita inter unum & alterum conuiuam menſa collocata: & ob id fortaſſe meſſa dicta M. Varrone: hoc eſt quod ait Martialis in decimo:

Septem ſigma capit, ſex ſumus, adde Lupum.
Illud etiam non eſt omittēdum, menſas antiquorum (de Romanis loquor, quorū extant monumenta literarum) non fuiſſe mappis opertas. Siquidem pro ſe quiſq; conuiua mappam ſecum ad conuiuium adferebat: quod ipſum ita eſſe conuincitur ex eodem Martiale in XII,
Attulerat mappam nemo, dum furta timentur,
  Mantile è menſa ſuſtulit Hermogenes.
Quòd uerò menſas opertas non ponerent, ait Martialis in undecimo, qui id ridiculum putat:
Menſas Ole bonas ponis, ſed ponis opertas,
  Ridiculum eſt: poſſum ſic ego habere bonas.
Mantilibus autem utebantur ad manus abſtergendas poſt lotionem. At uero lectorum fulcra à lautioribus ueſtiebantur teſtudinum laminis, cuius rei luxum taxat Iuuenalis in undecima,
Nemo inter curas & ſeria duxit habendum
Qualis in Oceani fluctu teſtudo nataret
Clarum Troiugenis factura ac nobile fulcrum.
Quorum etiam meminit Iureconſultus in lege Labeo, in tractatu De ſupellectili legata, & in lege Hæres, ad finem, ſuprà De legatis tertio. Meminit & Martialis in duodecimo,
Gemmantes prima fulgent teſtudine lecti,
  Et Mauruſiaci pondera rara citri:
Argentum atque aurum non ſimplex Delphica portat:
  Stant pueri, dominos quos precer eſſe meos.
Teſtudinum putamina ſecare in laminas lectosq; & repoſitoria iis ueſtire, Carbilius Pollio inſtituit, prodigi & ſagacis ad luxuriæ inſtrumenta ingenij. Author Plinius in nono. Plutarchus in eo libro, qui αἰτιῶν ῥωμαϊκῶν inſcribitur, quærit quidnam in cauſa fuerit, quòd Romani

mani

mani non ſinerent menſam auferri uacuam, his uerbis, *διὰ τί τὴν τράπεζαν οὐκ εἴων ἀναιρεῖσθαι κενόν, ἀλλὰ πάντως τινὸς ἐπόντος; πότερον αἰνιττόμενοι τὸ δεῖν ἀεί τι τοῦ παρόντος εἰς τὸ μέλλον ὑπολιπεῖν καὶ τῆς αὔριον ἐν τῇ σήμερον μνημονεύειν, ἢ νομίζοντες ἀστεῖον εἶναι, τὸ συστέλλειν καὶ ἀνέχειν τὴν ὄρεξιν ἔτι παρούσης τῆς ἀπολαύσεως;* Hic autem non abſurdum fuerit nonnihil ex eodem Plutarcho de conuiuiorum apparatu & magnificentia referre. Craſſus igitur *ἡρακλεῖ μεγάλην θυσίαν ποιησάμενος, εἱστίασε τὸν δῆμον ἀπὸ μυρίων τραπεζῶν, καὶ σῖτον ἐμέτρησεν εἰς τρίμηνον.* Cæſar autem *τὸν δῆμον ἀνελάμβανεν ἑστιάσεσι καὶ θέαις, ἑστιάσας μὲν ἐν δισμυρίοις καὶ δισχιλίοις τρικλίνοις ὁμοῦ σύμπαντας.* Quod ſi in triclinio collocati ſunt ſeptē, ut admitterētur ſolū ij quorū capita cenſebantur, inuenitur numerus is ciuiū qui recēſetur à Plutarcho XV. myriades ſcilicet, *ἐξητάσθησαν γὰρ αἱ πᾶσαι πέντε καὶ δέκα μυριάδες.* Si quis enim numerum 150. diuidat per numerum 22. mille, uel numerum 22. mille multiplicet per 7. reſultabit numerus plus minus 150. mille.

In l. Seię dulciſsimæ, ſcyphi, modioli. Scyphum quem ſcypphum nōnulli ſcribunt, Gręci *σκύφον* dicūt, & *σκύπφον*, ut docet Athenęus in undecimo. Eſt autē uaſculum potorium, ut cuiq; notum eſt. Plutarchus tamen in Antonio in ipſo ſtatim principio, ſcyphū poſuiſſe uidetur pro eo uaſe, quod *baſsin* dicimus. *ἐπεί τις ἀφίκετο τῶν συνήθων πρὸς αὐτὸν ἀργυρίου δεόμενος, ἀργύριον μὲν οὐκ εἶχεν. παιδαρίῳ δὲ εἰς ἀργυροῦν σκύφον ὕδωρ ἐμβάλλοντα κομίσαι, καὶ κομίσαντος ὡς ξυρεῖσθαι μέλλων κατέβρεχε τὰ γένεια. τοῦ δὲ παιδαρίου καθ' ἑτέραν πρόφασιν ἐκποδὼν γενομένου, τὸν μὲν σκύφον ἔδωκε τῷ φίλῳ χρῆσθαι κελεύσας,* &c. Martialis ſcyphos auorū uocat uaſa potoria, quæ & archetypa dicuntur ac eodem,

Nec thuris ueniant leues ſelibræ:
Sed lances ferat, aut ſcyphos auorum,

Aut

Aut grandis reus, aut potens amicus.

Illi uero uerſus ſunt in ſeptimo, quibus ſcyphos auorum uocat pocula archetypa,

Archetypum Myos argentũ te dicis habere.
Quod ſine te factũ eſt, hoc magis archetypũ eſt.

Inde iocus Martialis in Carinum,

Argenti genus omne comparaſti,
Et ſolus ueteres Myronis arteis,
Solus Praxitelis manus Scopæq́;,
Solus Phidiaci toreuma cœli,
Solus Mentoreos habes labores.

Pocula Mentoris manu facta M. Tullius in ſexta in Verrem, toreumata uocat, his uerbis, De hoc Verri dicitur, habere eũ perbona toreumata, in his pocula duo quędam, quæ Heraclea nominantur, Mentoris manu ſummo artificio facta. Quæ pocula archetypa Martialis numiſmata uocare uidetur cum ait,

Nec confeſſorum uicina numiſmata tantum,
Aera ſed à cuneis ulteriora petis.

Aera uetera Tullius in Verrem uocat prima ſtipendia hominis militaris.

L. Craſſus orator duos ſcyphos Mentoris artificis manu cælatos habuit, emptos ſeſtertijs centum. Confeſſus tamẽ eſt, nunquam ſe ijs uti propter uerecundiã auſum. Author Plin. Illud adijciã, quod nec alienũ à propoſito uidetur, nec parũ prodeſſe ad retundendam noſtrorũ ſeueritatem poſsit, D. Claudium Cæſarẽ conuiuæ qui pridie ſcyphum aureum ſurripuiſſe exiſtimabatur, reuocato in diem poſterum calicem fictilem appoſuiſſe. Autor Plutarchus in libello De cohibenda iracundia.

Modiolus, uas paruum, factũ ad modij ſimilitudinem, cuiuſmodi ferè ſunt ea quæ *gobeletta* dicimus. Et Venetijs

Latini uocabuli ueſtigia uulgo retinent: uocant em̃ *mozol* quaſi modiol, propter affinitatẽ d, cũ z, ut nos admonuit uir egregie triplici lingua doctus Hieronymus Aleander Archiepiſcopus Brũduſinus. Vitruuius, ita cũ rota à calcantibus uerſabitur, modioli pleni ad ſummũ elati, & rurſus ad imum reuertentes infundent in caſtellum.

In l. Medico, ad finem: uiriolas ex ſmaragdis. Viriolas deſignare uidetur Iuuenalis cum ait,

> Nil non permittit mulier ſibi, turpe putat nil,
> Cum uirides gemmas collo circundedit, & cum
> Auribus exterſis magnos commiſit elenchos.

Viriolæ enim, ut opinor, fiebant è gẽmis uiridibus, ad colli ornamentũ. Iſta uero, ne te decipiam lector optime, mea eſt coniectura, nihil enim quicquã iſtarũ uiriolarum apud quenquã authorũ de his qui probãtur, cõſcriptum inuenimus, etiãſi ſint q apud Plin. lib. XXXIII. c. III. uiriolæ legant: quo in loco, Vxoriæ lego ex uetuſtiſsimo & emendatiſsimo codice. Fibularũ enim mentionem facit Plin. tam uiriliũ ꝗ uxoriarũ. Verba autẽ Plinij ſic habent. Sed in militia quoq; in tantũ adoleuit hæc luxuria, ut M. Bruti Philippicis cãpis epiſtolæ reperiãtur frementes, fibulas tribunitias ex auro geri. At Hercules, idem tu Brute mulierum pedibus aurũ geſtari tacuiſti: cuius ſceleris nos coarguimus illum primum, qui auro dignitatem per annulos fecit, ut habeant in lacertis iampridem & uiri, quod è Dardanis uenit, itaq; & Dardaniũ uocabatur. Vxoriæ Celticæ dicuntur uiriles Celtibericæ. Quo loco ſunt qui legant uiriæ, alij uiriolæ. Viriolarum meminit & Paulus Iureconſ. in l. Si tibi electio, ſuprà De optione uel electione leg. Quod quid fuerit, mihi incompertum eſt.

FINIS

ANTONII THYLESII CO-SENTINI LIBELLVS DE COLORIBVS

LECTORI S.

Quum permulta, Lector, à Bayſio, in libello De re ueſtia ria potuiſſent dici, quę ad colorum uarietatem cogno ſcendam uiderētur apprimè eſſe neceſſaria: ne tamen etiam id à ſua diligentia requireres, quod ab alio tra ctatum iam fuerat, & elegātiſſime explicatum: maluit uir prudens, & tuæ utilitatis amantiſſimus, authorem ipſum, à quo hæc copioſe deſumas, his libellis ſubne ctere, quam ipſemet deſumpſiſſe, & ſuis ſcriptis inſer uiſſe: ne uideretur bonum authorem propria dignita te ac laude ſpoliare uelle. Qui animus utinā permul tis idem eſſet, à quibus quotidie noui neſcio quid pro dit: ſcirent certè omnes quarum rerum quiſq; uerus eſſet inuentor: quis honor, quæq; gloria iis eſſet tri buēda, qui ſuis ſcriptis ſtudioſorum laborem magno perè ſubleuarent. Vale.

ANTONII THYLESII COSENTINI DE COLORIBVS LIBELLVS.

DICAM aliquid de coloribus in hoc libello, non quidē unde conficiātur aut quæ ſit eorū natura: neque enim pictoribus hæc traduntur aut philoſophis, ſed tantū philologis qui Latini ſermonis elegantiā ſtudioſe inquirūt. Scribam omnia breuiter & accuratè, ac rerum ipſarum nomina quo ſtatim colores intelligantur, ſingulis apponam.

COERVLEVS CAP. I

EXordiar primū à cœruleo: quo niſi natura ipſa maxime gauderet, nunq̄ ꝓfecto deorū hoc domiciliū,

Continuo circum complexu cuncta coercens,

ſpecie tam læta uniuerſum exhilaraſſet. reliquos deinde contexam. Cœruleus igitur dictus, quaſi cœluleus, ut ex uoce ipſa apparet, proprie color eſt cœli, ſed ſereni: id quod Ennius reſpiciens, Cœli, inquit, cœrula templa. atque inde ab omnibus mare appellatur cœruleum: refert enim illud eundem, quē ab ipſo ſuperne accipit cœli nitorem. Quare ex antiquis nonnulli, ut alterum Homeri opus, propter cædes, de quibus illic poeta loquitur, colore exornabant ſanguineo: ſic Odyſſeam, ubi Vlyſſis idem maritimos ſcribit errores, membrana contegebant cœrulea. Sed quoniam cœrulei quędā ſpecies eſt penè nigra, ut quod Indicum dicitur, eoq; olim ueſtitu Græcæ mulieres amictæ producebant eorum funera, quorum in cœlum animas migraſſe cœruleum exiſti-

ſtimabant: idcirco pro triſti nonnunquam capitur, ut apud Virgilium puppis cœrulea Charontis, Imberq́ꝫ & ſol cœruleus. Cucumis autem cœruleus, nam id quoque legitur, Melopeponem ſignificat, qui inter cucumeres, multa enim ſunt eorum genera, pulcherrimus eſt. Nec tantum cœrulei uidetur particeps, ſed ipſius quoqꝫ mundi gradus, introrſum uerſus, attenuatos oſtendit, ut hoc olim de eo luſimus,

Quis neget è cœlo miſſum formamq́ꝫ, coloremq́ꝫ,
 Atqꝫ gradus cœli, Nectaris atqꝫ refert.

Eſt enim ſapore ſuauiſſimo. Sine ulla dubitatione, quod nos cœruleum, Græci dicũt Cyaneum, in quorũ etiam commentariis Lazurion inuenio. Aſcribitur huic generi, qui uenetus olim nunc uulgò *blauus* nuncupatur color, ex factione Circenſi ualde nobilitatus. Fuerunt autem colores in Circo, præter hunc uenetum, roſeus, albus & praſſinus: quibus auratus poſtea, purpureus & luteus additi ſunt. De iis loco dicemus.

CÆSIVS. CAP. II

CÆſius uero ſi dictus eſſet, ut doctiſſimi uiri monumentis olim tradiderunt, quaſi cœlius à cœlo, eadem foret in cœlo & cæſio diphthongus. Conſtat autẽ eſſe in iis uocibus diuerſam: nihil præterea differret à cœruleo, quando id, ut oſtendimus, à cœlo deductũ eſt: differt autem ſine dubio, uel ex ipſius M. Tullii authoritate, cuius hæc ſunt uerba in primo de natura deorum libro, Cæſios oculos Mineruæ, cœruleos eſſe Neptuni. Ad hæc, non quemadmodum legimus cœlum, mare, ueſtem, florem cœruleum: ita legimus cœlũ, mare, ueſtem, florem cæſium: ſed oculos tantum cœſios ueteres dixerunt, quibus ineſt fulgor quidam uiſu horrendus. Vnde exiſtimo, ſicut Cæſar, & Cæſo dicuntur, à cædendo: ita cæſium

cæſium à cæde nominatum eſſe:ut qui cæſius ſit,cædem quodãmodo oculis minari uideatur: qualis prælio gaudens & cæde dicitur fuiſſe Minerua, ex quo illa ab antiquis uocata fuit, ut ego arbitror, cæſia. Significat hoc M. Cicero, ubi de Catilina ait, Notat & deſignat oculis ad cædem unum quenque noſtrum. Hic, qui oculis ad cædem ſenatores deſignabat, cæſius erat. Cuius etiam oculos Salluſtius inſignis hiſtoricus, fuiſſe tradidit fœdos, ideſt cæſios. Cuiuſmodi memoriæ proditum eſt, Neronis quoq; oculos fuiſſe: quod ipſum non leue fuit argumentum tyrannicæ crudelitatis. Quin à Terentio cæſii hominis facies dicitur cadaueroſa, hoc eſt immanis,& ſæuitiam arguens, qualem ſicarii præ ſe ferunt & carnifices: quãuis alii parum erudite cadauerosam pro ſubliuida expoſuerint. Enim uero leonis oculos ſiquis inſpexit,qualis ſit hic color,intelligit. Micant illi,ut ſtudioſe ipſi propè conſiderauimus,uelut ignis penitus flagrans. Dicitur color hic Græce ab omnibus glaucus, quod uerbum longo iam uſu Latini poetæ ſuum fecerunt. Latius tamẽ patet glaucus:nam præter oculos noctuinos, quos, ut auis ipſius Græcum nomen declarat, omnes glaucos eſſe confirmant: multa quoque dicuntur glauca,ut ulua paluſtris herba: ut ſalix, cuius quum frõdes,tum multo magis cortex in ramis,præſertim anniculis,nitet hoc colore. Quẽ laudat Virgilius in equis, eosq; noto carmine glaucos appellat, communi Italorum lingua *baios* nominatos. Nam ſpadices honeſti ab eodem poeta ibidem uocati, illuſtriores ſunt aliquanto, baii & ipſi,ſed clari uulgò nuncupati: atque ii duo aliorum omnium maxime probantur colores in equis. Vlua igitur & ſalix,quas idẽ Virgilius glaucas dixit,equi item ſpecies optima: caſtaneæ etiam nucis tunica,aliaq;

O 3 multa

multa, præter leonis ac noctuæ oculos, colorem glau-cum oſtendunt. Sed ut unde diſceſſi, redeam: quando cęſius color tantum eſt oculorum, uidẽdum eſt, ne is ſit potius quem Ariſtoteles charopon uocat. Sic enim ab illo dicitur leo ab oculorum ſæuitia, quem Catullus poeta doctiſſimus cæſium appellat. Vnde Hercules cognomẽto dictus fuit charops, quaſi iracunde intuens. Nam chara Gręce, ira quoq; dicitur Latine: & ex eodem ut puto, horrore Charybdis nominata eſt, & Charon: de quo cũ inquit Virgilius, Stant circũ lumina flãma, Cæſium uo-luit ſenem illum horribilẽ, ac dirum ſignificare. Quam-uis non neſciã, charopon ab aliis aliter quoq; exponi.

ATER CAP. III

HOrribilis etiam color eſt ater dictus, omnino ue-lut anthrax, ideſt carbo: nam proprie eſt carbonis extincti. Quare ſcite ut omnia, Terentius, Tam exco-ctam, inquit, reddam atq; atram, quàm eſt carbo. Et inde à Virgilio cinis dictus eſt ater, & fauilla atra. Sanguis præterea caloris atq; coloris ignei particeps, effuſus ac frigefactus amiſſo rubore, tanquam in carbonem muta-tus, ater ab omnibus uocatur. Dicitur & mors atra, quia cadauer extincto calore illo uitali quo corpus alitur, atrũ relinquitur, ut eſt carbo, quæ mihi perquàm elegans ui-detur ſimilitudo. Quid quod dies atri eadẽ de cauſa di-cti fuerunt? Qui enim luctum afferebant, carbonibus: ut contrà dies læti ſcrupis ſignabantur gypſeis. ex quo Horatius ait: Creta, an carbone notandi.

Differt in hoc à colore nigro, quòd ut omnis ater eſt ni-ger: ſic non omnis niger eſt ater: horrẽdus eſt hic, triſtis, uiſu iniucundus, lugentibus accommodatus, ille contrà nõnunquam lepidus ac uenuſtus: ut humani oculi ſunt complures, quos nemo atros diceret, ſed nigros, iiſq; ta

men nihil

mē nihil maiori cum uoluptate ſpectamus. Vocabatur autem ater ab antiquis etiam anthracinus, idemq; furuus: quibus longe minus ſunt nigri, liuidus & fuſcus. Alter ex graui corporis ictu proueniens deformitatem habet. Vnde inuidi aliorum bonis, uelut uerberibus laniati, & idcirco exangues, liuidi nuncupantur. Alter non inſuauis, & in homine perſæpe laudatur. Qui tamen, ſi modū excedit, ac maxime fuſcus eſt, & quaſi nigreſcit, preſſus dicitur: ut quæ aliquādiu ſub prelo ueſtis preſſa nimium coloratur. Legimus etiam equi colorē preſſum. Secus uero faſciolæ coloriſcæ dictæ fuerunt, quæ non ſaturatæ, ſed uix colore aliquo illitæ è coronis dependebant. Eſt aūt forma diminutiua, ut Lyciſca, Syriſca. Aquilum ueteres hunc fuſcum à colore aquæ uocarūt, qui inter nigrum eſt & album, id quod Plato etiam docet.

ALBVS CAP. III

EST autem albus color puriſſimus, quocirca ad animum translatus pro ſyncero capitur: is nullibi q̄ in niue, clarior eſt, quam tamen atram eſſe Anaxagoras affirmabat. Sumit̃ ꝓ pallido, unde timor albus legitur, & metu exalbuit. Quā ob rem Romanæ mulieres quondam funera ſequebant̃ in ueſte alba, tanq; mortui quem efferebāt, colorē referrēt. Elucet cādidus, atq; oculos delectat. At cādens non hoc tantū eſt, ſed ꝓ ignito accipit̃. Itaque Veneris humeros recte dixeris cādidos, uel candētes. Ferrū quod à marito tūditur, non candidū eſt, ſed candēs. Eiuſdē generis eſt canus, qui etſi ad alia transfertur, proprie tamen eſt capilli, & barbæ ſenilis. Naſcitur equus nōnunq; canus atq; albineus, nō idem qui & candidus aut albus, ſed huius non expers. Eſt & color albi nigriq; particeps, à Græcis inde Leucophæos, uoce iam à noſtris uſurpata, uocatus. Genus eſt id coloris natiui,

non

non enim inficitur, ſed ouis ipſa ſic natura quaſi pingitur. Hunc ſibi ſecta ſacerdotum ſumpſit ſanctiſſima, qui nulla tunica linea penitus induti, pro cingulo reſte ſe uinciunt nodoſa, ac ligneis tantum calciamentis uſi, precario uictum quæritant.

PVLLVS. CAP. V

Qualis uero ſit pullus, oſtendit terræ ipſius color: maior enim illius pars pulla eſt. Itaque quoniam ea mortuis iniicitur, uoluerunt ueteres, ut qui lugerent, pullis pallis, terrę ſimilibus, eſſent amicti. Dorſum etiam leporinum proprie eſt pullum: quam ob rem naturæ ipſius doctus magiſterio, terram recētem ab aratro metu pauidus quærit ille, ibiq; nonnunquā ſtratus, nullaq; re abditus, uenatores, canesq; ipſos prætereuntes, ac ſagaciter propè omnia perquirentes, coloris tantum beneficio ſæpiſſime latet: & ut in quodam Epigrammate de lepore diximus,

Quem fuga non rapit ore canum, non occulit umbra:
Concolor immotum ſub Ioue terra tegit.

Nulla arte aut impenſa color hic paratur. Natura enim ſic prouenit, unde natiuus quoque uocatus eſt, diuerſus ab eo de quo locuti ſumus. Iamque nos Coſentini, apud quos multa antiquitatis ueſtigia apparent, ſiquidem & præficæ, ut quōdam, mortuos laudant, & ſilicernium in uſu eſt, ac nemo ſine ſuorum oſculo ſepelitur, utriuſq; ſexus ueſtimentum funebre, natiuum dicimus: quāuis atrum ſit illud, & in mulieribus matrimonio iunctis cyaneum, quo Græci, ut dictum eſt, olim in funere utebantur. Idem quoque Hiſpanus uocatus eſt & Bæticus, etiam Mutinenſis. In iis enim locis id genus lanæ uidetur. Eſt autem pullus nomen, ut reor, diminutiuum à puro, uelut à rara ueſtimenti genere fit ralla, ab opera

opella

opella,à terra etiã tellus:ut lana pulla ſit pura,nullo alio colore infecta,ſed ſuo tantum & ingenuo contenta. Colorias huiuſmodi ueſtes per ſe coloratas aliqui dixerũt. Poſuit hanc uocem Auguſtus in ſuo teſtamẽto,ubi hæc uerba legebantur:Gauſapes,lodices purpureas & colorias meas. Atq; indidem,ut ſentio,dicti ſunt pulli equorum,aliarumq; pecudum,quaſi puri,nulla adhuc libidine aut labore uiolati. Sunt huic pullo ſimillimi color impluuiatus, dictus uelut fumato ſtillicidio implutus: & ſuaſus, qui inſuaſus quoque uocatus, lutum refert. Eſt autem ſuaſus è ſtillicidio etiam factus fumoſo in ueſtimento albo. Quare haud dubitanter non alius eſt quàm impluuiatus: quamuis aliqui tradiderint colorem omnem,qui fiat inficiendo,ſuaſum dici, quòd illi quodammodo ſit perſuaſum,in alium quemuis colorem ex albo tranſire.

FERRVGINEVS CAP. VI

FErrum longo ſitu rubiginoſum,facilè oſtendit colorem ab ipſo appellatum ferrugineum: agit enim is, ideſt refert colorem ferri. Quin & filamenta,quibus ſæpe conopæum,& multæ præterea ueſtes lineæ circumſuuntur,ferruginem dicũt infectores. Tunica etiam nuclei pinei lanugine quadam puluerulẽta,ferruginea eſt. Erat is quoq; lugentium color. Itaque capitur nonnunquam & ipſe pro funeſto,atq; ea de cauſa hyacinthi dicti fuerunt à Virgilio ferruginei, quaſi lugubres: quia puerum,ut eſt in fabulis,caſu interfectum Apollo diu luxit: atque in eius foliis uelut epitaphium,in ſui doloris perpetuum monumentum inſcripſit, non quia uerè floris color ſit ferrugineus: eſt enim is,in quem mutatum ferunt adulescentulum,purpureus. De hyacintho in literatum floſculum transformato fecimus hoc,

Nil opus elogio redimire, aut flore ſepulchrum,
Ipſe ſibi flos eſt, elogiumq; puer.

Eodem modo cœlum uocatur ferrugineum, hoc eſt nubilum & triſte: atq; apud eundem Virgilium, ſol caput ſuum nitidum in morte Cæſaris texit ferrugine, quaſi colorem ſe induit lugenti aptum, ut tanti uiri cædem ſol ipſe lamentari uideretur. Nec alia ratione Charontis nauiculam dixit ferrugineam, quàm quoniam ea una loco Sandapilæ, mortuos omnes ueſpillo indefeſſus tranſuectat.

RVFVS. CAP. VII

NOn eundem eſſe rufum atque rubrum, ex hoc intelligi poteſt, quòd rectè dicitur ſanguis ruber, rufus non rectè. Rurſus barbam & capillum Ænobarbi rubrum ueteres non dixerunt, ſed modò rufum, rutilum modò, qui idem eſt. Quin & canes immolabant Romani ſacerdotes, nunquam rubras uocatas, ſed quas nunc rufas, nunc rutilas appellabant, ad placandum caniculæ ſydus, frugibus inimicum. Ex quo manifeſtum eſt, rufum rutilumq; eundem eſſe: id quod ex antiquis etiam aliqui docent. E canis igitur colore ſatis noto, atque è multorum barba & capillo, cuiuſmodi ſit color rufus, apparet. Hunc ruſtici in armentis robum giluumq; olim dixerunt, atque etiam heluum, ut uini genus eſt quoddam inter rufum album'que, nulli non cognitum: quod quoniam ceraſi colorem refert duracini, *ceraſolum* aliqui dicunt Italiæ populi. Sed & burrham iidem appellabant uitulam, quæ roſtro eſſet rufo. At homo burrhus eſt, qui pranſus, cibo & potione rubet: hũc aliqui etiam rubidum uocant. Inuenitur & rubeus, & ſi aliqui non indocti uocem non eſſe Latinam monuerint: quum tamen apud authores non malos, ex uuis nigris fieri ui-

num

num forte legatur, è rubeis autem ſuaue. Necnon bos rubeus probetur. Verbum eſt omnino ruſticum, nec prorſus idem color eſt, qui & ruber, ſed ad eum proximè accedit. Quid, quod ruſſeus etiam legitur? Negat quidam è uetuſtis grammaticis dici poſſe, ruſſum iubet, ex quo pannus eſt ruſſatus. Vtrunq; certè Latinum eſt, ſed aratoris magis quàm oratoris: habent enim & ſua uerba, qui ruri uiuunt, urbanis nonnullis inaudita. Ruſſeum equum dicunt illi, qui non planè ruſſus eſt, ſed aliquanto minus ruboris habens, idem ferè uidetur. Hic autem, quoniam quaſi cruentato ſimilis eſt, hodie *ſaginatus*, quaſi ſanguinatus uulgò nominatur: quamuis huius nominis nonnunquam equi albeſcant.

RVBER CAP. VIII

RVbrum maximè indicat animantium ſanguis, & quo lana inficitur, coccus: granum id à noſtris uocatur, unde ueſtis eſt coccina, nulli ignota. Oſtentat tamen hunc colorem præ cæteris rebus liquor purpuræ: cuius adeo gratus eſt color, ut ſi quid paululum habeat ruboris, modò uiſu ſit illud non iniucundum, purpureum ſæpe dicatur: ut ſunt uiolæ, & uaria florum genera. Quin & candidus, is enim quoque oculos remoratur, à poetis uocatur nonnunquam purpureus. Nam & olores, purpureos dixit Horatius: & niuem ipſam, purpuream Albinouanus. Inuenitur & blatteus poſitus pro purpureo. Non prætereundus eſt color uiteis frondibus arefactis ſimillimus, & idcirco xerãpelinus Græcè dictus. Vſurpant hanc uocem Latini. Certum enim uitis genus adulto iam autumno pampinis rubet, uelut cruentatis, unde nomen colori inditum eſt, *Roſa* ab omnibus nunc dicitur *ſicca*. Atrabapticas ueſtes, eo colore infectas, quoniam in eo purpura nigreſceret, aliqui

appellauerunt. De ea re fabellam excogitatam his uerſiculis fui complexus:

Cæderet immeritæ uitis dum crura, cecidit
 Ipſe ſua: & dira cæde Lycurgus obit:
Vnde prius uiridis, rubet hoſtis ſparſa cruore
 Illæſo uitis ſtipite, & ulta nefas.

ROSEVS CAP. IX

IVcundiſſimus omnium eſt color roſeus, atq; humano corpori, ſi id formoſum eſt quàm ſimillimus. Itaq; os, ceruicem, papillas, digitos roſeos poetę dicunt: ideſt candidos, rubore ſanguinis penitus diffuſo cum uenuſtate: isq; color propriè eſt, quem communis ſermo *incarnatum* uocat. Refert enim maximè omnium pueri nitorem ac uirginis: roſam, non Mileſiam intelligo, quæ nimis purpurea ardere quodammodo uidetur, nec rurſus albam: ſed quæ utrinque decorem accepit, & quia corpus hominis imitatur, quod lingua uernacula carnem appellat, eadem id genus roſarum incarnatum nominauit. Cicero colorem hunc ſuauem dixit.

PVNICEVS CAP. X

A Phœnicibus color phœniceus, puniceus quoq; dictus, flagrat uelut uiola flammea: atq; ita à multis olim purpura uocata fuit uiolacea, hodie penè nomē ſeruat: nam *paonacius*, quaſi puniceus dicitur, & ſi aliqui uocem hanc uernaculam à pauonis colore factam uolunt. Phœniceum uerò alium ab hoc palma (quæ phœnix Græcè eſt) à ſe nominauit. Color hic in equo, ut iam diximus, maximè laudatur: qui modò ſpadiceus, baius modò, badius etiam & balius, uariis nominibus uocatus eſt. Termites enim palmarum cum fructu ſpadices, & baia Græci dicunt, unde equus ab equiſonibus appellatur baius.

Fuluus

FVLVVS CAP. XI

EX omnibus maximè lucet fuluus,quem multa ia- ctant,orichalcũ in primis,aurum,ipſæq; etiã ſtellæ:
Quas non extingunt uenti,non nymbus aquoſa
Nube cadens,celſa ſemper ſed luce coruſcant.
Quare Tibullus propriè ſydera fulua appellauit. Eſt & aureolæ ſpecies arenæ,quam fuluam dixit Virgilius:& genus quoddam aquilæ ab Ariſtotele maximè celebratum, colore etiam fuluo. Qui ſi obtuſus quodammodo eſt atque obſcuratus,uocatur rauus.Iamq; ſic Horatius lupam appellauit,cuius colorem noto magis uerbo pleriq; omnes fuluum dixerunt. Tradunt aliqui,rauos oculos, quos in cane & ariete laudat M. Varro, inter cæſios eſſe & flauos. Ornat ſæpe color hic flauus uirginum ac puerorum capita:atq; in maturis frugibus ſemper elucet: necnon pro pulchro frequenter poſitum uidemus. At luteum nihil æquè oſtentat ac flos calthæ & geneſtæ, ouiq; etiã uitellus. Croceo eſt hic perquàm ſimilis, ſed lucidior aliquanto. Ab antiquis flammeus quoq; dictus,quoniam eo flaminis uxor flaminica utebatur. Poteſt hoc loco pallidus poni,ac luridus:mortui color eſt hic horribilis,ipſiusq; mortis (ut poetæ dicunt)& Plutonis.Ille nonnunquam uel gratus in homine,atque amabilis.

VIRIDIS CAP. XII

CVIuſmodi ſit color uiridis,ſuppeditat exemplum herbarum multitudo:quarum tanta eſt uarietas,ut quum earum uis ſit infinita,nulla tamen æquè atque ex iis aliqua prorſus uireat,ſed omnes inter ſe diſcolores uideantur: id quod in reliquis omnibus coloribus apparet. Quare ſi minus eſt hic albus aut niger quàm ille,nõ idcirco nomen albi amittit, aut nigri. Ex auibus autem

inſignis eſt hoc colore pſittacus, auis inde à quibuſdam uiridis appellata, & qua nihil lætius eſt, ſmaragdus: maxime quoq; lucet uiriditas in genere quodam ſcarabei, cuius ipſe meminit Ariſtoteles. Is quoniam dorſum habet, nota quadam aureola ſic litum atque illuſtratum, ut lunæ ſpeciem exiguæ ſuſtinere uideatur, non inuenuſtè à nobis Coſentinis equus lunæ nuncupatur. Fecimus hoc iam pridem de ſcarabeis iocoſum epigramma:

Paruula Siſyphio gens condemnata labori,
  Quas figula ipſa facit, fertq; refertq; pilas:
Pars nigra, ut Æthiopum manus uſta coloribus horret,
  Regia pars uiridi picta colore nitet.
Parua micat cuius dorſo nota, magna minutis
  Si conferre licet, luna puſilla uelut:
Dixit equum lunæ hinc cognomine Brutia tellus:
  Quòd ſi bellator ſic nituiſſet equus,
Illo capta foret non una Semiramis, eſſent
  Centauri & plures, quàm genus eſt hominum.

Egregius eſt inter colores, qui uirent, Praſſinus, multorum carminibus collaudatus, nũc uiride porrum ab infectoribus uocatur.

EPILOGVS CAP. XIII

Libet epilogum addere, uarietatem propriè de coloribus dici, ex quo ueſtis uaria, diſcolor eſt, diuerſisq; coloribus conſuta. Diuiſam nunc omnes uocant, & equus uarius non totus uel cãdidus uel niger, ſed his aliis'ue coloribus diſtinctus: ſic & cœlum uarium, cuius partes ſerenæ interlucent, partes nubilæ triſtantur. Atq; alium ſæpe pro alio, ſi inter eos affinitas eſt, colorẽ uſurpant poetæ, ut lumen Mineruæ flauum dixit Virgilius pro glauco, quo uenuſtatẽ quoq; eſſe in oculis deæ oſtenderet: quemadmodum amictum Tyberis, cuius aquam alibi

alibi flauam appellauit, glaucum idem eſſe cecinit: eſt enim inter hos colores ſimilitudo & quaſi uicinitas. Sic ut iam dictũ eſt, albus pro pallido, ac cœruleus pro ſubuiridi poeticè ponitur: proq; etiã ſubnigro, multiq; præterea inuicem cedunt. Ex omnibus uerò maximè cõtrarij ſunt albus & niger, quare nihil æquè apparet atq; in alba papyro atramentũ. Vtebantur ueteres, quod nunc etiam ſeruatur, quum librorum titulos notarent, colore puniceo, in honorem memoriamq; Phœnicum, quos literarum tradunt fuiſſe inuentores. Sunt etiam è coloribus aliqui incerti, qui intuentium oculos fallunt, ut eſt cœli nitor, q quum tenebroſum quidam autument, illuſtratũ radiis ſolaribus cyaneum uidetur, ut iris, ut quas ſuſpicimus nubes nonnunq; igneſcere, ut mare ipſum, quod præter cœruleum, modò atrum horret, modò uireſcit, interdum etiam flauum rauumq; ſe oſtendit, aut ſpecie quadã purpuraſcit uiolacea. Non idem quoq; decor in collo cernit̃ columbæ & pauonis, unde aues ſæpe dicuntur uerſicolores, quale eſt ſerici genus ſatis notum, quod è diuerſis partibus ſpectanti, non eũdem offert coloris leporem. Diſcolor autem non modò pro uario ſumitur, ſed ſi quid eundem colorẽ uelut radios quoſdam diffundit: ut, Diſcolor unde auri per ramos aura refulſit. At decolor is dicitur, ex cuius ore color defluxit, & exanguis relictus eſt, atq; idcirco pro deformi capitur & nigro, ut decolor Indus: nam concolorem eiuſdem eſſe coloris nemo ignorat. Ad hæc colores bifariam diuidunt̃, nam auſteri uocabantur reliqui omnes, præter minium, purpuriſſum, cinnabarim, armenium, chryſocollam, Indicum, quos floridos dixerunt. Sed hæc pictores uideant, quibus olim in uſu tantum erat melinus color, candidus. Silaceus, qui inter cœruleos nominatur. Sino

pis genus rubricæ,& atramentum. Quidam etiã ſua-
ues dicti ſunt, ut flauus,purpureus,candidus, in primis
roſeus:humanis autem oculis nihil uenuſti hominis co
lore ſuauius uidetur. Ineſſe uerò coloribus ſuauitatem,
præter quàm quòd ſenſus ipſi iudicant,egregij Latinita
tis authores oſtendunt, M.Cicero & Virgilius Maro,
quorum alter ſuauem hominis colorem dixit, ab altero
ſuaue rubens hyacinthus uocatus eſt. Alij triſtes ſunt &
lugubres:uelut atrum eſſe dicimus,pullum,ferrugineũ,
& cœrulei ſpeciem. Quin ut uidentur,ſic ſordidi etiam
aliqui dicti ſunt,ut de quibus loquuti ſumus, ſuaſus &
impluuiatus:iis enim rei ut miſericordiam apud iudices
captarent,ſe deturpabant. Talem quoq; fuiſſe ueſtitum
Charontis oſtendit,quum inquit Virgilius,

Sordidus ex humeris nodo pendebat amictus.

Iam uerò colores partim nominati ſunt à locis,ut Puni-
ceus,Tyrius,idemq; Sarranus:purpurei ſunt hi. Indicũ,
Sinopis, Melinus, Hiſpanus, Bæticus, Mutinenſis, de
quibus dictum eſt. Coloſſinus à Coloſſo urbe in Troa-
de,ubi lana inficitur, florem referens cyclamini, quod
tum rapum,tum terræ malum ac tuber uocatur,à nobis
Coſentinis terrigena : fulget flos ille inter candorem &
purpuram. Partim à metallis nuncupati ſunt,ut plum
beus, ferrugineus, argenteus,aureus. Sed à plantis no-
men acceperunt complures, ut præter phœniceum, id
eſt palmeum,ac xerampelinum,Buxeus eſt,qui pro pal
lido ſumitur : pallet enim præ cæteris buxea materia.
Roſeus præterea hyacinthinus, in quo purpura lucet
ſubnigra. Hyſginus,ab hyſge herba:coccinus,& utriq;
ſimilis ſandycinus. Violaceus,qui & ianthinus,ex quo
tyrianthinus,è purpura ut nomen indicat,factus,& uio-
la. Additur his croceus. Vnde crocotula,ueſtis genus:
ut à

ut à calta, caltula: à byſſo, lini genere tenuiſſimo, byſſina: erantq́ꝫ hæ omnes luteæ, ſed byſſina penè ut aurum fulgebat. Fuit in uſu ueſtis, à citri ſimilitudine, citroſa dicta. Et quædam coloris cãdidi, papauerata à Lucilio Satyrico, quum eam ut probrum, Torquato obieciſſet, nominata. Inuenitur quoq́ꝫ galbia ueſtis, alba, à galbano. A maluæ item floſculo, color eſt molochinus, ut à Punicæ etiam flore balauſtinus. Virentis quoq́ꝫ porri folia, nomen ex ſe (ut iam diximus) fecerunt praſſinum. Multi præterea ab animalibus uocati ſunt, ut ceruinus, murinus. Atq́ꝫ hi colores ſunt in equo notiſſimi. Muſtellinus, de quo Terentius. Ictericus, qui regio morbo laborat, à colore galguli, quam Græci auem icteron dicunt: luteus eſt hic admodum. Cygneus, idemq́ꝫ Latinè olorinus, ideſt cãdidus: ut contrà coracinus, niger. Aſcribuntur & his oſtrinus, conchyliatus, muriceus, purpureus, ab Hercule (ut fabulantur) primùm inuentus. Feci paucos de ea re choriambos, quos uiſum eſt hic ponere:

Errat dum bibulis Herculeus littoribus canis,
Nantem fortè uidet ſpumifero gurgite purpuram:
Aggreſſusq́ꝫ ferox corripuit uiſcera mordicus.
Mox paſtus rediit commaculans gramina ſanguine:
Quē Tyro ſimul ac pulchra uidet (nãq́ꝫ erat hæc comes)
Prolutum roſeis candida ſic ora coloribus,
Alciden alloquitur, Non alio munere te ſequar,
Quàm ſi picta mihi palla rubens huic ſimilis datur.
Quod nunc per ſpolium terrificæ te rogo belluæ,
Inuictæq́ꝫ manus robora, per tela ſonantia,
Non ignota auibus nubila translata fugacibus.
Da ferre hæc (poteris nam omnia) nec te tenuit maris
Circùm fuſa palus, Heſperidum quo minus aurea
Ferres munera. Sic brachiolis fata reuinciens

Robuſta

INDEX TAM GRAECARVM QVAM LATINARVM DICTIONVM

quæ in his quatuor libellis explicantur.

Auli Hirtij locus paginis 24. 37
Abolla, pagina 220
ἀκάτιον 89.121
acanthion 177
acapna ligna 238
ἄκατος 90
accincti 184
accubendi mos 294
acernæ menſæ 292
ἀκροςόλιον 43.
acroteria 147 (119
actuaria 87
actuariolum 88
αἰχμαλώτοι νῆες
æra uetera 298 (134
æratæ naues 69
æs Corinthiũ & Deliacum 287.288
ἀγάλματα & ἀγαλμάτια 254
ἄγκυρα 128
ἀγοραστής 293
Ahenum 26
Alabaſter 283
album 163.311.318
ἀλουργίς 172.199
rymus 104.113.145
Amethyſtinatus 167
amethiſtini & hyacinthini differentia 171
amethyſtinus 167
ἀμὶς 286
amiculum 222
amphimalla 219
ἀμφηρικὸν ἀκάτιον 91
amphitapa 218
ampulla 283
Anademata 285
anaxyrides 235
anchora & anchoralia 128
ἀνδρεῖον 193
anſerculus 130.146
antenna 119.145.
ἀντόρεται 126
ἀνθιναὶ ueſtes 199
ἄνθλος 113
anthracinus 311
Aperta nauis 32
ἀπόγεια λύσασθαι 129
ἀποσαλεύειν 129
ἀπόφορος 193
Appiani locus 88
ἄφρακτα 24.88
apertæ naues 46
aquilus color 311
Archetypa 297
argo 11
ἀργυρολόγοι 136
ἄρμενον 122
arquatus 322
artemon 121
artolagani 261
ἄρτος ναυτικός 118
Asbeſtinum 176
aſyntheta 271
Ater 310
athenæi locus 281
atrabapticæ ueſ. 315
attalicæ 182
Aurea ueſtis 181
αὔτανδρος ναῦς 136
auſteri colores 319
αὐτόφορτος ὁλκάς 136.137
Babylonicæ ueſtes & ſtragulæ 282
badius 316
bæticus 312
baius 316
βαλαντιοκλέπται 275
βαλάντιον 228
βαλαντοτόμοι 274
balauſtinus 321
balius 316
baltheus 230
bapt. Aegnatius 183
Biremes celeres 25
biremes leues 25
biremis 17.24
biſsina 320
Blateus col. 178.315
blauus 308
Bombyces & bombycina 180
Brachæ 236
brachati 236
Bubali 282
buccinum 165
budæi laus 188
bulbus lanifer 177
bulla 197
burrha burrhus 314
buxeus 320
Byſsina & byſſus, 177 & 320
Cacabus 253
Cæreus 322
cæſius 308
calantica 234
calix uitreus 278
calos 145

Q

candens & candidus pag. 311
candidati 187
candys 235
canus 311
canuſinæ lanæ & canuſinatus 160
capedo 259
capital 230
capitia 228
capitolini locus 238
captiua nauis 134
carcheſiũ 120.145
carina 113,145
cariſtius lapis 176
carruca 243
carteia 166
caſtaneus 163
καταδύειν 128
κατάφρακτος 36.88
κατασκοπικά 92
cataſcopium 93
κατάστρωμα 113, 123 & 145
καθαρόν 193
catinus 248
catonis fides 223 & frugalitas 208
caudex, caudicæ 142
cauſia 204.224
Κέλης 10.93
κελήτιον 94
celetizontes pueri 95
κελευστής 118
celoces 71
centaurus 130
centuripina nauis 32
κέραια 119.120
cercuri 95
ceruicalia 295
ceruinus 321
Χαλκέμβολοι 69
χαλκώματα 69.288
chara, charopos 310
χειριδωταί 209
χειρόμακτρα 176
χεύματα 251.290
χλωίσκος 130.131 & 146
χιτὼν λινοῦς 176
χιτὼν πλατύσημος 213
χιτὼν περιπόρφυρος 195
χιτώνιον ἐχέσαρκον 210
χιτὼν σχιστός 216
χλαῖνα 221
chlamys 203
χλανίς 221
chriſendetæ 256
Cibila 290
ciceronis locus 88
cidaris 232
cinctura, cinctus, cingulum 229
cinereus 322
κίταρις 231
citreæ menſæ 292
citroſa 320
Claſſis 134
claui purpurei 213 & 251
clauus 135.145.213
clauatæ ueſtes 183
Coa ueſtis 180
coactilia 237
coccina 173.315
κόκκος βαφική 173
coccus 172.315
codices 142
cœlius 162.308
cœna ueteribus 294
cœruleus 162.164 & 307
cœſius 162
colorum diuiſio 319
colorum nomina unde ducta 320
colores incerti 319
colores lanarum præcipui 161
de colorib. 162.307
coloriæ ueſtes 313
coloriſcæ fuſciolæ 311
coloſsinus 320
colum niuariũ 274
columba 145
comagenum unguentum 279
comœdiæ togatæ & palliatæ 190
concha 269
cõchyliata ueſt. 170
conchyliatus 321
conchylium 165
concolor 319
conſcendere nauẽ 138
conſtrata nauis 33
κοντωτοί 110
κώπη 125
κωπηλατεῖν 125
κωπήρης 88
coracinus 321
κόραξ 132
corbis 145
corbita 83.145
corinthium æs 287
cornua 120.145
coruſcatio 164
Κρατῆρες 46
κριοί 130
croceus 320
crocomagma 282
crocota & crocotarij 163
κροκώτιον 163
κροκωτός 163
crocotula 163.320
κρωσσοί 283
κρούεσθαι πρύμναν 116
cruſtæ, cruſtarij 256
cryſtallus 270
Cubilia uiatoria 158

culcitæ

culcitræ ſubalares, pagina 295
Cyaneum 308.319
cybea 81.83
κυβερνήτης 147
κύκλοι 251.290
cygneus 321
cylibantum 290
cylindri 269
cyllene 135
cymatilis 162.322
cymatius 322
cymba 85.105
cyna 234
cyrbaſia 232
DAnais na. 12
Δεκήρης 41
decolor 319
decuſſare & decuſſis 271
deliaca ſupellex & deliacum æs 288
δελφινοφόροι 136
deltaria 273
demoſthenis locus 76
deprimere 138
deſcendere ad naues pag. 138
detergere, defringere remos 125
δελυτόριαι τραπεζαι 290
Diadema 233
diadematus Metellus pag. 233
διαζώσασθαι 237
dibapha 166
δικωπία 105
δίκροτος ναῦς 24
διῆρες πλοῖον 24
διπηχαϊκή 112
diſci 290
diſcincti 184
diſcolor 318
Δωδεκάσκαλμον πλοῖον 94
dolo 122
domeſtica tunica 212
Δρύοχος 113.145
Dulciaria 290
EBurneus 322
εἰκοσήρης 41
εἰκόσορος ναῦς 14
ἐκπεριζώματα 293
ἔλη θεῶν 254
ἠλακάτη 120
elenchi 269
Emblemata 256
ἔμβολος 69
Endromis 217
ἐνήρης 45
ἐννήρης 41
ἐνουρήθρα 286
ἐπακτροκέλης 94
ἐφαπτίς 203
ἐφεστρίς 202
ἐφόλκιον 104
ἀποβαίνειν 138
ἀποβάλλευ 87
ἐπίδρομος 122
ἐπίνειον 135
ἐπωτίς 128.145
ἐρέται 126.147
ἐρετμός 125
eriophoron 177
ἐριόξυλον 177
ἐρυθρός color 161
εὐχαρεύς 118
ἐσθής 157
εὐζωμίδευ 208
FErculum 249
Ferrugineus 163 & 313
ferruminatio 246
Fibulæ uxoriæ 299
Flammeus 317.321
Flauentes comæ 161
Flauus 161.317.318
Fluuiatiles naues 101
Fœminalia 236
fori 113.116.146
foriculi 116
Fulgor 164
fuluus color 161 164 & 317
furuus 311
fuſcus 164.311
GAlerus 231
galbia 320
gallia togata 192
gallicæ 224
gaulus 84.85
gauſapina pœnula 226
Gellij locus 86
giluus 314
glaucus color 162 164. 309. 318
graues naues 81
grauia nauigia 87
gubernator 147
guttatus 322
HArpagones, pag. 132
ἁλιάς 95
ἁλιευτικὸν πλοῖον 56 & 86
ἅρπαξ 132
ἑδώλιον 114.115
heluus 314(146
hepteres 39.41
herbidus 322
ἑρμονίς 80
heteromalla 219
hexeres 39
ἱμάτιον 193
ἡμιόλιος ναῦς 47
ἡμιόλιαι 71.47
Hippagines 75
ἱππαγωγαί 75.76
ἱππηγοί 75
hiſpanus color 312
ἱστός 121(320
ἱστίον 122
hiacynthinus 163
hiacynthina ueſ. 171
Hodæporica ue. 158

ὁλκάς 81.82
ὅλκειον 283
holoſerica ueſtis 178
ὁπλιταγωγός 83
hyalinus 322
hydria 279
ὑπηρετικά 87
ὑποσκαλμός 112
ὑσγινοβαφῆ 87
hyſginum 175
hyſginus 320
IAnthina ueſ. 171
Iacinthinus 320
Ictericus, ἴκτερος 321
Ignis 16
igneus 321
Impluuiatꝰ 313.320
Incruſtare 256
inhibere 116
inſitæ picturæ 183
inſtita 227
inſtructa nauis 46
inſuaſus 313
interſcalmium 112
interula 210
ἴον 171
ἰπνολεβήτιον 264
Irinum 280
ἱστός 120
LAbacioriſtus, pag. 383
lacerna 222.228
lacteus 322
lanæ 221
lagena & lagunculа 287
lanarum genera & colores 160.161
lances 251
lances uariæ 246
laſana 286
latera nauis 113
latus clauus 212
λεκάνη & λεκάνις 251
lecti triclinij 294
lembus 91
lenunculus 85
leucophæos 311
λήκυθος 283
λῃστρικὸν πλοῖον
Liburnicæ naues (71 25 27 28 29
ligna acapna 238
limbus 227
lineæ ueſtes 176
lintres 101
liuidus 311
Longæ naues 10
lorica linea 185
λοπάς & λοπάδιον 263
λουτήριον 259
Luridus 317
luteolus 164
luteus color 162
λύσατε τὰ ἀπόγεια 129
MAκρὰ πλοῖα 13
Μάχιμοι 126
maculoſus 322
magis 249.290
malabatrum 2
malluuium 259
malus 120.145
malum terræ 320
μανδύη 226
manicatus 210
mantilium uſus 296
manus ferreæ 132
margaritæ 266
marinus 322
marmoreus 322
martellata uaſc. 252
martha ſoror Bayſij 179
matella 286
matellio 287
mauri 292
Medica ueſtis 180
megalenſis purpura 168
melinum 280.319.
melitites 262 (320.
menſæ 290.291
menſæ antiquorum non opertæ 296
menſæ ſecundæ 290
μεταδόρπια 290
meta molendinaria 244
Miliarium 264
mitra 230
Modiolus 298
molochinus & molochinarij 163.320
μονόκροτος ναῦς 16
monima Mileſia 233
μονήρης ναῦς 16
monopodia 293
μονοχίτων 211
monoxylæ lintres, pag. 104
moreus 164
Mulierum Rom. priuilegia 197
mulſum 261
murices 170
muriceus 321
murinus 321
murrhina 260
muſcatus 322
muſtellinus 321
mutinenſis 312
μυριοφόρος 136
μυοπάρων 71.72
NArdinū 280
Natiuus 312
nauales ſocij 127
naualia 135
ναυαρχίς 70
nauicella 85
nauicula 111
nauigiolum 111
nauigium 110,111

nauium partes 112
nauium nomenclaturæ 136
ναῦς 111
ναύσταθμος 135
nautæ 147
τὸ ναυτικόν 134
nautilos piſcis 28
Νεώρια 135
νεωσοικοι 135
Νηΐτης στρατός
Νικομήδης 80 (134
niger 163 310 318 323
nimbus uitreus 278
niſæa 135
niuariũ, colum 274
niuea aqua 275
niueus 322
Νόμος πυθικὸς 106
Οβελίσκοι, pag. 263
obſonator 293
obſones 293
ὀκτήρης 41
oculus 145
œdina calciamenta
œnomeli 261 (283
ὀλκεῖον 259
olla 263
olorinus 321
oneraria nauis 80. (83
onyx 233
opiferi funes 145
ὄψον 293
Ora 145
oram ſoluere 129
orbes 251
orbes Mauri 292
ὄρθιος νόμος 116
Oſtrina ueſtis 163
oſtrinus 321
ὀθόνη 122.218
ὀρλώη 286
PAlearum nauis 84
πάκτωνες 101
palla 217
palla Gallica 216
palliatus 216
pallidus 164.317
palliolatus 216
pallium 214
palmata toga 199
palmata tunica 213
paludamentum 201
panathenaicum 280
papauerata 320
paraſemon 130.145
παρασύρειν θαρσοῦς 126
paropſides 252
patella 251
patina 249
patina Aeſopi & Vitellij 249
πάραλικαί 71
πέλυξ, πέλυς 259
pelleuæ & pellenicæ 222
pelluuium 259
pelues 259
πεντεκαιδεκήρης 42
πεντηκόντορος 15
πεντήρης 37
pentiremis 37
penula 224.225
penula gauſapia 226
penula ſcortea 225
penulã ſcindere 225
περίλευκον 195
περίζωμα 237
περιθορακίδια 219
περίνεως 126
περιπόρφυρος 169 194 & 195
περίτρηκον 112
pes 124
petaſati, petaſus
φαινόλης 226 (235
φαινομηρίδες 215
φάσκωλον 237
phaſeli 73.135
phiala 265
phialium 265
phœniceus 162.316
phœnicea tunica 213
φοινικίς 172.203
φορτηγικὸν πλοῖον
φορτηγός 80.82 (83
φρουρίδες & φρουροῦσαι 136
φυλακίς 78
φύραμα, φυρᾶν
φυρᾶσαι 118 (118
piceus 322
picta toga 199
pictæ ueſtes 184.199
πηδάλιον 146
pileati ſerui 231.232
pileus 230.232
πιλίδιον 230
πιλίον 230
πίναξ 251.290
piraticæ naues 71
piſcatoria nauis 85
piſtris 79
Plaga, plagula 234
πλάτα 126
πλευραί 112
Plinij locus 32 172 177 250 265 & 267
πληρώματα 126
πλοῖα λεπτά 236
πλοιάριον 111
plumbari 242
plumbei 188
plutarchi locus emaculatus 118.142
ποδεῶνες 125
pollucis loci 120 251 & 253
polymita 184
pompilos piſcis 28
pomulatus 322

pontones 77
πόρεια 77
πόρια 76
πορφύρας 172
πορθμεῖον 78.89
πορθμός 78(101
πολέμια πλοῖα 101
πούς 124
Præcingere 185
prædatoriæ naues 70
præſidiaria nauis 78
prætexta 168.194
& 200
prætextati 194.198
prætoria nauis 70
praſſinus 318.321
preſſus 311
πρῆσις 79
proaries 261(187
procinctū teſtamentū
promulſis & promul
ſidiaria uaſa 261
πρόπλοι νῆες 92
προφυλακίδες 136
propugnatores 123
πρῷραι 116.145
πρωράτης 117.147
proreta 117.147
πρωρεύς 117.147
πρόσκωπος 126
prymneſia 145
πρύμνα & πρύμ-
ναν κρούεσθαι 116
πύρανος & πύρ-
φόρος 264
Pterna 20.145
Pullus 312.523
puluini 295
punica nauis 29
puniceus 316.320
puppis 116
pura toga 192.194
purpuræ inuēt. 164
purpuræ pretiū 166
purpureus 164.315
Πύργουχοι 123
pyræus 135
Quadræ 251
quadrans 188
quadriremis 32
quinquunx 271
quinqueremis 37.38
Rapū terræ 320
rara, ralla 312
ratis 106
rauus 317
Remi 125.145
remiges 126.147
remulco trahere 76
repoſitoria 259.293
reſtis, reticulum 230
ῥίψ 104
rhodiæ naues 29
rhytum 211
rica 230
robus 314
roſcus 316.320
roſtra 119.145
roſtra, templum 70
roſtratæ naues 69
roſtrum tridens 145
rotatus 322
ruber 162.315
rubeus 314
rubidus color 162
rudentes 145
rufus color 162.314
ruſſatus, ruſſeus &
ruſſus 314.315
rutilus 162.314
Saccularij, ſaccu
lus, ſaccus 274
ſagatus 220
ſaginatus 315
ſagulum 220
ſagum 219
in ſalo eſſe 129
σάλοι 129
σάμαινα 136
ſamſucinum 280
ſandaracinus 322
ſandycinus 320
ſanguineus 322
ſarra, ſarrana 167
& 320
ſartago 263
Scalmus 112
ſcapha 86.104
σκαφίδιον 105
ſcaphis 286
ſcaphium 105.286
σκάφος 105
σκευοφόρος 81
ſchedia 104.106
ſcortea penula 225
ſcutulatus 322
ſcutulatū textū 160
ſcyphus 297
Seleucides trirem. 80
ſenecæ locus 142
ſentina 113
ſeres, ſerica 178
ſericum 180
ſericum à σὴρ 178
ſextans 271
Sidonia nauis 29
ſigilla 253
ſignum 254
ſilaceus 319
ſindon 218
ſinopis 319.320
σιταγωγός 82
σιτηγός 81.82
Spadiceus color &
ſpadix 162.316
ſpeculatoria nauis 93
ſpeculum 258
ſportula 188
ſpumeus 322
Stola 157.158.227
ſtolati 192
στόλος 134
ſtrabonis lo. 17.176
στρατιὰ ναυτικὴ 134
στρατηγίς 70
στρατιῶτις 83.136
στρογγύ-

στρογγύλη ναῦς 13
ſtructor 293
ſuaſus 313.320
ſuauis color 316.319
ſubligaculum 237
ſubſerica 178
ſuccincti 184
ſympullum 248
ſyntheſis 192
TΑρσοί 125
ταρσὸς ῥάν/
ειν 125
Tecta nauis 33
τέλειος 193
temo 146
τετρήρης 32
τεύχη 251
Θαλαμῖται & θα/
λαμίαι 139.140
θάλαμος & θαλά
μιοι 141
θαλαμακόν 148
thalaſſinus 32
thericlei calices 278
theriſtra 227
thoraces linei 185
θωράκιον 129
θρανῖται 139.140
θράνος 141
θράνυξιν ταρσός 125
thronus 147
θύβη 260
Tiara 231.235
τήβεννα & τήβεν/
νος 186
τήλινον 281
Toga 186
toga picta 168
toga pura 192
togati Hiſpani 192
togatulus & toga/
tus, togula 187
τοίχαρχος 118
τοῖχος, εὐώνυμος καὶ
δέξιος 112.113
toralia, tori 294
Trabea 199
trabearũ genera 201
trachelus 120.145
tragemata 290
τραγοί 130
tranſtra 125
τράπεζαι 290.293
τραπεζονόμος 293
trapezophora 259
τριακοντήρης 41
τριακόντορος 15
τριάρμενος 122
τρίβων 222
triclinium 29
triens 27
τριηρημαολία 47
τριήρης 31
τριηρικόν 135
tripatinum 250
tripes 293
triremis 31.78
τρισκαλμήρης 41
triũphalis ueſtis 200
τρόπις 113
τρωγάλια 290
trua & trulla 258
trulleum 258
Tuber terræ 320
tunica 168.186
tunica coccina 214
tunica domeſtica 212
tunica media 210
tunica palmata 213
tunica phœnicea 213
tunica, camiſia 210
tunicæ 208
tũicæ manicatæ 209
tunicatus 184.211
turres 145
turritæ naues 62
Tyrianthinus 320
tyrium 320
tyrius & tyriame/
thyſtus 167.322
VArius color,
pag. 318
Vectoria nauigia 87
uelum 121
uela dare, ducere, fa/
cere, pãdere. 123
uerſicolores 319
uerucula 263
ueſtis appellatio 157
& 228
uexillum 174
Viatoria ueſtis 158
uinaria nauis 84
uiolaceus 320
uiridis 163.164
& 317
uiriolæ 299
uitiles naues 102
uitreus calix 278
uitreus color 322
uitta 234
Vndulata ueſtis 162
unguentorũ differen
tia 279
urceolus, urceus 275
urinal 286
XErampelinus
pag. 315
ξύλα καύσιμα 238
ZOna 228
ζωστήρ 230
ζωσταί 203
Ζυγῖται 139.140
ζυγός, ζύγιοι 141

INDICIS
FINIS

FRO BEN.

BASILEÆ APVD HIER. FROBENIVM
ET NIC. EPISCOPIVM ANNO
M D XLI